

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

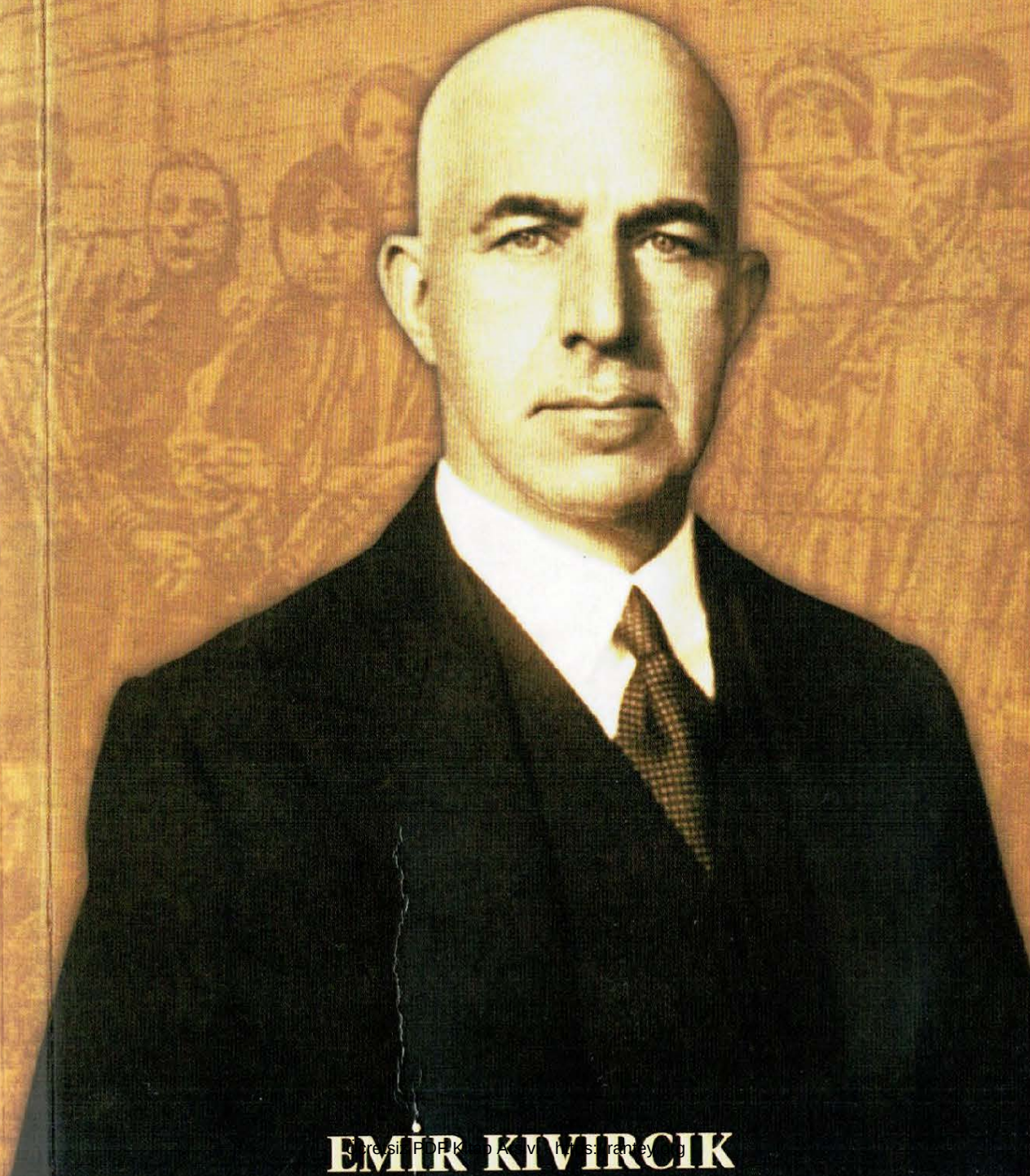
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BÜYÜKELÇİ

Yirmi bin insanı Nazi soykırımından kurtaran,
Kurtuluş Savaşı kahramanı bir Türk'ün ve şerefli ulusunun
tarihi değiştiren öyküsü!

Emir Kivircik

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	7
Önsöz	9
Giriş	11
Ankara, 1939.....	13
Paris, 1939	15
1 Eylül 1939, 2. Dünya Savaşı.....	17
Kader Ağlarını Örmeye Başlıyor.....	20
Ölümün Ayak Sesleri.....	31
Fransa, Eylül 1940	33
Vichy, 1941.....	42
Drancy.....	57
Robert Lazare Rousso	71
Gazeteler Suçlama Yarışında.....	88
Vichy, 1942.....	90
Laval Vichy’de	105
Gözlemci ve Misilleme	108
Harita ve Seçenekler	128
İşgal Altındaki Fransa	138
Büyük Plan.....	141
Bayan Blum’un Ziyareti	153
Mezbahaya İlginç Ziyaret	161
İntikamın Şifreleri.....	169
Diplomatlar Can Pazarında	181
“Büyükelçi Gitsin” Baskıları Artıyor.....	191
Ek.....	197

TEŞEKKÜR

Bu eserle ilgili emeği geçen Rahmetli Cemal Kutay’a, Rahmetli Prof. Stanford Shaw’a, Harry Ojalvo’ya, Prof. Ali Birinci’ye, Paris Büyükelçimiz Osman Korutürk’e, arşivleri açarak büyük katkıda bulunan Dışışleri Bakanlığımıza, emeği geçen herkese, bana bütün ihtiyaım olan sabrı ve desteği veren oğluma, eşime ve abime teşekkürlerimi sunarım.

Böyle bir aileye sahip olmanın gururu ile bu eseri yazmamda yardımlarını esirgemeyerek beni teşvik eden biricik annem Neyran Erkin’e sonsuz teşekkür ederim

ÖNSÖZ

Bu eser, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen tek soykırım olan Hitler'in uyguladığı soykırımda, altında Türk ulusunun imzası bulunan bir insanlık dersini anlatmaktadır. Ülkemizin ve insanımızın karalanmaya çalışıldığı bir ortamda yurtdışında yaşayan, yurtdışı ile irtibatı olan ve Türk olmaktan gurur duyan her insanın okuması gereken, bilmesi gereken bir insanlık dersini anlatmaktadır.

Behiç Erkin

- Çanakkale Savaşı'nın lojistiğini başarıyla gerçekleştiren,
- Mustafa Kemal'in "Siz orduyu cepheye taşımakta başarılı olursanız, ben cephede ne yapılacağını çok iyi biliyorum," diyerek kendisine verdiği Kurtuluş Savaşımızın lojistiğini başarıyla tamamlayan,
- Demiryollarını hiçbir Türk işletemez diyen yabancılara tarihi bir ders veren,
- Kurtuluş Savaşı'ndan sonra demiryollarını yabancı işletmelere geri vermek isteyenlere karşı gelerek, millileştirilmesini sağlayan,
- Gerek demiryollarının işletme lisanını, gerekse İ.T.Ü.'nün derslerini Türkçeleştirerek başka bir ilke imza atan,
- Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa özerkleştirmeyi getiren ve İ.T.Ü.'yü özerkleştiren,
- Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kamu müzesini kuran,
- Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk demiryolları mektebini kuran,
- Milli İstihbarat Teşkilatımızın fikir babası ve Atatürk'le beraber kurucu 13 imzadan biri,

-2. Dünya Savaşı esnasında bulunduğu Paris Büyükelçiliği görevinde ise Hitler'in uyguladığı korkunç soykırım esnasında Hitler'e karşı gelme cesaretini gösteren, milyonlarcası canlı canlı öldürölürken, 20.000'e yakın Yahudi'nin hayatını Türk Vatandaşlık Sertifikası vererek kurtarma cesareti gösteren, bir Komutan, bir Milletvekili, bir Bakan ve bir Büyükelçi'dir.

Ama her şeyden önce vicdanı, sağduyusu ve cesareti olan bir insandır.

GİRİŞ

1 Ağustos 1939 yılında Fransa'daki bütün gazeteler baş sayfalarında Türkiye'nin Fransa'ya atadığı yeni Büyükelçi'yi başlıklarına taşımışlardı.

“Yeni Türk Büyükelçisi: Behiç Erkin.”

Bu yıl dünya insanlık tarihi açısından çok büyük bir önem taşıyordu, çünkü bir gün sonra, 1 Eylül 1939'da, Nazi Almanyası Polonya'ya savaş ilan etti ve İkinci Dünya Savaşı başladı.

Dünya tarihinin en karanlık günleri başlıyordu ve Behiç Bey'i hayatının en zorlu görevi bekliyordu. Gazetelerin neredeyse tamamı “Yeni Türk Büyükelçisi” diye başlık atarken, bir tanesi “Olağandışı Büyükelçi” (Ambassador Extraordinaire) tanımıyla Behiç Bey'in kim olduğunu okurlarına anlatmıştı. Behiç Bey herhangi bir diplomat değildi: O, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok önemli bir yere sahip, Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşı, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında en önemli görevlerden biri olan cepheye asker sevkıyatını başarı ile gerçekleştiren komutan, tüm dünyaya Türklerin demiryollarını işletebileceği dersini veren ilk Türk'tü. Türk demiryolculuğunun babası diye anılıyordu. Büyükelçi olmadan önce ise genç Türkiye Cumhuriyeti'nde İstanbul Milletvekilliği ile 2 sene de Ulaştırma ve Bayındırlık Bakanlığı görevini üstlenmişti.

Erkânı Harp Subayı (Kurmay Subay) olan Behiç Bey, 1903 yılında Selanik'e tayin edildiğinde, kader ona Fran-

sa'daki binlerce Yahudi'nin hayatını kurtaracağı bir ağ örme-ye başlamıştı.

Selanik'te Üçüncü Ordu'da kendisine verilen görev, Demiryolları Hat Komiserliği oldu. Demiryolları ile bu tanışması ona, Osmanlı'da askeri açıdan yazılan ve ordu açısından demiryollarının değerlendirildiği ilk ve tek eseri* yazma fırsatı verdi. Yabancılar tarafından kurulan ve özellikle de Almanlar tarafından işletilen yurdumuz üzerindeki demiryolları ile ilgili yazılan bu eser, Almanların dikkatini çekti. Behiç Bey'in demiryollarındaki başarılı çalışmaları ve Almanlarla Birinci Dünya Savaşı sırasında mecburi teşriki mesaisi Alman Hükümeti tarafından kendisine tam 5 kere** madalya verilmesine sebep olacaktı.

O tarihlerde bu 5 madalyadan özellikle 1918 tarihinde verilen son madalyanın, yani Almanların çok ender bir yabancıya verdikleri 1. dereceden Demir Haç madalyasının, aradan 25 yıl geçtikten sonra Behiç Bey'in, binlerce Yahudi'nin hayatını kendisine bu madalyayı veren Almanların elinden kurtarmasındaki en önemli kozlarından biri olacağını kim tahmin edebilirdi.

* Behiç Erkin, *Demiryollarının Askeri Açısından Tarihi, Kullanımı ve Örgütü*.

** 13 Ağustos 1915'te 3. Rütbe Demir Haç (Alman Mareşal Von der Goltz tarafından verildi), 23 Kasım 1916'da 3. Rütbe Bavyera Liyakatı Askeri Nişanı, 16 Ekim 1917'de Kılıçlı 2. Rütbe Kordon Deprus, 1 Aralık 1917'de 2. Rütbe Demir Haç Madalyası, 11 Nisan 1918'de 1. Rütbe Demir Haç Madalyası (Alman Mareşal Liman von Sanders tarafından verildi).

ANKARA, 1939

Behiç Bey bakanlıktan istifa ettikten sonra tam 11 yıl Buda-peşte'de Büyükelçilik yaptı. Ancak Avrupa'da sert esen rüzgârları sezen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı'ndaki komutanlardan biri olan, hatta kendisi Genelkurmay 1. Başkanı iken 2. Başkanlığı teklif edecek kadar güvendiği silah arkadaşı Behiç Bey'e şu teklifi yaptı:

“Avrupa'da durum gün geçtikçe daha vahim bir vaziyet almakta; bu durumda ben iki kritik şehir olduğuna inanıyorum, birincisi Berlin, öteki de Paris. Sizin önümüzdeki dönemde bu iki yerden birinde görev almanız ülkemiz açısından son derece önemlidir.”

Behiç Bey'in bu teklife cevabı şu oldu: “Ben Almanca bilmem, Osmanlı'da da bir Türk subayının Alman subayından emir almasını içimize sindiremediğimizi padişahın nezdinde bile dile getirerek Almanlar tarafından bütün şimşekleri üzerime çekmişim.* Oysa ki Fransızcam gayet iyidir, orada daha faydalı olabileceğime inanıyorum.”

Bu konuşmanın ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Behiç Bey'i Türkiye'nin Paris Büyükelçisi olarak Fransa'ya atadı.

* Behiç Bey aralarında Enver Paşa ve Talat Paşa'nın da bulunduğu bir tören sırasında “Bir Türk subayının bir Alman subayından emir almasını hiçbirimiz içimize sindiremiyoruz Padişahım!” diyerek, ilk defa tüm Türk Erkânı Harp subaylarının duygularını sesli olarak Padişah'a dile getirmişti.

Ayrıca bir Alman Generali olan Kannengisser Paşa, 1934 yılında Paris'teki Payot Kitabevi tarafından basılan “Gelibolu” adlı kitabında Behiç Bey'le ilgili şu yorumları yapmıştı: “Behiç Bey beraber çalıştığımız seneler esnasında, Türk subayları arasında hepsinden fazla temasta bulunduğum zattır. Gayet makul, derin görüşlü, gayet geniş umumi kültür sahibi, memleketinin tarihi, mazisi, ahlakı ve âdetleri hakkında esaslı bilgilere sahip bir zattı ki, emsali Türkiye'de epey nadirdir. Behiç Bey'in değerli bir meslek tecrübesi, hayret verici bir iş kapasitesi ve hakiki bir yaratıcı dehası vardı.”

Behiç Erkin hatıratının 119. sayfasında Almanlarla ilgili şu yorumu yapmıştı:

“Kannengisser Paşa, kitabında, benim Almanları kalpten sevip sevmediğimden şüphe ediyor ve diyor ki: Behiç Bey’in Almanları samimi ve kalpten sevip sevmediğini bilemedim. Enver Paşa Türk ordusunu Alman metotlarına göre teşkilatlandırmak istiyordu, Behiç Bey’in ise bu fikre gönülden taraftar olduğunu zannetmiyorum.”

Behiç Bey şöyle devam ediyor: “Alman milletinin her sahada yüksek kabiliyetini takdir edenlerdendim. Fakat toplu olarak Almanları sevmemde bir sebep yoktur ve memleketimizde bulunanlardan bazılarının yaptıkları münasebetsizlikler benim biraz, Almanlara karşı soğukluk hissetmeme neden olmuştu.”

152. sayfaya ise “Almanlarla Münasebetim” şeklinde bir başlık atmıştı. Başlığın altında kaleme aldıkları ise çok ilginçti: “Karargâhtaki ve Alman Büyükelçiliği’ndeki yüksek rütbeli Almanlar, dairemize intikal eden işlerde çok defa istediklerini yapmadığım için beni sevmezlerdi. Hatta bir gün Enver Paşa’nın bekleme salonunda rast geldiğim Alman askeri ataşesi ‘Sizin icraatınız Alman-Türk ittifakını bozabilecek dereceye varıyor,’ demişti. Ben de ‘Benim bu kadar büyük salâhiyetim varsa bununla gurur duyarım,’ diye cevap vermiştim.”

PARİS, 1939

Behiç Bey 13 Ağustos Pazar sabahı Paris'e vardı. Fransa Dı ı leri namına protokolden Bay Dulignier, Büyükelçilik  alı anları ve o dönemde görevli olarak Paris'te bulunan Kâzım Orbay Paşa tarafından karşılandı.

Ertesi gün Fransa Dı ı leri Bakanı Georges Bonnet ile görüşerek itimatnamesini Fransa Cumhurbaşkanı'na ne zaman sunabilece ini sordu. Cumhurbaşkanı tatildeydi, bu nedenle ancak eylül ortası gibi müsait olabileceğini   rendi. Behiç Bey çok çağırdı bu rahatlı a, çünkü kendisi savaşın pek yakında çıkabileceğini d   nmekteydi.

Behiç Bey bir küçük çalışma yapıp Paris'teki elçilik kadar k tibi az olan bir elçilik olmadığını anlayınca hemen Dı ı leri'ne başvurdu, Be ir Balcıoğlu ve Melih Esenbel'i 3. kâtip olarak Paris'e getirtti. Elçilikte Leon Mandil* isimli bir Yahudi kâtip çalışmaktaydı. Leon Mandil'in Fransızcası mükemmeldi, akıllı ve çok  alı kan bir ki iydi. El ili in bütün Fransızca yazışmalarını Leon Mandil yapmaktaydı. Bu arada

* Leon Mandil Osmanlı'nın Hicaz'daki 3. Ordusundaki Sağlık Komutanı Mandil Paşa'nın o ludur ve Atatürk kendisine " zel Ata " payesi vermiştir.

Bir de Bodo isimli biri gelmişti Behiç Bey'le beraber Fransa'ya, ona bu ismi Atatürk vermişti. Esas ismi Prodromos Stamadiades idi, fakat bu ismi uzun bulan Atatürk, "Senin ismin Bodo olsun," demiş ve hep öyle kalmıştır. Atatürk Konya'ya gittiğinde ona orda hizmet eden, geceleri paspasa kıvrılıp Ata'nın kapısında yatan u aktı. Atatürk Mübadele Kanunu'nu  ıkardı ında yakın arkadaşı Behiç Bey'den bir ricada bulunur. "Bu Rum'dur Rum olmasına ama, hem  ks z d r hem de ne Rumca konuşur ne de orada bir akrabası ya da tanıdığı vardır. Mevkim itibarıyla Mübadele Kanunu'nu çıkartıp da Bodo'yu tutabilmem imkânsız olduğundan, sizden rica etsem bu emanetimi kabul eder misiniz?" O tarihten itibaren Bodo, Behiç Bey Türkiye'ye dönene kadar, hep Behiç Bey'e hizmet etmiştir.

1 EYLÜL 1939, 2. DÜNYA SAVAŞI

1 Eylül sabahı Almanya Polonya'ya savaş açtı, iki gün sonra da İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti. Diplomatik olarak ortalık toz duman oldu. Behiç Bey'in yaőadıklarından edindiği çok önemli bir tecrübe vardı: "Savaş olsun olmasın en önemli silah istihbarattır." Tarafların ne yapacaklarını önceden haber alabiliyorsanız ya da az bir bilginiz dahi olsa atacağınız adımları daha iyi belirler, risklerinizi en aza indirebilirsiniz. Bu nedenle Behiç Bey hemen tanıőabildiđi kadar çok el iyle tanıştı ve Fransa Hükümeti nezdinde birçok ilişki kurdu. Türkiye'de Fransa Büyükelçisi iken tanıştığı M. Sarraut'nun İçişleri Bakanı olması Behiç Bey için büyük bir őanstı.

4 Eylül gecesini herkes uykudayken bir anda őehrin bütün sirenleri  almaya başladı, herkes korku içinde uyandı, tedirgin bir bekleyiő sonucunda uykusuz geçen bir gece oldu. Sonraki günlerde Paris'te alarmlar o kadar çoğaldı ki, uymak iyice zorlaőtı. Ancak 1940 senesi 3 Haziran'ına kadar kente düşman bombası düőmedi.

Ekim sonuna kadar Behiç Bey karşılıklı ziyaretlerle hem resmi görevini yerine getirdi, hem de oldukça insan tanımıő oldu. Mısır Elçisi Fahri Paşa'nın verdiği bir davette Madame Georgette Jean Brunhes ve Madame Abrami ile tanıştı. Madame Brunhes adlı dul ve zengin kadın evinde sürekli bakanları, diplomatları, akademi üyelerini, generalleri, aristokratları kabul ederdi; diğerleri Fransa'nın en meşhur doktorlarından M. Abrami'nin karısıydı, o da evine önemli kişileri kabul eder, Fransa'daki bütün siyasi olayları öğrenirdi. Behiç Bey bu iki hanım sayesinde Fransa siyasetine hâkim birçok kiőiy-

le tanışma fırsatı buldu. Fransa siyasetindeki bu ağır toplarla tanışması ve ahbab olması ileride işine çok yarayacaktı!

Bunların arasında Başbakan Daladier, Başbakan Paul Reynaud, Dışışleri Genel Sekreteri Alexi Leger, Fransa Meclis Başkanı Harriot, General Mougin, son Berlin Büyükelçisi Monsieur Coulondre, Dışışleri Bakanı Georges Bonnet, sonraki Dışışleri Bakanı Champetier de Ribes gibi isimler bulunmaktaydı.

Kurulan ilişkilerin ne işe yaradığının faydası ileride daha net ortaya çıkacaktı ama Behiç Bey en ufak bir işte çıkan pürüzü hemen bu sayede gideriyordu. Örneğin savaş zamanında “sauf conduit” denilen özel bir seyahat izin vesikası vardı. Bu vesika olmadan seyahat etmek imkânsızdı. Elçilik ve konsolosluk personeli için gerekli olan bu belgeyi Dışışleri Protokol Şefliği düzenlemekte problem yarattı, “Sizde Türk çok ama, ecnebi de çok,” denince Behiç Bey derhal Budapeşte’de büyükelçilik yaptığı dönemde Fransa’nın askeri ataşesiyken tanıştığı General Jauard’a giderek meseleyi halletti. Behiç Bey inandığı bir konuyu çözmeden işin peşini bırakmazdı.

Fransa’nın harp ilan ettiği 3 Eylül 1939 tarihinden Almanların Fransa’ya girdiği 10 Mayıs 1940’a kadar (bu döneme Beyaz Harp Dönemi denir) ilk başlarda yoğun olan sirenler yavaş yavaş azalmıştı ancak geceleri karartma uygulanıyordu.

Bu arada Büyükelçilik, Ankara ile ciddi bir yazışma, daha doğrusu cevap alamama ya da bilgilendirilmeme sorunu yaşıyordu. Mesela: Arnavutluk maslahatgüzarı, Arnavut Kralı’nın eniştesi ama aynı zamanda da Sultan Abdülhamid’in oğlu Abid Efendi idi. Behiç Bey bunun hassas bir konu olduğuna inandığı için Dışışleri’ne bu kişiye göreve başladığına dair herkese gönderdiği tamimi gönderip göndermeyeceğini sormuştu, ama hiçbir cevap alamadı. Behiç Bey’in hatıratın-

da bu konu ile ilgili “âdetleri olduğu üzere cevap vermediler” yazılıdır.

Başka önemli bir örnekte 19 Ekim 1939’da ABD Büyükelçisi Mr. Bullitt Behiç Bey’i telefonla arayarak tebrik etti. Behiç Bey sebebini anlayamayıp neden diye sorduğunda, Mr. Bullitt İngiliz ve Fransızlarla ittifak anlaşmasının Ankara’da imzalandığı cevabını verdi. Behiç Bey hayretler içinde kalıp imzalandığını bize haber vermeleri gerekirdi, diye düşündü ve Mr. Bullitt’e mahcup oldu. Hemen ardından Dışişleri Genel Sekreteri Leger arayıp tebrik etti. Böyle bir anlaşma Paris Büyükelçiliği’ne tebliğ edilmemişti. Aradan bir ay geçti ve 24 Kasım’da ekonomik işbirliği anlaşmaları yapmak üzere Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu geldi. Behiç Bey, Numan Bey’e bu durumu anlattı, Numan Bey hayret bile etmeyerek, soğukkanlılıkla, “Unutulmuş olabilir,” dedi.

Uzun komutanlık dönemi; Atatürk’le 1907’de başlayan, aynı çadırda ikisinin sabaha kadar devlet meselelerini konuşmaları; Atatürk’ün Behiç Bey’e 1912’de Deme’den yazdığı özel mektuplar; Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti’nin Bakanlar Kurulu’nda söz alıp istifasını vermek suretiyle yanlışların giderilmesini sağlaması; Kurtuluş Savaşı’nda üstlendiği ordumuzu savaş alanlarına taşıma sorumluluğunun tecrübesi; demiryollarının ilk genel müdürlüğü sırasında mücadele ettiği zorluklar; İstanbul Milletvekilliği ve Bayındırlık Bakanlığı sırasında edindiği tecrübeler... Behiç Bey çok engin devlet tecrübesine sahip bir devlet adamıydı, yaşadığı bu ender cevap alabilme meselesini hiç sorun etmeyip hemen her konuda inisiyatifi ele almış ve Fransa’da resmi görevi ve vicdanı ne gerektiriyorsa yapmış, Ankara’ya da her yaptığını bildirmişti.

Bütün bu tecrübeler aslında kısa bir süre sonra Vichy hükümeti ve Almanlarla yaşayacağı birçok zor durumdan kendisini ve beraberindeki binlerce kişiyi kurtaracaktı.

KADER AĞLARINI ÖRMEYE BAŞLIYOR...

Fransa'daki Museviler

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Fransa'da 330.000 civarında Yahudi yaşamaktaydı, bunların aşağı yukarı 10.000'i Türk vatandaşıydı.* Bu rakama Fransız tebasına geçmiş Türk Yahudileri dahil değildi.

Fransız tebasına geçmiş olan Türk Yahudi nüfusu ile ilgili bir rakam ise şu şekildeydi: Almanlar 1940 sonbaharında Fransızlara Paris'te bir nüfus sayımı yaptırdılar.** Amaçları Paris'teki Fransız kimliği taşıyan Yahudi nüfusunu tespit etmektir. Bu sayımda Paris sınırları içerisinde 15 yaşın üstünde 113.467 Fransız vatandaşın Yahudi olduğu tespit edildi. Bu 113.467 kişinin 26.158'i Polonya, 7.298'i Rus, 4.382'si Rumen, 3.381'i Türk, 1.926'sı Macar, 1.703'ü Alman ve 1.642'si Yunan kökenli Fransız vatandaşı Yahudilerdi. Bu rakamlar 15 yaş üstünü ve sadece Paris şehrini kapsamaktaydı. 3.381 Türk Yahudisine, 15 yaşın altındaki-ler de eklendiğinde, sadece Paris'te 5.000'in üzerinde Fransız vatandaşlığına geçmiş Türk kökenli Yahudi'nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bütün Fransa'da ise bu rakam 10.000 civarındadır.

Özetlemek gerekirse 10.000 civarında Türk vatandaşlığını kaybetmemiş, 10.000 civarında Türk vatandaşlığını bırakıp Fransa vatandaşlığına geçmiş, toplam 20.000 civarında Türk kökenli Yahudi Fransa'da yaşamaktaydı. O dö-

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 46.

** Jaques Adler, *The Jews of Paris and the Final Solution* (New York and Oxford, 1987) sf.8-10. Annie Benveniste, *La Bosphore a la Roquette: La communauté judeo-espagnole a Paris (1914-1940)*

nemde bu duruma muntazam Yahudiler ve gayri muntazam Yahudiler denirdi.

Fransa'da yaşayan Türk Yahudilerinin bazılarının babaları ya da büyükbabaları Osmanlı'nın son dönemlerinde Fransa'ya gelip yerleşmişlerdi. Bunların bir kısmı özellikle 19. yüzyılda Paris'te bulunan "Alliance Israelite Universelle" kurumunun Osmanlı'da açtığı Fransızca tedrisatlı okullarda okumuş insanların çocukları ya da torunlarıydılar.* Bir kısmı ise azınlık haklarına titizlikle saygı göstermiş 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra gelecek olan padişah aynı olmaz kaygısı ile Fransa'ya göç etmişti. Başka bir Fransa yolculuğu yapan Yahudiler ise 1. Dünya Savaşı'nda Fransız ordusu İstanbul ve Anadolu topraklarından çekilirken, onlarla beraber gittiler Fransa'ya. Son olarak da 1920'de İzmir'e saldırıp Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyen Yunanlıların Müslüman demeden Yahudi demeden herkesi öldürdüğünü duyan bir kısım Yahudiler Fransa'ya göç etti.**

Paris'te yaşayan Yahudiler genellikle 11. bölgeye, Faubourg Saint Antoine civarına yerleşmişlerdi.

1923 Anayasası'nın 88. maddesinde Türk vatandaşlığı ile ilgili aynen şöyle yazmaktaydı: "Türkiye'de devamlı olarak yaşayan herkes Türk vatandaşdır ve yurtdışında yaşayan vatandaşlar ise en yakın konsolosluğa kayıtlarını düzenli olarak yaptırdıkları müddetçe, ne kadar uzun süre yurtdışında yaşarlarsa yaşasınlar Türk vatandaşlıklarını korurlar." Ancak yurtdışında yerleşik birçok vatandaşın hiçbir kayıt yaptırmadığı ve yaşadıkları ülkelerin vatandaşlıklarını almaları eğiliminde oldukları anlaşıncı, 1935

* French Jews, Turkish Jews The Alliance Israelite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860-1925, Aron Rodrigue (Bloomington Indiana, 1990) ve J.Shaw, The Jews of the Otaman Empire and the Turkish Republic (London and N.Y. 1991) sf.163-166. Roquette, Annie Benveniste, p. 43. Le Juifs de Paris (Paris, Picard, 1952)

** La Bosphore a la Roquette: La communauté judeo-espagnole a Paris. Annie Baenveniste, sf.36-37,43-49.

senesinde Vatandaşlık Kanunu'nda yeni bir düzenleme yapıldı. Buna göre; Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere veya takip eden 5 sene içerisinde ülkesine dönmeyenler otomatik olarak vatandaşlıklarını kaybedecekler, ancak 5 yılda bir konsolosluğa gidip kayıtlarını tazeledikleri müddetçe vatandaşlıkları devam edecek, aksi takdirde vatandaşlıktan çıkartılacaklardı.

Bu kanunun ardından birçok kişi kayıt yaptırdı, Fransa'da yaşayan birçok Yahudi vatandaşımız ise buna gerek duymadı ve kayıt yaptırmadı. Zaten çoğu çok uzun yıllardır Fransız vatandaşıydı.

Kanunun değiştiği 1935 ve takip eden ilk 5. yıl olan 1940 itibarıyla kaydını yaptırmayan herkesin vatandaşlığı düşmüştü. Buna göre 10.000 civarında Türk vatandaşı Yahudi kayıtlıydı, neredeyse bir o kadarı ise kayıtsızdı. (Kaydı olanlar muntazam, kaydı silinenler gayri muntazam.)

16 Mayıs 1940'ta Fransa'da tam bir panik havası hâkimdi. Sabah Başbakan Paul Reynaud'nun özel kalem müdürü elçiliğe telefon ederek Alman ordusunun akşam saatlerinde Paris'e girmesinin muhtemel olduğunu ve elçiliğin Paris'i terke hazırlanmasını bildirdi. Ancak Alman ordusu istikametini kısa bir süre için Manş Denizi'ne doğru çevirince Paris'e girmesi birkaç gün ertelendi. Bunun üzerine Behiç Bey derhal Başbakan'dan randevu talep etti ve 17 Mayıs saat 19.30'da Başbakan Paul Reynaud'ya gitti. Karşılaştığı manzara son derece üzüntü vericiydi, her tarafı titremekte olan Başbakan'a, Behiç Bey "Vaziyet nedir?" diye sordu, Başbakan ise "Çok tehlikeli olmakla beraber, ümitsiz değildir," dedi.

24 Mayıs'ta ABD Büyükelçiliği'ne giden Behiç Bey, Büyükelçi Bullitt ile konuşurken bir şeyi fark etti, bütün binanın camlarına kum torbaları yığılmıştı. Büyükelçi Bullitt, kent civarında Almanların 30 km'lik bir gedik açtığını masanın üstündeki haritadan Behiç Bey'e anlattı. Eski

bir komutan olduğunu bildiği Behiç Bey ile harita üzerinde epey fikir alışverişinde bulundular.

Behiç Bey 3 Haziran 1940 sabahı saat 13.30'da tam öğle yemeğine oturmuşken, müthiş bir bombardıman başladı. Elçiliğin tüm pencereleri sarsıldı. Elçiliğin karşısındaki 7 katlı binanın altında mahalle polisi elçilik personeli için bir oda hazırlamıştı, çünkü Fransa'da sığınaklar bir bodrum katından ibaretti, ancak Behiç Bey sükûnetini bozmadan yemeğini yemeyi tercih etti. Balkan Savaşı, Kurtuluş Savaşı, alışıkta bomba seslerine ve bu seslerin kentin çok yakınında ama içinde olmadığını tecrübe-lerinden anlamıştı. Bombardıman şiddetini artırarak 40 dakika sürdü. Bu bombardımanla Almanlar Renault ile Citroen fabrikalarını ve civarını bombalamışlardı. 200 Alman savaş uçağı 40 dakikada 2 önemli fabrikayı ve çevresini yerle bir ederken arkada bin küsur ölü ve iki bin küsur yaralı bırakmıştı. Savaşın ayak sesleri bomba olup gelmiş, ölüm kusup gitmişti 40 dakikada. Bu daha başlangıçtı.

Bu arada Bolonya Ormanı'na giden Behiç Bey bir bombanın elçiliğe yaklaşık 300 m mesafeye düştüğünü tespit etti.

Uzun yıllar önce Fransız vatandaşlığına geçmiş birçok Yahudi, Fransa devletinin Almanya'ya teslim olmasının yarattığı panikle Türk Büyükelçiliği'ne gelmeye başlamıştı. Bu insanlar Türkiye'nin vatandaşlıklarını kaybetmemeleri için çıkardığı tüm kanunlara duyarsız kalmışlar ve Türk kimliğine itibar göstermemişlerdi. Almanlar gelene kadar Türk Yahudisi olmaktansa Fransız Yahudisi olmayı tercih etmişlerdi.

Başkâtip Fatin Rüştü Zorlu, Büyükelçi Behiç Bey'e gelerek durumu bildirdi, ne yapılması gerektiğini sordu. Behiç Bey tereddüt etmeden "Her kim, gerek Osmanlı ve gerekse de Türkiye Cumhuriyeti'ne ait kimlik, belge ya da tapu ibraz ederse, vatandaşlık başvurusu doldurtup vatandaşlık ilmhâberi kâğıdı verin," dedi. Fatin Bey bunun üstüne "Sayın Büyükelçim, hiç belgesi olmadığı gibi, bırakın belgeyi, Türkçe bile bilmeyen ama babasının, dedesinin uzun

yıllar önce bizim topraklarımızda yaşadığını iddia eden birçok Fransız var aralarında!” dedi. Bunun üzerine Behiç Bey “O zaman 6 kelime ezberlesinler kâfi: Ben Türküm, akrabalarım Türk topraklarında yaşıyorlar. Bunu ezberletin ve verin gerekli evrakları, Almanlar Türkçe anlamaz nasıl olsa,” dedi ve ilave etti: “Bunu konsolosluklara da böylece bildirin.”

İşte henüz hiçbir şey başlamamışken Behiç Bey’in çok net bir tavır alarak inisiyatif kullanıp verdiği bu karar, daha sonra da Ankara’nın Başkonsolosluğu kapatın emrine uymayarak* Paris’te Başkonsolosluğu tutması kararı, binlerce Yahudi’nin hayatını kurtaracaktı.

Behiç Bey 3. Kâtip Melih Esenbel’i çağırıp bir emir verdi: “Almanlarla uzun zaman çalıştım, onları çok iyi tanırım, burada bizi çok zorlu zamanlar bekliyor olacak, özellikle Yahudiler için tüm personele ve konsolosluklara bildirdiğim kararımın onların hiç hoşuna gideceğini zannetmiyorum. Anlayacağın burada her geçen gün her şey daha zorlu ve belki de tehlikeli olacak bizim için. Bu durumda evli olanların eşlerini ve çocuklarını memlekete göndermeleri zaruri gözükmektedir.”

Melih Bey Büyükelçi’nin bu kararını akşam eşi Emine Esenbel’e söyledi.**

9 Haziran Pazar günü saat 20.00’de Fransa’nın eski Ankara Büyükelçisi elçiliğe gelerek Behiç Bey’e hükümetin

* Behiç Bey herhangi bir büyükelçi değildi, kendisi de Bakan sıfatı taşıyordu, ayrıca Kurtuluş Savaşı esnasındaki askerlik kariyerinde bile karşısındaki kim olursa olsun, yanlış olduğuna inandığı emirleri uygulamadan önce doğrusunun ne olduğunu söyleyen bir yapıya sahipti. Mesela: Kurtuluş Savaşımızın en can alıcı yerinde, Baş Kumandan Mustafa Kemal’den “Dakika tehiri idamla cezalandırılacaktır” başlıklı bir telgraf aldı, telgrafta Mustafa Kemal cepheye asker sevkıyatının hızlandırılmasını istemekteydi. Behiç Bey’den. Behiç Bey Mustafa Kemal’in bu kesin ve hayati emrini uygulamadı ve Mustafa Kemal’e cevabi telgraf çekti: “Hat daha süratli gitmeye uygun değildir, lokomotifin 40 km’den daha süratli gitmesi raydan çıkmaya sebep olduğundan tek sevkıyat bile yapılamayabilir, ikinci bir emrinizi bekliyorum.” Mustafa Kemal’den gelen cevap Behiç Bey’i onaylıyordu: “Siz nasıl uygun görürseniz.”

** *Bin Renk, Bir Ömür*, Sefire Emine Esenbel’in anıları sf. 80.

sabahleyin Paris'i terk ettiğini, elçiliklerin Paris'i terk etmeleri için yazılan bildirimin gönderilmesi için Dışişleri Bakanlığı'nda adam bulunmadığından, birisini gönderip gelmeyi aldırtdığını istedi.

Behiç Bey'in bir huyu da önceden olacıkları tahmin etmeye çalışıp gerekli önlemleri almaktı. Mesela Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'in isteği üzerine demiryollarının başına geçtiğinde ilk yaptığı iş İstanbul'dan köprü yapımı ve tamirinde kullanılan çok özel bir teçhizatı bulup getirmek oldu. Bu önemli teçhizata sahip olduğumuzu ise bir tek Mustafa Kemal'e söyledi. Nitekim bu teçhizatın kullanım tarihinin yaklaştığını Mustafa Kemal'in Büyük Taarruz'dan hemen önce, 17 Ağustos'ta Konya'ya Behiç Bey'in kaldığı yere gelmesiyle anlamıştı Behiç Bey. Çünkü Mustafa Kemal gizli gelmişti, Ankara'da programı açıklandığı halde o gizlice Behiç Bey'in evine gelip "Taşları yan yana koydum, taarruza geçmenin vakti geldi," dedi. 2 gün, gündüzleri Behiç Bey'le cepheye asker sevkıyatının nasıl yapılacağını çalışıp geceleri ise Akşehir'e giderek cephe komutanlarına ne zaman hangi cepheye kaç asker sevk edileceğini açıklayarak cephede ne yapacaklarını anlattı. Bu çalışma sonrası başlayan Büyük Taarruz'da orduyu cepheye sevkte karşılaşılan en büyük problem geri çekilen Yunan ordusunun tahrip ettiği köprülerdi. Yunanlılar nasıl olsa Türkler hiçbir zaman Osmanlı'da demiryollarını işletmedikleri için ne nasıl yapılır bilmezler diye düşünüyorlardı, oysa ki 1912'de demiryolları üzerine yapılan yanlışlıkları, 4 ülkenin demiryolları ile karşılaştırarak 300 sayfalık, bu konudaki Osmanlı'da bir subayın yazdığı ilk ve tek eseri yazan Behiç Bey'i hesaba katmamışlardı.

Savaşın ilanından birkaç hafta sonra, Melih Esenbel bir öğleüzeri tüm sefaret mensuplarını topladı ve Büyükelçi'nin tüm hanımları ve çocuklarını Türkiye'ye geri göndermelerini istediğini açıkladı. Kimsenin itiraz edecek bir hali yoktu. Emir büyük yerden olduğundan, kimse itiraz edemedi.

Behiç Bey Paris'ten taşınma işini 9-10 Haziran gecesini olarak planlamıştı bile, her şey hazırdu. Gereklil emirleri verdi, Paris'teki elçilikte İkinci Kâtip Şevket Utkuman ile bir kapıcı, bir de İsviçreli Ernest isminde bir hizmetkâr kalacaktır. Paris Başkonsolosu Cevdet Dülger elçilikle beraber gitmek istedi, hatta Dışışleri Bakanlığı Cevdet Dülger'in gitmesine müsaade ettiyse de, Paris'teki vatandaşlarımızın himayesi için Behiç Bey Başkonsolosluğı Paris'te bırakma kararı aldı. Talimatı vermek üzere gece Cevdet Dülger'i çağırıttı. Cevdet Bey, Behiç Bey'in Ankara'dan yazılı onay olmasına rağmen bu kararı vermesine, geride bırakıldığını düşünerek çok bozuldu. Oysa ki Behiç Bey Cevdet Dülger'in aksine, Paris'in en emin yer olduğunu düşünmekteydi ve zaman Behiç Bey'i haklı çıkartacaktır.

Behiç Bey, müsteşar, başkâtip ve eşi, ikinci kâtip, 2 tane üçüncü kâtip ve eşleri, askeri ataşe, muavini ve eşleri, mahalli kâtipler ve diğer çalışanlarla birlikte 20 kişilik bir ekip Vichy'ye doğru yola çıktı.

11 Haziran gecesini Başkâtip Fatin Rüştü Zorlu Behiç Bey'i uyandırdı ve Başbakan Paul Reynaud'nun telefonda olduğunu söyledi, telefona gelen Behiç Bey'e Başbakan, İtalya'nın gece yarısından itibaren Fransa'yla harp haline gireceğini tebliğ ettiğini, bu kötüleşen durum karşısında Fransa'nın Türkiye'nin dostluğına ihtiyaç duyduğunu söyledi.

Dışışleri Genel Sekreteri Büyükelçi Charles Roux'yu ziyarete giden Behiç Bey'le Roux arasında tarihi bir konuşma gerçekleşti. Roux neden Türkiye'nin savaşa girmediğini sitemkâr bir şekilde dile getirip arkasından ülkesinin içine düştüğü durumdan dolayı ağlamaklı oldu, teselli etmek Behiç Bey'e düştü: "1918 mütarekesinden sonra Türkiye'yi ne hale getirdiğinizi bilirsiniz. Dört-beş sene içinde memleketim kendisini kurtardı. Siz büyük ve zengin bir milletsiniz, daha çabuk kurtulursunuz; milletlerin ve bilhassa sizin tarihinizde böyle şeyler çok olmuştur."

12 Haziran günü Başkomutan General Weygand, Vichy yolunda olan Fransa Hükümeti'ne Tours şehrinde kötü haberi verdi; Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'na askeri durumun ne kadar vahim olduğunu izah edip Fransa'nın mütareke yapılsın ya da yapılmasın tamamıyla düşman işgalinden kurtulamayacağını bildirdi. Ertesi gün Tours şehrine gelen Churchill'e de Fransa'nın durumu aktarıldı. Bu haberleri öğrenen Behiç Bey oldukça endişelendi, zamanında Osmanlı ordusunda beraber çalışmak zorunda kaldığı Almanları çok iyi tanıyordu, 1. Dünya Savaşı'nda da Almanların hırslı, disiplinli oldukları ve dur durak bilmedikleri anlaşılmıştı. Bu, pek yakında nereye giderse gitsin Almanlarla karşılaşması anlamına geliyordu. "İsmet Bey'in Berlin teklifini kabul etmedik, bak şu başımıza gelenlere, Almanlar alın yazısı olmuş bana galiba," diye düşündü.

Bu arada Mareşal Pétain Başbakan, İçişleri Bakanı da Pomaret olmuştu. Behiç Bey derhal ikisini de ayrı ayrı ziyaret ederek Almanlarla ilgili bilgi almaya çalıştı. Behiç Bey'in özellikle 23 Haziran'da ziyaret ettiği İçişleri Bakanı Pomaret'nin çok neşeli olduğu dikkatini çekmişti. Halbuki durumları içler acısıydı, Almanlarla mütareke imzalanmış, Almanlar mütarekenin mürekkebi dahi kurumadan Pas de Calais, Nord ve Alsace-Lorraine'i de içine alan geniş bir bölgeyi Almanya'ya ilhak etmişlerdi. Bu şu demek oluyordu: Fransa'nın önemli bir kısmı işgal altındaydı. İşin acıklı tarafı mütarekenin 18. maddesinde Fransa'yı işgal eden Alman kuvvetlerinin masraflarının Fransa Hükümeti tarafından karşılanacağı yazıyordu, rakam bile tespit edilmişti: günlük 6 milyar frank (sonradan bu miktar günlük 400 milyon franka indirilmiştir).

Almanlar malum emellerinden dolayı 19. maddeye Alman tebasından Fransa'ya iltica etmiş olanların iadesini koymuşlardı.

Almanlar General Huntziger başkanlığındaki Fransız delegasyonu ile 25 Haziran 1940 günü imzaladıkları mütarekeyi, 1918'de, savaşı kaybettiklerine dair kendilerine imzalatı-

lan anlaşma ile aynı yer olan Retheondes Ormanı'nda ve daha da ileri giderek aynı vagona imzalamışlardı.

Adolf Hitler kısa bir süre için vagona binmiş, sonra ayrılmış, mütarekeyi ise generaller imzalamıştı.*

Bu delegasyonda bulunan Dışişleri erkânından Lagarde Behiç Bey'e bunu anlatırken beraberinde şunu da eklemişti: General Hutzinger, General Keitel'e "İngiltere'nin işi de birkaç haftada biter değil mi?" سوالını sormuş; Keitel bu işin bu kadar basit olmadığını söylemiş. Keitel Hutzinger'e bir soru olarak da "Rica ederim bana söyler misiniz, İtalya sınırında kaç tümeniniz vardı?" demiş. Fransız General 3.5 tümen deyince Keital İtalyanlar için "Vay edepsizler, bize 25 tümen dediler," demiş.

25 Haziran mütareke günü Fransa'da matem günü olarak ilan edildi. Ancak herkesin evlerine çekileceğini, perdelerini indirerek matem bayraklarını asacaklarını, kiliselere koşup dua edeceklerini, ağlayıp sızlanacaklarını zanneden Behiç Bey gördüğü duruma çok şaşırdı; bütün halk sokaklarda, kahvelerde güler yüzle gezmekteydi.

Behiç Bey aynı gün Müsteşarı Salih Örs ile Fransa Meclis Başkanı Harriot'a gitti. Harriot gayet soğuk davranıp başını pencere tarafına çevirdi. Birçok ahlar ohlar çekip adeta bir aktör gibi rol yaparak, "Beni aldattılar, beni aldattılar!" diye arkası dönük söylenip durdu. Behiç Bey "Sizi kim aldattı?" diye sorunca dönüp bağırarak ve ellerini Behiç Bey'e uzatarak "Siz ve Ruslar," dedi. "Niçin?" dedi Behiç Bey. Harriot İtalya harbe girer girmez Türkiye'nin harbe girmemesine kızınıştı. Behiç Bey "İtalya harbe girdiği günlerde mütareke istemeyi düşünüyordunuz, biz kiminle harbe girmeliydik?

Değil biz, Amerika dahi harbe girseydi, bu günlerde bir şey değişmezdi," dedi. Harriot "Hayır, siz girseydiniz her

* Bir de misal vermiş hatıratında Behiç Bey: "Dostumuz General Mougin'in oğlu olan bir topçu alayı yâveri, Alay Komutanı'nın yanına gitmiş, Alay Komutanı mütarekeden dolayı memnuniyetini dile getirerek 'Çok şükür bu beladan kurtulduk,' demiş. Küçük Mougin buna tahammül edemeyerek alay komutanına itiraz etmiş, bu itiraz dolayısıyla Yüzbaşı Mougin'i divan-ı harbe vermişler. Fakat babasının müdahalesiyle bir ceza almamış."

şey başka türlü olurdu,” diye ısrar etti. Harriot o kadar hidetliydi ki, bir dövmediği kalmıştı Türk heyetini.*

Paris'ten Vichy'ye kadar 1 ay süren yolculuk sırasında Üçüncü Kâtip Beşir Balcıoğlu ile Melih Esenbel çok fedakârca, bazen uykusuz, bazen aç, gece gündüz çalışmışlardı. Behiç Bey bu insanların terfilerini temin etmek için aylarca Dışişleri Bakanlığı ile mücadele etti.

* Bu görüşme üç sene sonra bir İspanya gazetesinde şu şekilde yer alır:

TÜRKİYE NE YAPIYOR?

Fransa'nın trajik günlerinde Reynaud Hükümeti Paris'ten kaçıp Bordeaux'da görevini sürdürdüğü sırada Türk Büyükelçisi Behiç Erkin yanında müsteşarı ile Fransa Meclis Başkanı Harriot'u ziyaret etti. Harriot bu ziyareti fevkalade soğuk karşıladı ve gecikmeden Türkiye'ye karşı siteme başladı, nedeni Türkiye'nin Müttefiklerle savaşa girmeyişiydi. Harriot'un kızgınlığı giderek artmakta ve Türk diplomatları neredeyse kendilerinin camdan atılacaklarından endişelenmekteydiler. Fakat Behiç Erkin, İnönü ile aynı ekolden gelmesi dolayısıyla soğukkanlılığını muhafaza ederek Harriot'a sordu: “Eğer harp ilan etmiş olsaydık Fransa'nın silah bırakmaya ve teslim olmaya hazırlandığı anda, Türkiye'nin hali ne olurdu?”

Harriot kıpkırmızı oldu, “O zaman durum tamamen farklı olurdu,” dedi.

Türk Büyükelçisi fevkalade yumuşak, fakat ironiden uzak olmayan bir diplomasi içinde cevap verdi: “Bizim için evet, Fransa için hayır!”

O günden bu güne şartlar hayli değişmiş bulunmaktadır. Mesele şudur ki; bütün değişikliklere rağmen Türk siyasileri acaba Behiç Erkin kadar cesur cevaplar verebilmişler midir?

Zira şüphesiz ki, her gün Harriot'un ki kadar emrivakilerle dolu şiddetli suallerle karşılaşmaktadırlar.

Extrait du Journal “PATRIA”, du 21 Novembre 1943 Publié à Grenade.

“*QUE FAÏT LA TURQUIE* On raconte que dans les jours tragiques de l'exode française, lorsque le Gouvernement Reynaud fuyant Paris fonctionnait à Bordeaux, l'Ambassadeur de Turquie en France, Behich Erkin, accompagné de son secrétaire, fit rendre visite au Président de la Chambre Française Herriot. Celui-ci les reçut froidement et ne tarda pas à verser des reproches contre la Turquie qui n'était pas entrée en guerre à côté des Alliés. La colère d'Herriot alla jusqu'à un tel point, que les diplomates turcs craignirent se voir brusquement jetés par la fenêtre. Mais Erkin, homme formé à la même école qu'Inönü, conserva tout son sang froid. Il demanda à Herriot:

- *Quelle aurait été la situation de la Turquie si elle avait déclaré la guerre tunique la France s'appretait à demander l'armistice et abandonner la lutte.*

- *Mais alors la situation aurait été différente, rugit Herriot.*

L'Ambassadeur turc répondit avec une douce et exguise diplomatie non exempte d'ironie:

- *Pour nous, oui, pour la France, non....*

Les circonstances ont pas mal changé depuis ce jour-là. La question est de savoir si, en dépit de ces changements, les chefs turcs sont encore en mesure de répondre comme le fit le courageux Erkin. Car il est hors de doute qu'ils doivent recevoir tous les jours des questions aussi violentes et aussi compromettantes que celle d'Herriot.”

Emir Kivırcık

Bu esnada Vichy Fransa'sında siyasette her gün şoke edici gelişmeler yaşıyordu. Cumhurbaşkanı Albert Lebrun kendisine gönderilen bir heyetin artık gitmesi gerektiğini söyleyince, istifa bile etmeden Vichy'yi terk etmişti. Mareşal Pétain 10 Temmuz 1940'ta Devlet Başkanlığı'nı ilan etmişti.

ÖLÜMÜN AYAK SESLERİ

Büyükelçi bu gibi konularla uğraşırken Fransa'daki Yahudiler kendilerini nelerin beklediğini henüz bilmiyorlardı. Almanya'da 1933 yılında Nazilerin iktidara gelmesiyle başlayıp 1945'te şartsız teslim olmalarına kadar geçen 10 yılı aşkın dönemde 6 milyon erkek, kadın, çocuk, genç, bebek, ihtiyar sadece dinlerinden dolayı insanlık tarihinin en trajik katliamını yaşayacaklardı. Bu sistematik olarak planlanan ve 6 milyon insanın diri diri öldürülmesiyle sonuçlanan olay bugün Birleşmiş Milletler tarafından her detayıyla tanımlanmış ve tanınmış dünya insanlık tarihindeki tek soykırımdır. Hangi ülkede oldukları fark etmiyordu, Nazilerin işgal ettiği bütün topraklarda Yahudileri "Nihai Çözüm" bulacaktı.*

Adolf Hitler 1941 Eylül'üne kadar tam olarak Yahudilere ne yapacağına karar vermemişti, hatta 1940'ta işgal edilmiş ülkelerdeki Yahudilerin 4 yıl içinde Madagaskar'a gönderilmelerini amaçlayan plan ile ilgili belgeler bulunmaktadır. Ancak Nazilerin "Nihai Çözüm"de karar kılmaları üzerine 10 Şubat 1942'de bu plandan vazgeçilmiştir.

18 Eylül 1941 günü Hitler'in "Nihai Çözüm"ün başı olarak görevlendirdiği Himmler, Wartheleand Gauleiteri Arthur Greiser'e gönderdiği mektupta şöyle yazmaktadır:

"Führer, eski Reich'in (Alman İmparatorluğu) ve himaye altındaki devletlerin batıdan doğuya yürütülecek bir hareketle Yahudilerden mümkün olduğunca çabuk arındırılmasını istemektedir."

* Nihai Çözüm, Hitler'in, Avrupa'da yaşayan milyonlarca Yahudi asıllı insanı, ihtiyar, kadın, erkek, çoluk, çocuk, bebek demeden, sistematik bir şekilde, sadece bu soykırım için inşa edilmiş ölüm kamplarında yakmak ve gaz vermek suretiyle canlı canlı imha etme planına verdiği isimdir.

Emir Kıvırcık

Bu emirden hemen sonra 1941 Ekim başında Einsatzgruppen'in Yahudileri kitle halinde kurşuna dizmeleri sorun yaratmaya başladığında 6 milyona yakın insanın en acımasız şekilde katledilmesi kararını veren 4 kişi bir araya gelmiştir: Nazi Partisi Irk Politikası Bürosu Müdürü Erhard Wetzel, Führer Şansölyesi Müdür Yardımcısı ve Ötanazi Programı'nın baş sorumlusu Victor Brack, İşgal Edilmiş Doğu Toprakları Reich Bakanı ve Yahudi İşleri Danışmanı Alfred Roenerg ve SS-Oberstrumbannführer (Yarbay) Adolf Eichmann.

Karar: Yahudiler için kurulacak ölüm kamplarında hepsi büyük odalara alınacak, bu insanlara canlı canlı karbon monoksit ve hidrojen siyanürü (Zyklon B) verilecek ve 7-8 dakika can çekişerek öldürülen cesetler yakılmak suretiyle imha edilecektir.

Fransa'da Behiç Bey'in Vichy Hükümeti'nin seri olarak Yahudilerle ilgili çıkardığı kararlarla uğraşmaya başladığı sırada doğuda bir soykırım planı çerçevesinde sistematik ölüm ve imha merkezleri olan Chelmno, Belzec, Treblinka ve Auschwitz kampları inşa ediliyordu.

FRANSA, EYLÜL 1940

Vichy Hükümeti kısa bir zaman içerinde kanun ve karamame fabrikası haline gelmişti. Bu sırada Fransa D    leri Bakanlığı Müsteşarı Mr. Charles-Roux 11 Temmuz günü saat 11.30'da Behiç Bey'i hükümetin yerle ti i Park Otel'e  a ırd . Behiç Bey otele vardığında gördüğü manzara kar ında irkildi, lobi mah er günü gibiydi! Asansörün kapısına gelen Behiç Bey'i nöbetçi asker engelleyerek yukarı çıkmasına engel oldu. Hol n ortasında ufak bir masanın başında oturan bir subayı gösteren asker, oraya gidip matbu bir k  ıd  doldurması, kimi, ne için görmek istediğini yazması gerektiğini söyledi Behiç Bey'e. Ancak bu prosedürden sonra k  ıt yukarı gidecek, onay alınacak, uygunsa yukarı  ıkılabilecekti!!

Behiç Bey derhal nöbetçiye haddini bildirdi:

     burada hiçbir içim yok, Mr. Charles-Roux beni davet etmişti, ben geri dönüyorum, istersen haber ver; Türkiye Büyükelçisi geldi, ben yukarı çıkarmadım!"

Behiç Bey çıkıp gitti. Kısa bir süre sonra D    leri Bakanlığı'ndan telefon edip özür dilediler ve saat 17.00'de gelmesinin mümkün olup olmadığını sordular. Behiç Bey bu şartlarda gelemeyece ini bildirince kendisine kapıda onu bir yetkilinin bekleyece i ve yukarı şahsen  ıkartılaca ı sözü verildi.

Saat 17.00'de randevusuna giden Behiç Bey, Fransa D    leri Bakanı Müsteşarı'na      biz buraya serbest girip  ıkamazsak, ben bir daha buraya aya ımı basmam!" dedi.

Behiç Bey'in ne kadar tavizsiz bir mizaca sahip olduğunu bilen Fransa D    leri Bakanı ve diğer diplomatlar aralarında toplanarak bu meseleyi konu up bir renkli vesika vererek Behiç Bey'in bu problemle kar ıla mamas  için i i hemen çözdüler.

Fransa Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Behiç Bey'den, bir iş olsun olmasın, hiç olmazsa haftada bir defa kendisi ile görüşmesini rica etti ve bundan çok memnun ve müstefid olacağını beyan etti.*

Yeni Dışışleri Bakanı Baudoin elçileri hiç kabul etmezdi, daima Genel Sekreteri ile görüştürürdü. Ancak 31 Ağustos 1940 günü Behiç Bey'i Park Otel'in hemen bitişiğindeki Chante-Claire isimli lokantada yemeğe davet etti. Behiç Bey yemeğe giderek yeni Dışışleri Bakanı ile tanıştı.

Behiç Bey de Dışışleri Bakanı Baudoin'i Türk Elçiliği'nde ağırladı 18 Eylül akşamı. Böylece hem Müsteşar ile hem de yeni Dışışleri Bakanı ile iyi bir diyalog tesis etmişti. İleride çok ihtiyacı olacak diyalogları!

27 Eylül 1940 günü Alman askeri yetkilileri işgal altındaki Fransa topraklarında Yahudilere karşı seri şekilde kararlar almaya başladılar.** Aynı ay içerisinde de Yahudi nüfus sayımı yaptırıldılar.

16 Ekim 1940 gazeteleri "Le status de juifs" (Yahudilerin statüleri) başlıklı bir kanunu yayınladı. Bu kanuna göre Fransa Devleti'nin Legion d'Honneur madalyası ile onurlandırdığı ve askeri madalya alanlar istisna olmak kaydıyla, geri kalan tüm Yahudiler devlet memurluğu, öğretmenlik, subaylık ve daha birçok özel işlere girmekten men ediliyorlardı.***

23 Ekim 1940 günü Laval, Hitler'le Montoire-sur-Loire'da buluştu ve Fransa'nın Almanlarla işbirliği (collaboration) başladı. Hitler'in Laval'a teklif ettiği ve Mareşal Pétain'in haberdar edildiği işbirliği bu toplantıda konuşulmuş fakat tümüyle Almanların istediği şekilde gerçekleşmemişti. Mareşal Pétain bunu iktisadi anlamda benimsemiş, oysa Laval ikinci defa iktidara geldiğinde tam anlamıyla gerçekleşmiştir.

* Behiç Erkin, *Hatırat* sf.460.

** Les Juif Sous L'Occupation: Recveil des Textes Officiels Français et Allemands 1940-1944 (Centre de Documantation Juive Contemporaine, Paris, 1982) sf. 18-19, bundan sonra bu kısaca LJSO diye geçecektir. Ayrıca: Warren Green, "The faith of Oriental Jews in Vichy France".

*** Behiç Erkin, *Hatırat* sf. 463.

Laval Almanlarla işbirliğini daha iyi idare etmek için Dışişleri Bakanlığı'nı kontrolü altına aldı ve Müsteşar Charles Roux'yu istifa ettirerek yerine Rochat'yı Büyükelçilik payesi ile Müsteşar yaptı.

18 Ekim'de yeni bir karar açıklanmıştı, buna göre her Yahudi mahalli olarak kendini ve evini kaydettirecek, izinsiz evini terk edemeyecek, işgal edilmemiş Fransa'ya giderse geri gelemeyecekti. Karar devam ediyordu: Yahudiler artık hiçbir ticari faaliyette bulunamayacak, sahip oldukları işletmeler yönetilmek üzere Hristiyanlara devredilecek, işletmenin görünür bir yerine hem Almanca hem Fransça "Bu bir Yahudi işletmesidir" levhası asılacaktı!

Bu işletmeler işgal kuvveti iktisadi ilişkiler Yahudi bölümü yetkilisi Dr. Blanke tarafından yürütülecek operasyonlarla ilk olarak Fransızlara devredilecek, sonra da asgari bir fiyata satılacak, alınan paralar, Caisse des Depots et Consignations denilen bir kurumda muhafaza edilecekti eski Yahudi sahipleri adına. Eski sahipleri anaparaya dokunamayacak, ancak senelik % 2.5 faizini çekebilecekti.*

İşgal altındaki Fransa'da Alman Ordu Kumandanlığı'ndan Otto von Stulpnagel imzası ile 12 Kasım 1940'ta işletmelerin devri ile ilgili detaylı bir bildirim yayınlandı.

Yahudi işletmelerin geçici yönetecilerinin talimatları

Yahudi işletmelerindeki geçici yöneticiler her şeyden önce Fransa ekonomisine Yahudilerin girmesini engellemek için Yahudilerin sahip olduğu her geçerli belgeyi imha edeceklerdir. Böylece normal seyrindeki Fransa ekonomisi engellenmemiş olacak, işletmelerde oradaki insanlar işlerini kaybetmeden ve sadece Fransız ve Alman müşterilerle ilgilenilerek çalışmaya devam edecektir.

* LJSO sf.17-18, 114-127.

Geçici yönetici hiçbir Yahudi'nin, eski işletme sahibi dahi olsa, işletmede söz sahibi olamayacağını sağlamakla yükümlüdür. Şayet çok acil bir durum olursa Yahudiler işletmeden para alabilecek, ancak geçici yöneticiler kesinlikle insanların Yahudilerin bu işletmelerde söz sahibi olduğu intibasını edinmemelerine özellikle dikkat edeceklerdir.

Yahudi çalışanlar işletme onlarsız çalışabildiği an işten çıkartılacaklar. Geçici yöneticiler hiç unutmamalıdılar ki, kendileri bir dönem için sadece işin başındadırlar, işletmelerle ilgili nihai ayarlamalar mümkün olan en kısa zamanda yapılacaktır.

Yahudilerin katılımı olmadan işletmelerin operasyonunun devamı 3 şekilde sağlanabilir:

1- Yahudiler işletmelerini Yahudi olmayanlara satabilirler ya da haklarını devredebilirler. Bu yöntem hiç zaman kaybı olmaması açısından yararlıdır. Ancak geçici yöneticiler çok dikkat etmelidirler ki, satın alan kişi kesinlikle Yahudi etkisi altında olmayan bir kişi olmalıdır. Eğer bir şüphe söz konusu olursa ve bu kişi ikinci bir anlaşma ile bir kukla ise veya daha değişik bir yöntemle sonradan Yahudilerin işlerinin başına dönmesini sağlarsa, tüm anlaşmalar geçersiz sayılacaktır. Bir anlaşma yapıldığında derhal ilgili Bakanlığa bildirilecek, şüphelenilen anlaşmalar geçersiz sayılacaktır.

2- Yahudiler işletmelerini satmak ya da devretmek istemezlerse, ki birçok durumda bu olacaktır, bu durumda geçici yöneticiler işletmeyi ya bir bütün olarak ya da parça parça olarak Yahudi olmayanlara satmaya yetkilidirler. Bu satışlarında kontratları derhal askeri karargâha getirilecektir. Bu, bir işletmenin en hızlı şekilde devir yoludur. Rekabetin olduğu alanlarda Yahudi işletmeleri Yahudi olmayan rakiplere satılmalıdır.

3- Bazı işletmeler Fransa ekonomisi için gerekli ve önemli olmayabilir, bunlar envanter satışı ile derhal bir bütün ola-

rak veya tek tek satılmalıdır. Bu işletmelerin kesinlikle yeni mal almalarına izin verilmeden tahliye satışına geçilmelidir.

İhtiyaç olmayan bu işletmeler askeri kararg hlara bildirilerek onay alınacaktır. 4 hafta sonra tüm geçici işletmeciler rapor verecek ve başarısız olanlar hemen işlerinden el  ektililecektir.

*Geçici yöneticiler hiçbir şekilde eski sahiplerine karşı sorumluluk taşımazlar.**

Fransa ikiye bölünmüştü, Alman işgali altındaki Fransa ve işgal edilmemiş Fransa. İşgal edilmemiş Fransa'yı yöneten Vichy Hükümeti hiç gecikmeden yukarıda bahsi geçen yasaları daha da ağırlaştırarak uygulamaya başladı. Birçok Yahudi işgal olmamış topraklara Almanlardan kaçarak gelmişti ama nafile, Almanların  ıkarttıkları Yahudi kanunlarını uygulamada Vichy Fransa'sı Almanlardan bile beterdi ve bu durum Behiç Bey'in canını iyiden iyiye sıkıyordu.

Bu arada Fransız bankaları da Almanların emriyle bütün müşterilerine Yahudi olmadıklarına dair bir belge getirmeyen herkesin kasasına el konulacağını bildirdi. Hemen ardından Almanlar bütün bankalardaki Yahudilere ait kasaları açmaya başladılar ve içinden ne çıkarsa çıksın el koydular.

Almanların Fransa'ya gelmesi ile birlikte uzun senelerdir Fransa'da yaşayan çoktan Fransız vatandaşı olmuş binlerce Yahudi, 30-40 yıl önceki taşıdıkları Osmanlı ve Türk kimliklerini hatırlamışlar, Türk Büyükelçiliği'ne ve elçiliğe bağlı konsolosluklara gelmeye başlamışlardı.

Büyükelçi Behiç Erkin kesin talimat vermişti, başvuran ve bir zamanlar Türk ya da Osmanlı tebası olduğunu iddia eden herkese vatandaşlık ilmuhaberi verilecekti. Böylece o insanların canlarını koruma altına alabileceğini düşünüyordu. Ama gerek işgal altındaki Fransa topraklarındaki Alman kanunları, gerekse de Alman'dan çok Alman olmaya  alışan Vichy

* Dışışleri Bakanlığı, Paris Büyükelçiliği Arşivi, dosya 6127.

Hükümeti'nin bu insanların mallarına, mülklerine, paralarına ve hatta işyerlerine el koyacakları hiç aklına gelmemişti. Fakat daha 1-2 ay önce 29 Temmuz'da Laval ile yaptığı görüşmeyi hatırladı.

Bu görüşmede Laval kendisine siyasi ve askeri vaziyeti anlatarak Avrupa'nın rahat etmesi ve Fransa'nın istiklali için İngiltere'nin mağlup edilmesi lazım geldiğini ve bu işi ancak Almanya'nın yapabileceğini, İngiltere İmparatorluğu mevcut oldukça Fransa'nın istiklalini muhafaza edemeyeceğini, bunun için kendisinin bütün elinden gelen vasıtalarla Almanya'ya yardım edeceğini açık bir lisanla söyledi.* Mareşal Pétain'le beraber Fransa'nın en güçlü iki kişisinden biri olan Laval, Başbakan Yardımcısı Laval Almanlara "her vasıta ile" yardım edeceğini alenen söylüyordu. Behiç Bey bu "her vasıta" ifadesinin açılımı olarak, Yahudilerle ilgili Almanların çıkardığı her kanundan sonra, aynısının daha da ağırlaştırılmışının Vichy Hükümeti tarafından çıkartılmasına şaşırıyordu. Sadece bu işin her geçen gün daha kötüye gideceğini görüyordu.

"İyi ki Paris'te Başkonsolosluğu bırakmışım, daha neler göreceğiz kim bilir?" dedi kendi kendine.

Paris Başkonsolosu, Büyükelçi Behiç Bey'e Almanların Yahudilerin malları ile ilgili çıkarttıkları emir ile ilgili ne yapılması gerektiğini sordu. Behiç Bey "Çıkartılan kanuna uymak gereklidir ancak maddi herhangi bir zarar söz konusu olursa bizim himayemizin söz konusu olduğunu derhal ilgili makama bildirin," dedi. Ayrıca, "Her Yahudi Türk vatandaşı işyerine ve evine Türk olduğuna dair bir yazı asacak!!" diye ekledi.

25 Kasım 1940'ta bu sefer Başkonsolos, Büyükelçi'ye yazdığı yazıda Almanların çıkarttığı ikinci kanunla ilgili ne yapılması gerektiğini sordu.**

* Behiç Erkin, *Hatırat* sf. 459.

** 25 Kasım 1940 tarihli 485 sayı numarası ile kayıt altına alınmış Paris Başkonsolosu Cevdet Dülger'in yazısı.

Behiç Bey Birinci Dünya Savaşı'na Almanlarla müttefik olarak Osmanlı'nın katılması dolayısıyla Osmanlı ordusuna getirilen Alman komutanlarla 4 uzun sene çalışmak zorunda kaldığından, onları çok iyi tanıyordu. Onları iyi tanıması, dünyadaki gelişmeleri çok iyi takip etmesi, 11 yıl boyunca Budapeşte'de Büyükelçilik görevi yaparken, tüm Macaristan'ın yakından takip ettiği Almanya'da olup bitenleri, Nazi Partisi'nin iktidar yolunu ve politikalarını gayet iyi biliyordu. Tüm bilgilerini ve yaşadıklarını yan yana koyduğunda Almanların özellikle "sadece Yahudilerle" ile ilgili çıkardıkları bu kanunlar Behiç Bey'i çok rahatsız etmişti.

Bu meseleyi Melih Esenbel konsolosluklara bildirdi. Bu arada kişisel görüşmelerle yürütülmesini istedi işin. Paris Başkonsolosu Cevdet Dülger, Behiç Bey'e 3 Mart 1941'de bir yazı gönderdi, bu yazıda Alman otoriteleri ile görüştüğünü ve kendisine bugün yazılı olarak Almanlardan cevap geldiğini, kanunların Fransa'da yaşayan tüm yabancı uyruklu Yahudiler için geçerli olacağını yazmakla beraber, son cümlede Türk Başkonsolosluğu'nun yapacağı münferit başvuruların memnuniyetle değerlendirileceğini yazdı. Behiç Bey hem şaşırdı hem de planının Almanlar nezdinde en azından şimdilik geri tepmediğini görmekten dolayı mutlu oldu.

Behiç Bey olayları dikkatle izliyordu. Bu arada yine değişen Fransa Dışişleri Bakanı ile de hemen temasa geçmişti. 30 Kasım'da Mr. Flandin ile teferruatlı ve güzel bir toplantı yaptılar.

Bu arada Vichy Fransa'sı da tam bir kaos içindeydi. 13 Aralık günü Mareşal Pétain, politik bir kurnazlıkla Laval'ın istifa etmesini sağladı. Hatta Otel de Parc'a dönen Laval'ı buraya bile almayıp Vichy'den 15 km uzaklıktaki Chateldon'daki ev hapsine gönderdi.

Hitler'e bir tefraf yazan Mareşal, Fransa'nın politikasının değişmeyeceğini, ancak Laval ile çalışmayacağını ifade etti. Ertesi gün Paris'teki Alman Büyükelçisi Abetz ile birkaç general silahlı bir kıta himayesinde Vichy'ye gelip Mareşal

ile görüştü. Görüşme olduça hararetli geçti, fakat Laval hiçbir bakanlık teklifini kabul etmedi. Bunun üzerine Abetz Laval'ı da yanına alıp generalleri ile beraber Paris'e döndü.

Savaş başlamadan sayıları 61 olan Fransa'daki yabancı büyükelçilikler, Vichy'de 40'a kadar düşmüştü.

Paris'te Yahudi işletmelerini Almanlar ya da Fransızlar sebebi belli olmayan şekilde bir anda mühürleyebiliyorlardı. Bu mühürleme olayları Türk Yahudilerinin yerlerine olduğunda, konsolosluk hemen harekete geçiyor ve gerek Alman otoritelerine gerekse de Fransızlara ilgili mülk ya da işyerinin mührünün kalkması doğrultusunda hem protesto edip hem de talepte bulunuyordu. Bu talep Alman tarafında Adolf Eichmann'ın Fransa'daki temsilcisi Büyükelçi Abetz'e yapıldığı gibi, işgal altındaki Fransa'daki Alman güvenlik polisi başı olan Theodor Dannecker (1942 sonrasında da Heinz Röthke) (82 Avenue Foch, Paris) ve Paris'teki Alman Enformasyon Bürosu Başkanı Dr. Schmitt'e (11 Rue de Saussieres) yapılmaktaydı.

Şayet 1 ay içerisinde bir cevap alınamazsa iletişim daha yoğunlaştırılıyor, konsolostuktan bir görevli şahsen gidip ilgili kişinin Türk vatandaşı olduğunu belgelemek suretiyle mührü kaldırtmaya ve/veya kampa götürüldüyse de o şahsı, kamptan çıkartmaya çalışılıyordu.

Bazen Fransız otoriteleri topu Almanlara atarak, "Bu düzenlemelerin uygulamaları Alman işgal güçleri otoriteleri tarafından yürütülmektedir," diyorlardı. Muhatap bulabilmek de ayrı bir dertti, bulup anlatabilmek ayrı bir dert. Bu arada da unutmamak gerekiyordu ki, her geçen saat aleyhte çalışmaktaydı. Türk diplomatlarına güvenmek zorundaydı Türk vatandaşı olan Yahudiler ama diplomatların da işi açıkçası çok zordu. Hele karşıdaki tavizsiz bir Nazi subayı ya da Alman uşağı olmuş bir Fransızsa.

Bu itirazlarla ilgili neredeyse matbu hale gelen bir form yazısı bile oluşmuştu.

"Türkiye Başkonsolosluğu, Paris, no.605

Büyükelçi

Türkiye'nin Paris Başkonsolosluğu, Türk kanunlarında vatandaşlar arasında dinlerinden dolayı hiçbir ayırım yapılmadığı tezine dayanarak, Alman Büyükelçiliği'nden Türk vatandaşlarının mülklerini etkilemeye başlayan 18 Ekim 1940 düzenlemeleri ile ilgili yetkili birimlere talimat verilmesini saygıyla rica eder."*

Alman otoriteleri yabancı uyruklu Yahudilerle beraber tek tük de olsa Türk Yahudilerini de tutuklamaya başladılar. Olaylar her şekilde daha kötüye gidileceğinin sinyallerini veriyordu.

1940 senesinin sonunda Büyükelçi Behiç Erkin'in görev süresi sona ermişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Behiç Bey'e devam edip etmeyeceğini sordu. Cevap kısa ve netti:

"Sayın Cumhurbaşkanımız, lütfen görev süremi uzatınız." Bunun üzerine Behiç Erkin'in görev süresi 1 sene daha Paris Büyükelçisi sıfatı ile uzatıldı.**

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 88.

** Birçok yerde Vichy Büyükelçisi ve yanlış tarihler yazmaktadır, doğrusu: Behiç Erkin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzaladığı resmi evrakta 1939-1940-1941-1942-1943 senelerinde "Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçisi"dir. Sadece yazışmalarda Paris Büyükelçisi (Vichy) diye geçer.

VICHY, 1941

1 Ocak 1941’de Mareşal Pétain, “Pavillion de Sevigne”de büyükelçileri kabul etti. Behiç Bey de dahil olmak üzere çok azının elini sıkarken kendileriyle konuştu. Behiç Bey’i 6 Ocak’ta öğle yemeğine davet etti. Yemekte Mareşal Pétain ile birlikte Dışişleri Bakanı Flandin ve birkaç bakan daha vardı. Behiç Bey bunu fırsat bilip Dışişleri Bakanı’nı 6 Şubat’ta elçiliğe yemeğe davet etti. İşlerini dikkatli ve sistemli bir şekilde ve daha rahat yürütebilmek için en üst düzeydekilerle ilişkiler kurup geliştiriyordu. Bu ilişkiler pek yakın zamanda ne kadar yaşamsal olacaktı, kimse tahmin bile edemezdi!!

Vichy Fransa’sı o kadar Alman kuklası olmuştu ki, Almanların ısrarı yüzünden Birleşmiş Milletler’den çekildiler.

Bu arada Behiç Bey’e yavaş yavaş Yahudi vatandaşlarımızdan yardım talep eden mektuplar gelmeye başladı, Bay Binyamin Kastro 31 Aralık 1940’ta Behiç Bey’in şahsına yazdığı mektupta sahip olduğu işletme ile ilgili karşılaştığı durumu anlatıp yardım istedi.

Bay Kastro mektubunda Behiç Bey’e “Türkiye Cumhuriyeti’nin din farkı gözetmeyerek bütün vatandaşlarını himaye etmekte olduğunu belirtmekte ve Behiç Bey’in bu yapılmakta olan haksızlığı ortadan kaldıracığına emin olduğunu” yazmaktadır.

Behiç Bey kendisine 8 Ocak 1941 günü şu yanıtı yazdı:

“31 Aralık tarihli yazınıza cevaptır.

Büyükelçi

İşgal kuvvetleri tarafından Musevi ticarethaneleri hakkında alınan kararın Türk vatandaşı Musevilere uygulanmamasını teminen Paris Başkonsolosumuz tarafından gerekli teşebbüslere başlanmıştır. ”

Behiç Bey zaten Bay Kastro’nun kendisine yazmış olduğu bu mektuptan 3 gün önce Paris’te bıraktığı Başkonsolos Cevdet Bey’e 28.12.1940 tarih 603 sayı numarası ile bir talimat tebliğ etmişti. Bu talimatta aynen şöyle yazmaktaydı Behiç Bey:

“18 Kasım tarihli kanunu tatbiken bazı Türk vatandaşlarının ticarethanelerine yapılan müdahaleleri men etmek hususunu Alman otoriteleri ile gidip görüşünüz. ”

6 şubat 1941’de Başkonsolos Büyükelçi’ye yazdığı 61 sayı no’lu yazıda, Büyükelçi’nin talimatlarını yerine getirdiğini, Alman makamlarıyla görüştüğünü, buna istinaden bazı Türk vatandaşı Yahudilerin işletmelerine atanan geçici Fransız işletmecilerin geri çekildiğini, ancak aradan 2-3 ay geçtikten sonra Fransız makamlarının hiçbir Yahudi’ye ayrıcalık tanınmayacaktır demesi üzerine bugün konsolosluğa gelen 2 vatandaşımızdan öğrendiği üzere, geçici Fransız işletmecilerinin geri geldiğini, bu durumdan da Almanların gerçek kararlarını vermiş bulunduklarını anladığını yazmaktaydı. Cevdet Bey bundan böyle ne yapması gerektiğini Behiç Bey’e sorarak yazısını bitiriyordu.

14 şubat 1941 günü bu sefer Bay Albala isimli bir Musevi vatandaştan elyazısı mektup geldi.

Mektubu okuyan Behiç Bey mektupta hissettiği kararsızlık ve korkudan dolayı Bay Albala’nın bu ruh hali ile ters bir şey yapmasından korktu. Aylardır 3 ayrı koldan (1- işgal altındaki Fransa otoriteleri, 2- işgalci Alman otoriteleri, 3- Vichy Hükümeti) yürüttüğü hassas ve her an aleyhimize süratle gelişebilecek riskleri taşıyan bu konu ile ilgili bir vatandaşımızın yapacağı herhangi bir yanlış hareket ya da eylem, bir çuval inciri mahvedebilirdi. “Eyvah,” dedi kendi kendine, “bir de böyle bir ters-

lik olursa iyice işin içinden çıkılmaz hale gelir bu mesele.” Bunun üzerine derhal bir mektup yazdı Bay Albala’ya:

Bay Albala,

Mektunuzu aldım. Yazdığınız gibi kanunlarımıza göre vatandaşlar arasında din ve ırk ayrımı yoktur. Bu konuyu Fransa Hükümeti’ne de bildirdik. Fransa Hükümeti, Fransa’ya gelen yabancıların bu memlekette mevcut ve çıkarılacak kanunları evvelden kati olarak kabul etmiş oldukları fikrindedir. Mesele iki hükümet arasında tartışılmaktadır.

Size vereceğim nasihat, Fransız memurlarının istedikleri malumatı vermenizin münasip olacaktır.

Mesele iki hükümet arasında halloluncaya kadar, Fransa Hükümeti’nin kanunlarına karşı dürüst hareket etmeniz doğru ve icabında meselenin tarafımızdan da müdafaası daha kolay olur.

Selamlarımı sunarım.

Paris Büyükelçisi

Behiç Bey Ankara’ya daha önce Yahudi ticarethaneleri ile ilgili durumu ve ne yapılması gerektiğini 20 Kasım’da bildirmekle beraber, gelecek cevabı beklemeden gerekli talimatları vermişti. Ancak 3.3.1941 günü bir kere daha Ankara’ya “Musevi Meselesi” başlıklı bir rapor yazıp, “20 Kasım 1940 tarih ve 502/228 sayılı yazımıza ve aynı konu ile ilgili muhtelif tarihli telegraf yazımıza ektir,” deyip, bir kez daha ne yapılması gerektiğini sordu. Pek de cevap beklememekteydi açıkçası, çünkü durumun cevap bekleyecek bir hali yoktu.

Behiç Bey bu durumu Kurtuluş Savaşı’nda yaşadıklarına benzetiyordu. İstanbul’da Damat Ferit Paşa İngilizlere tutuklamaları için bir liste verir 22 Nisan 1920’de. Bu listede şu isimler yer almaktadır: Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Kâzım Paşa (İnanç), Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Yakup Şevki Paşa (Subaşı), Albay İsmet (İnönü), Albay Behiç (Erkin)...

Hastalandığı için İstanbul'dan Anadolu'ya kaçamadı o sırada. Bu arada Mustafa Kemal'in kendisine gönderdiği listedeki isimlerin Anadolu'ya kaçmasını organize etti, kendisine bu hayati görevde vefakâr dostum diye hitap ettiği Musevi dış doktoru Üzeyir Garih Efendi yardım etti. İngilizlerin artık ev ev Behiç Bey'i araması üzerine Avni Kaptan'ın kullandığı *Hilal* vapuru ile Mudanya'ya geldi ve hemen Bursa'ya geçti. Ertesi gün Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'den (İnönü) Behiç Bey'e bir telgraf geldi.* Telgrafta İsmet Bey Behiç Bey'in Anadolu'ya gelmesinden duyduğu memnuniyeti belirtiyor, Mustafa Kemal Paşa'nın ve kendisinin Behiç Bey'in hemen Ankara'ya gelmelerini istediklerini bildiriyordu.

5 Temmuz 1920 günü Ankara'ya gelen Behiç Bey'e Genelkurmay Başkanı olan İsmet Bey (İnönü) Genelkurmay 2. Başkanlığı'nı, hemen akabinde ziyaret ettiği İsmail Fazıl Paşa'ya da (Ali Fuat Cebesoy'un babası) başsız kalan demiryollarının başına geçmesini teklif etti. Bu iki teklifi Mustafa Kemal ile değerlendirmeye giden Behiç Bey'e Mustafa Kemal net bir cevap verdi: "Ben cephede ne yapılacağını çok iyi biliyorum, ancak ordumuzu cephelere nasıl sevk edeceğimizi bilmiyorum, bunu bilen ve yapabilecek tek kişi sizsiniz. Benim sizden ricam Genelkurmay 2. Başkanlığı yerine, demiryollarının başına geçmenizdir. Şayet biz ordumuzu, akabinde de erzak ve mühimmatları cepheye sevk etmekte başarılı olmazsak, korkarım ki, bana, İsmet'in 1. Başkanlığına, sizin 2. Başkanlığınıza rağmen biz bu mücadeleyi kaybederiz."

Bu cevap üzerine Mustafa Kemal'e "Tek bir şart ile görevi kabul edebilirim," dedi Behiç Bey. "Hiç kimse işime karışmayacak." Mustafa Kemal de Behiç Bey'in bu şartını kabul etti.

Böylece savaşın en önemli komuta görevlerinden biri olan Kurtuluş Savaşımızın lojistiğinin başına geçti Behiç Bey. Kelimenin tam manasıyla ateşten gömlek giymişti üstüne. Çünkü bugüne kadar Osmanlı'yı demiryolları ile sömüren emperyalist

* İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2 numaralı albüm.

devletler, hiçbir zaman bir Türk'ü demiryollarında önemli bir kademeye getirmemişlerdi; Anadolu insanı, Anadolu topraklarında işleyen ilk trenden beri (1860), demiryolu işletmeciliğinden uzak tutulmuştu. İşin daha da kötüsü Türklerin demiryollarını işletemeyeceğine en üst yöneticisinden sade yurttaşına kadar, nerdeyse herkes, büyük ölçüde inanır olmuştu.

Demiryollarının çalışanlarının % 95'i gayrimüslimdi. Ağırlıklı olarak da Rum'du. Behiç Bey bir tarihe de imza atmaktaydı, Osmanlı'nın demiryolları ile ilgili makûs talihi Behiç Bey'in görevi üstlenmesi ile tarihe karışacaktı. Türk insanının Kurtuluş Savaşı'nda karşı karşıya kaldığı çetin sorunlara, kağından sonra elde bulunan tek ulaşım aracı olan trenin olabilecek en üst düzeyde kullanılabilmesi, bu doğrultuda işletilmesi sorunu da eklenecekti. Bağımsızlığını korumak için canını siper etmekten başka çaresi kalmamış, tüm dünyayı karşısında ve tepesinde bulmuş bu ülke, belki de en çok bu işte kendi göbeğini kendisi kesecekti. Bu vatan için verilen mücadelede, her ne olursa olsun düşmandan kurtuluncaya inancına odaklanmış bir ölüm-kalım savaşı içinde ordunun cepheye naklinin ellerine emanet edildiği Behiç Bey, bu lokomotif kazanını aratmaz sıcak saatlerde kara trenin başkahramanı olmayı başarmak zorundaydı.

Behiç Bey'in ilk işi topraklarımızdan geçen ancak lisanı Fransızca olan demiryollarının lisanını Türkçe yapmak oldu. Behiç Bey'i Kurtuluş Savaşı içinde ikinci bir savaş beklemekteydi. Çünkü hem İngilizler hem Rumlar devamlı olarak o devrin tek ulaşım aracı olan demiryollarındaki lokomotif, vagon, teçhizat... ele geçirdikleri her yerde her şeye el koyuyorlardı. Keza geri çekilirken de yakıp yıkıyorlardı. Behiç Bey'in elinde 500-600 km'lik bir hat, birkaç lokomotif ve vagon vardı. Personelin yarısı Rum saflarına katılmıştı, geri kalan yarısı ise Kuvay-ı Milliyeciler tarafından tehdit ediliyordu. Durum kelimenin tam anlamıyla içler acısıydı. Bir yandan da hızlı hareket etmek gerekiyordu. Bütün bu zorluklar yetmezmiş gibi, bir de Bakanlar Kurulu'nda, işletmeyi terk etmemiş gayrimüslim per-

sonelin işlerine son verilmesi konusunun görüşüleceği haberi gelince, soluğu Meclis'te aldı. Bakanlar Kurulu Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanmıştı. Mustafa Kemal'e haber gönderdi. Mustafa Kemal demiryolları ile ilgili konunun görüşülmesi sırasında "Kendisine işine karışmama sözü verdiğim Behiç Bey gelmişler, söz almak isterler," dedi ve içeri çağırttı. Behiç Bey Bakanlar Kurulu'na alındı:

"Çok vaktinizi almayacağım, malumunuz demiryolunda özellikle işletme personelinin % 95'e varan kısmı gayrimüslimdir, vatan haini olan personel zaten işinden ayrılıp düşman saflarına katılmıştır, geride kalanlar bu topraklara bağlı insanlardır. Bu topraklara bağlı olduklarından dolayı bu insanların cezalandırılması büyük yanlış olacağı gibi, şu anda işletmenin sağlıklı çalışabilmesini ancak bu elde kalan personelle yapmak zarureti vardır. Şayet bu işi bilen insanları işlerinden çıkartıp yerlerine işi hiç bilmeyen acemileri yerleştirme fikrini benimserseniz, biliniz ki başarısızlık aşikârdır. Benim ismimi bugüne kadar hiçbir başarısızlığın yanında görmediniz, göremezsiniz. Bu kararı benimserseniz, istifamı da beraberinde kabul buyurunuz."

Behiç Bey konuşmasını bitirir bitirmez, hiçbir tartışmaya imkân vermeden arkasını döndü ve Bakanlar Kurulu odasını terk etti, arkasından bir ses duydu, döndü ve Mustafa Kemal'i karşısında buldu.

"Nereye gidiyorsunuz şu anda Behiç Bey?"

"Konya'ya efendim."

"Siz programınızı aynen uygulamaya devam edin, birkaç istasyon sonra benden bir telgraf alacaksınız."

Nitekim Ankara'dan ayrılalı 2 istasyon olmuştu ki, istasyon şefi Behiç Bey'e Mustafa Kemal'den bir telgraf getirdi.

"İşletmedeki hiçbir gayrimüslim personel işten çıkartılmayacak, ancak yeni alınacak hiçbir personel de gayrimüslim olmayacaktır."

Behiç Bey içinde bulunduğu şartları şu notu ile ifade eder:

“Bir yandan yurdumuza saldırmış Yunan ordusu ile ölüm-kalım savaşına girmiş iken; öte yandan yerlerine o işi yapacak yetişmiş Türk memur bulup koyamadığımız için, cepheye askerlerimizi ve cephanelerini taşıyacak olan demiryolları işletmesindeki önemli görevlerde, yalnız Hristiyan azınlıkların değil; doğrudan Yunan uyruklu kimselerin hizmetlerine dahi bel bağlamak zorunda kalışımız gibi bir durumun dünyada eşi ve benzeri herhalde görülmemiştir.”

Ne zorluklarla mücadele etmişti Behiç Bey hayatında. Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı, 1915-1918 yıllarında Osmanlı ordusuna gelen Alman generallerle yaşadığı komuta sorunları, Gence’de Azerbeycan Ordu Teşkilatı’nı tek başına kurma görevi, Kurtuluş Savaşı, Kurtuluş Savaşı’ndaki demiryolu işletim savaşı... tam şimdi Paris’te son çalışma yıllarının keyfini çıkartmayı hayal ederken, patlayan savaş ve yine Almanlarla yaşanmaya başlayan sorunlar.

Almanlar ve Vichy Hükümeti Behiç Bey’i sıradan bir büyükelçi zannediyorlardı ilk başlarda.

Pek yakında bunun öyle olmadığını anlayacaklardı.

Behiç Bey emrindeki tüm elçilik ve konsolosluk çalışanlarının morallerini mümkün olduğu kadar üst seviyede tutmaya çalışırdı, hep savunduğu bir tez vardı:

“Vazgeçmek yok, kapıları kapasalar pencereden deneyeceğiz, pencereleri kapasalar bacadan, bacayı tıkasalar alttan tünel açacağız ama vazgeçmeyeceğiz, çünkü biz haklıyız ve onlar da bunu biliyor. Her kim ki hakkını sonuna kadar savunur, herkes ona karşı daha dikkatli davranır. Bu bir diplomasi savaşıdır, hayır dediklerinde kelimeleri değiştireceğiz, tekrar kapılarına dayanacağız. Ta ki netice alıncaya kadar. Şu dengeleri kafanıza iyice yerleştirin, çok mühimdir: Almanlar bakımından olayı ele alırsak bizim isteklerimize hayır diyebilirler, ama Türkiye savaşta Almanların aleyhine katılmadığı müddetçe, bizim ısrarlı taleplerimize karşı hassas davranmak zorunda kalacaklar kanaatindeyim. Öteki taraftan Fransızlar için 2 ihtimal söz konusu:

İlki, Almanlar ne derse yapmak ya da paralel davranmak zorunda, ikincisi Türkiye'yi henüz savaşa girmeyen en önemli dost ülke olarak görmek istemeleri. Her iki durumda da bize hayır demelerini pek mümkün görmüyorum. Şayet deseler bile ben her türlü üst düzey temaslarla zorlayarak istediğimiz neticeyi alabileceğimizi umuyorum. Dolayısıyla sakın korkmayın, detayla uğraşırken kapı suratınıza çarpılırsa bu anlattığım genel, hassas dengeleri hatırlayın ve Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil ettiğinizi hiç aklınızdan çıkartmayın.”*

Türk Büyükelçiliği'nin ve başkonsolosluklarının mütemadiyen yaptıkları itirazlar sonucunda imkânsız denebilecek bir sonuç alındı. Soykırımın baş aktörü Adolf Eichmann'ın Fransa'daki temsilcisi Otto Abetz imzalı bir yazı geldi Başkonsolosluğa 28 Şubat 1941 tarihli:

Alman Büyükelçiliği, Paris, no. 1331, Paris Türk Başkonsolosluğu'na, 28 Şubat 1941

Alman Büyükelçiliği 28 Aralık 1940 tarih ve 605 sayı numarası ile sözlü olarak yapmış olduğunuz başvurunuzla istinaden saygı ile bildirir:

Fransa'daki ordu kumandanlığımız tarafından, Fransız hükümeti ile beraber Yahudilere karşı atılan adımlarla ilgili verilen emirler, halkın güvenliği ve diğer talepler doğrultusunda gelişmiştir. Otoriteler ayırım yapma yetkisine sahip değildir. Uygulamalar, başka hiçbir kanun dikkate alınmadan ve hangi ülkenin vatandaşı olduğuna bakılmaksızın, Fransa'da ikamet eden her insana uygulanacaktır. Mafafih Alman Büyükelçiliği kurallar dahilinde olmak kaydı ile Ya-

* Emir Kıvırcık Haziran Sok. No.22 Tarabya'daki evinde ziyaret ettiğinde Necdet Kent, Behiç Bey'le ilişkilerini “Behiç Bey çok misafirperver ve dürüst bir insandı, otele kalmama müsaade etmez, misafirhanede kalmamı sağlardı. Verdiği emirler sayesinde binlercesini kurtarma şansımız oldu, takdire şayan bir insandı bu bakımdan. Behiç Bey'den çok moral yardımı gördüm, ‘Vazgeçmek yok, sen başanrsın, ben sana güveniyorum’ derdi. Çok mütavazıydı, yaptıklarından bahsetmez, önemsiz bir şeymiş gibi, ‘Yaptık bitti,’ der, geçerdi, hürmet edilecek adamdı. Bana ilk karşılaşmamızda ‘Sen kimlerden-sin?’ demişti, ben de ‘Ahmet Muhtar Bey’in yeğeniyim,’ demiştim,” diye anlatmıştı.

*İhudi işletmeleri konusunda münferit vakalarda Türk Başkonsolosluğu'ndan Türk vatandaşları ile ilgili gelecek talepleri değerlendirmede istekli davranacaktır.**

Bu yazı İkinci Dünya Savaşı esnasında Yahudilere uygulanan soykırım sırasında Türk tarafının Almanlara karşı resmi olarak kazandığı çok önemli bir ayrıcalıktı. Üst düzey Alman makamlarının resmi düşüncesi ile sokaktaki komutanların uygulamaları zaman zaman ters düşse bile, en üst seviyedeki Alman otoritesi resmen Türk Yahudilerini istisna tutabilecekleri tezini kabul etmişti. Bu, tarihi bir olaydır. Behiç Bey'in dediği olmuş, Almanlar mütemadiyen hakkını arayan Türkleri karşılarına alma riskine girmemişlerdi.

İşte bu olay tüm Türk delegasyonunu Büyükelçi'nin etrafında çok daha fazla kenetlenmesine sebep olmuştur. Moral-ler en üst seviyeye çıkmıştır. Herkes mademki bu savaşın içerisinde bizim de bir savaş vermemiz gerekiyor, o zaman elimizden ne gelirse yapmamız lazım diye düşünüyor ve aralarında konuşuyordu. Müsteşar bu durumu Behiç Bey'e anlattığında Behiç Bey'in suratında bir tebessüm belirdi,

“Salih Zeki Bey,” dedi, “daha yolun başındayız, bu Almanlar yarın öbür gün neyle karşımıza çıkar belli olmaz, tam 4 sene çalıştım Osmanlı ordusunda onlarla, sen sakın kimse-nin moralini bozma ama temkinli olmakta fayda vardır.”

Vichy'de Yahudi İşleri Baş Komiserliği'nin ofislerinin başına Xavier Vallat geçmişti 1941 Mart'ında. Fransız Hükümeti'nin ve Xavier Vallat'ın amacı, Almanlara, Fransızların Yahudilerin aleyhindeki kanunları ne kadar başarılı tatbik ve infaz edebileceklerini ispat etmektir. Bu suretle, işgal edilmiş Fransa da dahil olmak kaydıyla, tüm Fransız topraklarında Yahudiler aleyhine olan uygulamaları, beceriksiz işgal otoritelerinden daha iyi yapmak için, mutlak hâkimiyet istiyorlardı.**

* Paris Başkonsolosluğu'ndan Paris (Vichy) Büyükelçiliği'ne yazılan 16-6127 sayı ve 3 Mart 1941 tarihli yazı.

** Michael R. Marrus, Robert O. Paxton, with the Foreword by Stanley Hoffman, *Vichy France and the Jews*, sf.96, Vallat: *An Activist at Work*.

Sezar'dan çok Sezarcı, Nazilerden çok Nazi olabileceğini ispatlamaya çalışacaktı Xavier Vallat. Bu görevi büyük bir motivasyonla yapacağı zaten kesindi. Çünkü Vallat'ın bu göreve seçilmesinin en önemli nedeni, eski Fransa Başbakanı olan Leon Blum'a karşı 1936 senesinde yürütülen antisemitik kampanyanın başı olmasıydı.* Çünkü Leon Blum Yahudi'ydi.

Sonunda birkaç sene önce Fransa'da Yahudi Başbakan'a karşı büyük bir kampanya yönetirken aldığı yenilginin faturasını Nazilerin desteğiyle Yahudilere ödetmenin zamanı gelmişti. Vallat Almanlara şüpheyle yaklaşmıştı hayatı boyunca ama amacına giden yolda Nazilerle işbirliği hiç sorun olmayacaktı.

Vallat'ın ilk işi derhal Paris'e gidip Almanlarla 3 ve 4 Nisan 1941'de toplantı yapmak oldu.

4 Nisan günü Paris'teki Hotel Majestic'te Nazi Generali Otto von Stülpnagel'le bir araya geldi. Toplantıda General'in sivil yardımcısı Dr. Werner Best Vallat'a Almanların artık işgal ettikleri toprakları Yahudilerden arındıracaklarını söyledi ve işgal topraklarındaki özellikle yabancı pasaportlu Yahudilerin ya bir arada gözetiminde tutulması ya da işgal topraklarından sürülmesi konusunda yardım edip edemeyeceğini sordu. Vallat toplu gözetimin Almanların kontrolünde polisin işi olduğunu, öte yandan da binlerce yeni Yahudi mültecinin işgal altındaki Fransa'dan işgal olmamış Fransa'ya zorunlu göçünün ise Vichy Hükümeti'nin bir kararı olması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Dr. Werner Best, "Yahudilerin tamamen ama tamamen Fransız ekonomik hayatından bir an önce çekilmesini sağlayabilir misiniz?" diye sordu Vallat'a. İşte bu tam bir eldiven gibi Vallat'ın eline oturan görevdi. Zaten Mareşal Pétain de ona bu görevi vermişti.

Dr. Werner Best hayal kırıklığına uğramıştı bu toplantıda, o daha saldırgan olmasını bekliyordu Vallat'ın, bu fikirlerini de ertesi gün Yahudi uzmanı Carl-Theo Zeitschel'e söyledi.

* CDJC (Centre de documentation Juive contemporaine), Paris: CXXIV-41.

Halbuki bu işin başına Vallat'ın geçtiğini öğrendiğinde, bütün Yahudi işleri bu komiserlik tarafından yürütülebilir, diye düşünüyordu. Ama Vallat bazı kısımları yapmakta bir Nazi kadar istekli gelmemişti gözüne. Olamazdı zaten.

Vallat, Yahudilerin tüm Fransa'da sahip oldukları her şeye, para, pul, mal, mülk, işletme, fabrika, ev, araba, her şey ama her şeye el koyup Fransa devletinin üstüne geçirmeyi hedefliyordu. Oysa Almanlar bir an önce yabancı pasaportlu Yahudileri işgal topraklarından atıp geride kalanlara Nihai Çözüm'ü uygulamayı düşünüyorlardı. Otto Abetz Berlin'e durumu bildirdi.

Vallat ise bir an önce Yahudilerin aleyhine alınmış olan radikal kanunları daha da genişletip hızla ilerleme kaydederek Almanlara kendini ispatlamak istiyordu.*

Vallat yeni yasa paketinde** Yahudilere yönelik çok detaylı bir nüfus sayımı öngörmüştü serbest Fransa'da. O kadar detay içeriyordu ki, bırakın çocuklarının ismi, eşinin, anasının, babasının, büyükbabasının, anneannesinin, dedesinin, ninesini isimlerini istemeyi, eğitim, askerlik, mal, mülk, hatta kişisel ya da iş icabı borçlarının olup olmadığı bile sorgulanıyordu. İçişleri Bakanlığı Polis Genel Sekreterliği başı Henri Chavin 12 Temmuz'da tüm polis şeflerine bir genelge gönderdi: "Kamu güvenliği açısından bu nüfus sayımının önemi büyüktür, bu sebepten dolayı tüm dikkatinizi vermeniz, çok dikkatli ve titiz çalışmanız gerekmektedir.***

Bütün polis teşkilatı ve belediyeler sayıma katıldı ve tabiyeti ne olursa olsun bütün Yahudiler sayılacaktı. Almanlar ve Fransızlar Yahudilere karşı çok detaylı olarak çalışıyorlardı ama diğer taraftan da Behiç Bey'in, ayyıldızlı kimlik verilen hiç kimseye bu uygulamaları uygulatmaya niyeti yoktu. Savaş içinde bir başka savaşın ateşten gömleğini giymişti yine.

* Michael R. Marrus, Robert O. Paxton, with the Foreword by Stanley Hoffman, *Vichy France and the Jews*, sf. 97-98.

** *Journal officiel de la Republique Française* (veya de l'Etat Français), 14 Haziran 1941.

*** Chavin'den MM. Les prefects'e, 12 Temmuz 1941 (Archives Nationales, Paris: AJ 38 1143 IJA / 1-4)

15 Mayıs 1941’de Müsteşar Salih Zeki, Behiç Bey’e Paris Başkonsolosu Cevdet Dülger’den bir rapor getirdi. Paris’te yaşayan Yahudilerden 4.000 kadarını Fransız makamları toplayarak temerküz kamplarına sevk etmişti. Bunların ekseriyatı Polonya, Çek ve Avusturya gibi Alman işgali altındaki memleketlerin vatandaşlarıydı. Yalnız aralarında bir Türk Yahudisi de bulunmaktaydı.

Behiç Bey müsteşarına dönüp, “Ben sana dememiş miydim, bak şuna!” dedi.

Fakat okumaya devam ettiğinde Cevdet Bey’in Fransız polisi ile telefonla irtibat kurarak bu kişinin sağ serbest kalmasını temin ettiğini gördü. Bir de üstüne Fransızlar yanlışlık oldu diyerek, bir nevi Fransız özrü dilemişlerdi.

Behiç Bey Salih Zeki’ye dönüp, “Bak Almanlardan sonra Fransızların da rengi belli olmaya başladı. Haber et Lyon’a, Marsilya’ya, Paris’te olanları, onlar da bilsin, morallensin.”

Behiç Bey’in aklına hemen Ankara’nın Başkonsolosluğu kapatma emri geldi. “Onları dinleseydim bu vatandaşımıza kim bilir ne olurdu şimdi,” dedi kendi kendine. Öte yandan da sadece Yahudi dini mensubu oldukları için binlerce insanın bir anda toplanıp bir yere konmalarını hiç tasvip etmedi. “Durumu daha da ciddiye almak lazım,” diye düşündü.

2 Haziran 1941 günü Yahudilerin sahip oldukları mülklere el koymayı kolaylaştırmak ve hızlandırmak için hem Alman işgali altındaki Fransa’da, hem de işgal edilmemiş Fransa’da Yahudi mülklerinin sayımı başlatıldı.*

1942 yazında Fransa’daki 18-55 yaşları arasında ve Ocak 1933 senesinden itibaren Fransa’ya göçmen olarak kabul edilmiş, düzenli bir işi olmayan tüm Yahudiler toplama kamplarına gönderilmeye zorlandı. Amaç bu işsizleri çabucak toplayıp kolayca doğuya ölüm kamplarına sevk etmektir.**

* *Journal Officiel*, 14 Haziran 1941.

** *Klarsfel* 1941, sf. 81.

Fakat işin ilginç yanı sadece Fransız polisi değil, gerek işgal altındaki Fransa'da, gerekse de özgür Fransa'daki Hristiyan Fransız halkının neredeyse tamamı Yahudilere çok kötü davranıyorlardı. Sanki hepsi Vichy Hükümeti'nin geliştirdiği teoriyi kabul etmişlerdi: Fransa'nın çöküşünün sebebi Yahudilerdi.*

Bu sayımı derhal Yahudilere ait işletme, dükkân, apartman daireleri ve fabrikalar takip etti. Bu durum her geçen gün Türk Büyükelçiliği'nde ve konsolosluklarda vatandaşlık alabilmek için daha fazla yığılmalara sebep olmaya başlamıştı.

25 Temmuz 1941'de Marsilya Başkonsolosluğu'ndan 372/65 sayı no'lu bir yazı geldi Behiç Bey'e; yazıda Joseph Coenca isimli bir Yahudi'nin Konsolos'a çıkan kanunlar karşısında ne yapmak gerektiğini sorduğunu ve bu konuyla ilgili her geçen gün artan bir müracaatla karşı karşıya olduklarını bildiriyordu.

Behiç Bey 30 Temmuz 1941 günü 911/6127 sayı no'su ile Marsilya Başkonsolosu'na bir yazı gönderdi:

1- Serbest Fransa'da Museviler hakkında Fransa Hükümeti'nce alınan tedbirler dolayısıyla Musevi tebamıza dair haklarımız saklıdır.

2- Ancak Musevi tebamızın fiili zararlarına mani olmak için ticarethanelerine konsolosluklarımızca birer yeddiemin tayini yapılacaktır.

Birinci madde hakkında buradaki teşebbüslerimiz devam etmektedir. İkinci madde hakkında, tatbikatına geçmenize mani varsa bildirmenizi rica ederim.

Behiç Bey Fransa'da hem Alman işgali altındaki Fransızların yaptıklarıyla, hem Almanlarla, hem Vichy Hükümeti'yle, hem de konsolosluklarla ayrı ayrı uğraşmaktaydı. Verdiği talimatlar bile açık ve net iken karşı tarafta yapılan ufak bir değişiklik için bile gerek Paris Başkonsolosluğu, gerek

* Moreshet Archives İsrail, Menachem Bader Koleksiyonu, dosya no: 164.

Marsilya Başkonsolosluğu derhal sil baştan Büyükelçi'ye soruyorlardı ne yapmak gerektiğini. Oysa genel hatları belirlenmişti: Fransa topraklarında yaşayan her bir Türk vatandaşının yardımına koşulacaktı, din farkı gözetmeksizin.

Behiç Bey derhal Vichy Hükümeti'ne bir nota yazdı ve Türk vatandaşı olanların işletmeleri ile ilgili haklarını saklı tuttuklarını ve bu uygulamadan Türk vatandaşlarını istisna tutmalarını istedi. Bu notayı da 22 Ağustos 1941 günü 981.634 yazı no'su ile Yahudilerin vaziyeti hakkında bir başlıkla Ankara'ya bildirdi.*

Ayrıca yine bu yazıda "Vichy Hükümeti'nden Fransa'ya yerleşmiş olan herhangi bir yabancının, Fransa kanunlarına uymayı kabul etmiş sayılması gerektiği, ayrıca sözü geçen kanunun yerli ya da yabancı tüm Yahudiler için uygulandığı, bu konuda herhangi bir istisna yapılamayacağı cevabı gelmiştir," diye bildirdi Ankara'ya.

Fakat Behiç Bey bu kanunun tamamının yanlış olduğunu düşünmekle beraber ancak Türk vatandaşı olan Yahudilerle ilgili ne yapılabilir onu düşünmeye başlamıştı. Bugüne kadar Vichy Hükümeti ve Dışişleri Bakanlığı nezdinde birçok iyi ilişkiler kurmuştu. Şimdi bu ilişkileri kullanmanın tam zamanıdır, diye düşünüp bu meseleyi görüşmek üzere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Rochat'ya gitti. Konunun kendisi için büyük bir hassasiyet taşıdığını ve bu kanunu bir Türk büyükelçisi olarak kabul etmenin imkânı olmadığını, nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini kapalı kapılar arkasında sordu:

"Ya sizin benim vatandaşlarıma yaptıklarınızı ben de benim hükümetime Fransız vatandaşlarına da biz aynı şeyi yapalım diye tavsiye edersem ne olur hiç düşündünüz mü?"

* Behiç Bey'in Fransa Hükümeti'ne verdiği bu nota ve aldığı cevabı Ankara'ya bildirmesi ağustos ayıdır. Ayrıca 8 Ekim'de 1132/745/6127 no'lu yazısı ile de ağustosta gönderdiği nota meselesi ile ilgili cevap sorar. Hükümete danışmadan Fransa Hükümeti'ne nota çekmiş, gerekli tedbirleri almış ve konsolosluklara talimatlarını vermiş olsa bile Ankara'nın durumu bilmesi lazımdır. Ankara'dan ise cevap tam 4 ay sonra 12 Aralık 1941'de gelir.

Tam bu sırada 28 Ekim 1941 günü Vichy Hükümeti bir karname çıkartarak bütün yabancı Yahudilerin ya özel kamplarda toplanmasını ya da en yakın polis merkezine bildirilecek olan evlerinde kalmalarını bildirdi. Bu, gelecek 3 yıl içinde 70.000 civarında, neredeyse tüm Fransa'da yaşayan yabancı uyruklu Yahudilerin Drancy'den geçerek doğuya gönderilmelerinin başlangıcı olacaktı. Bu gönderilecek olan yabancı uyruklu 70.000 Yahudi'nin 67.000'i hiçbir zaman geri gelmeyecekti.*

Behiç Bey tam bu işlerle uğraşırken, 17 Kasım 1941 günü Yahudi Komiserliği tüm geçici yöneticilere Yahudilerin sahip oldukları her şeye el koymalarını emretti, işyerlerine, fabrikalarına, dükkânlarına, evlerine, hatta ve hatta bu yerlerdeki tüm eşyalara!

* LJSO, sf. 22.

DRANCY

12 Aġustos 1941 günü Paris'in hemen dışındaki mahallelerden biri olan Drancy'de yeni inşa edilmiş bir apartman kompleksi Almanlar tarafından daha çok yabancı uyruklu Yahudileri Auschwitz'e gönderilmek üzere toplanıp hazırlanmak için toplama kampına çevrildi.*

Bazı Türk vatandaşı Yahudilerin de özellikle 1943 yılından itibaren Almanlar tarafından zorla g t r leceġi bu toplama kampının ilk kumandanı Theodor Dannecker oldu. Kampın içinde her yerde SS'ler görev yapmaktaydı. Theodor Dannecker, işgal altındaki Fransa'daki Judenreferat (Yahudi Uzmanı) olarak adlandırılıyordu, Gestapo'nun 4. servis bölümü şefiydi.

Temmuz 1942'den 1943 sonuna kadar Heinz Röthke görev aldı. Son olarak da Alois Brunner geçti kampın başına. Hitler'in Yahudilere Nihai   z m yöntemine sonuna kadar baġlı bu insanların en korkuncu Brunner'di. Brunner  l m kamplarına göndermekte özellikle çocukları ve Fransız Yahudilerini hedef aldı. Sadece onun görev aldıġı kısa dönemde  l me gönderilen insan sayısı 24.000 oldu.

Drancy'nin dışında Fransız gardiyanlar görev yapıyor ve birçok durumda SS'lerden bile daha acımasız davranıyorlardı gelenlere.

Kamptaki Yahudilerin davranışları ise oldukça garipti. Fransız Yahudileri diġer bütün Yahudileri küçümsüyorlardı, sanki orada olmalarının sebebi onlardı. Fransız Yahudileri ilk kendilerinin bırakılacaġını söylüyorlardı, otoritelerden de daha kayırmacı bir davranış beklentisi içindeydiler. Bu hiçbir

* Philippe Bourdrel, *Histoire des Juifs de France*, sf. 215.

zaman olmadı tabii. Almanların gözünde hepsi birdi, “Nihai Çözüm”le yok edilecek Yahudiler. Fransız Yahudileri kendilerinin bir an önce salıverileceğini düşünüyorlardı. Halbuki tek salıverildikleri yer Auschwitz trenlerinin vagonları oldu.

Bu feci sona gönderilmek üzere bekleyenler arasında kamptan salıverilenler oldu, ama bu kimsenin beklemediği Türk Yahudilerinden başkası değildi.

Savaş münasebetiyle Avrupa’daki birçok Türk konsolosluğu kapatılmıştı. Vatandaşlığını kaybetmiş Yahudiler için tekrar vatandaşlığa dönmek tek çareydi. Hayatta kalabilmek ancak bu sayede mümkün olabilecekti. Bir konsolosluk ya da büyükelçilik bulmaları lazımdı. Hepsi anlamıştı ki, savaşa henüz girmeyen bir Türkiye’nin vatandaşlığı, daha önceleri kendileri için öncelikli saydıkları memleketin vatandaşlığından çok daha değerliydi. Fransız Yahudisi olmak ölmek, Türk Yahudisi olmak ise hayatta kalmaktı. Bu sebepten dolayı Türk Büyükelçiliği’ne ve konsolosluklarına binlerce Yahudi akın ediyordu.*

Türk Hükümeti ilk başlarda pek de gönüllü davranmıyordu. Birçok devlet görevlisi zamanında ülkesini terk etmiş ve hatta tüm köprüleri atarak bağlarını kesmiş, Fransa vatandaşlığını tercih etmiş bu insanlara yardım etmenin Türkiye’nin Nazi işgaline sebep olabilecek bir risk taşıdığına inanmaktaydı. Türk Hükümeti’nin işine geliyordu aslında resmi olarak yardım etmiyor gözükmek ama Büyükelçi’den gelen raporlar zaten Behiç Bey’in, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün gayet yakından tanıdığı silah arkadaşı Behiç Bey’in çoktan olaya el koyduğunu gösteriyordu. Hatta süratli davranmak adına Fransa Hükümeti’ne nota bile vermişti, Ankara’ya sormamış, sadece yaptığını bildirmişti. Ankara Fransa’ya cevap yazmakta hep işi ağırdan alıyor, gelen nota verdim haberiniz olsun yazısına bile 4 ay sonra görüş bildiriyorlardı. Nasıl olsa Behiç Bey olaya el koymuştu.

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 61.

Vatandaşlık ilmuhaberi verilmesinin sebebi ise, Türk pasaportu zaten çok kısıtlıydı, her sene Fransa'ya birkaç yüz adet gönderiliyordu. Türk pasaportu isteyen zaten yoktu, sadece Fransa'daki vatandaşlarımız ya da o sırada seyahat halinde olanlar şayet pasaportlarını kaybederlerse, yenisi verilebilsin diye gönderilirdi o birkaç yüz tane boş pasaport da.

Halbuki şu anda 10.000 civarında gayri muntazam Türk Musevisi akın akın başvuruyordu. Behiç Bey işlerin çabuk ve kısa sürmesi için ilmuhaber kâğıdı verin diye talimat vermişti. Bu şekilde hem bir sürü bürokratik engel aşılmış, hem de böyle bir ortamda Almanların gözü önünde Türkiye'den binlerce boş pasaport getirtebilme riski ortadan kaldırılmıştı. Ayrıca vatandaşlık ilmuhaberi için Ankara'dan onay almak gerekmiyordu. Dosyalarda toplanıyordu bütün bu evraklar, nasıl olsa bir vakit Türkiye'ye göndeririz, şu durumu bir atlatım da sağ salım, diye düşünüyordu Behiç Bey.

Behiç Bey'in Ankara'nın emrini dinlemeyerek açık tutmaya karar verdiği Paris Başkonsolosluğu'nda durum her geçen gün daha yoğun bir hal almaktaydı. Behiç Bey altı kelime ezberlesinler yeter, ezberleyenlere verin ilmuhaberi talimatı vermişti, Türk vatandaşı olanlar üzerlerine sarı Yahudi yıldızı takmayacak demişti, şayet işyerlerine burası Yahudi müessesesi yazılırsa, yanına, burası bir Türk vatandaşının işyeridir yazsınlar, keza evlerine de aynı şeyi yapsınlar talimatı vermişti vermesine ama, bu Yahudiler arasında duyuldukça ve gerek Fransızlar, gerekse Almanlar uyguladıkları zulmü artırdıkça her duyan başkonsolosluklara ve büyükelçiliğe koşuyordu.

Konsolos Yardımcısı Namık Kemal Yonga Paris'teki durumu şu şekilde anlatıyordu:

“Zamanımızın hemen hemen tamamı gayri muntazam vatandaşlarımızın başvuruları ile geçiyordu. Zaten Fransa'da özellikle Paris ve civarında çok yoğun bir Türk Yahudi nüfusu vardı. Özellikle işgal kuvvetleri Fransa'daki Yahudilere zulmü artırdıkça, gayri muntazam vatandaşların akınına uğ-

ramaya başladık. Önceleri başkonsolosluğun 2. katı yoğun yığılmalara sahne oluyordu, sonra merdivenler de dolmaya başladı, giriş holü de dolup taşmaya başladı, bu da yetmedi Boulevard Haussmann kaldırımına taşıtı kuyruklar.”*

Konsolos Yardımcısı Necdet Kent, Marsilya’daki durumu şu şekilde anlatıyordu:

“Nazi Almanya’sı Fransa’nın kuzeyini işgal ettiği zaman, birçok Türk Yahudisi diğerleri gibi işgal edilmemiş Vichy Fransa’sına kaçtılar ve dolayısıyla bizim konsolosluğun görev alanına girmiş oldular. Fakat Almanlar Güney Fransa’yı da işgal edince bütün Yahudiler için durum çok daha kötüye gitti. İlk yaptıkları şey, kamyonları yakalayabildikleri bütün Yahudilerle doldurup doğuya göndermekti. Biz hemen Türk Yahudileri için devreye girdik. Bize başvuran her gayri muntazam Yahudi’ye derhal vatandaşlık ilmuhaberi, buna ek olarak, işyerlerinde görülebilecek bir yere asabilmeleri için ‘Bu işyeri Türkiye koruması altındadır’ yazısı veriyorduk. Bu yöntemle birçok insanın hayatını kurtardık. İlk önceleri Naziler Türk vatandaşlarını rahatsız etmiyorlardı. Zaman ilerledikçe ve Gestapo şefleri değiştikçe Nazilerin tutumları değişti ve saldırılar arttı. Bu sebepten dolayı tutuklanan Yahudi vatandaşlarımızı kurtarabilmek için bazen günde üç-dört kere Gestapo karargâhlarına gitmemiz gerekebiliyordu.”

Ankara’dan tutuklanan ve zulüm gören Nazi işgali altındaki Avrupa’da bulunan Türk Yahudilerinin korunmasına dair herhangi bir resmi emir bulunmamasına rağmen, özellikle Fransa’da Behiç Bey’in talimatları doğrultusunda din farkı gözetmeksizin vatandaşlarımız Türk diplomatlar tarafından ellerinde geldiği kadar korunmaya çalışılmıştır.** Fransa’daki Yahudi Türkler ile Müslümanlar arasındaki ilişki memleket bağından dolayı 1930’larda aynen Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi mükemmeldi. Hatta Paris’teki Türk cami-

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 63.

** Paris Başkonsolosluğu’ndan Paris Büyükelçiliği’ne gönderilen 3 Ekim 1940 tarihli ve 448 sayı no.lu yazı ile, 4 Ekim 1940 tarihli 462 sayı no.lu yazı.

inde vatandaşlıklarını uzun seneler önce kaybetmiş Yahudi Türklerine Nazilerin ellerine düşmesinler diye Müslüman olduklarına dair doküman bile düzenlendi.*

Paris'te Başkonsolos olan Cevdet Dülger Behiç Bey'in yönlendirmesi ile Paris'teki Yahudi cemaatinin  nde gelenlerinden olan L. Fresco, S. Kohen ve R. Vidal adlı kişilerle Saint Augustine Meydanı'nın güney köşesindeki halıcı d kk nında buluşuyorlardı.**

Hem işgal altında olan hem de  zg r Fransa'da bulunan Türk Yahudilerini korumak için yapılan diplomatik girişimler, önceleri Paris'te olan ancak daha sonra Paris'in Almanlar tarafından işgal edilmesi  zerine Fransa Hükümeti ile beraber Vichy'ye taşınmak zorunda kalan Türk Büyükelçiliği'nin genel yönlendirilmesi doğrultusunda yapılmaktaydı. Vichy'deki elçilik resmi olarak Paris Büyükelçiliği olarak geçmekteydi ve Büyükelçi Behiç Erkin tarafından yönetiliyordu.***

Büyükelçi'nin talimatları doğrultusunda Türk vatandaşları ile ilgili münferit vakalarda Fransız ve Alman otoriteleri ile görüşmeleri Paris, Lyon ve Marsilya'daki konsolosluklar yapıyordu. (Marsilya'daki konsolosluk 1942'de Almanların  zg r Fransa'yı da işgal etmeleri neticesinde Grenoble'a taşındı.)

Paris Başkonsolosluğu görevini Ağustos 1939'dan Nisan 1942'ye kadar Cevdet Dülger yürüttü. Nisan - Temmuz 1942 kısa zaman diliminde ise vek leten Namık Kemal Yonga, Temmuz 1942'den Mayıs 1945'e kadar Ankara'dan gelen Fikret şefik  zdoğancı başkonsolosluk yaptı.

Marsilya Başkonsolosluğu görevini Nisan 1940'tan Haziran 1943'e kadar Bedi'i Arbel yürüttü. 1942 senesinde Alman işgali sonrası Grenoble'a taşınmak zorunda kalan Mar-

* Fransa Dışışleri Bakanlığı arşivi (Quai d'Orsay, Paris), Vichy – Europe – Serie Guerre 1939-1945, Vichy – Europe – Serie Guerre C 139, Question Juive, 3 Eylül 1940-14 Eylül 1944.

** Emekli Büyükelçi Necdet Kent'in 2.Dünya Savaşı'nda Türk Yahudilerinin kurtarılması ile ilgili hatıratı.

*** Prof.Stanford Shaw, *Turkey and The Holocaust*, sf. 78.

silya Başkonsolosluğu görevini Bedi'i Arbel'den sonra Fuad Carım Haziran 1943'ten Mayıs 1945'e kadar yürüttü. Burada konsolos yardımcılığı görevini 1942'den 1944 senesine kadar Necdet Kent yürüttü.

31 Temmuz 1941 günü Türk Büyükelçiliği, Fransız Dışişleri Bakanlığı'na Behiç Erkin imzalı resmi bir başvuru yaptı. Bu başvuruda Yahudiler aleyhine genişletilen yasalar ile ilgili, Fransa Hükümeti'nin Türk vatandaşı Yahudilere istisna sağlamaları talep ediliyordu:

“Türkiye Büyükelçiliği, hükümetinizin Dışişleri Bakanlığı'na nezaketle bildirmek ister ki; 2 Haziran 1941'de yayınlanmış olan 2333 sayılı kanun metnini tarafımıza bildirmeniz üzerine cezai yaptırım tehdidi altında Yahudilerin tüm mal varlıklarının deklarasyonunun özel bir kayıt altına alınabilmesi için verilen tescil emri bize sanki Fransa'da yaşayan Türk vatandaşı Yahudilere de uygulanacağı izlenimini verdi.

*Türkiye kendi vatandaşları arasında ırk, din veya başka herhangi bir şey için hiçbir ayrımcılık uygulamaz. Ve bundan dolayı; Fransa'da yerleşik olan vatandaşları ile ilgili olarak Türk Hükümeti Fransa Hükümeti'nin zorla uygulamaya çalıştığı bu kanunlarla ilgili rahatsızlık ve endişe duymaktadır. Bu sebepten dolayı Yahudi vatandaşlarımız ile ilgili bütün haklarımızı tamamıyla saklı tutuğumuzu bildiririz.”**

Behiç Bey'in resmi olarak Fransa Hükümeti nezdinde başlatmış olduğu bu girişimler bir diplomatik savaşa dönüştü. Bir tarafta “ne benim ülke kanunlarımda, ne tarihimde, ne dinimde ne de örf ve âdetlerimizde dil, din, ırk ayrımı yoktur” inancı, diğer tarafta ise en ince ayrıntısına kadar milyonlarca insana sistematik olarak soykırım uygulamanın her bir

* Paris (Vichy) Türk Büyükelçiliği'nden Fransa (Vichy) Dışişleri Bakanlığı'na 924/612 sayı ve 31 Temmuz 1941 tarihli yazı.

detayını hazırlamış, ölüm kamplarını inşa etmiş ve şimdi bu kampları hızla doldurmaya çalışacak olan neredeyse tüm Avrupa'yı engellenemez gücü ile işgal etmiş Nazi Almanya'sı ve onun kuklası Vichy Fransa'sı!

Behiç Bey hayatında başladığı hiçbir işi yarım bırakmamıştı. Bunlardan en önemlisi Kurtuluş Savaşı esnasında başına geçtiği demiryollarını Tükiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra işletmesini tekrar yabancı devletlere verelim mantığına karşı Bakanlar Kurulu'nda büyük mücadele verip, Başbakan İsmet İnönü'ye "gerekirse senet imzalayıp veririm" demesi sonrasında demiryollarının millileştirilmesini sağlaması, bu sebepten dolayı da Türk Demiryolları'nın babası diye anılması kafasına koyduğu bir işi sonuna kadar götürmesinin en güzel örneğidir.

Gerek Kurtuluş Savaşı'ndaki komutanlık döneminde, gerekse Cumhuriyet'in ilk kurulduğu senelerde üstlendiği milletvekilliği ve bakanlık görevlerinde memleketin içinde bulunduğu yokluklar ve zorluklar içerisinde o kadar büyük dertlerin üstesinden gelmişti ki şu anda Fransa'da başlattığı bu diplomatik savaşı kaybetmeye hiç niyeti yoktu. Hele sonunda kendine emanet edildiğini düşündüğü hangi dinden olursa olsun binlerce ayyıldız taşıyan insan hayatı söz konusu iken.

Fransa Dışişleri Bakanlığı Behiç Bey'in gönderdiği resmi itirazı 8 Ağustos 1941 günü "Ülkemize yerleşen herkes bizim kanunlarımıza uymak zorundadır!" tarzında cevapladı:

"Fransa Dışişleri Bakanlığı Türk Büyükelçiliği'ne nezaketle bildirmek ister ki; Fransa'ya yerleşen her kimse misafiri oldukları ülkenin kanunlarını kesin olarak kabul etmek zorundadır. Bu prensip doğrultusunda Yahudi ırkından olan insanlara uygulanan önlemler hem Fransız vatandaşları, hem de tüm yabancı uyruklu vatandaşlar için istisnasız olarak uygulanacaktır." *

* Fransa (Vichy) Dışişleri Bakanlığı'ndan Türk Büyükelçiliği'ne gönderilen 15722 (Vichy) sayı ve 8 Ağustos 1941 tarihli yazı.

Bu arada Türk Büyükelçisi Behiç Erkin kendi Yahudi vatandaşlarını korumaya çalışırken, Amerikan Büyükelçiliği başkonsolosluğumuza bir yazı göndererek Amerika Birleşik Devletleri'nin bu kanunların Yahudiler arasında herhangi bir ayırım yapmadığı savına dayanarak kendi vatandaşlarına bu kanunları kabul etmelerini önerdiğini bildiriyordu:

*Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği
Paris, 17 Ekim 1940*

*Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu'na,
Değerli meslektaşım,*

Almanların Yahudilerin sahip oldukları mülklerin tescili ile ilgili göndermiş olduğunuz mektuba bu kadar geç cevap verdiğim için lütfen beni affedin. Şu anda Elçiliğimize başvuran Amerikan vatandaşlarına şu cevabı veriyorum: İşgal altındaki Fransa'da yaşayan vatandaşlarımız gönüllü olarak uygulanan kanunlara uymak zorundadırlar. Ancak herhangi bir ayrımcılık olduğu zaman inisiyatif alabiliriz. Uygulamalardan anladığım kadarıyla herhangi bir ayırım bulunmamaktadır ve işgal toprakları içerisinde ikamet eden bütün Yahudi dini mensuplarına uygulanmaktadır. Eğer aksini gösteren bir fikriniz var ise bu konuda beni bilgilendirirseniz çok memnun olurum.

*Mynard B.Barnes, Büyükelçilik 1. Sekreteri**

12 Temmuz 1941'de serbest Fransa'da gerçekleştirilen Yahudilere yönelik nüfus sayımı Behiç Erkin'i çok rahatsız etti. Mareşal Pétain'den randevu aldı bu rahatsızlığını dile getirmek üzere.

Mareşal Pétain bu görüşmede hiç renk vermemiştir, ne bir cevap vermemiştir, ne bir soru sormuştur, sadece Behiç Erkin'i dinlemiştir.

“Sayın Ekselanları, serbest Fransa'da Yahudi Komiserliği bir nüfus sayımı yaptı, savaşın başlamasından bu yana Fran-

* Türk Büyükelçiliği Arşivi, dosya 463-205- 6127.

sa'nın her yerinden buraya serbest Fransa'ya göç olmuştur, tabii Yahudiler de bu göç esnasında Almanlardan kaçmak için serbest Fransa'ya gelmişlerdir. Bizim Yahudi tebamızın mesela büyük çoğunluğunun buraya göç ettiği Elçiliğimiz ve Konsolosluklar vasıtasıyla malumumuzdur. Bu Yahudi Komiserliği'nin yaptığı nüfus sayımındaki bilgiler Almanlar için çok önemli olabilir. Sayı olarak konuşmuyorum ama detay itibarıyla bu çok kıymetli, aynı zamanda da Almanların eline geçecek olursa da çok tehlikeli olabilecek bir netice doğurabilir. İkimiz de hayatımızda pek çok savaşlar gördük, ben Balkan Harbi, Çanakkale Harbi, Birinci Cihan Harbi, İstiklal Harbi gibi birçok savaş gördüm, yaşadım, siz ise meşhur Verdun kahramanıyorsunuz, ikimiz de çok iyi biliyoruz ki, her savaş bir gün gelir, biter. Ama savaş esnasında yapılan büyük yanlışlıkların hesabı savaş sonrasında yapan kişilerden sorulur. Bu listenin detaylarını Almanlarla paylaşmak büyük bir hata olabilir. Bu hata, mazisinde Emile Zola ve Victor Hugo gibi insanlık tarihi açısından önemli şahsiyetler bulunduran Fransa'nın tarihine kara leke olarak geçer ve Fransa bu lekeden bir daha kurtulamaz. Bu detayların paylaşılması sonucunda, elle koymuş gibi Almanların bu insanları alıp zulüm yapmalarının cezası ne bu dünya da ne de öteki dünyada ödenemez. Şayet bu detayların paylaşımı söz konusu olursa sizden rica ederim mani olunuz.”

Mareşal Pétain sadece dinlemekle yetindi, ne bir kelime etti, ne de evet ya da hayır şeklinde bir harekette bulundu. Sadece dinledi.

20-25 Ağustos 1941 tarihleri arasında Alman askerleri Paris'te toplama kamplarına gönderilmek üzere Yahudileri toplamaya başladı. Toplanan Yahudiler yok edilmek üzere Auschwitz'e ilk gönderilenler olacaktı.*

Eylül 1941'de Yahudiler aleyhine çalışmalar yapmak üzere Fransızların *Institut d'Etude des Questions Juives* (Yahudi Sorunu Çalışma Enstitüsü) adını vererek oluşturdukları ku-

* Klarsfeld, 1941 sf. 59.

rum, aylık çıkartılan *Le Cahier Juive* (Yahudi Defteri) ile Yahudi aleyhtarı propaganda yayınları yapmaya başlamıştı. Bir de 5 Eylül 1941 günü Paris'te başlayan ve bir seri olarak devam ettirilen antisemitik sergi açtılar.

Behiç Bey Fransa Dışişleri Bakanlığı nezdinde yapmış olduğu resmi başvurunun gelen cevapla reddedilmesi karşısında çok sinirlenerek onları köşeye sıkıştıracağına inandığı bir formül buldu ve Yahudi karşıtı yasalara karşı yeni bir diplomatik atağa kalktı. Bu sefer bu yasaların Türkiye ile Fransa arasında imzalanmış olan anlaşmaların ihlali anlamına geldiğini ifade ediyordu çünkü bu anlaşmalara göre Türk vatandaşları Fransa'da Türkiye'deki Fransız vatandaşları ile aynı haklara sahipti.

“Yabancıların yaşadıkları ülkedeki kanunları kabul etmelerinin doğal olması kadar, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın bir yabancının yerleşmiş olduğu memleketin o andaki ve gelecekte çıkaracağı kanunları kabul etmiş olması gerekmektedir görüşü ile beraber sizin cevabınız şu olmalıdır: Biz bir kanuna göre Türk vatandaşları arasında ayrımcılık yaparsak haklarınız saklıdır.”*

13 Eylül 1941 akşamı Behiç Bey Mareşal Pétain'in Hotel de Parc'ta verdiği akşam yemeğine davetliydi. Mareşal Pétain o akşam yemeğe katılan herkesle tek tek sohbet etme fırsatı buldu. Behiç Bey ilk defa resmi olan ama samimi bir ortam yakalamıştı, ancak yine de özel meseleleri konuşacak bir ortam değil diye düşündü.

23 Ekim 1941 günü tutuklanmaları ve ölüm kamplarına gönderilmeleri organizasyonu çerçevesinde Heinrich Himmler bir emir yayınlayarak Yahudilerin Almanya'dan ve Alman işgali altındaki topraklardan dışarı iltica etmesini yasakladı. Fransızlardan da kamplara gönderilmek üzere yapılacak tutuklamalara kolaylık sağlamalarını istedi.**

* Paris (Vichy) Türk Büyükelçiliği'nden Fransa Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 9 Eylül 1941 tarihli yazı.

** Klarsfeld, 1941 sf. 80.

Bu arada Hitler'in Güvenlik Polis Şefi olan ve toplama kamplarının kontrolünü elinde bulunduran, Gestapo ile gizli servisin başı Reinhardt Heydrich, Hermann Göring'den bir emir aldı. Bu emirde Avrupa'daki Yahudi etkisinin (hem sosyal, hem ekonomik hayattaki) yok edilmesi için, Yahudilerin Avrupa'dan zorla sürülmesi ile ilgili 1939 yılında çıkarılan emir genişletiliyor, yani Heydrich'in anti-Yahudi misyonu genişletiliyor, Yahudilerin imhası da emrin içine dahil ediliyordu. İşte Hermann Göring'in bu emriyle Hitler'in Nihai Çözüm'ü için Yahudilerin imhasının önü açılıyordu.*

Yahudileri sistematik olarak yok etmek için kurulan soykırım kamplarının sayısı her geçen gün artmaktaydı. Kulmhof (Chelmo), Lodz'un kuzeyinde, Birkenau, Belzec, Sobibor, Majdanek, Treblinka ve Auschwitz.

Bu ölüm fabrikalarının öldürmek için insanlarla doldurulması gerekiyordu. Bu çok ciddi bir organizasyon ve koordinasyon gerektiriyordu.

Hermann Göring bunu da yazmıştı Heydrich'e:

“Yahudi sorununa toptan çözüm için gerekli tüm organizasyonel ve finansal hazırlıklarını tamamlama aşamasına getir!”**

Çemberi hızla daraltmaya başlıyordu Naziler.

Aradan 2 gün geçmişti ki, Salih Zeki Bey 25 Ekim 1941 günü Behiç Erkin'i çok üzen bir haber getirdi Paris'ten, Almanlar 117 rehineyi, yani Yahudi'yi idam etmişlerdi.

Behiç Bey: “İşte bu çok kötü bir haber. Almanlar yaptığı yapacağını yine. Bugün 117, yarın kim bilir kaç olur!!!”

Almanlar yavaş yavaş Vichy'ye de geleceklerinin sinyallerini vermeye başladılar. Kasım ayında Vichy'ye bir Alman mümessil tayin ettiler. Consul General sıfatıyla, yani Başkonsolos sıfatıyla gelen bu zat “Roland von Krug von Nidda” isimli, sert mizaçlı bir Alman'dı.

* Klarsfeld, 1941 sf. 57.

** Michael R.Marrus, *Vichy France and the Jews*, sf. 221.

1 Aralık 1941 günü Mareşal Pétain ile Mareşal Göring arasında Saint-Florentin, Vergigny’de bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşme hakkında Benois Mechin tarafından bir beyanatta bulunuldu ve denildi ki: “25 Ekim 1940’ta Montore’de Pétain-Hitler ve 11 Mayıs 1941 Hitler-Darlan görüşmelerinin ardından bu iki mareşalin görüşmeleri Fransa-Almanya işbirliğinin yeni bir göstergesidir.”

Halbuki Behiç Bey bu görüşmede Göring’in Pétain’e “Hepimiz galip, hepimiz mağlup!” dediğini duymuştu kendi kaynaklarından.*

Durumu endişe ile izliyordu, neden Mareşal Göring, Mareşal Pétain ile görüşmüştü? Ne görüşmüştü?

İşgal altına aldıkları topraklarda sorun yoktu nasıl olsa, savaş yoktu orda, Paris’e bir şey olmasın diye şıp diye teslim olmuştu Fransa, halk hiç savaş yokmuşçasına devam ediyordu hayatına, bir tek olan zavallı Yahudilere oluyordu ve bu büyük bir haksızlıktı.

İşgal etmedikleri toprakları kurşun bile sıkmadan alabileceklerini tüm dünya biliyordu, o zaman Göring neyin peşindeydi? İşte bu sorunun cevabını bir türlü bulamıyordu Behiç Bey.

8 Aralık günü Behiç Bey ilginç bir randevu talebi ile karşılaştı. Alman Başkonsolosu randevu talep ediyordu kendisinden, hem de 1 gün sonraya.

Behiç Bey Salih Zeki Bey’e, “Hayırdır inşallah, bu Alman mümessil neden benimle görüşmek ister ki?” dedi.

“Verelim mi randevuyu?” diye sordu, Salih Zeki Bey.

“Elbette, gelsin de bir an önce, ne derdi tasası varsa öğrenelim!!”

9 Aralık günü Alman Başkonsolosu Krug von Nidda Türk Büyükelçiliği’ne geldi. Büyükelçiliğin kapısında Türk vatan-

* Behiç Bey Vichy’de işine yarayan insanları hoş tutmak için yemeğe davet ederdi, onlardan malumat toplardı. Mesela Vichy Belediye Başkanı, Sular İdaresi Komiseri, mevki komutanları (Mr. Leger, Madame Albetti, General Prevot, M. Loiseau, Baron Denaint).

daşlığı alabilmek için biriken yüzlerce Yahudi arasında büyük bir panik yaşandı. Hem tüm ümidini Türk vatandaşlığına bağlamış insanlar Alman Başkonsolosu'nun Türk Büyükelçiliği'ne gelmesinden dolayı şoke olmuşlardı, hem de Alman Başkonsolosu Türk Büyükelçiliği'nin önünde ve içinde gördüğü yüzlerce Yahudi'den.

Behiç Bey gayet saygılı bir şekilde karşıladı Krug von Nidda'yı.

“Sizin tüm elçilikleri ziyaret etme nezaketiniz çerçevesinde, elçiliğimizde sizi karşılamak ve tanımaktan büyük mutluluk duydum,” dedi.

“Benim tüm elçilikleri ziyaret gibi bir amacım bulunmamaktadır, ben özellikle sizi görmek istedim,” dedi Krug von Nidda; bu hem Behiç Bey'i hem de Müsteşar Salih Zeki'yi oldukça şaşırttı.

“Sayın Büyükelçi, sizi Osmanlı dönemindeki Anadolu'da komutanlık yapmış komutanlarımızdan biliyorum. Bahsinizi çok duymuştum, buraya atandığımda Türk Büyükelçisi olarak sizin görev yaptığınızı öğrendiğimde, ziyaret edip şahsen tanışma fırsatı yakaladığım için çok memnun oldum.”

Behiç Bey ve Salih Zeki Bey derin bir oh çektiler.

Behiç Bey birinci kısmı atlattık galiba, ama bu adam o sıralar her işlerine taş koyduğum Almanlardan hakkımda iyi hiçbir şey duymuş olamaz ki diye düşünüp sordu:

“Oldukça uzun seneler Alman subaylar ile birlikte çalışmak zorunda kalmıştım, karşılıklı çok şey öğrenmiştik birbirimizden, gerçi hakkımda siz ne duydunuz bilemem ama, saygı çerçevesini bir gün bile aşmamış alt-üst ilişkisi içerisinde anlaştığımız mevzular kadar, anlaşılmadığımız pek çok mevzu da olmuştur.”

Krug von Nidda bastı kahrkahrı. “Zaten anlaşıyorsanız şaşırdım. Biz gitmişiz koskoca Osmanlı ordusuna, hem de yüzlerce senelik ordu geleneği olan bir orduya, hangi Türk subayı kabullenebilir ki yabancıların öyle tepeden gelip komuta kademelerine yerleşmelerini. Yalnız duyduğum kadarıyla siz,

o zamanki Genelkurmay İkinci Başkanı olan General Bronzar von Schellendorf'u oldukça kızdırmışsınız!”

“Bu konular ayaküstü konulaşacak konular değildir, derin mevzulardır, madem ilginiz vardır, müsaade ederseniz sizi bir akşam yemeğine misafir etmek isterim, çeşitli mevzular üzerinde görüş alışverişinde bulunuruz,” dedi Behiç Bey.

“Bence de daha münasip olur, zaten görüşmek istediğim bir mevzu daha var, daha samimi bir ortamda görüşülmesi tarafımda da daha doğrudur. Ancak müsaade ederseniz bu sefer siz benim misafirim olunuz. 24 Ocak akşamı, sizce de uygunsa.”

“Müsaittir, 24 Ocak akşamı görüşmek üzere,” deyip Alman Başkonsolosu’nu geçirdi Behiç Bey kapısının önüne kadar. Salih Zeki Bey Alman Başkonsolosu’nu elçiliğin kapısına kadar geçirirken gerek merdivenlerde, gerekse de giriş holü ile kapının hemen dışında inanılmaz elektrikli bir ortam oluştu. Alman Başkonsolos hıncahınç biriken kalabalığa, yani Yahudilere dokunmamak için büyük çaba sarf etti, keza Türk Yahudileri de Alman’a!!!

Salih Zeki Bey koşarak döndü Büyükelçi’nin yanına.

“Ne görüşecekmış ki?”

“Sence?”

“Merdivenlerdeki halini görmeniz lazımdı, sanki bir kişiye dokunsa cüzzam kapacak, tiksindir gibi bakışları vardı, gözlerini oyasım geldi, siz yıllarca bunlarla nasıl çalıştınız?”

“Hayat hep beklenmedik, istenmedik sürprizler çıkarır insanın karşısına, soğukkanlılığını koruyarak ve satranç oynuyormuş gibi, yapacağın her hamleden alınacak neticeye göre sonraki 2-3 hamleyi hesaplayarak yoluna devam edeceksin. Silah kullanmadığın müddetçe, en büyük silahın diplomasıdır. Diplomasi ise sabır ve zekâ işidir. Ben diplomasi yaptım, kanımca da iyi diplomasi yaptım ki, bu Almanlar benden hep şikâyetçi oldular ama bana hep de madalya verdiler! İşte diplomasi böyle bir şey Salih Zeki Bey. Yemekte sen de katıl bana, daha iyi anlarsın.”

ROBERT LAZARE ROUSSO

20.000 civarındaki Türk tebası olan Yahudiler arasında Robert Lazare Roussso isimli bir Türk de vardı. Babası Moiz Roussso'nun Sultanhamam'da meşhur Katırcıoğlu Han'da terzi levazımatı satan bir işyeri vardı. Her zaman dürüst, saygılı bir ticaret hayatına sahip bu adamın en önemli özelliklerinden biri de resmi konularda çok titiz ve disiplinli olmasıydı.

Ne var ki, dünyayı Amerika'dan başlayarak saran ekonomik buhranın etkileri Türkiye'de kendini göstermiş ve işler oldukça zayıflamıştı.

Bir akşam eve geldiğinde eşi Sara'ya aklındaki fikri açtı Bay Moiz. Fransa'daki akrabalarının yanına giderek aynı işi orada yapmak istediğini söyledi. Böylece tek evlatları Robert Lazare'a da daha iyi bir gelecek temin edebilirlerdi.

Sara Hanım da eşinin münasip göreceği her şeyde kendisinin desteğinin tam olduğunu söyleyerek cesaret verdi kocasına.

1933 senesinde Paris'e gelip yerleştiler. 14. Bölge'de 82 Rue d'Alesia adresinde bir evde oturuyorlardı ve Bay Moiz uğraşıp didinerek ailesine yeni bir hayat kurmayı başardı. Fransa'da da bildiği işi yapıyordu: terzi levazımatçılığı.

Yeni bir hayat kurduğu için ailesine zorluk çektirmemek için neredeyse gece gündüz çalışıyordu Bay Moiz.

Bu arada Fransa'da yaşayan ve 1915 ve 1924 yıllarında gelen diğer akrabaları Türk vatandaşlığını bırakmış, Fransız vatandaşlığına geçmişlerdi. Bay Moiz'e de aynı şeyi tavsiye ettiler ama Bay Moiz reddetti.

“Ben Yahudi olsam da bir Türk’üm, o vatanda büyüdüm, askerliğimi yaptım, bu günlere gelecek tecrübemi orada edindim, yıllarca ekmek yedim. Fransız olup da ne yapayım, boyum mu uzayacak?” derdi hep.

Bay Moiz düzenli olarak her yıl Büyükelçilik’e gidip kaydını tazeliyordu. 1935’te, Büyükelçilik kendisine yeni çıkan Vatandaşlık Kanunu’na göre artık 5 senede bir gelmesini, her sene gelmesi gerekmediğini bildirdi.

1940’ta tekrar gitti ve ailesinin kaydını tazeledi ama bu sefer maalesef kendisinin ve oğlunun pasaport harcını yatırdı. Eşi Sara’yı 1939’da kaybetmişti.

Savaş, Almanların Fransa’ya girip Paris’e gelmeleri, çıkartılan Yahudi kanunları...

Bu yeni ve oldukça tatsız gelişmeler Bay Moiz’in canını ziyadesiyle sıkıyordu. Gerçi hemen gidip durumu danışmıştı Türk yetkililerine.

Fransa Hükümeti Almanların işgal etmediği güney bölgesine taşınmıştı ve mecburen tüm büyükelçilikler gibi Türk Büyükelçiliği de Vichy’ye gitmişti.

Bir ara Yahudi cemaati arasında Büyükelçilik kapanıyor, Fransa Hükümeti nereye giderse oraya gidecekmiş diye bir söylenti yayılmıştı. Bunun üzerine Elçilik’te çalışan ve Yahudi olan Leon Mandil’e sordular, duydukları doğru mudur diye.

Leon Mandil onlara, “Evet, aslında Ankara’dan aldığımız talimat doğrultusunda Paris’i bütünüyle kapatmamız gerekiyordu, fakat Büyükelçimiz, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün arkadaşıdır, Kurtuluş Savaşı komutanıdır, bu karara uymayarak Başkonsolos’u burada tutma kararı aldı. Gerçi Cevdet Bey bu karara inanılmaz bozuldu, ama emir büyük yerden, mecbur kalacak. Yani cemaat olarak duyduğunuz doğru ise de burada konsolosluk olacak,” dedi.

O sırada Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu’na çok yakın olan Başkonsolos Cevdet Dülger’in, Ankara’ya ricası ile Ankara’dan gelen, “Paris’teki Konsolosluğu da

kapatın” talimatını, Büyükelçi Behiç Erkin dinlememişti ve “Buradaki tebamızın ihtiyaçları için açık kalması gerekiyor,” demişti Cevdet Bey’e.

İşte Bay Moiz de sadece Paris ve civarında yaşayan binlerce Yahudi’nin işlerine bakan bu konsolosluğun kapanmaması sayesinde konsolosluktan takip etmeye çalışıyordu herkes gibi yapılması gerekenleri.

Bay Moiz’e konsolosluktan elbisenin üstüne sarı Yahudi yıldızı takma dediler, takmadı, işyerine Hristiyan yönetici gelirse hemen bize haber ver dediler.

Çıkan kanunlardan biri de kimliklerin üstüne kırmızı büyük harflerle JUIF (Yahudi) yazma zorunluluğuydu. Yazdırmayanlar ise hapis ve para cezası alacaktı. Bay Moiz mecburen karakola gidip kendisinin ve 20 yaşındaki oğlu Robert Lazare’ın kimliklerine yazdırmıştı bu ibareyi.

13 Aralık 1941 sabahı Bay Moiz her zamanki gibi saat 06.00’da kalktı, işlerini halletti, kahvaltı sofrasını hazırladı ve 7’ye doğru oğlunu kaldırdı. En büyük zevkiydi sabahları baba-oğul kahvaltı etmeleri. Ne de olsa artık 20 yaşına gelmişti oğlu ve arkadaşlarıyla buluşmalar başlamıştı.

Zaten Fransa açık şehir ilan edilmişti. Bu yüzden bombardıman ve savaş görmeyecekti. Dolayısıyla hayat aynen devam ediyordu, kafeler, sinemalar doluydu, savaşın esamisi okunmuyordu. Tek değişiklik, her yerde Alman askerleri ve Nazi bayrakları olmasıydı. Bir de akşam 12’den sonra sokağa çıkma yasağı vardı. Ama evlerine geç kalanları Fransız polisi karakola götürüyor, kimlik tespiti yapıyor, yanlarına bir polis memuru verip evlerine kadar Almanlar durdurmasın diye refakat ediyordu.

Baba-oğul kahvaltı ettiler o sabah.

“Aman evladım, bu Paris’in meşhur lanet soğuk kışı geldi çattı yine, sıkı giyin akşam ayazı vurmasın,” dedi Bay Moiz evden tam çıkarken.

“Merak etme baba,” dedi Lazare. “Ha, bu arada söylemeyi unuttum, akşam arkadaşlarla buluşacağız Champs-Elysée’de, geç gelebilirim,” diye ekledi.

“Aman oğlum, kimliğini yanına almayı unutma, sıkı giyin, dışarısı sıfırın altında 5 derecedir ve akşam saat 10’dan geçe kalma, merak ettirme beni.”

“Tamam baba, sen merak etme.”

“Nasıl merak etmem oğlum, savaş zamanıdır, temkinli olmak lazımdır, ben Birinci Cihan Harbi’ni yaşadım, İstiklal Harbi’ni yaşadım, savaşlar insanların yaşayabileceği en zor ve acı dönemlerdir. Sen tedbiri elden bırakma!” dedi Bay Moiz oğluna.

Robert Lazare Rousso çok soğuk ve sert geçen 1941 kışında, 13 Aralık günü akşama doğru saat 7-8 sularında arkadaşları ile buluşmak üzere metroya bindi. Şimdiki adı Franklin Roosevelt olan ama o zamanki adı Marbeuf olan Paris’te meşhur Champs-Elysée’nin tam ortasındaki Marbeuf istasyonunda metrodan inerek yukarı caddeye çıktı ve bir anda karşısında Nazi askerlerini buldu. İstasyonun çıkışını geniş bir ağ şeklinde tutmuşlardı ve her istasyondan çıkana yüksek ve gayet sert bir ses tonu ile kimliklerini soruyorlardı.

Lazare biraz tedirgin olmakla beraber, babasının “Sen Türk kimliği taşıyorsun, bir şey olursa bunu mutlaka söyle,” lafını hatırladı ve Alman askeri sert bir ses tonu ile “Documant” dediğinde, kimliğini gösterdi

Alman asker, kırmızı büyük harflerle yazılan Yahudi ibaresini gördüğü anda kolundan tuttu Lazare’ı, “Benimle gel,” dedi.

“Ne oluyor?” diye soracak oldu Lazare ama Alman asker, “Yahudi!” dedi

“Evet ama ben Türküm,” dedi Lazare,

“Sen Yahudisin, o kadar,” dedi Alman askeri.

“Ben Türküm,” diye yine itiraz etmeye kalkınca, Alman asker, “Bana bulduğun Yahudileri getir emri verildi, sen de Yahudisin, sus ve gir içeri!” dedi

Lazare'ı bir askeri cipe bindirdi. Cipte arkada biri daha oturuyordu, önde ise bir Alman askeri oturuyordu, önde oturan asker dönüp küçümser gözlerle baktı.

Lazare korkmuştu. “Keşke,” dedi, “keşke babama haber verebilsem, beni çok merak edecek şimdi!” dedi korkudan ve endişeden mırıldanarak.

Babasının her şeyiydi Lazare, çok düşküncü oğluna, hayattaki en kıymetli ve tek varlığıydı o. Bir dediğini iki etmezdi, annesi şımartacaksın çocuğu dediğinde, “Bir tanecik oğlum var, varsın şımarsın,” derdi. Zaten hayatta bir baba bir oğuldular.

Şimdi o sonunun neyle biteceğini bilmediği bir Alman cipindeydi ve işin en kötüsü acaba babası, oğlu eve gelmezse ne hissedecekti? Kendini düşüneceğine biricik babasını düşünüyordu Lazare.

Cipte yanında oturan genç adamla göz göze geldiler. Daha sonra öğrendiği üzere adı Lambrozzo olan İtalyan asıllı bu genç adam giydiği uzun paltonun üstüne eliyle yavaş yavaş Juif (Yahudi) yazdı, Lazare kafasını sallayarak onayladı. Şimdi 2 adam da kader ortağı olmuşlardı. Hiçbir suçları yoktu, Lazare annesinden babasından aldığı terbiye gereği neredeyse bırakın birine saygısızlık, terbiyesizlik yapmayı, kalbini kırmayı, karınca dahi ezmemişti. Şimdi ise sanki bir canıymış gibi zorla Alman askeri aracına bindirilmişti. Tek suçu Yahudi olmaktı.

Alman asker geldi, aracı kullanan askerin yanına bindi, “weiter” dedi ve cip hareket etti.

Arkada sadece iki genç adam vardı. Soramıyorlardı da korkudan nereye götürüldüklerini.

Epey bir gittikten sonra, büyük bir Alman karargâhı gibi bir yere geldiler. İnanılmaz bir gürültü ve kargaşa hâkimdi, binlerce insan oradan oraya götürülüyordu Almanlar tarafından ve mütemadiyen bağırarak Alman askerleri vardı her yerde. Bir nevi mahşer gününü andırıyordu görüntü, soru sormaya çalışanlara Almanca bağırıyordu askerler.

Hava inanılmaz soğuktu ve meşhur akşam ayazı da başlamıştı, ama Lazare soğuğu hissetmiyordu gördüğü manzardan dolayı.

Almanlar bütün Yahudileri otobüslere bindirdiler. Dolan otobüs hareket ediyordu. Lazare'ı da otobüsün tekine bindirdiler ve otobüs hareket etti. Nereye götürülüyorlardı acaba? Nereye?

Ama Lazare'ın aklında sadece babası vardı.

“Babam eve gelmediğimi görünce ne yapacak acaba, yüreğine inmez inşallah babacığının,” diye düşünüyordu.

Derken otobüs sert bir fren yapıp durdu. Dışarıdaki manzara karşısında irkildi Lazare, görebildiği her yerde Alman askerler vardı. Bir tren garına geldiler, burası Gard du Nord galiba diye düşünüyordu ki, insanlar birbirlerinin peşi sıra Almanca bağırış çağırışlar içerisinde trenlere bindirildiler.

Bay Moiz sabah evden işe giderken oğlu akşam 10 gibi geleceğini, arkadaşları ile buluşacağını söylemişti ama saat 11 olmuştu ve Lazare ortalıklarda yoktu. Bay Moiz evde perdenin arkasında yolunu gözlüyordu oğlunun ama diğer taraftan da içinde bir sıkıntı vardı.

Saat 12 oldu, ne gelen vardı ne giden, her yer yine karanlıklara bürünmüştü, çıt çıkmıyordu sokaklarda, bir tek Alman inzibatları düzenli olarak geçiyordu.

Bay Moiz oğlunun başına bir şey geldiğini anladı. Çünkü oğlu ne yapar eder haber verirdi ya da zaten gelirdi. Ama saat 2 olmuştu. Saat 12 gibi evine gitmekte son âna kalanlar Fransız polisi tarafından karakola götürülüp sonra evlerine refakat edilerek bırakılıyordu ama, herhalde iyice geç kalanları akılları başına gelsin diye sabaha kadar nezarete tutuyorlar diye düşündü.

“Ama benim oğlum mesuliyet sahibi ve gayet akli başında biridir, başka bir bit yeneği var bu işin içinde,” dedi Bay Moiz kendi kendine. Dakikalar geçmek bilmiyordu.

Sabah ne yapacağını planını yaptı, hâlâ bir umut beklediği perdenin önünde. En yakın karakola gidecekti ilk iş.

Can yoldaşı, biricik hayat ortağı Sara'sı da yoktu yanında. Tek başınaydı, konuşacak, danışacak, tartışacak, paylaşacak hiç kimsesi yoktu yanında o an.

“Allahım,” dedi Bay Moiz, “başına ters bir şey gelmesin oğlumun, sen koru onu yalvarırım,” diye içinden ve dışından dua etmeye başladı.

Tren durduğunda saat gece yarısını çoktan geçmişti, trendeki herkes şaşkın, ürkek ve korku dolu bakışlarla birbirine bakıyordu.

“Allahım, yine başladılar,” dedi biri arkadan.

Evet, Almanca bağırışmalar yine başlamıştı, kıyamet kopuyordu. Sanki ilkokul çocukları her yere kaçışıyor da hocalar çılgına dönmüş, canhıraş bağırıyor gibiydi. Oysa zaten insan yığınları söylenenleri dinliyordu, niye bu bağırma çağırma, diye düşündü Robert Lazare Rouso. Sonra fark etti ki, trenden yüzlerce belki de birkaç bin kişi inmişti. Onları bir sıraya koyup yürütürken Almanlar, onları getiren tren gitti, yerine başka bir tren geldi. “Ne oluyor böyle?” dedi Lazare kendi kendine. “Ne oluyor?”

İnanılmaz bir soğuk vardı dışarıda, gündüz sıfırın altında 5 dereceydi, şimdi ise herhalde sıfırın altında 8-9 derece.

Compeigne yazısı dikkatini çekti genç Lazare'ın, “Burası bildiğim kadarı ile bizim eve çok uzak,” diye düşündü. “Yani yarın, yanlış yaptıklarını anlayıp beni serbest bıraktıklarında, ben nasıl gideceğim onca yolu?” diye düşündü. “Neyse, nasıl paşa paşa geldiysem aynen paşa paşa giderim,” dedi kendi kendine. Tek derdi babasıydı. Akşam o dönene kadar merak-tan ölecekti, işte bu çok ağır geldi Lazare'a. Babasını endişelendirmek ve üzme! Sonra düşündü “Ama ben yanlış hiçbir şey yapmadım ki,” dedi içinden.

Almanlar Yahudileri birçok koğuş binası olan bir asker kışlasına getirmişlerdi. Her tarafın dikenli tellerle çevrilmiş olması herkesin dikkatini çekmişti.

“Bu kadar çok dikenli telle çevrili bir yere getirilmek için ne yaptık ki biz?” diye düşündü Lazare. “Suçlu değilim ki

kaçayım” dedi içinden. “Ama buradaki insanların hepsi benim gibiyse, suçsuzsa ve yanlışlıkla buraya getirilmişse, bu kadar çok dikenli tel neden?”

Tam bunları aklından geçiriyordu ki, “Sıradaki!” diye bağıran Alman’ın sesiyle kendine geldi ve bir masanın önüne doğru ilerleyip durdu.

Masada oturan Alman askeri sordu:

“Adın ne?”

“Robert Lazare Rousso.”

Asker neredeyse masa kadar büyük deftere yazdı ismini Lazare’in.

“Al bakalım,” dedi Alman asker, “bu numaran, 3233, sen artık 3233’sün.”

Demirden, küçük, üstünde numara yazan bir metal parçasıyla, bir çorba tası, bir kaşık, bir de battaniye verdiler Lazare’a.

“Bunlar sana zimmetli, at şuraya aldığına dair bu zimmetleri,” dedi Alman asker ve hepsini aldığına dair bir de imza attı Lazare. Şoka girmişti. Ne oluyordu böyle, ne demekti sen artık 3233’sün, “Adım var benim ya,” dedi kendi kendine. Ama nedense sinirlenemiyordu. Korkuyordu ama çok genç olduğu için hep kafasında olumlu bir cevap buluyordu her şeye. Tek derdi biricik babasıydı. Onu hâlâ sokağa bakan perdenin arkasında beklediğine emindi.

Lazare 25 kişilik bir koğuştaki buldu kendini ve koğuştaki yerlerdeki samandan başka hiçbir şey yoktu!!! Sabaha kadar samanların üstünde bir uyukladı bir uyandı.

Sabah saat tam 5’te kıyamet koptu, Alman askerleri bütün koğuştakileri kaldırmak için var güçleriyle bağıryorlardı ve hepsini avluya çıkardılar. Sıraya dizdiler. Hava korkunç soğuktu ve o meşhur sabah ayazı vardı. Zaten 62 kilo olan Lazare, kelimenin tam anlamıyla soğuktan donuyordu. Tam 3 saat sıraya dizili beklettiler o soğukta, önce bir asker geldi, tek tek saydı, sonra başka bir asker geldi, tek tek saydı. Sonra boş boş beklediler, subay oldukları giysilerinden belli olan, komutan kılıklı, asık suratlı Almanlar geldi avluya. Tam bir ıstıraptı.

Zaten 20 yaşındaydı, kanı kaynıyordu, yerinde duramıyordu normal zamanda, şimdi ise korkunç soğukta, neredeyse kıvılcıktan, konuşmadan, 3 saattir ayakta idi.

Sonunda komutan kılıkliılar gitti ve onları yemekhaneye soktular.

“Oh be!” dedi Lazare kendi kendine. “Dün sabah babamla yaptığım kahvaltıdan beri ağzıma bir lokma bir şey girmede, açlığımı yeni fark ediyorum, bir şeyler yemenin tam sırası.” Sıra kendine geldiğinde gözlerine inanamadı, elindeki tasa bir maşrapa ne idüğü bilinmeyen bir sıvı koydular. Soramadı tabii bu nedir, ya da sadece bu mudur diye.

Lazare hayatında hiç bu kadar berbat bir kahve içmemişti.

Ama Lazare’ın genç yaşının getirdiği iyimserlik yine çıktı ortaya ve “Babamın dün sabah söylediği savaş zamanını görmek, işte bu olsa gerek,” dedi ve birden aklına geldi: “Babam!!!”

Sabah saat 04.30 olmuştu ve Bay Moiz tıraş oluyordu. Birazdan giyinecek ve en yakın polis karakolunda alacaktı soluğu. Gelmemişti. Oğlu gece eve gelmemişti.

Sabahın köründe soluğu karakolda aldı. Karakola gelene kadar dondu, o ne soğuktu öyle.

Fransız polis sordu: “Bayım iyi misiniz?”

Az önce polisten o karakolda böyle birinin bulunmadığını fakat Almanların dün Paris’te evlerden almak ve sokaklarda çevirmek suretiyle bazı Yahudileri topladıklarını öğrenmişti.

Nasıl iyi olabilirdi ki!

“Olamaz!” kelimesi çıktı ağzından Bay Moiz’in.

“Nedir olamayan Mösyö?” dedi Fransız polis memuru.

“Biz Türk vatandaşlarıyız, olamaz, konsolosluğa Yahudiler aleyhine çıkan kanunlar esnasında sormuştum, biz Türküz merak edilecek bir şey yok demişlerdi konsolosluktan,” dedi Bay Moiz.

“O zaman Mösyö size tavsiyem, eğer bir arkadaşının evinde yatmadığına eminseniz ve Yahudi’yseniz, size bunu söyleyen konsolosluğa gitmenizde büyük fayda var,” dedi polis.

“Hayır, oğlum gayet sorumlu ve akli başında bir insandır, arkadaşında kalmaz, kalacak olsa bana haber verirdi, bu kesindir,” dedi gayet emin bir ifadeyle Bay Moiz.

“O zaman konsolosluga gidin Mösyö,” dedi polis memuru.

Bay Moiz hayatında ikinci defa işe gitmedi o sabah. İlkinde eşini kaybetmişti. Eğer Almanlar oğlunu bu toplama da götürdülerse, bu seferki işe gitmeyişinde, canının kalan yarısını kaybetmeye hiç niyeti yoktu.

Boulevard Haussmann’a nasıl geldiğini bile hatırlamıyordu Bay Moiz, düzenli olarak vatandaşlık görevini yerine getirdiği için, konsolosluk binasını gözü kapalı dahi olsa bulurdu.

Bay Moiz bir baktı ki, konsolosluk kapalı. Bir anda paniğe kapıldı.

Ama sonra akli başına geldi, saat sabahın körüydü, konsolosluk açılmamıştı daha, mesai 8.30’da başlıyordu. Kapıda soğuktan donmamak için bir sağa bir sola yürüyordu. Bu arada saatler ilerledikçe, devamlı birilerinin daha geldiğini gördü konsolosluğun kapısına. Hemen onlara, onların da aynı sebepten mi geldiklerini sordu. Hayır dedi herkes. Evet, hepsi Yahudi’ydi ama hepsi gayri muntazam vatandaştı, Türk kimliği alabilmek için gelmişlerdi.

Konsolosluk açılır açılmaz Bay Moiz derdini anlattı.

Konsolosluk görevlisi merak etmemesini söyledi.

Yalnız Bay Moiz’in bilmediği bir şey vardı. Konsolosluğun resmi olarak yazıp sorması gerekiyordu ilgili yerlere, o zamanlar işler telefon etmekle olmuyordu. Resmi evrak gerekliydi. Resmi makamlar, ancak resmi evrağa cevap veriyordu. Tabii incelendikten, araştırma yapıldıktan sonra.

Konsolosluk gerek Fransız otoritelerine, gerek Alman otoritelerine, gerek Yahudi Komiserliği’ne, gerekse de Fransa’daki Alman Büyükelçiliği’ne yazıp soracaktı bu vatandaşımızla ilgili bir malumatınız var mı diye. Ondan sonra, mecburen cevap bekleyecekti. Şayet nerede olduğu tespit edilirse, bu durumda aynı yerlere ilgili kişinin neden orada olduğu ve Türk vatandaşı olması sebebi ile serbest bırakılması talebi yazılacaktı ve yine cevap beklenecekti. Günün şartları buydu.

(Ve bu ilk Nazi toplama kampına götürme vakasıydı. İlerleyen zamanlarda 42-43-44 senelerinde bırakın sadece hemen yazı ile direkt olarak Nazi kamplarına müracaat etmeyi, bazen konsolosluk görevlileri günde 3 ya da 4 defa şahsen kamplara gidip, Alman kamp komutanlarıyla konuşup Türk tebası Yahudileri çıkartıyorlardı kamplardan. *)

Nazi kampında her sabah saat 5'te aynı eziyet başlıyordu, en az 3 saat inanılmaz bir soğukta içtima, bir maşrapa rezil kahve, öğlen bir maşrapa çorba, akşam 200 gr siyah ekmek. Bir akşam ekmeğin yanında azıcık margarin, diğer akşam ise azıcık reçel.

Bir kere de duşlara götürüldüler, Almanlar herkesi o soğukta çıırılçıplak soyup, saçlara bit kontrolü yapıp, duşlardan akan buz gibi bir suyun altına soktular. Hava mı daha soğuktu, su mu daha soğuktu, diye düşündü Lazare. Kesinlikle su buz gibi olmasına rağmen hava daha soğuktu.

Günler böyle tarifsiz bir eziyetle geçmek bilmezken soğuğa dayanamayanlar ölüyordu.

Gündüzleri mütamadiyen dikenli teller geliyordu makaralarla, birbirine dolanan dikenli telleri açıyorlardı.

Bu arada düzenli olarak bazı numaralar okunuyordu. O numaralar öne çıkıp, sıraya sokulup götürülüyordu. Giden numaraların hiçbirisi geri gelmiyordu. Koğuşlarda, gidenlerle ilgili pek çok rivayet vardı ama en çok konuşulan, dışarıda bir yerde, dikenli tellerin önünde kurşuna diziliyor olmalarıydı.

Birkaç defa 3-5 kişiden daha fazlası avluda dikenli tel açarken konuşmak üzere bir araya geldiği için Alman askerler havaya ateş açtı hemen. Ancak avluda 2 kişi karşılıklı konuşabilirdi, 3 kişi bile değil. Bir araya toplanmak yasaktı.

Genç Lazare hep ümitlenecek bir şeyler buluyordu kendisine. Bir defasında tüm koğuşlara haber saldı, başka bir Türk var mı diye, ama maalesef tek yakalanan Türk oydu.

“O zaman,” dedi, “beni yanlışlıkla yakaladılar, baksana buradaki tek Türk benim.”

* 500. Yıl Vakfı'ndaki Necdet Kent'in yazılı ifadesi ve Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 339, Appendix 3, testimony of Namık Kemal Yonga o dönemki Paris Konsolos Yardımcısı.

Ama madem tek Türk o vardı niye bu yanlışlık kaç hafta geçmesine rağmen hâlâ düzeltilmemiştir.

“Babam herhalde kahrından ölmüştür,” dedi, ama sonra hemen vazgeçti bu fikrinden.

Tarifsiz bir açlık çekiliyordu Nazi kampında, sadece ölmeyecekleri miktarda bir yiyecek veriliyordu, bu yetmezmiş gibi de her sabah 5’te korkunç bir soğukta üç saat süren içtima eziyeti yapılıyordu. Neticede yavaş yavaş yaşlılar, ya da, hem soğuğa hem de açlığa dayanamayanlar yerlere yığılmaya başladı. Yığılanlar bir daha geri gelmemek üzere götürülüyordu.

Numara okumalar devam ediyordu. Lazare Nazi kampına girdiğinde 62 kiloydu, zaten zayıf biriydi, girdiği günden beri sadece bir kere, o da buz gibi soğuk bir duş için çıkardığı giysilerin içinde kaybolmaya başlamıştı. Pantolon üstünden düştüğü için kemerine ilave bir delik açmıştı, birkaç hafta sonra o delik de pantolonun düşmesini engelleyemedi, bir başka delik açtı kemere, şimdi 3. delikteydi.

Lazare, Nazi kampına atılalı tam 8 hafta olmuştu. Sekiz haftadır Robert Lazare Rouso değil, sadece 3233’tü. Artık akşam rüyalarına şeker, pasta, kurabiyeler girmeye başlamıştı, kilosu 62’den tam 48’e düşmüştü. Sürekli halsizlik gibi 20 yaşında gencecik bir insanın hiç tanımadığı bir rahatsızlık duymaktaydı. Ama sadece o değildi bu sürekli halsizlik hissini hisseden. Herkes yarı aç bir şekilde gündüz dikenli tellerle uğraşıp gece dikenli teller arkasında garip bir korku içinde samanların üstünde uyunmaya çalışmaktaydı.

Bu korkunun tarifi bile yapılamaz. Bu yarı açlıktan da ötedir, açlığın ta kendisidir. İnsanlar gözle görülür bir şekilde resmen erimekte, küçülmektedir. Nazi kampında korkunun adı “Açlıktan ölmek” olmuştur. Kimilerinin bazı sabahlar yığılıp kaldığı gibi.

Açlıktan ölmek korkusu nedir, anlatsalar bile anlamayacak olan Lazare, şimdi bu korkuyu tüm benliğiyle hissetmeye başlamıştı, sağında solunda görmeye başlamıştı. Tarif edilemez bir korku idi bu. İyimserliği artık pek kalmamıştı.

Nazi kampındaki rutin sabah 5 içtimasında bu sefer 3233 numarasını okudu Alman asker. O kadar soğuktu ve o kadar açtı ki Lazare, duymadı bile okunan numarayı. Alman bağırdı:

“3233!”

“Bu benim,” diye mırıldandı

Öne çıktı Lazare korka korka.

“Beni takip et,” dedi asker.

Her numara okunduğunda gidilen istikamete doğru gidiyordu peşinden Alman askerin Lazare.

“Şu şansa bak,” dedi içinden, “bugün tek bir numara okunuyor, o da benim, halbuki takribi 1000 kişi var bu kampta.”

Çağrılan her numara gibi 3233 de Alman askerini takip ederek bir binaya girdi.

Bir odanın içinde, genç bir Alman askerinin masasının önünde buldu kendini Lazare.

“3233, ver numaranı!”

Verdi Lazare.

“Ver tasını!”

Verdi Lazare.

“Ver kaşığı!”

Verdi Lazare.

“Ver battaniyeni!”

Verdi Lazare.

“İmzala şurayı!”

“Götürüp kurşuna dizecekleri adama bile zimmet imzası atıyorlar, tam Alman kafası!!” dedi Lazare kendi kendine ve içini bir korku sardı, bir anda, yolun sonuna gelmişti ama babasına haber verememişti, son bir defa dahi görememişti. Bu kahır, kurşundan önce öldürecekti Lazare’ı.

Tam bunları düşünürken yedi zılgıtı Alman’dan:

“Yürüsene, ne duruyorsun!”

Sanki infaz yerini ezbere biliyordu Lazare, bozuldu ama biçareydi, mecbur yürüdü önden binanın dışına doğru, görmüştü daha önce diğer numaraların binadan çıkınca nereye doğru yürüdüklerini, Lazare da aynı yöne doğru yürümeye başladı.

“HALTTT!” dedi, Alman asker, Lazare durdu. Nefesi kesildi, arkasına bakamadı bile.

Alman asker çekti kolundan Almanca söylene söylene, başka bir istikamete doğru yürümeye başladılar. Bu sefer başka bir ka-

rargâh binasına girdiler, üst kata çıktılar, yine bir odanın önüne geldiler.

“Sen dur burada!” dedi Alman asker.

Alman asker odadan içeri girdi, içeride tekmiil verdi, sonra kapı açıldı, “Gel buraya!” dedi odanın içini göstererek.

Büyük bir oda, dev bir Nazi bayrağı, tüyleri diken diken oldu Lazare’in, karşısında bir komutan, odada 3 Alman askeri ve kendisi. Nefes bile alıp almadığını anlamadı Lazare korkudan.

“Senin ismin Robert Lazare mı?”

Bir saniye için, “3233 mü desem, yoksa 3233 Robert Lazare mı desem?” diye düşünmeye fırsat kalmadan, Alman komutan, “Robert Lazare Rouso mu?” diye sordu,

“Evet,” dedi, numarayı filan unuttu korkudan!

“Sen Türk müsün?” dedi komutan.

“Evet,” dedi Lazare.

“Şükret ki Türksün, serbestsin gidebilirsin!” dedi Alman komutan.

“Herhalde yanlış duydum,” dedi Lazare kendi kendine, “ben şimdi arkamı döneceğim, bunlar eğlene eğlene öldürecek beni, acaba ben burada iyiyim, arkadaşlarım var desem, biraz daha hayatta kalmamı sağlar mı?” diye düşünürken Lazare “Serbestsin dedim, gitsene!” diye sesini yükseltti bu sefer Alman komutan.

“Nereye gideyim?” diye sordu Lazare, çünkü bir soru dahi olsa her kazandığı saniye, nasıl olsa artık ikramiye gibiydi, ölüme herhalde birkaç dakikası vardı, ne kadar nefes alırsa şu aç haliyle dahi olsa kârdır diye düşünüyordu Lazare. “NACH PARİS!” diye bağırdı komutan, sinirli bir sesle.

Lazare saniyeleri saymaya başladı, odadan arkasını dönüp çıktığı an vurulacaktı nasıl olsa, aklına bir şey geldi ve hemen dedi ki:

“İyi de, param yok, trenle bile gidemem, Paris’e kadar yürüyecek halim de yok,” gibi bir şeyler zırvalıyordu ki, “Verin şuna bir 3. mevki bilet!” dedi, hiddetli bir sesle komutan.

Askerlerden biri 3. mevki bilet tutuşturdu eline. Ama nasıl olsa beni vurdukları vakit, asker geri alır bu bileti dedi bu sefer de kendi kendine, ama daha fazla odada da kalamazdı, çıktığı saniye de ölecekti ve hemen aklına bir şey geldi:

“Peki ben şimdi bu 3. mevki biletle çıkıp Paris’e evime dönsen, ya tekrar eve dönemedi bile ya da döndükten hemen sonra bir çevirmede yine yakalanırsam ne olacak? Geri getirecekler buraya beni...” lafını bitirmeye fırsat kalmadan, Alman komutan masasının sağ tarafındaki çekmeceye elini götürmesiyle Lazare gözlerini kapadı ve dua etmeye başladı.

Ama kulağına bir kalemin kâğıda sürtünme sesi geldi. Gözlerini açtı, komutan bir kâğıda bir şeyler yazıyordu. Yazmayı bitirdi, mürekkepli kalemi haznesine geri koydu ve

“Al bu kâğıdı, bir daha seni çeviren olursa bu kâğıdı göster,” dedi ve bir kâğıt uzattı.

Lazare komutanın uzattığı kâğıdı almak için iki adım yanaşırken içinden “Nasıl olsa beni vurduklarında şimdi, bu kâğıdın ne yazdığının ne önemi var ki?” diye düşündü, ama artık odada kalabilecek bir sebep de gelmiyordu aklına.

Kâğıdı aldı, baktı Almanca yazıyordu ve işin daha da kötüsü Alman komutan burada ne yazıyor diye sorar bu şimdi diye düşünmüş olacak ki,

“Weiter!” dedi sinirli bir ifadeyle.

Mecburen arkasını döndü Lazare, kapıya doğru yöneldi. Tam çıkacaktı ki komutan, “Paris’e gidince Türk konsolosun elini ayağını öpmeyi unutma,” dedi.

Odadan çıktı ama hâlâ inanmıyordu Lazare bu olaya. Ya merdivenlerde, ya avluda, bir yerde sıkacaklardı Naziler sanki kurşunu ensesine.

Alt kata indiler beraber onu getiren askerle, sonra binadan çıktılar, karargâhın kapısına geldiler, asker kapıdaki iki nöbetçiye, “Açın çıksın, bu Türk’müş,” dedi.

Lazare kamptan çıkmıştı ama nasıl olsa arkadaki 3 asker birazdan sıkacaktı kurşunları alay ede ede kafasına. Korkudan, açlıktan ve bitap düşmüşlükten yürümekte zorlanıyordu, ayrıca hangi istikamette yürümeliydi ki, onu dahi bilmiyordu.

“Yürü!” dedi arkasındaki asker. “İlerden sağa dön, istasyon orda!!” ve her üç asker de silahlarına mermi sürdüler, silahların sesini duyan Lazare durdu.

“3233 kere lanet olsun size!” dedi mırıldanarak.

Ama bir terslik vardı!!

Arkadaki askerler ateş etmek yerine gülüyorlardı, hem de ne gülmek.

Lazare açlığını unuttu, halsizliğini unuttu, korkularını unuttu, 4'e katlayarak avucunun içine aldığı o lanet Almanca yazı her ne ise onu ve 3. mevki tren biletini ögle bir sıktı ki, galiba bu iki kâğıt parçası gerçekten onu hayata bağlayacak ve biricik babasına götürecekti.

Hızlı hızlı yürümeye başladı, yetmedi koşmaya başladı bir anda, artık yerinden çıkacakmış gibi çarpan kalbinin sesi, arkasındaki Nazilerin kahkahalarını bastırmıştı. Sadece kalbinin delicesine atma sesi ile yere hızla çarpan ayak tabanının sesini duyuyordu. Yolun sonundan sağa döndü ve karşısında istasyonu gördü.

Koşmak için nereden geldiğini anlamadığı bir gücü hâlâ vardı var olmasına ama nefesi kalmamıştı, dizlerinin üstüne çöktü, istasyonla karşı karşıyaydı.

Elindeki 3. mevki bilet ile üstünde "AUSWEIS"* yazan kâğıdı yukarı, ellerini kaldırılabildiği kadar yukarı, Allah'a doğru uzatarak kaldırdı, "Beni babama bağışladın Allahımmmm!" dedi hıçkıra hıçkıra ağlayarak.

3. mevki tren bileti ve AUSWEIS yazısının arkasında, Lazare'in babasının uğraşları vardı, Lazare'in babasının uğraşlarının arkasında da, Türk Konsolosluğu'nun yazışmaları, o yazışmaların arkasında da Konsolos'a, aksine emir olduğu halde, Paris'teki tebamızın ihtiyacı olacak diye Paris'te kalma emrini veren ve başkonsolosluklara çıkartılan Yahudi kanunlarına karşı ne yapılacağının talimatlarını veren Behiç Erkin vardı.

"Bizim ülkemizde din, dil, ırk ayrımı yoktur, buradaki her bir vatandaşın malı, mülkü, hatta canı ben büyükelçi olduğum müddetçe bana emanettir," diyen Behiç Erkin'i, Fransa Hükümeti, Yahudi tebaamızın aleyhine çıkan her uygulamada yazılı ve resmi olarak karşısında buluyordu. Paris'teki ve Marsilya'daki konsolosların arkasında böyle güçlü ve kararlı bir insanın olması da, Lazare haklıydı, Allah'ın işiydi.

* Geçiş izni.

Büyükelçi

Robert Lazare Rouso, 2007 Ocak ayı itibarıyla, hâlâ hayattadır. 13 Aralık 1941 günü Naziler tarafından yakalandı, 8 hafta sonra 6 Şubat 1942 günü, Paris'teki Türk Konsoloslugu'nun girişimi ile serbest bırakıldı.

GAZETELER SUÇLAMA YARIŞINDA

Behiç Bey Paris'te çıkan gazetelerin serbest Fransa'ya getirilmemesinden büyük rahatsız duymaktaydı. Bunun için Fransa Dışişleri Bakanlığı'na müracaatta bulundu. Ancak gel zaman git zaman bir netice elde edilemediğini görünce, haf-talık mutat görüşmelerinde Dışişleri müsteşarına konuyu açtı.

“Ben Türkiye'nin Fransa Büyükelçisi'yim, Fransa'da ce-reyan eden her şeyi bilmek mecburiyetindeyim. Bu sebeple Paris gazetelerini almalıyım, temin ederim ki bunlar elçilik-ten dışarı çıkmayacaktır.”

Müsteşar derhal Behiç Bey'in isteğini yerine getirdi ve Vichy'deki Hacette bürosuna emir verdi, bu suretle artık tüm Paris gazeteleri gelmeye başladı.

Bu gazeteler Vichy Hükümeti ve Mareşal Pétain aleyhine, Almanlar lehine, Müttefikler aleyhine o kadar ağır ve mantıksız yazıyorlardı ki, bu Behiç Bey'i hep çok sinirlendirirdi.

Behiç Bey'in vatandaşlarını kurtarma pahasına Fransızların yakasını bırakma niyeti pek yoktu. Yahudi yasalarının Türk Yahudilerine uygulanmaması ile ilgili resmi itirazlarına devam etti.

“Türk Büyükelçiliği'nin kendi hükümetinin Fransa'daki Türk vatandaşı Yahudilerin durumu ile ilgili konularda kayıtsız kalmayacağını size 8 Ağustos 1941'de sözlü olarak ifade etmiştim. Bir kere daha Türk Hükümeti'nin bu konuyla ilgili davranış ve doktrinlerini size bildirmek isterim. Yabancıların misafiri oldukları ülkelerdeki kanunlara uymaları konusundaki gerekliliğe itiraz etmemekle beraber yurtdışında yerleşik Türk vatandaşları arasında ayırım uygulanmasını kabul et-meme fikrini korumaktayız. Bununla beraber Elçiliğimizin

VICHY, 1942

1 Ocak 1942 günü saat 11'de Mareşal Pétain tüm diplomatik erkânı kabul etti. Behiç Bey kapıda Mareşal Pétain'in onlardan evvel Alman mümessili Başkonsolos Krug von Nidda ile İtalyan mümessilini kabul ettiğini öğrendi.

Diplomatik erkânın salonda sıraya konmasında mühim bir protokol meselesi ortaya çıktı. Japonya 7 Aralık'ta, yani tam 3 hafta önce Pearl Harbour'a saldırmış, Amerikan donanmasını sulara gömmüş ve bunun neticesinde Amerika ile Japonya birbirlerine savaş ilan etmişti. Protokol dizilişi elçiliklerin kıdem sırasına göre yapılıyor ve bu sıralamada da Japonya ile Amerika yan yana geliyordu. Bunları yan yana getirmemek için Protokol Şefi Baron de Bauverger birçok çare düşündüyse de bir hal yolu bulamamıştı henüz. Mareşal Pétain de gelmek üzereydi, bunun için mecburen kıdeme göre sıralanıldı ve sıra Brazilya, Arjantin, İspanya, Türkiye, Amerika ve Japon elçiliği şeklinde oldu. Herkesin gözü sıranın sonunda idi, Mareşal Pétain baştan itibaren elçilerin elini sıkı sıkı ve birkaç kelime ederek Amerika büyükelçisinin yanına geldi, sesini yükselterek, "Bu akşam beraber yemek yiyeceğiz, değil mi?" diye, bir nevi Japon büyükelçisine gönderme yaptı.

8 Ocak'ta Mareşal Pétain Behiç Bey'le beraber birkaç büyükelçiye öğle yemeğine davet etti. Behiç Bey tesadüfen en erken giden olmuştu, Mareşal'e Behiç Bey'in teşrif ettikleri haberi verilince hemen içeri davet edildi. Mareşal Behiç

Büyükelçi

Bey'e, "Bulgar hududuna kadar gelmiş olan Almanlardan korkmuyor musunuz?" diye sordu.

Behiç Bey'in cevabı kısa ve netti:

"Hayır!"

Bunun  zerine Mareşal, Behiç Bey'e doğru hafif eğilerek, "Onların sözüne inanılmaz, yalan söylerler, sizi atlatırlar, dikkat edin," dedi.

Sonra da Mareşal, Behiç Bey'e Mr. Ponsot Ankara'da büyükelçi iken kendisini Türkiye'ye davet ettiğinden, fakat bazı manilerden dolayı gidemediğinden uzun uzadıya bahsetti.

22 Ocak 1942 günü Behiç Bey Marsilya Başkonsolosluğu'na 96-6127 sayı numarası ile bir yazı gönderdi. Konu Yahudi işletmelerine yöneticiler tayini meselesiydi.

Behiç Bey Yahudilerin karşılaştıkları problemler konusundaki hassasiyetini en güzel gösterecek örneklerden birine Marsilya başkonsolosuna gönderdiği bir yazıda imza atıyordu.

O kadar hassas davranıp yakından, hatta günü gününe her şeyi takip etmeye çalışıyordu ki, sanki bir Büyükelçi değil, evladını korumaya çalışan bir baba gibiydi. Başkonsolosa "Vichy Hükümeti'nin inadı konusunda bir formül buldum, bu konuyla ilgili h k mete bir nota dahi verdim, sen derhal bu konu ile ilgili hazırlıklarını yap vakit kaybetmeden," dedi. Sonra ilave etti: "Hatta o Yahudi Işleri Komiserliği'ne söyle, daha önce kendilerini uyardığımızda bize merak etmeyin sizinle ilgili konularda hassas davranacağız sözü vermişlerdi, bunu hatırlat, şimdiden benim vatandaşlarımla ilgili her şeyi durdursunlar."

Bu da yetmezmiş gibi "Aman beni bu konu ile ilgili günü gününe haberdar et, hatta konsolosluk çalışanları araştırma yapsın, lehimize kullanabileceğimiz bir şey bulurlarsa bana derhal haber verin," dedi. *

* Tebamızdan olan bazı Musevilere Fransız makamları tarafından "geçici işletmeci" tayini meselesi hakkındaki, 26,27 Ekim 1941 ve 13,17 Ocak tarihli sırası ile 633/113, 639/115, 5/2 ve 43/6 sayılı yazıların cevabıdır: (Bkz. sf. 92)

Behiç Bey derhal Müsteşarı çağırdı ve şu emri verdi:

“Bana son 10 senedir Fransa’da yaşayan, adli sicili bulunmayan, son beş senedir aynı adreste oturan, son 3 senedir aynı işyerinde çalışan, evli ve çocuk sahibi olan vatandaşlarımızın listesini çıkartın!!”

Çıkartılan listedeki vatandaşlar Büyükelçiliğe davet edildi. Büyükelçi Behiç Erkin bu insanlara kendini takdim etti ve konuşmaya başladı:

“İçinde bulunduğumuz şu günlerde Yahudi tebamız Almanlar tarafından haksız bir şekilde büyük emekler ve uzun yıllar harcayarak sahip oldukları her şeyi kaybetme riski ile karşı karşıyalar. Bizim ülkemizde din, dil, ırk ayrımı yoktur.

→Fransa’da Yahudiler hakkında uygulanan rejime tebamızdan olanların da tabi tutulmasının (tebası arasında ırk farkı tanımayan) hükümetimizce kabul olunmayacağı sebebi ile bu mesele hakkında hareket hakkımızı saklı tuttuğumuz, Hariciye Vekâletimizin talimatı gereği, Fransa Hariciyesi’ne daha önce bildirilmişti.

Vichy Hükümeti bu rezervlerimizi kabule yanaşmamakta, biz ise üstünde durduğumuz bu konuda ısrarımızı sürdürmekteyiz. Yapılan tahkikattan Vichy Hükümeti’nin diğer bütün yabancı hükümetlere de aynı şekilde davrandığı anlaşılmıştır. Buna rağmen, tebamızdan olan Yahudilere “geçici yönetici” tayininden vazgeçilmesi hususunda yeni bir teşebbüste bulunmamızın fayda etmeyeceği aşikârdır. Bu sebepten dolayı mağdur tebamız için Türk yöneticiler tayinini istemeyi en kestirme yol buldum. Bu suretle hem tebamızın haklarının yine tebamızda kalması gibi daha doğal bir hal çaresi bulunacak hem de tayin olunacak Türk yöneticilerin faaliyetleri hakkında murakabede bulunabilmek imkânlarını temin etmiş bulunabileceğiz. Bu hususa dair Büyükelçiliğimiz Fransa Hükümeti’ne bir nota vermiştir, alınacak cevap pek tabii ki size de haber verilecektir. Bununla ilgili Yahudi İşleri Komiserliği’nin size gönderdiği mektuba cevaben kendilerine şunu bildirin: Yahudi tebamıza, tabiyetimizde bulunan yöneticiler temini hakkında Büyükelçilik’çe lazım gelen teşebbüslerde bulunulduğunu bildirerek, alınacak neticeye kadar, vatandaşlarımızın zararını önlemek için haklarında alınan veya alınacak olan tedbirlerin durdurulmasını, kendilerine tebarızı ilgilendiren işleri dikkatle tetkik edeceklerine dair bize vaatlerini hatırlatıp münasip bir suretle irtibata geçmenizi uygun buluyorum. Bu Yahudi meselesi hususunda oradaki konsolos çalışanlarınız nezdinde de münasip şekilde tahkikatta bulunup lehimizde kullanılabilecek bir malumata ulaşırsanız acele Büyükelçiliği haberdar ediniz.

Şimdiye kadar da yaptığınız gibi bu mesele hakkında bize günü gününe ve teferruatlı malumatlar eylemeye devam buyurmanızı ve ilişikteki notadaki talebimizin kabul edilmesi halinde derhal faaliyete geçilebilmesi için, şimdiden “Yöneticilik” vazifesini emniyet ve ciddiyetle yerine getirebileceğini tahmin ettiğiniz Yahudi ırkından olmayan tebamızın bir listesini hazırlamanızı, selamlarımla, rica ederim.

Paris Büyükelçisi

Behiç Erkin

Ne dinimiz, ne tarihimiz, ne de örf ve âdetlerimiz bu tip ayırıcı ve düşmanca olayları kabul eder. Ben Türk Büyükelçisi olarak üstüne basa basa belirtmek isterim ki, ben görevde olduğum müddetçe, dini ve ırkı ne olursa olsun Türk vatandaşlarının canları ve malları bana emanettir. Ben bu vatandaşlarımızın canlarını korumakla ilgili ne gerekiyorsa yapılması talimatını verdim. Ancak şu anda hiç öngörmediğim bir durum ortaya çıktı. Şimdi de malları, mülkleri, işyerleri, birikimleri tehlike altında. Bu durumda gerekli otoritelere her türlü itirazlarımızı yapacağız. Ancak en kötüyü düşünüp önlem almamız gerektiği kanaatindeyim. Buna göre siz benim kriterlerime göre güvenilir vatandaşsınız. Hepiniz çocuk sahibi, istikrarlı bir hayata sahipsiniz. İşte bu sebeplerden dolayı ben sizden mesuliyeti çok çok ağır olabilecek bir görev isteyeceğim. Bu görevi kabul etme zorunluluğunuz yok. Herkesin altından kalkabileceği bir yük değil bu, bu bir namus yükü, güç ister, sorumluluk ister, insanlık ister. Biz yakın tarihimizdeki her savaşta tekvücut olabilmeyi başarmış bir milletiz. Şayet kabul ederseniz, Yahudi tebamız mallarını savaş bitinceye kadar yeddiemin olmayı kabul edenlerin üstlerine geçirecekler. Garantör olacaklar. Ancak kabul edenlerinizin listesini Yahudi cemaatine bildireceğiz. Kendileri karar verecekler. Ben Büyükelçiliğin ve konsoloslukların kesinlikle bu işin içinde onlara dayatma şeklinde ya da herhangi başka bir şekilde yer almasını istemiyorum. Bu bir fikirdir, bunlar da bu firkirden yola çıkarak bu mesuliyeti yüklenme kriterlerine en uygun görünen ve bu kötü zamanda yardım eli uzatmaya gönüllü olan fedakâr vatandaşlarımızın listesidir diyeceğiz. Kendileri karar versin. Bunun mesuliyeti büyüktür.”

Behiç Bey’in bu konuşması sonucunda toplantıya katılanların çoğu “Musevi vatandaşlara ait müesseselere tayin edilen Türk garantörler” isimli kâğıda imza atmayı kabul etmişlerdir.*

* 500. Yıl Vakfı Başkan Yardımcısı Sayın Naim Güleriyüz’ün verdiği liste.

Behiç Bey Fransa Hükümeti ile pes etmeden yürüttüğü bu diplomatik savaşı, bulduğu formülü ve yaptıklarını 16 Şubat 1942 günü 228/162/6127 sayı numaralı yazı ile Ankara'ya bildirdi.

Yazının çok enteresan ve tarihi bir önemi vardı. Sebebi ise, bu yazıda, bulduğu formülü, Türk Yahudilerinin işletmelerine Hristiyan geçici yöneticileri yerine yine Türklerin atanması fikrini Vichy Hükümeti'ne kabul ettiremediği halde, Almanların etkisi altındaki, Yahudi İşleri Başkomiserliği'ne kabul ettirmesiydi. Bu da o tarihte ve sonrasında eşîender görülebilecek bir olaydı.

Bu yazı aynı zamanda Fransızların Almanlardan çok Almancı olmaya çalışırken, “Biz Almanların zoruyla yapıyoruz” şeklinde zavallılık örnekleri gösterirken, Behiç Bey'in aynı Almanlara birçok hayati şeyi kabul ettirebildiğini göstermekteydi.

Bu arada bir problemle daha karşılaşılırmıştır, Behiç Bey'in geçici yönetici kriterlerine uyan, yani hem evli, hem çocuklu, hem 10 seneden fazla Fransa'da yaşayadığı halde Türk pasaportunu muhafaza eden, her kayıt dönemi Büyükelçilik'ten ya da konsolosluklardan kaydını tazeleyen, son 3 senedir aynı işte çalışıp, son 5 senedir de aynı adreste ikamet eden “güvenilir” kişilerin sayısı çok azdı. Bir de zaten Fransa'da yaşayan Türk nüfusunun yarıdan fazlası Paris ve çevresinde yaşadıkları düşünülürse, Paris ve çevresinden oldukça uzakta olan Vichy kenti ve çevresinde “kriterlere” uyan vatandaş sayısı, haliyle çok değildi.

Ama buna da bir çare buldu Behiç Bey:

“Bir yönetici birden çok işletmeye bakar, olur biter.”

Nitekim öyle de yapılmıştır. Bunu bile Yahudi İşleri Komiserliği'ne kabul ettirmişti Behiç Bey.

“Burada Yahudiler hakkında uygulanan rejimle ilgili detayları daha önce takdim etmiştim.

Bu meselenin,  zg r Fransa'daki Yahudi ırkından tebamızı alakadar eden ve bugün itibarıyla vaziyeti arz etmek isterim:

1- Yahudiler hakkındaki daha önce de örneğini size takdim ettiğim uygulamaların tebamıza uygulandığında hakkımızı saklı tutarız uyarımız Fransa Dışışleri Bakanlığı'na nota olarak teyit edilmişti. Bu notaya henüz bir cevap gelmemişse de, memleketimiz işleri ile meşgul olan daire müdürü Başk tibe M. Outrey, başka bir münasebetle, bu rezervimizin kabulüne imkân bulunmadığını beyan eylemiştir. Pek tabii ki kendisine H k metimizin haklı olduğu bu çizgiden ayrılmayacağı cevabı verilmiştir. Bu konuşma esnasında M. Outrey, Yahudiler aleyhinde alınan tedbirlerin Almanların zoruyla alındığını, bu tedbirlerin tatbikinin devamının ve sonunda alacakları şeklin, Fransa Hükümeti'nin kararından ziyade dünya hadisatının yürüyüşüne bağlı bulunduğunu ima eder kanaatsiz bir lisan kullanmıştır. Buradaki yabancı diplomatlar ile bu mesele hakkında vuku bulan temaslardan Fransız Hariciyesi'nin onlara karşı da aynı tavrı takındığı ve üzerlerinde aynı hissi bıraktığı anlaşılmıştır.

2- Geçen aydan serbest Fransa'da yabancı uyruklu Yahudilere, neticede bizim tabiyetimizde olanlara da, 'geçici yönetici' tayinlerine başlanmıştır.

Bu vaziyet  zerine Fransız Hükümeti'nin Yahudiler hakkındaki bu kuralların tabiyet ayrımı yapılmadan tüm Yahudilere tatbiki hususundaki yukarıda da belirtilen ısrar karşısında, Türk Yahudilerine geçici yöneticiler tayininde bulunulmaması teşebb slerimizin neticesiz kalacağından dolayı, Türk Yahudilerine, yine Türk yöneticiler tayininin temini yoluna gidilmiştir. Fransız Hariciyesi'nin bu işlere karışmak konusunda gösterdiği çekingenlik karşısında, doğrudan doğruya Yahudi İşleri Komiserliği nezdinde yapılan teşebbüsümüz bu neticeyi temin etmiştir.

B y kel ilik e tanzim olunacak adaylar listesi Yahudi İşleri Komiserliği'ne bildirilecek, Komiserlik de bu listeden seçimini yapacaktır.

Ancak mevzubahis listenin tanziminde tesadüfen ciddi bir problemle karşılaşılması, işgal olmamış Fransa'da geçici yöneticilik işini 'ciddiyet ve dürüstlikle' yerine getirebilecek Yahudi ırkından olmayan Türk tebası pek azdır.

Geçici yöneticiler meselesi hususundaki teşebbüsümüz icra olurken, Yahudiler aleyhinde alınan tedbirlerin tebamıza tatbiki hakkındaki rezervlerimizi muhafaza ettiğimiz ve bu mesele hakkında teklif ettiğimiz, prensiplerimize dayalı çözümün tamamlanmasına zarar getirmemeleri icap ettiği hem Fransa Dışişleri'ne hem de Yahudi İşleri Komiserliği'ne bildirilmiştir. Geçici yöneticiler meselesinde elde edilen, yukarıda anlatılan, neticenin tatbikine ancak başlanılmak üzere bulunduğundan dolayı, uygulamalardaki neticesi hakkında henüz malumat verebilecek vaziyette değilim.

3- Ancak şu konuyu da ehemmiyetle arz etmek isterim ki, geçici yöneticiler meselesinin çözümü ile Yahudi tebamıza gelebilecek zararlar engellenebilmiş değildir.

Hakikatte bu meseleye dair Fransız mevzuatının tetkikinden de anlaşılacağı gibi, geçici yöneticiler, idaresi ile sorumlu bulundukları işletme ve malların gelirlerinden mal sahibini geçindirmeye yarayacak en az miktarı ayırdıktan sonra, paranın geri kalanını Fransız Hükümeti'ne devretmek zorundadırlar. Özel olarak yapılan araştırmadan, Yahudi ile geçici yönetici anlaşılırsa, Fransız Hükümeti'ne ödenecek meblağı en asgariye indirmeleri mümkün olsa da, bunun her zaman olamayacağı düşünülürse Fransız Hükümeti'ne giden Yahudi paralarının akıbetinin ne olacağı şimdiden düşünölmeye değerdir. Bu paraların er geç, herhangi bir şekilde, Fransız Hükümeti'ne mal edilmesi ihtimalinin pek kuvvetli olduğunu izah eder, saygılarımı arz ederim.

Paris Büyökelçisi
Behiç Erkin”

24 Ocak akşamı Vichy'deki Alman siyasi mümessili Başkonsolos Krug von Nidda'nın daha önceden planlanan yemeğine gitti Behiç Bey, Salih Zeki Bey ile beraber.

Yemekte Alman Başkonsolos Behiç Bey'e, "Sabırsızlıkla Alman subayları ile olan münasebetinizi anlatmanızı bekliyorum," dedi.

Behiç Bey anlatmaya başladı:

"Mahmud Şevket Paşa, İzzet Paşa ve Enver Paşa Türk ordusunun ancak Alman metotlarına göre teşkilatlandırılmasının en doğru yöntem olacağını düşünüyorlardı. Zaten Almanların Akdeniz'deki *Goben* zırhlı kruvazörü ile *Breslau* kruvazörü Çanakkale Boğazı'na dayanıp içeri girmişlerdi. Tarafsızlık icabı bu gemileri derhal silahsızlandırmak gerekiyordu. Bunu yapmamak için bu gemileri satın almış olduk ve birisine *Yavuz*, diğerine *Midilli* ismi verdik. Alman bahriye neferlerine fes giydirdik. Amiralleri Suchon'u da Türk Paşası yaptık, mesele halloldu. Fakat bu Suchon Paşa gidip de Rus limanlarını bombalayınca 1 Kasım 1914'te kendimizi bu Alman amirali yüzünden hukuken harbin içinde bulduk. Ben o sırada dolaylı ya da doğrudan Mareşal Liman von Sanders, Genelkurmay İkinci Başkanı General Bronzar von Schellendorf, Mareşal von der Goltz, Kannengisser Paşa, Binbaşı Baare gibi isimlerle çalışmak zorunda kaldım.

"Evvela General Bronzar von Schellendorf ile yaşadıklarımı anlatayım, ilginizi çekeceğine eminim. Bir gün 1916 senesinin Aralık ayında, akşam geç bir saatte Genelkurmay İkinci Başkanı (1. Başkan Enver Paşa'ydı) Bronzar von Schellendorf beni çağırttı. Yanına girince hiç lakırdı etmeden yâverini çağırdı. Ben Almanca bilmem, Fransızca bilirim, o da Türkçe bilmez Fransızca bilir ama Almanlar Fransızlarla harp halinde, dolayısı ile yâverine dedi ki: Ben düşman lisanı konuşmam (yani Fransızca), Miralay Efendi'ye söyleyeceğim şeyleri tercüme edin. Konuşma şu şekilde cereyan etti:

"General: Orduya emir veriniz; bundan sonra Gregorien takvimi kullanılacaktır.

“Ben: Generalden bazı izahatlar isteyeceğim.

“General: Teessüf ederim ki Miralay Efendi, hâlâ verilen emirlerin derhal infaz edilmesi icap ettiğini bilmiyorlar.

“Ben: Bunu ben pekâlâ bilirim; fakat evvela mesele askeri değildir; birincisi muharebe meydanında değiliz, ikincisi ben Harbiye Nezareti memuruyum, karargâha mensup değilim. General soracaklarıma cevap vermezlerse emri tebliğ etmek mümkün olmaz.

“General: (Hiddetle kollarını çarpaz birbiri üzerine getirerek) Sorsun bakalım, dedi.

“Ben: Sene sayısı ne olacak, sene başı hangi tarihten başlayacak? Bunları orduya tebliğ etmezsem, bu suallere Ordu Dairesi maruz kalacaktır. General bilirler ki, emir vermek yapmaktan güçtür; uygulanabilir, net bir emir vermek isterim. General: Benim Miralay Efendi’den ders almak ihtiyacım yoktur, sordukları sualleri biliyorum. Yarın Enver Paşa ile görüşsün. Tahmin edersiniz ki, bu konuşma oldukça soğuk cereyan etti.

“Ertesi gün Enver Paşa’yı gördüm.

““Sene sayısının 1916 ve sene başının Ocak ayı olacağını söyleyerek, bu emri tebliğ ediniz,” dedi.

“Ben, ‘Bu tarih yalnız ordu için mi olacak?’ diye sordum.

“Enver Paşa, ‘Şimdi biz tebliğ edelim, Maliye Nezareti bir kanun hazırlıyor. O kanun meclisten çıkınca takvim umum için olacaktır,’ dedi.

“Ben, ‘İrade sizindir, amma kanun projesi Meclis-i Mebusan’da tadilata uğrarsa, bizim de emri değiştirmemiz lazım gelecek. Müsaade buyurursanız kanunun çıkmasını bekleyelim,’ dedim.

“Enver Paşa, ‘Peki, sen kanunun bir an evvel Meclis’e gönderilmesi için Maliye’yi sıkıştır,’ dedi.

“Öğleden sonra Maliye Nazırı Cavid Bey’i gördüm, vaziyeti anlattım. Nihayet kanun Meclis’ten yalnız 13 gün ilerletmek suretiyle çıktı. Sene sayısı ve başı değişmedi.

Büyükelçi

“General Bronzar, bu tadilatı benim yaptırdığım kanaatine varmış. Alman askeri heyetine de böyle anlatmış ve bana çok kızmış, beni mutaassıp diye tanımlamış. Bundan sonra General Bronzar ile hiçbir vakit yıldızımız barışmadı.

“Bu yetmezmiş gibi bir olay daha geçti aramızda:

“3 Ağustos 1917 günü Mareşal Liman von Sanders’in Kurmay Başkanı Kâzım Bey (Kâzım İnanç Paşa), bana Alman Mareşali tarafından ikinci rütbe Demir Haç nişanını getirmişti.

“Bu madalyaya neden layık görüldüğümü sorduğumda Kâzım Bey bana şunu anlattı:

“Ordu Dairesi’nce Gelibolu Yarımadası’ndaki ordumuzun insan ihtiyacı muntazam temin edildiğinden dolayı, Mareşal Liman von Sanders, ‘Bunu idare eden kimdir?’ diye sormuş.

“Kâzım Bey de ‘Miralay Behiç Bey’dir,’ demiş.

“Bu başarıma mükâfat olarak da Mareşal Liman von Sanders, bana bu nişanın verilmesini imparatora teklif etmiş.”

Alman Başkonsolos çok şaşırarak “Sizde Demir Haç Madalyası mı var Sayın Büyükelçi?” diye lafını kesti Behiç Bey’in.

Behiç Bey evet anlamında kafasını sallayınca, Alman adamın gözü ışıldadı ve suratında bir tebessüm belirdi. Alman devleti çok nadir olarak Demir Haç Madalyası’nı bir yabancıya verirdi ve bu, büyük bir şeref taşımak anlamındaydı.

Behiç Bey anlatmaya devam etti:

“Bir gün diğer madalyalarla beraber bu madalya da üzerimde cuma namazına gitmek üzere Harbiye Nezareti merdivenlerinden inerken, sahanlıkta General Bronzar’a rastladım ve hürmetle selamladım.

“Durdu, soğuk ve alaycı bir tavırla, ‘Bu nişanı ne vakit aldınız, kim gönderdi?’ diye sordu.

“Ben de, ‘Haşmetli Alman İmparatoru,’ dedim.

“General, ‘Biliyor musunuz ki, bu büyük bir nişandır,’ dedikten sonra ayrıldık.

“İşin daha ilginç, ben ertesi gün vaziyeti Enver Paşa’ya anlattım ve sonradan da Enver Paşa bana şunu anlattı: General Bronzar bu olaya çok bozulmuş, çünkü Osmanlı ordusu

Genelkurmay 2. Başkanı sıfatı ve bir Alman generali olduğu halde, kendisinin sahip olduğu en yüksek madalya benimki gibi 2. dereceden Demir Haç Madalyası'ymış. Bunu büyük bir mesele haline getirmiş. Zaten mütemadiyen Mareşal Liman von Sanders ile arası açılan General Bronzar sonunda Almanya'ya geri çağırıldı.”

Alman Başkonsolosu'nun da aklı Demir Haç Madalyası'nda kalmış olacak ki, Behiç Bey lafını bitirir bitirmez, “General doğru söylemiş ama o madalya herkese nasip olmaz,” dedi ve ayağa kalktı, “Demir Haç Madalyası'na!” diyerek kadeh kaldırdı.

Herkes şarabından bir yudum aldı ve Başkonsolos, “Sayın Büyükelçi, lütfen devam ediniz,” dedi.

“Kannengisser Paşa genel karargâhtan gelen her emirle ilgili benim fikrimi alma teveccühünü gösterirdi, benim mütalaamı almadan karargâha cevap vermezdi. Bu suretle birçok kararı değiştirttim, çünkü ordumuza bunların tatbik edilmesi imkânsızdı.

“Ayrıca ordumuzun yabancı bir askeri ıslah heyetine muhtaç olmadığını birçok defalar münakaşa etmişimdir Kannengisser Paşa ile.

“Enver Paşa'nın Almanların her söylediğinin daha doğru olduğuna inandığı fikrimi Kannengisser Paşa'ya söylediğimde bana inanmadı, ben de bu fikrimi tecrübe etmeyi teklif ettim kendisine. Kabul etti. Kannengisser Paşa'nın bir fikrini benim fikrim diye benim bir fikrimi de onun fikriymiş gibi sunmasını teklif ettim kendisine.

““Göreceksiniz ki, hakikatte sizin olan ama benimmiş gibi söyleyeceğiniz fikri kabul etmeyecek, benim fikrim olan ama sizin söylediğiniz fikri kabul edecek,” dedim.

“Tecrübe etti ve tespitim doğru olduğunu hayretler içerisinde gördü.

“Hiç unutmadığım bir konuşma daha geçmiştir aramızda, hâlâ yüreğimde acısını taşıyım ve her haritaya baktığımda içim sızlar.

“Bir sabah gazetelerde Alman İmparatoru'nun statükoyu muhafaza şartıyla, sulh teklif ettiğini okudum. Daireye gelin-

ce, Kannengisser Paşa'ya bu haberi söyledim. O da duymuş, 'Pekâlâ amma, bizim Şark vilayetleri ve Irak'ta işgal edilen arazi ne olacak?' dedim.

"Mesele esasen onun ve benim halledeceğimiz bir iş olmadığına göre ve Almanya elbette bu savaştaki müttefikini, dostunu düşüneceğini söylemesini beklerken, bana ne dese beğenirsiniz?"

"Orası bizi alakadar etmez, gücünüz yeterse oraları geri alırsınız."

"Hayretler içinde kalmıştım, Almanya bizim müttefikimiz, dostumuz değil miydi?"

"Bugün misak-ı milli sınırlarımız içinde olan, Musul, Kerkük gibi topraklarımızın Irak haritasında olma sebebi bu müttefikliktir."

Alman Başkonsolosu ne yapacağını şaşırdı, biraz önce neşesine diyeceği yoktu, devletin Behiç Bey'e çok özel maddiyalar takmasının güzel hikâyelerini dinliyorken, bir anda olaylar tersine dönmüştü, Türklerin Musul ve Kerkük gibi vatan topraklarını kaybetmelerinin faturasını Almanlara kesmişti Behiç Bey.

Alman Başkonsolos da hemen konuyu Yahudilere verilen Türk vatandaşlıklarına getirdi.

"Sizin Yahudilere yardım ettiğiniz bilgisi geliyor kulağımıza, doğru mudur?" diye de sordu Alman Başkonsolos.

Behiç Bey, "Yanlış duymuşsunuz, biz seneler önce buralara geçici olarak çalışmak için gelmiş olan vatandaşlarımızın hakları için ülkemin kanun ve nizamları çerçevesinde görevimizi ifşa etmekten başka bir şey yapmıyoruz," dedi.

"Elçiliğiniz tıkabasa Yahudi doluydu, gözlerimle tespit ettim," diye itiraz etti Alman adam.

Behiç Bey, "Sizi temin ederim ki Elçiliğimden içeri Türk vatandaşı olmayan tek bir şahıs adım atamaz, Sayın Başkonsolos. Siz de vatandaşlarımla ilgili karşılaşılan sorunlarda, sizinle resmi temasa geçtiğimde bana yardımcı olmayı temin eder misiniz?" dedi.

Alman Başkonsolos o kadar sinirlenmişti ki, suratı kıpkırmızı oldu. Sessiz kalmayı tercih etti.

Gecenin bitiminde Büyükelçiliğe geri dönerken yolda Salih Zeki Bey Behiç Bey'e döndü.

“Behiç Bey, haklıymışsınız,” dedi,

Gözü uzaklara dalmıştı Behiç Bey'in, döndü ve “Hangi konuda?” diye sordu.

“Diplomasi bu olsa gerek, tam köşeye sıkıştık diye düşünmüştüm, verdiğiniz cevaptan sonra neredeyse kendime hâkim olamayarak kalkıp elinizi öpecektim.”

“Ama Başkonsolos'un sessizliği hiç hoşuma gitmedi Salih Zeki Bey.”

Salih Zeki Bey biraz sessiz kaldıktan sonra, tekrar konuşmaya başladı: “Behiç Bey, ben bu Osmanlı dönemlerinin hiçbirini bilmiyordum.”

Behiç Bey, “İyi ya, şimdi öğrenmiş oldun,” dedi.

Salih Zeki bey, büyük bir keyifle, “Adam sizin ikinci dereceden Demir Haç Madalyanız olduğunu öğrenince, neredeyse hazır ola geçecekti!” dedi.

Behiç Bey gayet ciddi bir ses tonuyla konuştu: “Bir de birinci dereceden olanı da verildi bana desem, herhalde oracıkta düşüp kalırdı!”

Salih Zeki Bey, “O da mı var sizde! Şimdi ben düşüp bayılacağım!” dedi.

Behiç Bey, “Birinci dereceden olanını Mareşal Liman von Sanders şahsen verdi ve ‘Bu devletin en yüksek mertebedeki nişanıdır,’ dedi verirken,” diye cevapladı.

Behiç Bey kısa bir müddet sessiz kaldıktan sonra Salih Zeki Bey'e döndü ve “Biliyor musun Salih Zeki Bey, hep merak etmişimdir, acaba General Bronzar von Schellendorf benim Demir Haç Madalyası'nın 1. derecesini aldığımı da öğrendiğinde ne yapmıştır?” diye sordu.

Salih Zeki Bey dayanamayıp kahkahayı bastı.

2 Mart 1942 günü 139-30 sayı no.'su ile Marsilya Başkonsolosluğu'ndan bir yazı geldi Büyükelçiliğe. Bu yazıda Ni-

ce'teki Yahudi İşleri Komiserliği'nden kendilerine bir yazı geldiği ve bu yazıda Türk Yahudilerinin işyerlerine yine Türk ve Müslüman olan geçici yöneticilerin atanmasını kabul etmedikleri, Fransız geçici yönetici atanacağı ancak Türklerin gözlemci olarak atanmasına izin verebilecekleri yazıyordu.*

Aynı gün Türk Büyükelçiliği'ne Brezilya Büyükelçisi Souza Dantas geldi. Dantas Behiç Erkin'e Yahudi tebamız hakkında Fransa Hükümeti'nin aldığı kararlara karşı ne yaptığınızı sordu.

Behiç Erkin az önce gelen yazıyı gösterdi ve "Bu  ocuk oyuncağı değil ki, bu devlet yönetimi, 'bugün evet, yarın hayır, ertesini gün belki', bu ne ciddiyeysizliktir. Vichy'deki komiserlik ayrı telden  alacak, Nice'teki ayrı telden, Marsilya'daki ayrı telden. Tam bir fiyasko!" dedi.

Arkasından da Brezilya Büyükelçisi'ne anlatmaya başladı:

"4 ayrı koldan diplomatik savaş veriyorum. İşgal edilmiş Fransa'da Fransızlarla ayrı, Almanlarla ayrı, işgal edilmemiş Fransa'da Fransızlarla ayrı, Yahudi Komiserliği ile ayrı. Hangisinden istediğim neticeyi alırsam, hemen onu uygulamaları talimatı veriyorum. Ama görüyorsunuz ki ne Fransızlar ne de Almanlar verdikleri sözde duruyorlar. Durmalarını bekleyen de yok zaten, ama hiç olmazsa bir sözü en azından birkaç ay tutmayı başarabilseler, bu şartlarda ona bile razı olacağım, lakin ne mümkün!!!

"Benim asıl derdim ise yaradılışım, ailemden aldığım terbiye, ülkemin dini, örf ve âdetleri, beni vicdanlı ve sorumluluk sahibi bir insan yaptı. Bu sebepten bazen uykuya hasret kalıyorum biçare Yahudi tebamızın başına gelen haksızlıklardan dolayı. Diğer bir taraftan da cenabı hak ile vicdan muhasabesi yapıyorum, eksik bir şey yapıyorsam affola diye.

"Ancak şu soruyu kendi kendime sormadan da edemiyorum: şu içinde bulunduğum duruma bakınız. Almanlar ve

* Marsilya Başkonsolosluğu'ndan Paris Büyükelçiliği'ne gönderilen 139-30 sayı ve 2 Mart 1942 tarihli yazı.

Fransızlar Hıristiyan dinine mensupturlar, Musevi tebamız da Yahudi dinine mensuptur. Sen Hıristiyanlar kalk, Yahudi'nin malına mülküne, canına göz koy, Allah'ın Müslüman kulu Behiç efendi olanları engellemeye çalışsın. Cenabı Hakkın şu takdirine bakınız!!!”

Brezilya Büyükelçisi de şaşmıştı bu işe. Behiç Erkin doğru söylüyordu, yakan, yıkan, Hıristiyan'dı, yakılan yıkılan Yahudi idi, kurtarmaya çalışansa Müslüman!!!

Behiç Erkin, Dantas'a şunu önerdi: “Görevdir yapmak icap eder, mesuliyet bizlerdedir, burada yaşayan yabancı memleket vatandaşlarının canları, malları biz büyükelçilere emanettir. Bir de olaylara inancım, Almanlar da, Fransızlar da yanlış yapmaktadır, elimden geldiğince her yolu ısrarla deneyeceğim, size de naçizane aynını tavsiye ederim. Ama ben memleketime şu tavsiyede bulunacağım, bu işletmeler konusunda, bize burada ne yapıyorsa aynını biz de onlara bizim memleketimizde yapalım!!! Lakin karar, bizi yönetenlere kalmıştır.”

LAVAL VICHY'DE

Nisan ayının ilk günlerinde Laval'ın tekrar iktidara geleceği konuşulmaya başlandı. Bu bilgiyi kurduğu ahabplık neticesinde, kendisini devamlı surette olaylardan haberdar eden gazeteci Nemanoff verdi Behiç Erkin'e. Laval ile Mareşal P tain Randan Ormanları'nda buluşup görüşmüşlerdi.

Akabinde de 18 Nisan 1942'de Laval tekrar iktidara geldi. Mareşal P tain başbakanlığı bırakmadığı için Laval'a başbakan yardımcılığı unvanının verilmesi gerekiyordu. Fakat bu unvan kendisine az geleceğinden, birçok müzakere ve m na-kaşadan sonra Laval'a "Chef du Gouvernement", yani Hükümet Başkanı unvanı verildi.

Amiral Darlan da Fransa'nın kara, deniz ve hava kuvvetleri başkumandanlığına tayin olundu.

Laval'ın tekrar iktidara gelmesi, o zaman Behiç Erkin'in al- dığı istihbarata göre, çok ama çok ilginç bir şekilde olmuştur.

Almanlar Amiral Darlan'dan memnun olmadıkları için Laval'ı tekrar iktidara getirmeyi düşünmüşler. Evvela Paris'teki Alman Büyükelçiliği Müsteşarı Achenbach Vichy'ye gelmiş, ilgili muhatapları ile bir vesile bulup görüşmüş. Bu arada Mareşal P tain'in eşine hürmetlerini arz etmek istemiş ve kabul edilmiş. Kadınlara görüşürken, Fransa'nın Almanlara karşı kötü bir politika takip ettiğini ve işler böyle giderse Vichy'nin Belgrad'ın akıbetine uğrayacağını, yani havadan bombardıman edileceğini anlatmış. Bombardımandan çok korkan Mareşal'in eşi, hikâyeyi Mareşal'a anlatadursun, Paris'teki Alman Büyükelçisi Abetz, Laval'a "Biz zemini hazırladık, sen Vichy'ye git, Mareşal'le görüş," demiş.

Laval özür beyan etmiş, Abetz, “Biz seni 13 Aralık 1940 vakasından kurtardık, şimdi bunun karşılığını vereceksin,” demiş.

Laval, Mareşal’den mülakat istemiş, bilmem nedendir Vichy civarındaki Randan ormanında bir av evinde görüşmüşler, biraz da orman içinde dolaşarak vaziyeti münakaşa etmişler, fakat anlaşılamamışlar.

Ertesi gün Laval, Vichy gazetelerinde bir tebliğ yayınlattı.

Bu tebliğinde Fransa’nın dış siyasetinin tehlikede olduğunu ve bunu Mareşal’e izah ettiğini, bu suretle vazifesini yerine getirmiş olduğunu bildiriyordu. Birkaç gün sonra Laval iktidar mevkiine geliyor ve kabinede değişiklikler yapıyor, İçişleri ve Dışişleri’ni kendisi alıyordu.

23 Nisan’da Fransa Hükümeti Başkanı Laval’ın bir sonraki gün saat 17.30’da Türk Büyükelçiliği’ne gelmek suretiyle Behiç Erkin’i ziyaret edeceği haberi verildi.

24 Nisan günü Fransa Hükümeti Başkanı Laval yanında Dışişleri Müsteşarı Rochat ile beraber geldi. Elçilik memurlarına Behiç Erkin, Laval’le baş başa görüştükten sonra kendilerini de takdim edeceğini söyledi.

Laval, Behiç Erkin’e Türkiye’deki Büyükelçisi Helleu’yu değiştireceğini bildirdi. Bu arada Behiç Bey’in kendisine ikram ettiği sigarayı kabul ederken, “Ah sizin tütünler bende olsa, Fransızlara dağıtsam, en muteber adam olurum,” dedi.

Laval Almanların işçi istediklerini ve Türk Büyükelçiliği’nden önce ziyaret ettiği İspanya Büyükelçisi’nin, Fransa’daki mülteci İspanyalıların Almanya’ya götürülmesine hükümetinin mani olmayacağını zannettiğini belirttiğini söyledi. Sonra da Behiç Bey’e “Siz de işçi gönderir misiniz?” diye sordu.

Behiç Bey tereddüt bile etmeden cevapladı Fransa Hükümet Başkanı’nı:

“Gönderemeyiz!!!”

Elçilikten tam çıkarken Behiç Bey’e bir sual sordu Laval:

“Ankara’ya kimi Elçi tayin edeyim, bana söyler misiniz?”

Behiç Bey’e tuhaf gelen bu soruyu, Behiç Bey cevaplandırmadı. Laval bir daha sorunca Behiç Bey dayanamayıp verdi cevabı:

“Bu Fransız Hükümeti’ni alakadar eden bir konu, ben ise Türk hükümetinin elçisiyim.”

Laval çıkınca Salih Zeki Bey hemen sordu Behiç Bey’e: “Ben anlamakta güçlük çektim, bu adam niye geldi şimdi buraya?”

Behiç Bey hemen cevapladı:

“Fransa Hükümet Başkanı Almanlar için işçi arıyor elçilik elçilik dolaşıp. İşte o yüzden geldi. İnanabiliyor musun Salih Zeki Bey, inanabiliyor musun? Kulaklarımla şahit olmasaydım, anlatsalar inanmazdım! Allah sonunu hayır etsin, bu gidişatla o da zor ya!”*

7 Mayıs günü Behiç Erkin iade ziyaretine Fransa Hükümeti Başkanı Laval’a gitti. Türk Yahudi tebası ile ilgili bazı konuları konuşmayı düşünüyordu ama bu kadar Alman maşası olan bir zat ile bunu nasıl görüşebilirdi kendisi de bilmiyordu. Konuşmanın gelişmesi neticesinde konuyu o an için açmamayı daha uygun buldu. Konuşma ise şu şekilde cereyan etti:

Laval: “Bilir misiniz ki, beni buraya kim getirdi?”

Behiç Erkin: “Bilmiyorum.”

Laval: “Beni buraya Roosevelt getirdi.”

Behiç Erkin: “Nasıl?”

Laval: “Benim tekrar iktidar mevkiine geleceğim rivayetini duyan Roosevelt, bunu gayri dostane bir hareket olarak kabul edeceğini Fransa’daki Amerikan Büyükelçisi Amiral Leahy vasıtası ile Mareşal Pétain’e bildirmiş. Hitler bunu duyunca ‘Ben Fransa’yı işgal ettiğim halde iç işlerine karışmıyorum; mademki Roosevelt karışıyor, o halde benim karışmak daha fazla hakkımdır. Laval’ın gelmesini istiyorum,’ dedi ve beni gösterdi.”

Laval’ın gelmesi üzerine zaten Roosevelt derhal Vichy’deki Amerikan Büyükelçisi’ni geri çekmiş ve elçilik müsteşarı Tuck’ı maslahatgüzar olarak bırakmıştır.

* Laval savaştan sonra Almanlarla işbirliğinden ve vatana ihanetten idam edilmiştir.

GÖZLEMCİ VE MİSİLLEME

18 Mart günü de Fransız Dışışleri Bakanlığı'ndan bir yazı geldi Büyükelçiliğe.

“22 Ocak 1942 tarihli yazınızda, Türk Büyükelçiliği, Türk vatandaşı olan Bay Ali Arslan ve Bay David Kohen'in işletmelerine Yahudi Komiserliği'nce atanan yönetici meselesini, Dışışleri Bakanlığımızın dikkatine sunmuştu. Türk Büyükelçiliği, işletmelere atanacak yöneticilerin, Türk vatandaşları arasından seçilmesini talep etmişti. Bu talebe cevaben, Dışışleri Bakanlığımız Türk Büyükelçiliği'ne bildirmek ister ki, Yahudi Komiserliği yabancı uyruklu Yahudilere, kendi ülkelerinden bir yönetici atanmasını kabul etmemektedir.

Diğer taraftan, Türk Büyükelçiliği'nin talebine, yeteri kadar tatminkâr bir cevap verebilmek ve Türk Büyükelçiliği'nin kendi vatandaşlarının menfaatlerini himaye altına alabilmek için, Fransız yöneticilerinin yanına gözlemci sıfatı ile Büyükelçilikçe belirlenecek Türk vatandaşlarının olmasını gönüllü olarak kabul edebiliriz.

Bu şartlar altında, Dışışleri Bakanlığı, Türk Büyükelçiliği'ne teyit etmekten son derece memnun olacaktır ki, Bay Ali Arslan ve Bay David Kohen'in mülklerinde yöneticilerle birlikte Bay. M. Muhtar ve Bay Kandemir gözlemci sıfatıyla görevlerini yerine getirebilirler.”

“Evet,” dedi Behiç Bey, Salih Zeki Bey'e, “Fransa Dışışleri Bakanlığı'na Ali Arslan ve David Kohen adına yapmış olduğum resmi başvuruma cevap geldi. 2 hafta kadar önce

Marsilya'dan gelen yazı, şimdi ana kaynaktan Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan bize resmi olarak gelmiş oldu. Ne şiş vansın ne kebab misali, bizi kırmamak için esas reddeden Yahudi Komiserliği'ymiş gibi gösterip ama biz size bir çare ürettik diyerek, bu saçma sapan, yetkisiz, etkisiz, gözlemcilik formülünü bulmuşlar. Akılları sıra adam kandırıyorlar!”

“Bu Yahudi Komiserliği Fransız kurumu değil mi?” diye sordu Salih Zeki Bey.

“Salih Zeki Bey, diplomasi ile ilgili konuşmalarımızı hatırlarsınız değil mi?” diye sordu Behiç Bey.

“Elbette Sayın Büyükelçim,” dedi Salih Zeki Bey.

“Ben şimdi bu yazının diplomatik şifrelerle çözülürse, ne anlama geldiğini anlatayım size: ‘Eyy Türk Büyükelçisi, sen benden bu 2 Yahudi için, Türk işletmeci atayayım diye istersin ama, ben Fransız Hükümeti olarak, benim resmi bir kurumum olsa bile, bu Yahudi Komiserliği denen kuruma söz geçiremiyorum. Ben Almanların Yahudilere karşı bu gözü dönmüşlüklerini, kendi menfaatlerim açısından kullanmaya karar verdim, onlara sevimli gözükebilmek için, Yahudi Komiserliği isminde bir kurum kurdum, başına Fransa'daki en tescilli Yahudi düşmanı olan Xavier Vallat'ı geçirdim ki, Almanların sözünüzden çıkmasın o kurum. O kurum aslında resmen Fransız kimliği taşısa da gayri resmi olarak ve ruhen bir Alman kurumudur. Ama sizin için biz rica ettikse de, kabul ettiremedik, sonunda onların Yahudilerin malına, parasına, evine, barkına el koyma hedeflerini engellemeyecek bir formül bulduk, sen bununla idare et işte,’ demektir bu!”

Bu konuşmaya şahit olan büyükelçilik çalışanı Leon Mandil fenalaşarak bir anda koltuğa yığıldı. Salih Zeki Bey kravatını çözerken Behiç Bey hemen çekmecesinden itina ile sakladığı kolonyayı kaptı ve Bay Mandil'in yanına koştu.

“İyi misiniz Bay Mandil?” diye sordu Behiç Bey.

“Sayın Büyükelçim, ben de bir Yahudiyim ve çocuğum çocuğum var, bu olanlar beni ziyadesi ile üzüyor, kusura bakmayın bir an nefes alamadığımı hissettim de!” dedi Bay Mandil.

“Bay Mandil, burada ifşa etmeye çalıştığımız insanlık vazifesidir ve biz kendi vicdanlarımızda doğru yaptığımızı biliyoruz. Bu mendeburlarla daha çok uğraşmamız gerekecek, yolun başında fenalaşmak yok. Biz kendi umudumuzu kaybetmemeliyiz ki, bize umudunu bağlayan çaresizlere umut verebilelim, güç verebilelim. Aşağıda birçok kadın ve çocuk var, sizi bu halde kesinlikle görmemeleri lazım, sizden ricam derhal toparlayınız kendinizi. Bu Alman uşağı Fransız’a Türk efendisi pabuç bırakmayacak sizi temenni ederim. Ama karşılığında da sizden, Elçilik’te, sokakta ve ailenize karşı bile evde dimdik durmanızı isteyeceğim. Bugün için neticesi hiç hoşumuza gitmemiş bir cevap almış olabiliriz, ama bu yarının gelmesini engellemeyecektir. Bir hal çaresini bulacağız elbette. Yalnız Elçilik’te öğrendikleriniz Elçilik’te kalacak, tamam mı?” dedi Behiç Bey.

İki adam da tamam anlamında başlarını salladı.

“Aklınızdan hiç çıkarmayın, bizi topla tüfekte yıkamadılar, diplomasi ile hiç yıkamazlar, insanımıza sahip çıkmasını biliriz biz. Onların aksine taaruzlarına rağmen. Ben şu içinde bulunduğumuz ve devamlı aleyhimize taaruz şeklinde tecelli eden durumu, Mustafa Kemal’in 2 Nisan 1912 senesinde bana Derne’den gönderdiği bir mektuptaki duruma benzeti-yorum. Mustafa Kemal’in kurduğu saflara İtalyanlar tam 8-9 kere, hem de var güçleriyle taarruz etmişlerdi ama yıkamamışlardı. Tam 9 kere! Biz 2-3 Fransız taarruzu karşısında yıkılmayız merak etmeyin siz,” dedi Behiç Bey.

Sonra masasına yöneldi, masanın yanında her zaman bir sandık dururdu ve bu herkesin dikkatini çekmiş olan kilitli bir sandıktı. Taaa Budapeşte’den getirmişti Behiç Bey bu sandığı. Hatta Büyükelçilik Paris’ten Vichy’ye taşınırken, Behiç Bey hep bu sandığa en azami dikkati gösteriyordu ve bu herkesin dikkatini çekmişti.

Fatin Rüştü zorlu bir keresinde dayanamayarak sormuştu Behiç Erkin’e:

“Sayın Büyükelçim, merakımı mazur görün amma, acaba bu pek bir ehemmiyet verdiğiniz sandık hep sizinle beraber mi yolculuk etti, yani İstanbul’da, Budapeşte’ye, Budapeşte’den Paris’e, şimdi de Paris’ten Vichy’ye?”

“Evet,” dedi Behiç Bey.

Fatin bey çok kurnazca sorduğuna inandığı soruya kısacık bir evet cevabı alınca, dayanamadı, “Acaba bu sandık özel midir, yoksa Elçilik evrakları gibi gizli şeyler de içerir mi?” diye sordu.

“Özel,” dedi Behiç Bey.

Fatin Bey biraz bozuldu ve soru sormayı kesti.

Bu sefer Behiç Bey bir soru sordu Fatin Bey’e:

“Pek mi merak edersin bu sandıkta ne var diye?”

“Evet.” Bu sefer Fatin Bey tek kelime ile cevap verdi.

Fatin Bey’in merakına cevap, hemen geldi Behiç Bey’den:

“Tarih...”

Budapeşte’den Behiç Bey’le gelen ve ona 1927 senesinde Atatürk’ün Behiç Bey’e verdiğinden beri ona uşaklık hizmeti yapan Bodo’ya sormuşlardı kaç kere meraklı Büyükelçilik personeli ne var bu sandığın içinde, diye.

“Ben de bilmiyorum,” demişti Bodo, “ama bazı akşamlar açmışlığını görmüşsem de, içini hiç göremedim.”

Behiç Bey’in meşhur kilitli sandığı!!!!

Behiç Bey meşhur sandığına yönelip kilidini açmaya başlayınca Salih Zeki Bey ve Leon Mandil gözlerine inanamadılar, Behiç Bey’in, içinde tarih var dediği meşhur gizemli, kilitli sandığını açması da bir tarihi olaydı onlar için. Tarih içinde tarih yaşıyordu.

Behiç Bey bir mektup çıkardı sandıktan ve masanın üstüne koydu.

“Size bahsettiğim Mustafa Kemal’in mektubu bu işte,”* dedi.

Salih Zeki Bey ve Bay Mandil hızla masaya yanaştılar ve gözleri parlıyordu ikisinin de.

“Aman Allahım,” dedi Salih Zeki Bey, “bu gerçekten Atatürk’ün el yazısı mı?”

“Evet,” dedi Behiç Bey.

“Müsaade ederseniz, okuyabilir miyiz?” dedi Bay Mandil.

“Eski Türkçe bilir misiniz Bay Mandil?”

“Ben uzun yıllardır Fransa’dayım, bilirim ama okumada güçlük çekerim eski yazıyı.”

“Ben okuyayım,” dedi Salih Zeki ve okumaya başladı.

Okurken Behiç Bey’in pek bir hüznü olduğu gözünden kaçmadı Bay Mandil’in.

Salih Zeki okumayı bitirdiğinde, odadaki 3 adam da hem hüznü, hem sevinci bir arada yaşıyordu.

Sessizliği Behiç Bey bozdu:

“Bay Mandil, kendinize geldiniz bakıyorum bir anda, mektubu okumak için yığıldığınız koltuktan masamın yanına hızla kalkıp gelmeniz gözümde kaçtı zannetmeyin!”

Salih Zeki Bey ile Bay Mandil gülmeye başladılar.

Bay Mandil dayanamadı:

“Sayın Büyükelçim, bizim gözlerimizin önünde o meşhur kilitli sandığı açıp içinden bir şey çıkardınız ya, bırakın fena-laşmayı, ismimi bile unuttum!!”

Gülme sırası Behiç Bey’deydi.

“Haydi işinizin başına, sandıklmış da, kilitliymiş de, yapacak işiniz yok mu sizin?”

* Mustafa Kemal’in kendisine yazdığı bu mektubun orijinalini, diğer yazdığı mektuplarla beraber Behiç Erkin, 1958 senesinde Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü’ne bağışlamıştır. Halen mektupların orijinalleri Enstitü içindeki Devrim Tarihi Müzesi’nde bulunmaktadır. Ayrıca *Atatürk’ün Tüm Eserleri*, Kaynak Yayınları, cilt:1 sf.135 ve sf.142’de, Derne dönemine ait Atatürk’ün Behiç Erkin’e gönderdiği 7 mektuptan sadece ikisini bulmanız da mümkündür.

(Tite A6 Kataloğu)

Her iki adam da odadan çıkarken gayet keyifliydim, oysa 10 dakika önce dünya kafalarına çökmüş gibiydi, Behiç Bey yine çalışanlarına kuvvet kazandırmayı başarmıştı.

Behiç Bey her zamanki kararlılığını göstererek, derhal Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen yazıya, hâlâ Yahudi tebasının haklarını sonuna kadar Büyükelçiliğin savunacağını ifade eden bir cevapla itiraz etti:

“Yahudi Komiserliği'nin bu davranışı Elçiliğimizi çok şaşırtmıştır. Çünkü Yahudi Komiserliği'nde Statü Personel Müdürü olan Monsieur René Gazagne, Büyükelçiliğimizin birinci kâtibisiyle bu konu ile ilgili yaptığı görüşmede Türk yöneticilerin aynı tebadaki Yahudi işyerlerine atanacağını söyledi. Bunun üzerine Büyükelçilik Türk yönetici adaylarının bir listesini bile yapıp gönderdi Yahudi Komiserliği'ne. Hâlâ Yahudilere uygulanan Fransız kanunlarının hiçbir vatandaşımıza uygulanmaması için hükümetimizin prensipleri gereği tüm rezervlerimizi saklı tutmaya devam ederken, Büyükelçiliğin talep etmiş olduğu Türk tebası Yahudilerin mülklerine Türk yöneticilerin atanması konusu, yaşanan bu olağandışı durumda olması gereken en normal çözüm olması gerekir. Bu çözümde de, zaten konunun uluslararası kurallar ve gelenekler çerçevesinde bile doğal olarak lehimize sonuçlanmasını beklerken, Türk vatandaşı Yahudi tebamızın menfaatlerinin, yine aynı ülke insanının elinde olması, konunun tüm tarafları için asgari bir garanti olabilmesinin en iyi önlemidir.”

Türk Büyükelçisi,
Behiç Erkin”

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf 117 ve Türk Büyükelçiliği Arşivi dosya: 6127

Behiç Erkin Fransız ve Almanlarla aralıksız bir diplomatik mücadele verirken, 15 Mayıs 1942 günü 597/383 sayı no.'su ile Ankara'ya çok önemli bir yazı yazdı. Bu tarihi yazıda Türk Hükümeti'nin artık bütün diplomatik gücünü kullanması gerektiğini açık ve net bir şekilde yazdı. Behiç Erkin bir Kurtuluş Savaşı komutanı idi, bu savaşta sadece Yunan'la savaşılmadı, aynı zamanda Ankara Hükümeti'ni tanımayan İstanbul Hükümeti'ne, İngiliz uşağı olmayı kabul edenlere, Amerikan mandasını kabul etmek isteyenlere karşı da savaşıldı, savaşın kazanılmasının en önemli sebebi, Atatürk'ün Türk milletine, Anadolu insanına güvenmesiydi. Atatürk'ün yakın arkadaşı* Behiç Erkin'in de Ankara'dan tek istediği buydu. Kendimize güvenmek ve masanın üstüne yumruğumuzu vurmak.

Bir Türk ne zaman kendine güvenirse o zaman aklını başına almış demektir, derdi Behiç Erkin.

Behiç Bey Bay Mandil'den, çok iyi uluslararası hukuk bilen bir avukat ile bir tarihçi bulmasını istedi. Bay Mandil hemen araştırmaya başladı ve iyi bir avukat ile iyi bir tarihçi bulmayı başardı. Behiç Bey mütamadiyen odasında bu avukatla ve tarihçi ile çalışıyordu.

Konuyu şu şekilde özetler Ankara'ya ve ne yapılması gerektiğini de en münasip lisanla anlatır 15 Mayıs 1942'de:

“16 Şubat 1942 tarih ve 228/162/6127 sayılı yazıma ektir.

Sözü geçen yazımda Yahudi İşleri Komiserliği'nin serbest Fransa'daki Yahudi tebamıza tayin olunacak 'geçici yöneticilerin' yine Türk tabiyetinde olması gereklidir hususunda yapılan temaslardan lehimizde neticeye varıldığını, ancak

* “Mustafa Kemal'in arkadaşlarından birisi daha öldü: BEHİÇ ERKİN” *Vatan* gazetesi, 16 Ekim 1961; “Kaybettiğimiz Değerler: Atatürk'ün yakın mesai arkadaşlarından biri: BEHİÇ ERKİN”, *Cumhuriyet* gazetesi, 13 Kasım 1961; “Bu kitabı bana Atatürk'ün yakın arkadaşı Behiç Erkin hediye etmiştir” Prof. Afet İnan (Atatürk'ün manevi kızı) Atatürk'ün askerlik hayatına ait hatıralar, İş Bankası Yayınları; “Atatürk Derne'nden yakın arkadaşı Behiç Erkin'e mektup gönderir”, *ATATÜRK*, Andrew Mango.

daha tatbikata geçilmediği için bu mutabakatın uygulanması hakkında henüz malumatı verebilecek vaziyette bulunmadığını arz etmiştim. Maalesef vakalar tereddütlerimi haklı çıkarmıştır: Evvelce Yahudi Komiserliği'nin konu ile ilgili sözlü olarak mutabakatı olmasına rağmen, Fransız Dışişleri'nden alınan bir notada malum Komiserlikçe Yahudi tebamıza Türk geçici yönetici tayinine imkân görülmediği, fakat tayin olunan veya olunacak Fransız yöneticilerinin yanına bir Türk gözlemci koyulmasını kabule amade bulunduğu bildirilmiştir. Bu değişik teklif, Türk gözlemcilerine razı olmakla istediğimiz asgari neticenin teminine bile yetmeyecektir. Zira gözlemcilerin işin idaresinde herhangi bir müdahale hakları olmayacak, ancak bir yolsuzluk tespit ettikleri takdirde bunu ilgili Türk makamlarına haber verebileceklerdir. Gözlemcilerin bu kadarcık görevleri bile yetersiz kalacak, zira Fransız yöneticilerin gözlemcilerin işlerine ne dereceye kadar fesat karıştıracakları ve yapacakları yolsuzluklar vuku bulduktan sonra bunun fiiliyatta ne dereceye kadar tamir edilebileceği cevabı olmayan suallerdir. Bu vaziyet karşısında, Fransız Dışişleri'nin sözü geçen notasına talebimizin bizim için asgari bir çare teşkil ettiği, esasen bu talebimize vaktiyle Yahudi İşleri Başkomiserliği'nce sözlü olarak mutabakat cevabı verildiği halde şimdi bundan cayıldığına teessüf ederiz. Yahudi tebamız hakkında vaktiyle beyan ettiğimiz haklarımızın rezervlerinin ortadan kalkmadığını beyan etmekle beraber, konunun talebimizin yerine getirilebilmesi bakımından tekrar tetkikini istediğimiz yolunda cevap verilmiştir. Yazılı olarak takdim etmemize rağmen bu notamıza henüz cevap çıkmamıştır. Bir yandan da Yahudi tebamızın işyerlerine Fransız yöneticilerinin tayinine devam olunduğu haberleri gelmektedir. Şimdiye kadar bu muameleye tabi tutulanların bir listesini takdim ediyorum. Evvelce bizim tarzda hareket eden sefaletlerin hepsine de aynı muamele yapılmaktadır. Mesele hayli zamandır sürmekte olduğundan arada Yahudi tebamız zarar görmektedir. Bu sebepten dolayı Fransa Dışişleri Bakan-

lığı nezdinde artık sıkı bir teşebbüse geçmek zamanı geldi zannediyorum. Bu vaziyet karşısında bizdeki Fransızlar üzerinde misilleme yapılması doğru olacaktır düşüncesindeyim. Bu misilleme, şekil itibarıyla her nasıl olursa olsun, hem etkili olabilmesi hem de memleketimizde din, dil, ırk ayrımcılığı yapmamamız hususundaki prensiplerimize uygun olması bakımından, yalnız Yahudi ırkından olan Fransızlara değil, ne kadar Fransız varsa tamamına tatbik edilmesi daha doğru olacaktır.

Paris Büyükelçisi
Behiç Erkin”

Behiç Erkin Ankara’yı şoke etmiştir. Olayların gidişatından, Nazilerle aynı havayı solumamaktan dolayı, Ankara Fransa’daki durumu tam manasıyla hissedemiyordu. Ya da tarafsız kalma çabaları doğrultusunda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu’na niye özellikle Behiç Erkin’i bu görev için uygun bulduğunu anlatması ile belki de fazla karışmama yolunu seçiyorlardı.

Nasıl olsa Fransa’da haklarımızı herkesten daha iyi korumanın ne demek olduğunu Kurtuluş Savaşı’ndaki komutanlık göreviyle, kazandığı İstiklal Madalyası* ile, demiryollarını millileştirmek için harcadığı emek ve Bayındırlık Bakanı iken ülkeye kazandırdıkları ile** aslında en iyi bilen Büyükelçi Behiç Erkin’di. Yani Fransa’da Yahudi olsun, Müslü-

* İnkılap Tarihi Enstitüsü, Devrim Tarihi Müzesi.

** MİT Milli İstihbarat Teşkilatı’nın fikir babası ve Atatürk’le beraber MİT’in kuruluş karamamesindeki Bakanlar Kurulu kararındaki “kurucu 13 imzadan (bakandan) birinin” sahibi olması, İ.T.Ü.’ye özerklik kazandırarak Cumhuriyetimize ilk defa özerklik kavramını kazandırması, ilk defa bir üniversitemizde derslerin Türkçe olmasını emretmesi, T.C.’nin ilk kamu müzesini açması, Osmanlı da dahil olmak üzere demiryolu tarihimizde ilk Türkiye Cumhuriyeti’nde demiryolu okulu açması, tüm demiryollarımızın kurulduğu tarih olan 1800’lerden beri Fransızca olan lisanını tarihe gömerek Türkçeleştirmesi...

man olsun, her bir Türk vatandaşı için olabilecek neredeyse en güçlü şahsiyet Büyükelçilik görevindeydi.

Behiç Erkin'in Ankara'ya bu misilleme ile ilgili yazıyı gönderme tarihi olarak 15 Mayıs 1942 tarihini seçmesinin stratejik bir önemi vardı. Çünkü ertesi gün öğle yemeğinde Behiç Erkin'in Büyükelçilik'teki konuğu, Fransa Hükümet Başkanı Laval'dı.

Bütün resmi kanalları ve şahsi ilişkilerini Yahudi tebası için sonuna kadar kullanmaya kararlı olan Behiç Erkin, Salih Zeki Bey ile gelecek bu önemli misafirle ilgili son düzenlemeleri yaptılar.

“Salih Zeki Bey, masa düzeni ve mөнünün son hali hazır mı?” diye sordu Behiç Bey.

“Hazır Sayın Büyükelçim,” dedi Salih Zeki Bey. “Sizce problemlerimizi konuşma fırsatımız olabilecek mi Sayın Büyükelçim?”

“Diplomasi yapacağız Salih Zeki Bey, diplomasi yapacağız,” dedi Behiç Bey suratında hınzır bir ifade ile.

Salih Zeki Bey'in neşesi yerine geldi ve, “O zaman Krug von Nidda'nın başına gelenler şimdi de Laval'ın başına gelecek desenize!” dedi.

“Diplomasi iki ucu çok keskin bir bıçak gibidir Salih Zeki Bey, çok dikkatli olmak, iyi planlamak, en iyi zamanı seçmek ve karşındakine hiç koz vermemek lazım. Yoksa o bıçak döner seni keser. Ama şu kadarını söyleyebilirim, günlerdir bunu kafamda kurdum, Allah bizim ve tabii nihayetinde Yahudi tebamızın yardımcısı olsun. Bana dün Ankara'ya gönderdiğim yazının bir nüshasını temin ediniz lütfen, bir de Budapeşte'den getirdiğim şaraplar var ya, mutlaka onlar masada olsun. Yemeğin gergin bir atmosferden uzak, hatta neşeli geçmesi çok önemli! Zaten bunu temin etmek için Brezilya Büyükelçisi'ni de çağırdım!” dedi Behiç Bey.

“Laval'ın öğlen Büyükelçiliğe gelmesi resmi işlemler için gelecek olan Yahudiler için biraz sıkıntı olur mu acaba?” diye sordu Salih Zeki Bey.

“Bunca yazışmayı boşuna mı yapıyoruz, bilakis, keşke yarın her günkünden daha kalabalık olsa Elçilik,” diye cevapladı Behiç Bey.

“Bunu ayarlamak zor olmaz,” dedi Salih Zeki Bey

“Hayır, bize suni bir şey yapmak yakışmaz, her şey doğal olmalı, neyse o!!” dedi Behiç Bey.

“Emredersiniz Sayın Büyükelçim,” dedi Salih Zeki Bey ve odadan çıktı, bir yandan düşünceliydi, bir yandan da iyimser.

Laval akşamları Vichy’ye 15 kilometre uzaklıktaki Chateldon Köyü’nde bulunan evine gittiği için akşam davetlerini kabul etmiyor, öğlen olmasını istiyordu.

Bu davete Fransa Hükümet Başkanı Laval’la beraber Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Rochat, Dışişleri erkânından M. Lagarde, Protokol Şefi Baron Bouverger ile Devlet Bakanı Amiral Platon da katılacaklardı.

16 Mayıs 1941’de Büyükelçiliğin üst düzey misafirleri teşrif ettiler ve yemek salonuna geçildi. Fransa heyeti kapı önünde biriken ve içeride olan Yahudilerin hepsini görmüştü.

Yemek salonuna geçildi ve sofrada Behiç Bey misafirlerine Macaristan’dan getirdiği Tokay şarabından ikram etti. Laval bu şaraptan ilk defa içtiği için Behiç Bey’e dönüp, “Tevekkeli değil, vaktiyle bütün saraylarda bunu içerlermiş,” diye şarabı methetti.

Yemek güzel geçiyordu ve Laval içtikçe konuşuyor, konuşukça içiyordu.

Yemek esnasında vaktiyle Stalin’le nasıl görüştüğünü anlattı. Moskova’ya gitmeden önce Roma’yı ve Vatikan’ı ziyaret eden Laval, Rusya’daki din aleyhtarlığına karşı Papa’nın çok müteessir olduğunu Stalin’e söylemiş.

Herkesin çok ilgisini çeken bu konuda, Laval, Stalin’in “Papa ne kadar asker seferber edebilir?” demesi üzerine, “Papa’nın kuvveti manevidir, bilirsiniz,” demiş. Bunun üzerine Stalin, “O halde Papa’nın sözü beni alakadar etmez,” demiş.

Bu seyahat esnasında Stalin Laval'ın kaldığı otele bir terzi göndermiş bir Rus elbisesi diktirip hediye etmek için. Fakat terzi Rusça'dan başka hiçbir lisan konuşmuyormuş.

Bu elbiseyi geçen kış (1941 kış) evinde giymiş iken, Alman Büyükelçisi Otto Abetz gelmiş bir anda. Abetz, "Bu ne kıyafettir?" diye sorduğunda Laval, "Bizim Auvergne taraflarının elbisesidir," demiş.

Laval Stalin'den sonra Hitler'le nasıl buluştuğunu anlatmaya başladı.

Salih Zeki Bey ile Behiç Bey göz göze geldiler. Salih Zeki Bey'in gözlerinden umutsuzluk akmaktaydı. Bu ortamda adam kalkmış Abetz'i, Hitler'i anlatıyor, Behiç Bey nasıl olacak da bizim derdimizi dile getirecek diye düşünmekteydi.

Laval, Hitler'le buluşmasını şu şekilde anlattı:

Alman Büyükelçisi Abetz bir gün Laval'a, "Siz büyük bir Alman devlet adamı ile g r şeceksiniz, kim olduğunu ve nerede bulunduğunu ben de bilmiyorum," demiş. Aynı gün yola çıkarmışlar Laval'ı.

Almanlarca tespit edilen yerlerde otomobilini ve yanındaki Almanları değıştire değıştire nihayet Hitler'in bulunduğu Montoire'a götürmüşler. Orada anlamış g r şeceğı kişinin Adolf Hitler olacağını.

Behiç Bey bir güzel dinledi Laval'ı. Yemek bitti ve Fransız delegasyonu kalktı.

Tam gitmeye hazırlandıkları sırada, Behiç Bey "Size odamda bir şey göstermek isterim," diye Fransız Hükümet Başkanı'nı diğ r davetlilerden ayırarak Büyükelçi odasına götürdü.

"Salih Zeki Bey'in Fransızcası mükemmeldir, kendisinin bize eşlik etmesinin bir sakıncası var mı?" diye sordu Behiç Erkin, Laval'a ve Laval yok anlamında başını salladı.

Behiç Erkin Laval'a Büyükelçilik'te asılı bir Osmanlı paşasının portresi olan tabloyu gösterdi:

"Siz hiç biliyor muydunuz Paris'e ilk Osmanlı temsilcisi ne zaman gelmiştir?"

Laval şaşırdı ve gülümsedi:

“Hayır.”

“Ben tarihle çok ilgilendiğim için hep ülkelerin birbirleriyle olan münasebetlerini incelemişimdir, özellikle de Fransa’ya Büyükelçi olarak atandığım vakit, bu iki eski dost ülkenin tarihteki yakın münasebetlerine baktım. 1500’lere dayanan bir diplomatik dostluk söz konusu karşılıklı, ne kadar eski, köklü ve heyecan verici değil mi Sayın Ekselansları?” dedi Behiç Bey.

“Evet, kesinlikle,” dedi Laval.

“Acaba Fransa’nın neredeyse 4 asırı aşkın bir süredir, diplomatik dost olarak kalmayı başardığı kaç ülke vardır yeryüzünde?” diye sordu Behiç Bey.

“Olsa olsa bir elin parmakları kadar,” dedi Laval.

“Ama Napoléon Bonaparte’ın Akka önlerinde Osmanlı’yla yaptığı savaşı unuttunuz galiba?” dedi Laval, Salih Zeki Bey’in beti benzi attı bir anda.

“Sayın Ekselans, tarihte hırslarına gem vuramayan imparatorlar olmuştur hep, bu iki dost halk arasındaki geçmiş ve gelecek ilişkilerini zedelemeyiz, Napoléon Osmanlı’ya savaş açmadı, sadece Mısır’ı kontrol altına almak istiyordu, en büyük düşmanı İngiltere’nin Hindistan’dan gelen ticaret yolunu kapatabilsin diye. Çok akıllıcaydı. Olmadı. Bir de biliyorsunuz Kanuni Sultan Süleyman zamanında iki ülke arasında yaşanan harikulade ilişkiler var. Fransa Kralı 1. François’nın ve annesi Düşes Dangolen’in, Büyükelçi Kont Jan de Franjipan’la Sultanımıza gönderdiği yardım talebi ve bizim uzattığımız yardım eli var. Bu dostluk eli tablosu, benim bir imparatorun hırsı yüzünden karşı karşıya gelmek yerine, dünü ve bize dünden kalan dostane hatıralarla, bugünü şekillendirip dostlukları yarınlara taşımayı daha çok arzuladığım bir tablodur,” dedi Behiç Bey.

“Sayın Büyükelçi, bir şey mi söylemeye çalışıyorsunuz, yoksa ben yanılıyor muyum?” diye sordu Laval, Behiç Bey’e.

“Hayır, Sayın Hükümet Başkanı, yanılmıyorsunuz. Size dostluk mesajlarımı verirken gayet samimi olduğumu bilme-

nizi istiyorum. Her ne kadar size şimdi göstereceğim şeyi ben yazmış olsam bile, bunu vazifem olarak yapmak zorundaydım. Ancak son bir çare olarak, bana karşı olan samimiyetinize sığınarak sizinle konuşmak istediğim hayati bir mesele var,” dedi Behiç Erkin, Laval’a.

“Sizi dinliyorum Sayın Büyükelçi,” dedi Laval.

“Salih Zeki Bey, dün sizden rica ettiğim nüshayı alabilir miyim?” dedi Behiç Bey ve Salih Zeki Bey, Behiç Bey’in bir gün önce Ankara’ya göndermiş olduğu ve Türkiye’deki bütün Fransız vatandaşlarının malına, mülküne, parasına, her şeyine Fransa’ya misilleme yapmak için el koyalım diye yazmış olduğu resmi yazıyı çıkardı.

“Yahudi tebamıza ait mülklerle ilgili karşılaştığımız problemler ve itirazlarımızı biliyorsunuz zannederim,” dedi Behiç Bey.

“Evet, oldukça da ısrarlı olduğunuz ayrıca geldi kulağıma,” dedi Laval.

Behiç Bey Salih Zeki Bey’e döndü ve, “Misilleme ile ilgili son paragrafı harfiyen tercüme ediniz lütfen,” dedi.

Salih Zeki Bey kelimesi kelimesine tercüme etti.

Laval buz kesmişti.

“Biliyorsunuz yüzyıllara dayalı bir ticaretimiz var,” dedi.

Behiç Bey “maalesef biliyorum” tarzında başını salladı.

“Osmanlı Bankası var,” dedi Laval, “maalesef biliyorum” tarzında başını salladı Behiç Bey.

“Sayın Ekselanları,” dedi Behiç Bey, “tarihten bahsettik az evvel, 1535 senesinde Fransa ile yapılan kapitülasyon antlaşmasının maddelerinden biri, Fransız tüccarlardan çok düşük gümrük vergisi alınmasıydı, bir diğeri ise Osmanlı sınırları içinde yaşayan ya da ölen Fransız tacirlerin mallarının müsadere (herhangi bir kimsenin malını Padişah adına kaydetme) edilmeyip ülkelerine iade edileceği, keza Türklerin de Fransa topraklarında bu haklardan yararlanacağıydı, ama bir diğeri de, belki bugün itiraz ettiğimiz her şeye anlam kazandırıcı, Osmanlı topraklarına yerleşen Fransızların din ve mezheplerinde tamamıyla serbest

olacaklarıydı. Yani biz sizin vatandaşlarınıza hiçbir din ayrımı yapmadan, her bir vatandaşınıza aynı muamele ve kanunu uygulayacak, malına, ölse dahi el koymayıp Fransa'ya iade edecektik, ama Fransa da, bize aynı hakları tanıyacaktı. Bu anlaşma iki ülkenin ortak tarihidir, benim sizden tüm samimiyetimle rica etmek istediğim bu ortak tarihimize bugün sahip çıkmanızdır. İkimiz de biliyoruz ki, bu kapütülasyonlardan sonra Fransa'nın yüzyıllarca kollanması neticesinde sizin şu anda Türkiye'de ciddi ekonomik menfaatleriniz var. Yahudi olsun olmasın Türk vatandaşlarının ise burada katbekat daha az menfaati olduğu malumunuzdur. Ben fikir olarak ve son çare olarak Türkiye'deki Fransızlara misilleme yapılması gerektiğini samimi olarak düşünüyorum, nitekim Ankara'ya Fransa'daki Büyükelçisi olarak bunun derhal uygulamaya geçilmesini yazılı olarak arz ederek bildirdim. Ama fikrim bunu söylerken, içimden bir ses ise, atalarımızın iyi niyet ve dostluk adına o gün imzaladıkları o anlaşmanın dostluk çerçevesine Fransa Hükümet Başkanı'nın bugün sahip çıkıp çıkmayacağını öğrenmek istiyor. Çünkü bugün yaşadığımız problemin çözümünü tasvir eden aramızda imzaladığımız bir anlaşma ile tarihimiz içinde çözmüşüz zaten. Benim sadece sizden ricam tarihinize sahip çıkmanızdan başka hiçbir şey değildir,” dedi Behiç Bey.

“Fransa çok kötü günler geçirmektedir Sayın Büyükelçi, ama sizi temenni ederim ki tarihimizi hiç unutmamışsınız ve unutmayacağız da. Sizin bu şahsi inisiyatifinizi ülkenizin çıkarları adına çok yerinde bulduğumu ifade etmek isterim. Ben iki dost ülke halkı arasında bir tatsızlık yaşansın istemem. Vatandaşlarınızla ilgili itirazlarınız dikkate alınacaktır,” dedi Laval.

“Çok nazik ve düşüncelisiniz, çok teşekkür ederim,” dedi Behiç Bey

“Siz bu arada bana tercüme ettiğiniz yazıyı ne zaman gönderdim dediniz Ankara'ya?”

“Dün Sayın Ekselansları, ancak merak etmeyiniz, malum savaş halidir, Ankara pek meşguldür, cevabının gelmesi vakit alır,” dedi Behiç Bey.

“Peki, bu konuşmamızı da bildireceksiniz değil mi?” diye sordu Laval.

“Ben bir müddet beklemek suretiyle sorunlarımızı çözdüğümüzün somut neticelerini aldıktan sonra birkaç gerçekleşen misal eşliğinde bir yazı yazarak bildirmeyi, o yazının başına ise bugün sizinle ulaştığımız neticeyi yazmayı daha doğru bulurum,” dedi Behiç Bey.

“Pekâlâ,” dedi Laval, “bana da neticeyi bildiriniz lütfen Sayın Büyükelçi.”

Kapıdan çıkmadan önce döndü ve “Samimi misafirperverliğiniz için çok teşekkür ederim,” dedi.

“Biz Türkler misaferperverliğimizle nam salmışızdır,” dedi Behiç Bey.

“Bir de tütününüzle,” diye ekleyince Laval, ortalığı neşe ve kahkaha sardı.

Fransız delegasyonunu kapıya kadar geçirdiler.

“Sayın Büyükelçim,” dedi kapıda, giden heyetin arkasından bakan Salih Zeki Bey.

“Ne diyeceğini biliyorum şimdi!” dedi Behiç Bey.

“Diplomasi,” dedi neşeli bir surat ifadesi ile Salih Zeki Bey.

“Hayır,” dedi Behiç Bey.

Salih Zeki Bey şaşkın bir ses tonuyla, “Hayır mı?” diye sordu.

“Hayır,” dedi Behiç Bey.

“Peki nedir o zaman?” diye sordu Salih Zeki Bey.

“Tarih,” dedi Behiç Bey, “tarih, sadece tarih. Bir haftadır tarih ve uluslararası hukuk çalışıyorum.”

Behiç Bey yine şaşırtmayı başarmıştı Salih Zeki Bey’i.

“Söylemek istediğim bir-iki şey daha vardı ama, diplomasiye sığmazdı!” dedi Behiç Bey.

“Neymiş onlar Sayın Büyükelçim?” diye sordu Salih Zeki Bey.

“Zamanında, Roma-Cermen İmparatoru unvanı için Avrupa’yı kasıp kavuran Alman İmparatoru Şarlken’in elinden kurtarmış Kanuni, Fransa Kralı I. François’yı, yetmezmiş

gibi, Marsilya'ya kadar gelen Barbaros komutasındaki Osmanlı donanması da, İspanyolların elindeki birkaç kaleyi alıp, kışı Toulon şehrinde geçirip Fransa'nın düşmanlarından aldıkları kaleleri Fransızlara geri verip öyle dönmüşler! Sen kralını kurtar, kalesini kurtar, o senin vatandaşın için bile, neymiş efendim, Yahudi'ymiş diye, yardım talebini elinin tersiyle itsin. İşte Salih Zeki Bey, lügatta buna nankörlük denir. Bütün Fransa Dışişleri ve Yahudi Komiserliği nankörlük yapıyordu bugüne kadar bize karşı," dedi Behiç Bey.

"Sayın Büyükelçim bir şey sorabilir miyim?"

"Sor bakalım Salih Zeki Bey, sor."

"Peki o tablodaki Osmanlı paşası kim?"

"Ben de tanımıyorum, hazırlanıyordum ya, bu senaryonun gereği, mevzuya girmek kolay olsun diye tarihle ilgili bir şey göstermek lazımdır diye düşündüm, Bodo da gitti bir antikacıdan az bir miktar karşılığı ödünç aldı o tabloyu, yarın geri götürecekt!" dedi Behiç Bey.

Nitekim Behiç Bey 5 Temmuz 1942 günü 822/6127 sayı no.'su ile Fransa Dışişleri Bakanlığı'na bir yazı gönderdi.

1942 senesinin Temmuz ayı ortasından itibaren toplu tutuklamalar ve kamplara gönderimler başladı. Bu Yahudi avı, hem işgal edilmiş hem de edilmemiş Fransa'da başladı. O zamanlar 330.000 civarında* Yahudi yaşamaktaydı bütün Fransa'da ve bu ciddi bir lojistik planlaması ile zamana yayılarak yapılması gereken dev bir organizasyondur. Dolayısıyla her bir şehirde uygulama belli bir sisteme tabiydi. Toplu tutuklamalar yapılırken, diğerlerine evden çıkmama emri veriliyordu. Ev hapsi olanlara ise her türlü kısıtlama getiriliyordu. Mesela evlerinde telefon ve radyo bulundurmaları yasaklanmıştı. Sokağa ancak sabah 6 ile akşam 8 sekiz arası çıka-

* Fransız Cumhurbaşkanı Jaques Chirac'ın Temmuz 1995'te yaptığı açıklamada, o esnada Fransa'da yaşayan 330.000 Yahudi'nin 75.000'inin kamplara gönderilmesinde Vichy Hükümeti'nin dahli vardır diye Soykırım'daki Fransa'nın ihmali itiraf etti. 30.08.2006 *Vatan* gazetesi.

biliyorlardı, çıkarlarsa eğer bisiklet kullanmaları yasaktı. İzin almadan adres ya da şehir değiştirmeleri yasaktı.* Evlerinden çıktıkları takdirde önlerinde görülebilir bir yerde, genellikle göğüslerinin üstünde sarı yıldız takmak zorundaydılar ve yıldızın altında da siyah harflerle “Juif” (Yahudi) yazmak zorundaydı.**

Bu kurallara uymayanlar derhal ağır cezalar verilerek genellikle derhal Drancy’ye, oradan da Auschwitz’e gönderilirdi. Tutuklamalar sokaklarda aniden yapılırdı, birçok kişi ailesine ya da yakınlarına haber dahi veremedi kampta bulurdu kendisini.

Bu haber *L’Oeuvre de Paris*’de 27 Temmuz 1942’de “On traque les Juifs étrangers en zone non occupee” başlığıyla gazetede duyuruldu.

İşte tam burada Türk kimliğinin önemi daha da çıkmıştı ortaya. İşyerlerini, mallarını mülklerini kaybetme riskine ek olarak, şimdi de bilinmeyen bir sona gitmek üzere ölüm kamplarının ilk durağı toplama kamplarına gönderilmeleri başlayacaktı.

Behiç Erkin’in Ankara’ya 15 Mayıs 1942’de gönderdiği misilleme yapalım yazısı oldukça ses getirmiş olacaktı ki, Ankara bu sefer 4 ay beklemedi, 1 ay sonra cevap yazdı ama, yazıyı Fransa’ya 2 Temmuz’da gönderebildi ancak.

Ankara 10-6-1942
Hariciye Vekâleti
U. No. 28420
Lef: 72

Hülasa: Fransa’daki Yahudi vatandaşlar hakkında:
Fransa Hükümeti nezdinde
Türkiye Büyükelçiliği’ne
Vichy

15/5/ 1942 tarih ve 597/383/6127 sayılı yazılarına karşılıktır:

* LJSO, sf.162.

** 29 Mayıs 1942 düzenlemeleri.

Vichy Hükümeti'nin Fransa'daki Yahudi vatandaşlarımıza yalnız bir gözlemci tayini teklifinde ısrar ettiği takdirde bizdeki Fransızlar üzerinde misilleme yapılması Yahudi meselesi genel prensiplerimize uygun düşmeyeceğinden muvafık (uygun) değildir. Binaenaleyh bu hususta haklarımızı mahfuz tuttuğumuzu

Hariciye Vekili Yardımcısı

Türk Büyükelçiliği bu yazıyı 2 Temmuz günü almış ve kayıtlarına geçirmiştir.

Ankara'dan cevap gelene kadar zaten Behiç Bey Laval'la görüşerek ve misilleme silahını kullanarak neticeye çoktan varmıştı. Sadece Türkiye'ye bildirmek için uygulamaların gerçekleşmesini beklemekteydi. Ama 2 Temmuz'da eline geçen bu yazıdan sonra Ankara'ya yazıp durumu bildirmekte fayda vardı.

Ankara'ya kimseyi kızdırmamak için misilleme yapmayalım, ama haklarımız bakidir itirazlarımızı sürdürelim politikasını, ya da politikasızlığını yürütmeye devam edelim dedi ama Behiç Erkin çoktan aklına koyduğunu yine tatbik etmiş, misilleme kozunu Fransız Hükümet Başkanı'nın önüne gayri resmi olarak koyarak Türk Yahudileri için istediği neticeyi almıştı. Bu başarılı neticeyi de Ankara'ya bildirdi.

Vichy, 9 Temmuz 1942

Fransa'daki Yahudi vatandaşları hakkında.

Yüksek Hariciye Vekâletine

10 Haziran 1942 tarihli ve 28420/72 numaralı emirnameleri cevabıdır.

Ahiren (Son çare olarak) Yahudi tebaamızın menfaatinin himayesi meselesini M. Laval'a mevzubahis ettim. Türk Yahudileri Türk tabiyetinde "yöneticiler" tayini hususunu dikkate değer gördüğünü ifade etti. Hükümet Başkanı bu tespiti-

Büyükelçi

ni bilahare M. Rochat ve M. Lagarde'a da sözlü olarak teyit etmişlerdir. Bu cevabı Dışışleri'nden yazılı olarak alır almaz pek tabii ki arz edeceğim.

Bu meselede Fransızların bugüne kadar bir sürü kaçamaklar yaptıkları için uygulamanın neticesini görmeden meseleyi tamamen hallolmuş kabul etmemek için daha temkinli olmak mecburiyetindeyim.

Yahudi tebaları hakkında herhangi bir tedbir talebimizi kabul etmeyen devlet mümessilleri henüz maksatlarını tahakkuk ettirmiş değillerdir. Alacakları neticeyi ayrıca bildireceğim.

Paris Büyükelçisi
Behiç Erkin

HARİTA VE SEÇENEKLER

Büyükelçilik'te Behiç Erkin aldığı haberleri değerlendirmek için, müsteşar ve kâtipleri odasına çağırdı. Odaya gelenlerin dikkatini Behiç Bey'in masasının üstüne açmış olduğu dev Avrupa haritası çekmişti hemen.

Behiç Bey anlatmaya başladı:

“Gelen haberler maalesef pek iç açıcı değil. Yahudileri tutuklayıp kamplara koymaya başladı Almanlar, hem de ciddi miktarlarda. Bu da gösteriyor ki, politikalarını uygulamak için ilk başta Yahudi müesseselerini yok etme yoluna gittiler, şimdi de Yahudileri galiba. Ne yapacaklar bu kadar insanı, bu kamplardan nereye gönderip duruyorlar belli değil. Ama pek müspet düşünceler geçmiyor aklımdan açıkçası. Bizim Türk Yahudi tebamızın işletmeleri ile ilgili karşılaştıklarımızı biliyorsunuz. İşletmelerle ilgili bunları yaşıyorsak, tutuklamalarla ilgili kim bilir neler yaşayacağız. Ben bu haritayı saatlerdir inceliyorum. Bir neticeye vardım, bunu sizinle paylaşmak istiyorum. Türkiye'nin durumu bu savaşta nedir? Almanya'nın nedir? Bizim durumumuz burada nedir? Almanya Fransa'nın üçte ikisini işgal etti, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Polonya, Rusya, Balkanlar, Yunanistan, hepsini işgal etti. Hitler Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye hudutlarımıza 85 km'den daha fazla yaklaşmayacağı garantisini vermiştir. Ne derecede güvenilir bu söze bilinmez ama aç kurt gibi her yere saldırıp işgal eden bir güç bugüne kadar kimseye sana saldırmayacağım diye bir yazılı beyanda bulunmamıştır. En azından ben işgal edilen memleketlerin büyükelçilerinden böyle bir şey duymadım. Türkiye'ye gelip durması ise bizi herkesin nazarında kıymetli yapmıştır.

“Hitler neden Türkiye’ye girmede? Rusya’dan korkmadı da, işgal ettiği on küsur devletten korkmadı da neden bize gelince durdu ve yaklaşmama vaadinde bulundu. Unutmamak gerekir ki, kapı komşumuz Yunanistan geçen senenin nisan ayında teslim oldu. Yani neredeyse 1.5 yıldır Almanlar bize saldırmadı. Elbette korkmadılar ama neden durdular? Bunu düşünüp dururum. Seçenekler fazla değildir.

1- Biz Birinci Umumi Harp’te Almanya’nın en önemli müttefikiydik. Ordumuzun en üst kademelerine Enver Paşa Alman subaylarını yerleştirmişti. Bu bir sebep olabilir mi? Belki, ama zayıf ihtimal.

2- Bütün dikkatini işgal altında tutmaya çalıştığı topraklara verip en önemli cephe olarak da Rusya’yı görüyor olabilir. Rusya savaşmak için çok büyük ve zorlu bir düşman. Sonunda ordu demek asker demek, asker ise netice itibarıyla makinede üretilmiyor, miktarı belli. Türkiye bugüne kadar topraklarına göz diken her düşmanın tepesine kenetlenip var gücüyle binmiştir. Bunu bizim ordumuzda komutanlık yapan Almanlar sebebi ile zaten Almanya, herkesten daha iyi biliyor. Kolay lokma değiliz netice itibarıyla. Bizle savaşırsa vereceği asker zayıfatı büyük olabilir, matematiksel olarak bunu da istemiyor belki Hitler.

3- Bizim her halükârda müttefiklerin lehine savaşa katılmamızı hiç ama hiç istemiyordur. Bu sebepten dolayı saldırıp karşısına da almak politik bir strateji olarak yanlış olur. Hitler bunun da hesabını yapıyordur.

4- Korkmuyor ama saldırmıyor, saldırmayacağım diyor, 1.5 yıldır da sözünde duruyor, bu saldırmazlık anlaşmasını Türkiye kabul ediyor, böylece Müttefik kuvvetlerin Türkiye’ye bozulmasını sağlıyor. Çok akıllıca, çok! Müttefikler Türkiye’ye bozulunca, aslında onların saflarında Almanya’ya karşı savaşa girmemizi de engelliyor Hitler. Hitler bu anlaşmayla büyük bir hamle yapıyor aslında. Hem bize saldırıp ordusunun bölünmesi ve güç kaybetmesi riskini bertaraf etmiş oluyor, hem de bizim anlaşmayı kabul etmemizle, mütte-

fık güçlerle aramızı bozup, bizi karşısına alma riskini bertaraf etmiş oluyor. İşte bu çok akıllıca ve bana en mantıklı gelen sebep.

“En azından şimdilik!

“Bu durumda bizim yapmamız gereken, savaşa hiç girmemek ki, İsmet Bey başından beri bunun için çalışıyor. Bizim Ankara’ya sorduğumuz hayati konularda cevap 4 ay sonra anca geliyor. Bu nedendir bunu da uzun uzadıya düşündüm.

“Çünkü İsmet Bey beni çok iyi tanıyor, o zaten gerekeni yapıyordur diye düşünüyordur. 1912 senesinden beri tanışırız İsmet Bey’le. Bana 1920’de İngilizlerden kaçarak Milli Mücadele’ye katılmak için Ankara’ya geldiğimde kendisi Genelkurmay 1. Başkanı iken, bana derhal Genelkurmay 2. Başkanlığı’nı teklif etmişti. Hatta kaderin cilvesine bakınız ki, Damat Ferit İngiliz Yüksek Komiserliği’ne* idamımı isteyen listeden birkaç gün önce tutuklanıp Malta’ya sürülmesini istediklerinin bir listesini yapıp vermiş. O listede İsmet Bey’le benim ismim yan yanadır. Tabii listedeki ilk isim Mustafa Kemal’di!!

“Çok mesaimiz olmuştur İsmet Bey’le, özellikle İstiklal Harbi’nden itibaren 1927 senesinin sonuna kadar.

“Bana verilen sorumlulukta işime kimsenin karışmasına müsaade etmediğimi en iyi bilenlerden biridir kendisi. Mustafa Kemal’e bir şartla demiryollarının başına geçerim, kimse işime karışmayacak demiştim. O da kabul etmişti. Daha sonra işime karışıldığında, ya da müdahale edildiğinde istifa etmiştim. Bu istifamın sebeplerinden biri o zamanki Bayındırlık Bakanı Ömer Lütfi Bey ise bir diğeri de İsmet Paşa olmuştur. 13 Şubat 1921 tarihinde bana gönderdiği ve talep ettiği bir emri yerine getirmekle beraber sonra da bu emrin Genelkurmay Başkanlığı için değil de başka bir kişiye verilen vaat için verilmiş olması ile, 7 aydan beri ikimizin ara-

* Turgut Özakman, *Vahdettin, M. Kemal ve Milli Mücadele*. Bilgi yay. sf. 346.

sında bir türlü halledemediğimiz demiryollarına kömür ve odun tedarik meselesi bardağı taşıran son damla olmuştu ve istifa etmiştim.

“İstiklal Harbi’nde istifa etmemin sebeplerinden biri de İsmet Bey’in işime karışmasıydı.

“Gerçi 10 Haziran’da İsmet Paşa evime gelmek suretiyle buzlar erimişti ama...

“7 Temmuz günü Mustafa Kemal, ben ve Kâzım İnanç Paşa bir yemek yemiştik. Ben ayrıldıktan sonra Mustafa Kemal, Kâzım İnanç Paşa’ya ‘Behiç Bey’i çok sinirli gördüm,’ demiş.

“Nasıl sinirli olmasaydım ki, Fevzi Çakmak Paşa beni ‘Zafer demiryollarının işletilebilmesine bağlıdır,’ diyerek sıkıştırmış, ben de kendisine ‘Mademki zafer demiryollarının işletilebilmesine bağlıdır; terazinin bir gözüne Ömer Lütfi Bey’i (yani işime karışılmayı), diğer gözüne zaferi koyarsınız, hangisi ağır basarsa onu yaparsınız,’ demiştim.

“Baskı vardı ama aynı şartlarda demiryollarının başına geçmekle değişen hiçbir şey olmayacaktı. Cepheye asker sevk eden trene gerekli kömürü almak için Ankara’dan gelen paraya bile el koyan valiler varken ve bunun engellenmesini sağlayamayan bakanlar varken, başarısızlık aşikârdı. Ben ismimi koyduğum görevlerde kimseye bugüne kadar başaramadı dedirtmemiştim ki, eğer zafer buna bağlı idiyse, Fevzi Çakmak Paşa’nın bana söylediği üzere ve ben aynı şartlarla görevi kabul edip, başarısız olmam kaçınılmazken zafer değil yenilginin baş sorumlusu olarak bu milletin hatırlayacağı bir zat olmaktansa, işime karışılmadıkça zaferde emeği geçen komutan olarak anılmayı yeğliyordum.

“Nitekim Mustafa Kemal ile yemeğim ve Fevzi Paşa ile bu mülakatım neticesinde Bayındırlık Bakanlığı’na Rauf Orbay Bey getirildi. Rauf Orbay derhal benim demiryollarının başına geri geçmem konusunda fikir almak için İsmet Paşa’ya görüş sormuş. Ben bu konuda taraf olmak istemiyorum, cevabını vermiş İsmet Paşa. Çünkü kendi de şikâyetçi

demiryollarından ama ayrılma sebeplerimden biri de kendisi!!

“Mustafa Kemal olaya derhal müdahale etti ve onun üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile geri döndüm, nitekim o günden sonra tek kişi işime karışmaya kalkışmadı da, özellikle Büyük Taarruz esnasında cephelere asker sevkıyatı ile erzak ve mühimmat takviyesini bir saatin çalışması kadar dakik bir şekilde gerçekleştirebilmenin gururunu yaşarım hâlâ.

“Bunları İsmet Bey çok iyi bilir, bildiği bir şey daha vardı, benim doğru inandığım bir şeyde meselenin üstüne ne kadar ehemmiyetle ve titizlikle eğildiğimdir. Cumhuriyet’i kurar kurmaz bu sefer de demiryollarının millileştirilmesi veyahut yabancı işletmelere (Avrupai işletilebilsin diye) geri verilmesi meselesi çıktı. Ankara’ya Millet Meclisi’ne gittim, Bakanlar Kurulu’nca demiryollarının yabancılara devri projesi hakkındaki mukavele, Büyük Millet Meclisi Maliye Encümeni’ne verilmişti. İsmet Bey o sırada hem Başbakan, hem de Dışişleri Bakanı’ydı ve Bayındırlık Bakanı Muhtar Bey’in tesiri ile hattın bizim tarafımızdan işletilmesine taraftar değildi. Maliye Encümeni ise kesinkes hattı bizim işletmemizi istiyordu ve Maliye Bakanlığı şayet hattın alınmasına hükümet karar vermezse bütçeyi çıkarmayız tehdidinde başlamıştı. Konu milli bir meseleydi, hattı bizim işletmemiz için isteyenlerin gözünde, muhalifler ise sadece mükemmel işlesin de, kim işletirse işletsin mantığındaydı.

“İsmet Paşa’nın Bayındırlık Bakanı Muhtar Bey’e yazdığı ‘özellikle Maliye’nin bu arzusuna muhalefet etmesi’ husundaki ufak notu, yanlışlıkla Muhtar Bey bana yazdığı bir yazının içinde unutmuştu. Maliye demiryollarının genel müdürü olmam sıfatıyla beni fikir almak için Ankara’ya çağırdı. 28 Kasım 1923’te gittim. Maliye Encümeni bir karara varabilmek için benden teminat istiyordu; ben de teminatı verdim. Teminatım sonucunda, Bayındırlık Bakanı Muhtar Bey’in hazırladığı, hattın tekrar yabancı şirkete iadesi hakkındaki teklifi suya düştü ve Muhtar Bey de istifa etti. 5 Şu-

bat 1924 tarihine kadar Anadolu Demiryolları ile Haydarpaşa Limanı'nın millileştirilmesi müzakere edildi. 5 Şubat günkü müzakereler esnasında İsmet Bey beni odasına çağırdı. Yanında Adana milletvekillerinden İsmail Safa Bey ve Zamir Bey de vardı. Bana dedi ki: 'Anadolu Demiryolları'nı alacağız amma ben Avrupalı demiryolu isterim.' Ben de, 'Avrupaiden maksudunuz nedir?' diye sordum.

"İsmet Bey, 'Mesela, merdivenli istasyon, vagon restaurant, masaların üstünde abajurlu lambalar ve saire,' dedi. Ben de, 'Evet, yapacağız, söz veriyorum,' dedim.

"İsmet Bey, 'Ya yapamazsanız?' dedi.

"Ben, 'Efendim, isterseniz size bir senet vereyim!' dedim.

"İşte Devlet Demiryollarımızın başındaki Türkiye Cumhuriyeti yazmasının hikâyesi budur!

"Demiryollarını İsmet Bey'in istediğinden bile daha iyi işletmem sebebiyle ve 6 yıl demiryollarının kurucu genel müdürü olmam tecrübelerime istinaden, Bayındırlık Bakanlığı görevine getirildim.

"Lafı biraz uzattım ama netice itibarıyla bunları anlatmak zorundaydım ki, şimdi söyleyeceklerimi anlayabilesiniz.

"Cumhurbaşkanı İsmet Bey bana bu görevi teklif ederken Avrupa'daki gelişmeleri çok kritik görüyorum, demişti, o yüzden Berlin ya da Paris önemlidir, dedi, ben Paris'i seçtim.

"Burada karşılaşılan ve zaman kaybının telafisi olmayacak gelişmeler karşısında ben, Ankara'yı bilgilendirip ne yapalım diye talimat sormakla beraber, Ankara'yı ve bakanlık işleyişini çok iyi bilen biri olarak, doğru olan neticeye ulaştığıma emin olduğum için onay gelmeden yapılması gerekenlerin talimatlarını sizlere ve konsolosluklara tebliğ ediyordum zaten. Her nedense talimat isteğim onaylandığı halde 4 ay gecikme ile geliyordu.

"Önceleri savaş sebebi ile yoğunluk had safhada dediysem de kendi kendime, bu yoğunluğun ortasındaki en önemli 2 elçilikten biri değil mi burası? İsmet Bey de bana teklif yaparken en kritik gördüğünü söylediği 2 ülkenin teklifini yapmamış

mıydı? Almanya'daki büyükelçi ne yapar ve ne kadar şansı var Hitler'e o kadar yakınken bilemem ama biz burada devamlı her şeye itiraz halindeyiz. Karşımızdaki kim, hem Almanlarla kol kola olan Laval rejimi, hem de Almanların ta kendisi!

“O halde vatandaşlık taleplerine sorun çıkarmamamız ve Yahudi kanunlarına resmi olarak yaptığımız itirazlarla biz hep kritik eşikte duruyoruz!

“Yani Dışişleri Bakanlığı'nın, dışarıda, savaşın göbeğinde ve Almanları kızdırabilecek meselelere imza atıyoruz burada ve biz en öncelikli olarak cevap verilmesi gereken büyükelçilikler listesinde en başlarda olmamıza rağmen aylar sonra onay cevabı alıyoruz...”

“İsmet Bey yine çok kurnaz bir politika takip ediyor, çok!

“4 ay içinde rüzgâr tersine dönse, biz böyle bir emir vermedik diyebilecek zamanı kazanıyor Alman'a karşı, diğer taraftan beni çok iyi tanıdığı için nasıl olsa, nasıl davranacağımı herkesten daha iyi biliyor!

“Aslında belki de en doğrusu bu.

“Biz bu şartlar altında ne yapacağız onu söyleyeyim size. Türkiye Almanya ile, veyahut Almanya Türkiye ile savaşa girişmediği müddetçe ne Almanlar bizi karşılarına almak ister, ne de Dışişleri bize, hayır yapma der. Bu durumda biz tüm itirazlarımızı, belki de Alman makamları lehinde daha fazla olarak sürdürmeye devam etmeliyiz.

“Savaşa girmediğimiz müddetçe korkmanıza hiçbir sebep yok!

“Mesuliyet benimdir!”

Bu arada Türk diplomatları var güçleri ile Fransa ve Almanya otoriteleri nezdinde karşılaştıkları problemleri tek tek, tatlı dille ya da misilleme tehdidi ile zor da olsa çözmeyi başarırken, gerek Behiç Erkin'e ve gerekse de konsolosluklara yüzlerce yardım talebi mektubu yağıyordu Türk tebası Yahudilerden. Genel çerçeve aşağıya alınan mektup gibidir.

Büyükelçi

Le Maison du Bas
Elie Merdjan
2, Rue de la republique

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi'ne,

Sayın Büyükelçi,

Ben 16 Mayıs 1931 senesinde Fransa'ya yerleşen bir Türk vatandaşıyım, Türkiye Cumhuriyeti'nin buradaki Büyükelçisi olmanız sıfatı ile sizden rica ederim ki, Yahudi Komiserliği'nce tatbik edilen uygulamalar dolayısı ile gördüğüm zarar karşısında haklarımın korunmasını arz ederim.

Tabiiyetimin Türk olmasına rağmen, işletmem, param ve hatta daha da kötüsü ailemle oturduğum ve bana ait olan evim mühürlenerek elimden alındı 27 Aralık 1941'de. Şimdi bir de evim dahil sahip olduğum her şeyin bir müzayede ile satılacağı sözlü olarak söylendi bana Fransız yönetici tarafından. Hatta bugün evime gelip değer biçecekmiş.

Sayın Büyükelçi, ben bir aile babasıyım, Anadolu'nun kalbinde, Manisa'da doğdum, yüzyıllardır Türk olan bir ailenin mensubuyum ve öyle de kalmak istiyorum. Bütün dedelerim ülkeme hizmet vermişlerdir, en son babam 1. Dünya Savaşı'nda savaşmıştır, ben bile o zaman ki genç yaşına rağmen ülkemin istiklali için Yunanlılara karşı savaşmıştım 1921'de.

Bizim Cumhuriyetimiz ırk ve din ayrımı yapmaz ve bu sebepten dolayı acil olarak size başvurmak istedim Sayın Büyükelçi, otoritelere zamanında müdahale edebilesiniz diye...*

Behiç Bey, hemen konuyla ilgilendi, Elie Merdjan'ın evinin ve işyerinin satışını durdurttu, işletmesine bir Türk atanmasını sağladı (zaten bu kendisinin yönetmesi demekti) ve

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 114.

döndü Marsilya Konsolosu'na derhal Elie Merjean'a bildirilmek üzere 3 Ağustos'ta bu konuyu anlatan yazıyı gönderdi.*

Behiç Erkin'in Laval'a kabul ettirdiği şey Elie Merdjan gibi Fransa'da iş sahibi olan tüm Yahudi tebasına mensup Türklerin işyerlerini, mallarını, paralarını ve yuvalarını kurtarmalarını sağladı.

Fransa Hükümeti Almanları bahane ederek Yahudi paralarını kendi hazinesine aktarmanın keyfinden olsa gerek, işleri oldukça yavaştan alıyordu Büyükelçi'ye verilen sözü kâğıda dökmekte. Sonunda 31 Temmuz 1942 günü yazılı olarak Türk Yahudi tebasından olan işyerlerine, mallarına ve mülklerine Yahudi tebaasından olmayan Türklerin atanması konusunda mutabık kalınmıştır** diyerek Büyükelçilik'ten Yahudi Komiserliği'ne seçmek için verilmek üzere bir Türk yönetici listesi istedi.

Laval'ın Behiç Erkin'e verdiği sözü tuttuktan sonra bazı ilginç olaylar da olmaya başladı. Büyükelçiliğin tüm kurumlara yaptığı itirazların neticeye bağlandığı güne kadar Fransızlar Türk tebası olan Yahudi işletmelerine Hristiyan ve Fransız olan yöneticileri atadığı için, yeni yayınlanan ve Türklere sağlanan bu ayrıcalıktan dolayı devir teslimler söz konusu oluyordu.

Bu devir teslimler esnasında ise, Konsolosluğun ya da Büyükelçiliğin hiç bilmediği bilgiler ortaya çıkıyordu. Mesela aşağıda örneği olan durumda Türk tebasına ait bir işletme, Fransız yönetici işletmeye başlamış bile ve tesadüfe bakın ki işletmenin gerçek sahibi Drancy Toplama Kampı'na gönderilmiş.

* Türk Büyükelçiliği'nden Marsilya Konsolosluğu'na 3 Ağustos 1942 tarih ve f1000-6127 sayı no.'su ile gönderilen yazı.

** Fransa Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Departmanı'dan, sayı no.2697 Vichy, 31 Temmuz 1942 tarihle, Türk Büyükelçiliği'ne gönderilen yazı.

Büyükelçi

Marcel Brunaud, 6, Rue Felix Ziem, Paris XVIII
Ref: Aff Alcabes, no.61,477

Sayın Türk Konsolosu
170 Boulevard Haussmann, Paris
Sayın Başkonsolos

Ben Paris'te, 35 Rue St-Sebastien adresinde Bay Alcabes'in sahip olduğu dükkâna Yahudi Komiserliği'nce atanan geçici yönetici olduğumu size bildirmekten gurur duyarım. Bilgi eksikliği sebebiyle ve Bay Alcabes'in Drancy Kampı'nda olmasından dolayı, kendisinin Türk tebası olduğunu henüz öğrenmiş bulunuyorum.

Bu şartlar altında, size sormak istiyorum: Eğer bir Türk yönetici atamayı gerekli görürseniz elimdeki az miktardaki evrakı kendisine devredebilirim. Bir cevap bekliyorum, lütfen çok özel duygularımı ifade etmeme müsaade ediniz.*

Türk Başkonsolosluğu cevaplar:

Paris Türk Başkonsolosluğu
10 Eylül 1942

Bay Marcel Brunaud, 6 Rue Felix Ziem, Paris 8 eme
20 Ağustos 1942'de yazdığınız ref: Affaire Alcabes 61477 no.'lu yazınıza cevaptır.

Türk vatandaşı olan ve Başkonsolosluğumuza düzenli olarak kaydını yaptıran Bay Alcabes'in fimasına hemen Türk yönetici atama girişimine başladığımızı bildirmek isterim size.

Selamlarımı kabul ediniz,
Başkonsolos,

Not: Bay Alcabes şu an evindedir, Drancy Kampı'nda değildir.

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 121.

İŞGAL ALTINDAKİ FRANSA

Naziler son sürat Fransa'daki Yahudileri ölüm kamplarına taşımanın planlarını yapıyordu. Alman Başkonsolosu bir yazısında "Bousquet serbest bölgedeki Yahudilerin bu sürgün seferlerine dahil edilip edilmeyeceğini" sordu Reinherth Heydrich'e. Tren yollarındaki trafik koşulları sebebiyle konu bir sonuca bağlanamadı.*

Ölüm kampı trenlerinin Fransa'dan Polonya'ya gitmesinin organizasyonu neredeyse Avrupa'nın tamamını katetmek demek olacaktı ki, bu gerçekten çok karmaşık ve zor bir işti. Zamanlama ve koordinasyon mükemmel olmalıydı. Yoksa vagonlar canlı değil ölü Yahudileri taşırdı. Öyle olursa da, Eichmann onca itina ile inşa edilen ölüm kamplarını tam kapasite ile çalıştıramazdı. Eichmann o kadar bu konuya önem veriyordu ki, 15 Temmuz 1942'de bir ölüm kampı treni seferi planlama sebebiyle iptal olunca çılgına döndü. Paris'teki Judenreferat'ın daha yeni başına geçmiş olan Heinz Röthke'ye telefon edip bütün öfkesini yansıtarak "Bu bir prestij meselesidir, bu konvoylar için Reich Transport Minister (İmparatorluk Ulaştırma Bakanı) ile yürütülen görüşmeler başarıyla sonuçlanmışken, şimdi Paris bir treni iptal ediyor. Böyle bir şey daha başıma gelmedi. Bu büyük bir nezaketsizlik," dedi.

Eichmann tam bu noktada nihai tehdidini yapar: Acaba tahliye listesinden Fransa'yı tamamıyla çıkarsa mıydı? Böylece Fransa Nihai Çözüm'ün içine dahil olma ayrıcalığına erişemeyecekti. Röthke bundan sonraki gönderimlerin hepsi-

* *Vichy France and the Jews*, sf. 241.

nin zamanında yapılacağı sözü vererek yalvardı Eichmann'a Fransa'da listede kalsın diye.*

24 Ağustos 1942'den başlayarak Alman işgal güçleri, son 20 yılda Fransa'ya Polonya, Çekoslovakya, Almanya, Avusturya ve Rusya'dan gelen, 18 yaşının üstünde, ne kadar kadın ve erkek Yahudi varsa Polonya'daki ölüm kamplarına göndermek üzere toplama kamplarına koymaya başladı. İlk olarak Paris yakınlarındaki Drancy'ye veya Compeigne'deki ya da Vernet'teki toplanma kamplarına, sonra da, genellikle 1 ay içinde, hızlı imha edilmeleri için, doğuya, ölüm kamplarına sevk etmeye başladılar.

Türk Yahudileri Türk olduklarından dolayı götürülmeme-leri gerektiğini savundukları halde, genellikle ani ve toplu yapılan tutuklamalarda götürülüyordu kamplara. Bu şekilde ani yakalananlar, ancak ailesi ya da akrabaları akşam eve gelmeyen biri olduğunda, hemen konsolosluklara ya da Büyükelçiliğe haber verdikleri takdirde, Türk yetkililer devreye girip ortalığı ayağa kaldırdığında kurtarılabilirdi.

İşgalin ilk 2 senesinde, Fransız ve Alman otoriteleri konsoloslukların ve Büyükelçiliğin düzenledikleri Türk vatandaşlık ilmuhaberlerini hiçbir soru sormadan kabul ediyorlardı.

Fakat bu 2 sene zarfında da konsolosluklar ve Büyükelçilikler önündeki Yahudi birikmelerini de tespit etmişlerdi.

Ancak 1942 Kasım ayından itibaren Almanlar Türk vatandaşlık ilmuhaber kâğıtlarını çok dikkatli olarak incelemeye başladılar. Sebebi ise Vichy Hükümeti'nin Almanlarla çok daha aktif çalışmaya başlaması sonucunda Türkiye'de değiştirilen 1935 Nüfus Kanunu'ndan dolayı, 1935'te ya da 1940 senesinde kaydını yaptırmayan Türklerin vatandaşlıktan çıkaracağını buldu Vallat. O zaman (çifte vatandaşlık olmadığı için) 1940 senesinde Fransız vatandaşı olan ama 1941'deki

* *Vichy France and the Jews*, sf. 246.

Emir Kivırcık

(Serbest Fransa'da yapılan) nüfus sayımında kendini Türk vatandaşı beyan eden Yahudilerin listesini aldı önüne.

Kendi nüfus kayıtları ile 1941 nüfus kayıtlarındaki isimleri karşılaştırdı. Vallat, yaptığı araştırmada Yahudi nüfus sayımında o esnada serbest Fransa'da bulunan Türk Yahudileri arasında 10.000 kadarının aslında 1940 senesinde Fransız vatandaşı olduğunu buldu. Bu da kafasındaki neden Türk konsolosluklarında ve Büyükelçilik önünde Yahudilerin biriktiği sorusuna cevaptı. Vallat derhal Almanlara bulduklarını anlattı.

BÜYÜK PLAN

İşgal edilmemiş Vichy Fransa'sında 1940 senesinde 5.000 olan Yahudi sayısı Yahudi İşleri Komiserliği'nce 1942 başlarında 150.000 civarında hesaplanıyordu.*

Vichy Fransa'sının Yahudilere karşı kısa zamanda bu kadar kötü davranabilmesinin altında acaba hangi sebep yatıyordu? Neredeyse hiç savaşmadan, sanki Fransa'nın namusunu teşkil eden Paris'le beraber ülkenin geri kalan üçte ikisini, Almanlara altın tepside hediye etme kararını veren siyasilerin, halkın tepkisini Yahudilere yönlendirerek, Yahudileri günah keçisi ilan ederek, kendi koltuklarını koruma sevdası mıydı acaba?

Behiç Erkin, Fransızların kanlarının son damlasına kadar savaşmadan vatan topraklarını düşmana teslim edebilmesini de pek anlayamıyordu zaten. Kendi  lke tarihinde "ben size ölmeyi emrediyorum" emrini veren bir komutan ve sırf bu emir uğruna  l me koşan onbinlerce askerin şehit olma cesaretinin düşmandan kurtardığı topraklar vardı. Vatanım kelimesinin içini dolduran da, uğruna  l me koşulmaya layık olan da böyle bir tarih değil miydi zaten?

İşte Behiç Erkin vatanım dediği Türkiye'nin, üstünde ayyıldızı olan kimliğini her kim taşıyor ise, din-dil-ırk farkı gözetmeksizin korumaya kararlıydı Fransızlara ve Almanlara karşı.

Gerekli talimatları derhal veriyordu vermesine ama bu tutuklama olayları çok canını sıkmaya başlamıştı.

* *Vichy France and the Jews*, sf.103.

Aylardan beri Behiç Erkin'in düşündüğü tek bir şey vardı; vaziyet her geçen gün daha kötüye gidiyordu. Almanları da çok iyi tanınması karamsarlığını iyice artırıyor. Behiç Bey'in kafasından geçen bir plan vardı, vardı ama çok tehlikeliydi. Herkesin hayatı tehlikeye girebilirdi. Bu yüzden uzun uzun acele etmeden düşündü, planladı. Yanlış yapmamak için sabırlı davrandı. Marsilya Konsolosu Bedi'i Arbel'e Nisan 1942 tarih ve 270/6127 sayı no.'lu yazı ile aklındaki birkaç soruyu sordu: Türkiye'ye hangi yollardan gönderimler yapılabilir, resmi evrakta yaşı geçtiği için, askerlik sebebi ile gayri muntazam vatandaşlar ne problemlerle karşılaşabilir? Bedi'i Arbel 22 Nisan 1942 tarih ve 230-58 sayı no. ile cevap yazdı.

Kurtuluş Savaşı esnasında Fransa'nın Ankara'daki temsilcisi olan General Mougin'in kendisini ziyaret ederek anlattıkları Behiç Bey'in sabrını taşırdı ve derhal karar vermesine sebep oldu. General Behiç Bey'e Yahudilere istasyonda yapılan bir olayı anlattı:

Vaktiyle Fransa'ya göç eden Polonya, Çek, Alman, Avusturya ve Rus Yahudilerini trenlerle Polonya'ya (Auschwitz'e) göndermeye başlamıştı Naziler. Ama 18 yaşından küçük olan çocuk ve bebekleri ailelerinden alıyor, 18 yaşından büyükleri trenlere koyup gönderiyorlardı.

Yahudileri bir vagona kapatıyorlar, vagona yalnız bir kova su ile tuvaletlerini yapıp atsınlar diye bir fıçı koyuyorlar, eşya taşır gibi sevk edilen bu vagonlar, serbest Fransa'dan işgal altındaki Fransa sınırına geliyordu. İşgal edilmiş Fransa sınırında mührü açılan vagonlardan birinde 3 kişi ölü bulunmuştu.

Bu vagonlar daha işgal edilmiş Fransa topraklarını geçecek, bütün Almanya'yı geçecek, ondan sonra da Polonya topraklarında Auschwitz'e gelene kadar bir mesafe katedecek, 20 küsur gün sürecek bu şartlardaki bir yolculuktan sonra sağ kalanlar da, Hitler'in Nihai Çözüm planı çerçevesinde diri diri öldürüleceklerdi.

Behiç Bey'i her şeyden çok General Mougin'in aşağıda anlattığı olay perişan etmiştir.

İstasyonda vagona bindirilip sürgüne gönderilecek bir aneyle minik bebeği de vardır. Anne evladından ayrılarak vagona binmek zorunda olduğu için, henüz yedi aylık bebeğini elinden almaya gelen bir polise, "Müsaade edin de bebeğime son bir defa süt vereyim," diyerek göğsüne dayadığı bebeğini bizzat boğar. Vaziyeti gören Fransız polis memuru manzaradan müteessir olarak çekip gider.

Behiç Erkin kararını verdi ve her hafta düzenli görüştüğü Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Rochat'a konuyu açtı:

"Ben ülkesine dönmek isteyen vatandaşlarımı Türkiye'ye göndermek istiyorum. Bunun organizasyonu için sizden bana yardımcı olmanızı istiyorum."

"Sayın Büyükelçi bunun pek mümkün olabileceğini zannetmiyorum, zaten vatandaşlarınızın çoğu Yahudi'dir. Bu durumda, siz bizden izin almayı başarabilirsiniz zannederim ama Almanlar asla izin vermez!" dedi Rochat.

"Ben Almanlardan izin alırsam derhal siz de izin verir misiniz?"

"Almanlar izin vermez, dolayısıyla boşuna zaman harcamış olursunuz, verseler zaten biz veremeyiz demeyiz," dedi Rochat.

"Pekâlâ," dedi Behiç Erkin ve Büyükelçiliğin yolunu tuttu.

Vichy'deki Alman Başkonsolosu Krug von Nidda'dan randevu istedi, randevu konusunu öğrenen Krug von Nidda, bu meselenin kendi yetki alanının dışında olduğunu, dolayısıyla şayet bu konuda Behiç Bey ısrarlı ise, gerekli yerlerle görüşüp kendisine haber vereceğini söyledi. Behiç Bey de çok ciddi ve ısrarlı olduğunu üstüne basa basa söyledi.

Aradan birkaç gün geçmişti ki, Alman Başkonsolos Behiç Bey'e bir randevu vereceğini, bunun ertesi sabah olacağını ve

yerini son anda öğreneceğini, hatta öğrendiği zaman kendisi gelip Behiç Bey'i alıp gidilecek adrese götürceğini söyledi.

Ertesi sabah erkenden Krug von Nidda, Büyükelçiliğe geldi ve Behiç Bey ile Salih Zeki Örs'ü aldı. Paris istikametine 200-250 km kadar gidip, yolda onları bekleyen başka bir Alman askeri aracı ile buluştular. Araç değiştirdiler ve bilmedikleri bir istikamette 20 dakika kadar gittikten sonra eski bir Fransız şatosunun önünde durdular.

Salih Zeki Bey oldukça tedirgindi ve bunu her halinden belli ediyordu.

“Sayın Büyükelçim siz nasıl sinirlerinize hâkim oluyorsunuz, hiç anlamıyorum vallahi?” diye serzenişte bulundu.

“Çok savaş gördüm, sinir kalmadı artık, zaten birazdan bu Almanlardan isteyeceğim şey sonrasında bizi öldürürler herhalde, senin sinir problemin böylece hallolur!” dedi Behiç Bey.

Alman asker üst katta büyük bir odaya aldı gelen 3 konuğu.

Yüksek tavanlı odada tüm camların perdeleri kapatılmıştı, içerideki ışık yetersizdi, loş bir havası vardı odanın. Odada gelen 3 kişiyi karşılayan ise yine 3 kişiydi. Biri masada oturuyordu, diğer ikisi onun sağ ve sol yanında ayakta duruyordu. Masadaki bir haritanın üstünde çalışıyorlardı misafirler içeriye girdiğinde.

Krug von Nidda tek tek Behiç Erkin'i ve Salih Zeki Örs'ü odadaki 3 Alman'la tanıştırdı.

“Evet, sizi dinliyoruz Sayın Büyükelçi,” dedi Krug von Nidda.

“Ben Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi sıfatı ile burada bulunuyorum, savaşın beklenilenden daha uzun süreceği aşikârdır, bu durumda Türkiye'ye geri dönmek isteyen vatandaşlarımızı ülkelerine geri göndermeyi planlıyorum. Ancak...” tam burasında “Yahudileri demek istiyorsunuz herhalde Sayın Büyükelçi, Yahudileri göndermeyi planlıyorsunuz,” dedi ayaktaki Almanlardan biri, gayet gergin bir ses tonuyla.

“Ben ne söylediğimi çok iyi bilen bir insanım, herhalde siz tam anlamadınız, şöyle izah edeyim: Buradan gitmek

isteyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, Türkiye'ye geri dönmelerini temin etmeye çalışacağım. Ama geçecekleri her  lke Alman işgali altında. Dolayısıyla sizden bu olaya izin vermenizi rica ediyorum," dedi Behiç Erkin.

"Böyle bir şeye neden izin verelim ki Sayın Büyükelçi?"

"İki sebepten dolayı," dedi Behiç Erkin, gayet kendinden emin bir ses tonu ile, "birincisi Türkiye Alman İmparatorluğu'nun Birinci Cihan Harbi'ndeki en önemli müttefikiydi. Hatırlarsanız o günleri, bize sığınan iki savaş geminizi boğazlardan içeri alıp, size yardım edip kurtarmışken, o iki geminin gidip de Rus limanlarını bombalaması sonucu, ülkemizi savaşın içinde bulmuştuk. Almanya kendi topraklarında savaşı kaybettiği halde, biz kendi topraklarımızdaki savaşı kazandık. Ama sizin m ttefikiniz olduğumuz için zorla kaybedenler masasına oturtulduk. Biz savaşımızı kazandığımız halde sizinle ittifakımız bize çok şey kaybettirdi. Siz bu eski dost ve müttefik ülkeye borçlusunuz tarih önünde, birinci sebebim bu. İkinci sebebime gelince," konuşmasına hiç ara vermeden Behiç Erkin, ceketinin sol cebinden sağ eliyle bir şey çıkardı ve masanın üstüne gelip koydu ve o andan itibaren söyleyeceklerine ayakta devam etti: "Bunu sizden dost bir ülke büyükelçisi sıfatıyla rica etmekle beraber, karşınızdaki kişi Alman İmparatorluğu tarafından en üst seviyede; birinci dereceden Demir Haç Madalyası'na layık görülmüş bir kişidir. İşte bu çok güçlü iki sebepten dolayı bana izin vermelisiniz!"

Odada  ıt çıkmıyordu. Masanın bir tarafında ayakta Türk Büyükelçisi, masanın öbür tarafında 4 Nazi!

"Ancak sene sonuna kadar tamamlamak şartı ile kabul edebiliriz," dedi masada oturan Alman.

"Hayır, bu imkânsız, bütün bu işlemlerin tamamlanması çok daha fazla zaman alır," dedi Behiç Erkin.

"Tarih konusunu size daha sonra bildireceğiz," dedi masada oturan Alman.

"İki ülkenin tarihinden gelen dostluğuna gölge d ş rmeyeceğinizden emindim zaten, tebrik ederim sizi ve teşekkür ederim," dedi Behiç Erkin.

Gelen 3 kişi, yine beraber geri dönmek üzere arabaya bindiler.

“Sayın Büyükelçim, dayanamıyorum söylemem lazım, ben bir ara kelime-i şehadet getirdim.”

“Ben getirip girmiştim, senin sonradan aklına geldi herhalde Salih Zeki Bey,” dedi Behiç Bey,

“Bana neden, ne konuşulacağını söylemediğinizi şimdi anladım!”

“Söylemiş olsaydım, yalnız gelirdim zaten.”

“Neden?”

“Ya yüreğine inerdi ya da o gün bir bahane bulup gelmeye çalışırdın.”

“Vazifedir kaçılmaz efendim,” dedi Salih Zeki Bey, birbirlerine bakıp gülümsediler.

“Sen yine de gelmezdin ama,” dedi Behiç Bey,

“Gerçeği söylemek gerekirse, bilakis gelirdim Sayın Büyükelçim, çünkü bu Almanlara karşı nasıl bir diplomasi yaptığınızı görmek isterdim!”

“Bu diplomasi değildi Salih Zeki Bey.”

“Neydi peki?”

“2 aydır kafamda kuruyordum bu planı, biliyorsun gerek Çanakkale Harbi’nde gerekse İstiklal Harbi’nde görevim cepheye asker sevkıyatını sağlamaktı. Arkasından da mühimmat ve erzak. Benim en iyi bildiğim şey trenler değil mi? Savaş esnasında orduyu cepheye trenlerle taşımak değil mi? İşte bu sebepten en iyi bildiğim şeyi yapmayı teklif etmeyi düşünüyordum 2 aydır kafamda,” dedi Behiç Bey.

“Evet ama mükemmel planlamışsınız,” dedi Salih Zeki Bey,

“Planlamadım,” dedi Behiç Bey.

“Ama iki aydır kafamda düşünüyorum dediniz az önce,” dedi Salih Zeki Bey,

“Düşünüyorum dedim, sonuca ulaştım demedim,” dedi Behiç Bey.

“İyi ama biraz önce bütün konuştuklarınız?”

“Odada geldi aklıma.”

“Peki ya madalya?” dedi Salih Zeki Bey,

“O da odada geldi aklıma,”

“Planlamadıysanız ne arıyor madalya iç cebinizde?” dedi Salih Zeki Bey

“O mu? Burada isteyeceklerimden dolayı beni de kampa atmaya kalkarlarsa belki o madalya beni kurtarır diye yanıma almıştım!”

“O zaman ben ne olacaktım Sayın Büyükelçim?”

“Kelime-i şahadet getirdiğin Cenab-ı Hak değil midir? O varken benden ne medet umarsın ki?”

Alman askeri aracı, Krug von Nidda’nın aracının yanına yanaştı ve geldikleri arabaya bindiler.

“Bir şey sormak istiyorum Sayın Büyükelçim.”

“Dinliyorum.”

“O madalya hep yanınızda mıydı?”

“Şu meşhur sandığı boşuna mı taşıyorum zannettin!”

“Son bir şey sorabilir miyim Sayın Büyükelçim?”

“Sor bakalım,”

“Bu konuştuğumuz Almanlar kimdi?”

“Bilmiyorum.”

“Yani hiçbirini tanımıyor musunuz?”

“Hayır.”

“Peki ama bizi tanıştırdılar ya?”

“Çok gergindim, hiçbir ismi dinlemedim, nasıl söylesem diye düşünüyordum hâlâ!”

“Sizin sinirleriniz alınmamış mıydı?”

“Alan her kimse geri getirmiş.”

“Peki ama biz kiminle konuştuk o zaman?”

“Arabaya bindiğimizden beri ben de bunu sormak istiyorum, fırsat vermiyorsun ki!”

Masada oturan kişi Otto Abetz’in ta kendisiydi. Diğerleri de Rudolf Schleier ve Heinz Röthke.

Behiç Erkin konuşmasını Türk vatandaşları olarak yapmıştı. Bölge farkı gözetmeden tüm Fransa için yapmıştı. An-

cak Otto Abetz'in güvenilecek biri olmadığını ve nasıl ikili oynadığını tarih daha sonra ortaya çıkaracaktı.

Almanlar Behiç Erkin'in isteğini belki zaten işlerine geldiği için kabul etmiş olabilirlerdi. Çünkü Xavier Vallat'ın yaptığı nüfus sayımından 150.000'i aşan bir Yahudi nüfusunun işgalden kaçarak serbest Fransa'ya geçtiğini öğrenmişlerdi. Her önleme rağmen bu kaçış devam etmekteydi. Almanların önünde şöyle bir lojistik problem vardı.

Zaten Fransa'daki 330.000 civarındaki toplam Yahudi nüfusunun

1- Yarısının bile toplanarak, toplama kamplarına konulması,

2- Toplama kamplarından, trenlerle, neredeyse bütün Avrupa'yı katederek Polonya'ya getirilmesi,

3- Zaten Avrupa'nın her yerinden gönderilen milyonlarca Yahudi'nin belli bir zamana yayılarak imha kapasitesi belli olan kamplarda yığılmaya ve kargaşaya sebep olmadan öldürülmesini temin etmek bile inanılmaz zor, karmaşık bir olaydı.

Bütün bu işlerin yapılması gereken zamanda bir de Kuzey Afrika cephesi ve özellikle Rusya cephesinin inanılmaz bir asker talep etmesi, dolayısı ile mütemadiyen bu bölgelere, Fransa dahil her yerden asker çekilip gönderilmesi de işleri daha da zorlaştırıyordu. Bu da Fransa'da sadece işgal altındaki bölgedeki Yahudilerin gönderilmesinin organizasyonunda bile Alman güçlerinin yeterli olamaması ve Fransız güvenlik güçlerine bağımlılık demekti. Bu bağımlılığın yarattığı sorunlar defalarca Almanya'ya bildirilmişti.

Bütün bu problemlerin idrakinde olan Almanların, belki de işine geliyordu yirmi bin civarındaki Türk Yahudisinin gitmesine müsaade etmek. Zaten prensip olarak Türkiye ile işgalin başından beri kurdukları bazı dengeler vardı. Bu dengeler belki de şahsen Hitler'in, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, Almanya'nın Türkiye'ye saldırmayacağını resmi olarak bildirmesi sonucunda oluştu. Hitler Türkiye'yi karşısına almak istemiyordu.

Bütün bu olasılıklar yan yana konuğunda Almanlar Behiç Erkin'in talebini kabul etse dahi Otto Abetz en azından işgal altındaki topraklardaki bütün yabancı uyruklu Yahudileri hâlâ kamplara göndermeye çalışıyordu. 19 Eylül günü Berlin, Almanların Türk Yahudilerini Fransa'dan 31 Ocak 1943'e kadar tahliye etmesine izin vereceğini resmen bildirirken, bu tarihten sadece 12 gün önce, 7 Eylül günü Otto Abetz'in hâlâ Berlin'e, hiç olmazsa, serbest Fransa'ya kaçmayarak *Paris'te kalan 3046 Türk Yahudisini kamplara gönderebilir miyim* diye sorması da ikiyüzlülüğün bir kanıtıydı.

Hatta bu izni isterken sanki Behiç Erkin'le yapılan toplantıyı belirtir şekilde: "Bunlar oldukça kibirli bir davranış içerisindeler, bunun sonucu olarak da Yahudilere karşı alınması gereken önlemlerde oldukça teknik sorunlar çıkıyor,"* diye şik yet etmişti.

Elçilik aynı zamanda hem işgal altındaki topraklarda, hem de serbest Fransa'da Türk Yahudilerinin kanunlar gereği Yahudiler için belirlenen sınırlar içerisindeki gettolarda yaşamalarını da engellemişti.**

Almanları rahatsız eden konuların başında ise bulup toplama kamplarına koydukları Yahudilerden Türk olanlar için, Konsolosluk görevlilerinin hemen devreye girmesiydi.

Robert Lazare Rouso ile ilk olarak başlayan kamptan kurtarma girişimleri, ilerleyen aylarda ve yıllarda çok ciddi sayıda artmıştır.

Büyükelçilik ya da konsolosluklara genellikle haber gelmesi gerekiyordu ki hemen harekete ge ilebilsin. Yoksa Almanlar başta Büyükelçi olmak üzere, Türk otoritelerinin bu konuda ne kadar hassas olduğunu çok iyi bildikleri halde, kamptaki Türk Yahudilerini hiçbir zaman haber vermeyip, sadece ismen Türk yetkililer başvurduğunda işlem yapıp serbest bırakıyorlardı. Kamplara girenler ise genellikle aileleri, akrabaları veya arkadaşları tarafından bildiriliyordu.

* Auswartiges Amt, Berlin, belge no:D III-774, Alman Dışışleri Bakanlığı Arşivi, Bonn.

** Paris Türk Elçiliği'den Dışışleri Bakanlığı'na 15 Aralık 1942 tarih ve 1667-1054-6127 sayı no.'lu yazı.

Ama bir olay vardı ki başvuruyu yapan bir kişi değil bir mektuptu. Drancy Kampı'nda yazılan bir mektup bir şekilde dışarı çıkartılarak Konsolosluga ulaştırıldı.

Albert Gattegno bu mektupla 15243 kamp numarası ile blok 5, merdiven 22, oda 19 olarak yazdığı detaylarla beraber Drancy Kampı'nda olduğunu yazmaktaydı. Evlerine 4 Ağustos 1942 Salı günü sabah 08.00'de gelen 2 Fransız polisinin Eşi Lily'yi Tourelles'e, kendisini ise Drancy Kampı'na götürdüğünü, neden tutuklandıklarını bile bilmediğini yazan Albert Gattegno, küçük iki çocuklarının olduğunu da belirtmekteydi.

1- Aynı gün Konsolosluk Fransa'daki Alman Büyükelçisi Otto Abetz'e bu karı kocanın serbest bırakılması talebini yazar ve gönderirir.

2- Tourelles Kamp Müdürü'ne aynı talebi yazar.

Ağustos ayı içinde serbet bırakılır bu çift, ancak aradan 3 ay geçmiştir ki, 8 Aralık 1942'de Gattegnolar, sabahın altısında, 49 Boulevard Gouvion Saint-Cyr adresindeki evlerinde tekrar tutuklanırlar ve bu sefer ikisi de aynı kampa, Drancy'ye götürülürler. Yine uzun yazışmalar başlar ve 20 Ocak 1943'te Türk olmaları imdatlarına yetiyecektir. Türk Konsoloslugu sadece onları kamptan kurtarmakla kalmayıp, mühürlenmiş olan evlerinin mührünü kaldırtmak için de Fransız polisiyle yazışıp mühürleri kaldırtacaktır.

Büyükelçi Behiç Erkin Türk tebası Yahudiler için Fransa Hükümeti, Yahudi Komiserliği ve Alman otoriteleri nezdinde, sonu hayatta kalabilip Türkiye'ye gidebilme olabilecek, ya da ölüm kamplarında soykırım olabilecek bir diplomasi savaşı veriyordu.

Konsolosluklar da Behiç Erkin'in Türkiye'ye göndermeye çalıştığı Yahudileri, her gün yakalayıp kamplara atan Fransız ve Alman otoriteleri ile kelimenin tam anlamı ile silahsız bir savaş veriyordu.

Aradan birkaç hafta geçti ve 12 Eylül 1942 günü Almanlar yalnız Türkiye'nin değil, serbest Fransa'daki savaşa henüz katılmayıp tarafsız kalmış ülkelerin hepsinin, Yahudi

Büyükelçi

vatandaşlarını 31 Ocak 1943'e kadar tahliye etmelerini, bu tarihten sonra kalan Yahudilerin kesinlikle uyruğuna bakmadan kanunların uygulanacağını bildirdi. Ama bu görev için Vichy Hükümeti'ni yetkilendiriyordu Almanlar.*

Ayrıca Berlin'den, anti-semitik Yabancılar Ofisi yetkilisi Martin Luther'den 19 Eylül 1942 günü bir yazı geldi Türk Hükümeti adına:

“Askeri sebeplerden dolayı batıdaki tüm Yahudilerin, diğer Yahudilere karşı alınacak tüm tedbirlere uyması gerekecektir, bu sebepten dolayı 31 Ocak 1943 tarihine kadar Türk Hükümeti'nin Yahudi vatandaşlarını işgal topraklarından tahliye etmesine izin verilmiştir, o tarihten sonra hiçbir ayrıcalık uygulanmayacaktır...”**

 mza

LUTHER

1942 Kasım'ında ilk vagon üstünde bir ayyıldız bayrak monte edilmiş şekilde yola  ıktı. Bu vagonda Robert Lazare Rouso da bulunmaktaydı. Bir konsolosluk görevlisi Türkiye'ye kadar kendilerine eşlik etti. Tam 11 gün sürdü özgürlük treninin Edirne'ye varması. Daha sonra bazı Yahudiler Büyükelçi'nin trenleri, Büyükelçilik  alışanları da, Behiç Bey'in trenleri adını taktı bu trenlere.

Bu 11 gün boyunca Lazare Rouso'nun en dikkatini çeken şey, o Yahudi dolu olan vagonla özgürlüğe seyir halindeyken, yanlarından mütemadiyen her tarafı kapalı, yine i i Yahudi dolu ama ölüm kamlarına giden trenler geçmesiydi.

Tam Edirne'ye geldiğinde tren, içeri bir Türk askeri girdi vagondan, bir kadın yüksek sesle bağırarak ağlamaya başladı: “Türkiye'ye geldik, Türkiye'ye geldik, kurtulduk!”

* Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf.149.

** The final solution and the German Foreign Office: A study of referat D III of Abteilung Deutschland 1940-43 (New York and London, Holmes and Meier, 1978). Sf 102-8 Savaş Suçları Danışma Ofisi, NG-5123 numaralı belge.

Çok ilginçtir ki, Almanların Yahudilerin tahliyesi için verdikleri tarihe Vichy Hükümeti karşı çıkmıştı. Bu herkesi şaşırtmıştı. Fakat sonra sebebi öğrenildi: Hükümet Başkanı Pierre Laval şahsen itiraz etmişti, kendine göre iyi bir sebebi vardı: Köle Yahudi işçilerin kullanıldığı Fransız işletmeler etkilenecekti.*

* Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi, (Quai d'Orsay, Paris) Guerre 1939-45, Vichy, Europe serie. C 140, fol.191, H.Başkanı Laval'dan Alman işgal otoritesi Brinon'a 15 Ekim 1942 tarihinde yazdığı yazı.

BAYAN BLUM'UN ZİYARETİ

21 Eylül 1942 günü yine çok ilginç bir misafirin geldiğini haber verdiler Behiç Erkin'e.

Eski Fransız Başbakanı Leon Blum'un gelini gelmişti ve Behiç Bey ile görüşmek istiyordu.

"Gelsin tabii ki," dedi, Behiç Bey Salih Zeki Bey'e.

Gayet zarif bir hanımefendi girdi içeri,

"Beni kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim Sayın Büyükelçi," dedi bayan. Bayanın heyecanını hemen fark etmişti Salih Zeki Bey ile Behiç Bey.

"Rica ederim hanımefendi, buyrun oturun lütfen."

Kadın her halinden belli ediyordu sabırsızlığını.

"Sizi dinliyorum," dedi Behiç Bey.

"Bu anlatacaklarım size oldukça garip gelebilir ama kayınpederim Leon Blum size gelip durumu anlatmamı söyledi, yardım edebilirse bir tek o Büyükelçi edebilir dedi. Sizin Vichy Hükümeti ile aranız çok iyiymiş ve tebanız olan Yahudilere çok sahip çıkıyormuşsunuz."

"Yanlış duymuş kayınpederiniz Hanımefendi. Benim Vichy Hükümeti ile aramın iyi olması diye bir şey söz konusu değildir. Biz burada arkadaşlık kurmak için değil ülkemizin bize yüklediği sorumluluğu yerine getirmek için varız. Büyükelçilik olarak düzenli çalışmamız bu intibayı bırakmış olsa gerek. Yahudi konusuna gelince; ben hiçbir zaman düşman boyunduruğu altına girmemiş bir ülkeden geliyorum hanımefendi, dolayısıyla düşman boyunduruğu altına giren Fransa'yı yönetenler savaşmadan kendilerini içerisinde buldukları bu esaret döneminde düşman ne diyorsa uyguluyorlar. Hatta zaman zaman daha da ileri gidiyorlar, biz Türk Büyükelçiliği bu esnada burada yaşa-

yan kendi vatandaşlarımızın haklarını koruyoruz. Mesele bundan ibarettir,” dedi Behiç Bey.

Fransız kadının suratı asıldı, gözleri doldu.

“Buraya gelmemin sebebi Sayın Büyükelçi, eşimi ve birkaç arkadaşını Represaille Kampı’na koydular. Kayınpederim size gelip durumu anlatıp yardımlarınızı rica etmemi istedi benden.”

“Eşinize benim yardım etmemin çok doğru olacağı kanaatinde değilim,” dedi Behiç Bey ve Fransız kadının bütün sinirleri boşaldı, ağlamaya başladı. Salih Zeki Bey de biraz şaşırmış gibi Behiç Bey’e bakmıştı.

“Bazı kadınlar lafın sonunu dinlemeden böyle reaksiyon gösterir işte,” dedi Behiç Bey Salih Zeki Bey’e. “Hanımefendi, müsaade ederseniz henüz lafımı bitirmedim. Biz buradaki binlerce vatandaşımızın hakkını korumaya çalışırken, inanın çok hassas olan dengeleri bozmadan, büyük bir itinayla, en ince ayrıntısına kadar düşünüp adım atma mecburiyetindeyiz. Atılan yanlış bir adım, birçok insana çok pahalıya patlayabilir. Bu kadar hassas bir ortamda yanlış bir adım atma lüksümüz yok. Eski başbakanlarını hapse, oğlunu da toplama kampına attılsa, bu noktada benim devreye girmem, buradaki diğer mevzulanımız açısından doğru olmaz. Ama size bir yol önereceğim. Derhal şimdi kayınpederinize gidin, bu durumu Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın İsmet İnönü nezdinde bir mektup olarak yazsın. O mektubu bana getirin, ben bir önyazı yazıp Cumhurbaşkanımıza iletacağım. Bunu buradan değil de, oradan çözmeye çalışalım.”

Fakat Fransız kadının endişesi hâlâ geçmemişti, “Ya kabul olmazsa?” diye sordu.

“Bakın hanımefendi, Dışişleri Bakanı ya da Başbakan değil, doğrudan Cumhurbaşkanı dedim size, Cumhurbaşkanı benim şahsen tanıdığım biridir, o yüzden de bir önyazı yazacağım dedim size,” dedi Behiç Bey.

Leon Blum’un gelini umutla odadan çıkınca Salih Zeki Bey döndü Behiç Bey’e. “Sayın Büyükelçim, olacak iş mi bu, koskoca Fransa Başbakanı...”

“Eski başbakanı,” diye müdahale etti Behiç Bey,

“Eski meski, adam bu ülkenin başbakanıymış neticede, kalkıp oğlu ve arkadaşlarını kamptan kurtarması için Türk Büyükelçiliği’nden yardım istiyor,” dedi Salih Zeki Bey. “Bu olay da biraz 1. François’nun hapisteyken Kanuni Sultan Süleyman’dan yardım isteme olayına benzemedi mi şimdi?”

“Tarih tekerrürden ibarettir,” dedi gülümseyerek Behiç Bey.

“Ben anlamıyorum bu tarihi, bu Fransızların başı, yok kralmış, yok eski başbakanmış, ne zaman belaya girse biz Türklerden yardım istiyorlar. Bu nasıl bir tarihtir?” dedi Salih Zeki Bey.

“Biz Türk milleti ne Osmanlı’da, ne de Atatürk önderliğindeki Kurtuluş Savaşı sayesinde bir kere dahi esir düşmedik ki yardım isteyelim. Allah esaret göstermesin,” dedi Behiç Bey.

22 Eylül 1942’de Leon Blum’un gelini geldi ve kayınpe-
derinden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye oğlunun ve arkadaşlarının kurtarılması için yazılmış olan mektubu getirdi. Behiç Bey söz verdiği üzere, durumu Ankara’ya iletti. Çok kısa bir zaman sonra Cumhurbaşkanı’ndan bir yazı geldi. İsmet Bey Alman Büyükelçisi Von Papen ile görüşmüş, neticesinde de Leon Blum’un oğlu ve arkadaşları serbest bırakılmıştı. Behiç Erkin General Watteau vasıtası ile Leon Blum’u durumdan haberdar etti. Tekrar gelini geldi ve teşekkür etti Behiç Bey’e.

Behiç Erkin’in gerek Dışişleri Bakanlığı’yla, gerek Almanlarla yaptığı ve gerekse de Fransa Hükümet Başkanı Laval’a resmi ve yazılı Yahudi tebasını korumak için bitip tükenmeyen girişimleri tüm Türk Yahudi cemaati arasında duyulmuştu. Yazılan her mektuba cevap veriyordu, Leon Blum dahil kapısını her çalana yardım ediyordu. En önemli konulardan biri olan gayri muntazam Türklere sahip çıkmasıydı, onlarca yıl önce gelmiş olsalar ve Türkçe’yi dahi unutmuş olsalar, 6 kelime ezberlesinler yeter talimatı verip, “Ben Türk’üm, akrabalarım Türk topraklarında yaşıyorlar” diyebilen her Yahu-

di'ye “gayri muntazam vatandaş” adı altında vatandaşlık ilmu-haberi verip ayyıldızın koruması altına alıyordu.

Behiç Bey 30 Ekim 1942 tarihli bir mektup almıştı. Bu mektup Fransa'daki o dönemin Türk Musevi cemaatinin başı olan Bay Yakar'dan gelmekteydi.

Zata mahsustur

30.10.1942

Vichy Büyükelçimiz Behiç Beyefendi Hazretleri'ne;

Fransa'da uygulanan seyr-i sefer kanununa göre düzenli kayıtları olmayan biz Türk uyruklu Fransa'da oturan Musevilerin, Musevi Türk uyruğu isteğiyle durumu anlatmak için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye alt Elçiliğin onayı ile yazdığımız dilekçenin Ankara'ya gönderilmesi ve gösterilen uğraşlar konusunda Elçiliğinizin üstlendiği rolü memnuniyetle öğrendik.

Himayemizde bulunan ihtiyar, kadın, çoluk-çocuk, hasta ve fakirler ardı sıra dizilerek bütün kayıtlı olmayan Musevi dindaşlarımızın adına tüm kalbimizle hayır duası ettiğimizi saygılarımızla bildiririz.

Tarih sayfalarında ender bulunan, içinde bulunduğumuz acıklı facia dönemi esnasında, bizim gibi perişan felaketzedelerin, zavallıların acılarını ve hanelerinin yükünü azaltan ve yardım çağrılarımıza koşan yüce insan Behiç Bey; hayır işleri sahibi elbette ki mükâfatı kazanır, mükâfatı hak eder.

Tanrı Büyükelçimize bütün aile efradı ile beraber iyi günler gösterson, mutlu olsunlar. Amin...

Ulu Büyükelçimiz lütfen üstün saygılarımı kabul ediniz.

Fransa'da yaşayan binlerce kayıtsız zavallı Musevi Türk Halkı adına...

B2142

Yakar

Bu mektubun orijinali, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün içindeki İnkılap Tarihi Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Tite-A6 Kataloğu'nda sıra no. 113, kutu:190'da. Müzenin kaydı: "Fransa'daki Yahudi vatan-daşlar adına gelen bir mektup" olarak geçmektedir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Fransa'daki Musevi cemaati başkanından gelen mektubu göstermeye geldiğinde Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'na 2 soru sorar.

"Sen Atatürk yakın arkadaşı olan Behiç Bey'e neden 'Erkin' soyadını yazılı olarak takdim etmiştir bilir misin?"

"Hayır," der, Numan Bey.

"Çünkü Erkin demek bağımsız demek, şartlar ne olursa olsun doğru karar alıp tatbik edebilen demektir. Bağımsız demektir. Şimdi anladın mı, neden o göreve Behiç Bey'i uygun bulduğumu?"

11 Kasım sabahı Behiç Erkin Dışişleri Müsteşarı Rochat ile randevusuna gidiyordu Parc Otel'e. Otelin bulunduğu sokağın köşesini dönünce, Behiç Bey otelin hemen önünde birçok araba ile kamyonlarda bekleyen Alman askerleri ve subayları gördü. Otele girip Rochat'nın odasına gelince, odacı kendisini Rochat'nın değil, Lagarde'ın göreceğini söyledi. Behiç Bey'e Lagarde otelin kapısında gördüklerinin ne anlama geldiğini açıkladı:

"Almanlar serbest Fransa'yı işgal ediyorlar."

Almanlar mütareke ile tayin edilen hattı geçmiş, bütün Fransa'yı işgale başlamışlardı.

"Bir bu eksikti şimdi," dedi Behiç Bey.

16 Kasım 1942'de Cevdet Dülger'in yerine Paris'e 1942 Temmuz ayında Başkonsolos olarak atanan Fikret Şefik Özdoğanlı Büyükelçi Behiç Erkin'e bir yazı gönderdi. Bu yazıda gayri muntazam Yahudiler ile ilgili Fransa'daki durum tüm çıplaklığı ile gözler önüne serilmekteydi.

CONSULAT GENERAL DE TURQUIE
PARIS

Paris, 16.11.1942

Ekselans Behiç Erkin
Sayın Büyükelçimiz ve Şefimiz
Vichy

Paris'e vardığımdan beri yüksek makamlarınıza hürmetlerimi bizzat takdim etmeyi arzu ediyorum. Esasen Ankara'da Sayın Bay Numan Menemencioğlu'ndan da Paris'te konsolosluk işlerini biraz yoluna koyar koymaz Vichy'ye hareketim için müsaade almıştım. Ancak burada birikmiş çok iş buldum. Bilhassa vaziyetleri gayri muntazam olan Museviler meselesi Başkonsolosluğu fevkalade meşgul ediyor.

Bugünkü olağanüstü durum dolayısı ile bunların işlerine tercihen bakmayı ve imkân olursa bir an evvel halletmeyi zaruri buluyorum.

Fakat geceli gündüzlü çalışmaya rağmen bu işlerin henüz sonunu almış değiliz.

Bunları arz etmekten maksadım Zat-ı Devletlerine karşı olan kusurumun mazur görülmesini istirham içindir.

İmza: Fikret Şefik Özdoğanlı

Burada çok önemli iki konu var.

Birincisi: gayri muntazam Yahudilerin işleri için nasıl Fransa'da gece gündüz çalışıldığıdır.

İkinci konu ise: Fikret Şefik Özdoğanlı'nın mektubu yazdığı tarih olan 16.11.1942 senesinde zaten Paris şehrinde Türk tebası Yahudi resmi olarak Otto Abetz'in henüz 2 ay önce yaptırdığı nüfus sayımında belliydi: 3.046

1942 Kasım'ında zaten gayri muntazam Yahudilerin hemen hemen hepsi 1940-41 senelerinde ağırlıklı olmak üzere, serbest Fransa'ya kaçmış ve resmi olarak da Yahudi Komiserliği'nin yaptığı nüfus sayımından sonra 10.000 civarında

sadece gayri muntazam Türk Yahudisinin olduğu tespit edilip Fransa Hükümeti tarafından Almanlara bildirilmiştir. Bu durumda 3.046 gayri muntazam Yahudi vatandaş için Paris'teki Başkonsolos'un gece gündüz çalışıyoruz notu yazdığı göz önüne alınırsa; Paris'teki gayri muntazam nüfusun 3 katından daha fazlası için serbest Fransa'da bulunan Vichy Elçiliği ve Marsilya Konsolosluğu'nun iş yoğunluğunun ne olduğu çok daha net çıkar ortaya sanırım.

Vichy'de problemler bitmek bilmiyordu. Her ne kadar Almanlar Yahudileri derhal tahliye edebilirsiniz diye Vichy Hükümeti'ne izin vermiş olsa bile, bu sefer de Vichy Hükümeti'nin İçişleri Bakanlığı'nın daha önce almış olduğu yabancılarla ilgili bir vizeleri durdurma kararı vardı. Yani yabancılar Fransa dışına çıkmak için "exit visa" çıkış vizesi almak zorundaydılar. Ama Fransa İçişleri Bakanlığı daha önce aldığı kararı iptal etmediği için, hiçbir Türk Fransa dışına çıkabilmek için İçişleri Bakanlığı'ndan alınması zorunlu olan bu vizeyi alamıyordu.

Behiç Erkin tekrar devreye girerek 24 Kasım 1942 tarihinde, 1532-6127 sayı no.'su ile Fransa Dışişleri Bakanlığı'na bir yazı yazdı:

"İlgili Fransız otoriteleri İçişleri Bakanlığı'ndan aldıkları emir gereği ülkesine dönmek isteyen Türk vatandaşlarına çıkış vizesi vermemektedirler. Elçilik böyle bir tedbirin resmîyetine anlam verememektedir ve yorum hatası olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı'ndan bu problemi acilen çözmelerini rica ederiz."*

Bu sefer de Marsilya Konsolosu Bedi'i Arbel'den bir problem geldi.

Yahudilere uygulanan zulmün son günlerde artmasından dolayı, Konsolosluğa Türkiye'ye dönmek isteğiyle yapılan

* Türk Büyükelçiliği'nden Fransa Dışişleri Bakanlığı'na yazılan 24 Kasım 1942 tarihli, 1532-6127 sayı no'lu yazı. Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf.138.

başvuranlar her geçen gün daha fazla artmaktaydı. Ancak hem İçişleri Bakanlığı'ndan çıkış vizesi hem de dönüş yolundaki güzergâh üzerindeki ülkelerden vize alma sorunu her şeyi yavaşlatıyordu. Bu arada konsoloslukla irtibatı olanlar gidebileceklerini biliyor, irtibatta olmayanlar ise hiçbir şeyden haberleri olmadan büyük bir tehlikenin içine sürükleniyorlardı.

Bedi'i Arbel yazısında tüm vize formları hakkında bazı talimatlar istiyordu Behiç Erkin'den ve Marsilya, Nice ve Lyon'da gazetelere ilan versek mi acaba diye soruyordu.*

Behiç Erkin gazetelere ilan verilmesini onayladı ve bunun sonucunda başvurular arttı.

* 30 Aralık 1942, sayı no: 705-136, Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf.141.

MEZBAHAYA İLGİNÇ ZİYARET

Almanların serbest Fransa'yı işgal etmeleri hiç hoşuna gitmemişti Behiç Erkin'in. Krug von Nidda ile serbest Fransa'nın işgalini konuşmaya gittiğinde çok daha kötü iki haber almıştı:

“Sizinle yaptıkları toplantıdan sonra Berlin'e olayı anlatırlarken Yahudileri koruduğunuz konusunda uyarmışlar. Netice itibarıyla o toplantı diplomatik olarak aleyhimize sonuçlandı. Adolf Eichmann oldukça sinirlenmiş meseleye. Vichy Hükümeti'ne izin verdiler işin nihayetinde. Sadece Türk değil, tarafsız ülkelerin Yahudilerini göndermek zorunda kaldık. Belki böylesi daha işlerine geliyordur bilemem ama sizinle şahsen ilgili bir talimat geldi haberiniz olsun istedim. Eski müttefikimiz Türkiye, bu savaşta tarafsız duruşunu korumaktadır. Bu sebepten dolayı Büyükelçi ile ilgili bir önlem alınmasının şu an itibarıyla gereği bulunmamakla beraber, Büyükelçiliğin faaliyetleri yakından takip edilsin, diyor.”

“Teşekkür ederim şahsımla ilgili bu özel bilgiyi benimle paylaştığınız için,” dedi Behiç Erkin.

“Son bir şey daha var. Vichy'deki askeri karargâhı faaliyetlerinizi yakından takip edebilelim diye Elçiliğinizin yanındaki binaya kuracaklar,” dedi Krug von Nida.

“Tekrar teşekkür ederim,” dedi Behiç Bey.

Behiç Bey Elçiliğe döner dönmez, Salih Zeki Bey'i çağırır.

“Yarın ilk iş mezbahaya gideceğiz ona göre,” der Behiç Bey.

Almanlar Vichy'yi de fiilen işgal ettikten sonra herkesin ruh hali bozulmuştu ama bugün Behiç Bey hiç olmadığı kadar sınırlıydı ve düşünceliydi.

Salih Zeki Bey ile Behiç Erkin ertesi sabah Vichy’de mezbahanın yolunu tutmuşlardı. Salih Zeki Bey yine ne sürprizle karşılaşacağını merak ediyordu. Dün Behiç Bey o kadar gergindi ki, sormaya çekinmişti, şimdi de gidelim görürüz nasıl olsa diye düşünüyordu.

Mezbahaya vardıklarında Behiç Bey mezbaha müdürünün odasına yöneldi. Müdüre kendisini tanıtip bazı şeyler anlattı ve bir ricada bulundu.

“Bu anlattığım tarzda biri var mı burada?” diye sordu Behiç Bey.

“Var,” dedi müdür, “André, André Picard, çağırtayım da görüşün.”

Dev gibi bir adam geldi müdürün odasının kapısına. Adamın üstünde deriden kocaman bir önlük, ayaklarında dizine kadar kocaman deri çizmeler ve elinde kocaman bir satır!

Üstü başı, her yeri kan içindeydi.

Behiç Bey’le Salih Zeki Bey’in neredeyse nutku tutulmuştu. Bu kadar tarife uyan bir adam olabilirdi. Dev adam niye çağrıldığını bilmiyordu, mezbahada fazla rastlanan cinsten temiz kıyafetli bu iki adam ne istiyor olabilirdi ki kendisinden.

“Oui monsieur,” deyince André Picard iyice irkiliyor, Türk ikili. Adamın sesi de görüntüsü gibi heybetli.

“Tam aradığım işte Salih Zeki Bey,” dedi Behiç Bey. “Ben Türk Büyükelçisiyim ve size bir iş teklif edeceğim. Size burada aldığınızın tam 3 katı maaş teklif edeceğim şayet Elçiliğin kapıcısı görevini kabul ederseniz.”

“3 katı maaş mı?” dedi dev adam.

“Evet, ama bir göreviniz, 2 sorumluluğunuz olacak. Birinci sorumluluğunuz, Elçiliğimize her gün yüzlerce vatandaşımız, ağırlıklı olarak Yahudi tebamız çeşitli işleri için gelmekte, dolayısıyla elçiliğin kapısında ve içinde izdiham olmakta. Herkesin işi çok acele ve çok hayati nitekim. İkinci sorumluluğunuz ise bir insanlık ve vicdan görevidir. Yanı başımıza karargâhlarını kuran Almanlar, bizim Yahudi teba-

mızla ilgili göstermiş olduğumuz faaliyetlerden dolayı emnim bir gün Elçiliğimize baskın düzenleyecektir. O gün geldiğinde bu cüssenle kapıda ne kadar dayanırsan, biz kazan dairesinde o kadar çok insanın hayatını kurtaracağız! Bunları bilerek karar vermen lazım.”

Pek anlamamıştı André Picard bu yaşlı adamın ne dediğini, kazan dairesinde adam kurtarmayı, ama yine de aklına takılanı hemen sordu:

“Buradan aldığının 3 katı maaş dediniz, değil mi Mösyö?”

“Evet, tam 3 katı,” dedi Behiç Erkin.

“Tamam, anlaştık o zaman,” dedi André Picard.*

Behiç Bey nöbette...

Çok ilginç bir olay da Elçilikte 3. kâtip olan Melih Bey’in eşi Emine Hanım’ın başına gelmişti.

Vichy’de kaldıkları otelde odasında tek başına otururken bir gün, bir anda otelin alt katında kıyamet kopmaya başlamıştı, bir sürü Almanca bağırımlar, çağırımlar! Tam o sırada Emine Hanım’ın odasının kapısı çalındı. Karşısında iyi ah-bap oldukları Meksika elçisinin genç oğlu vardı ve belli ki çok korkmuştu, tabii kapıyı açınca Emine Hanım Almanların her saniye yukarı doğru geldiklerini ve bağrış çağırış otelde kıyamet koptuğunu daha iyi hissetmişti.

Genç adamın elinde bir tüfek vardı ve genç adam heyecan içinde “Siz Türksünüz, bu Almanlar size dokunmuyormuş diye duymuştum bir gün annemle babam biriyle yemekte konuşurken, bizim odada bu tüfek var, ben çok korkuyorum acaba siz benim için saklar mısınız?” dedi.

Emine Hanım hem heyecan içindeydi, hem de korumacı yapısı itibarıyla hemen tüfeği çocuğun elinden alıp yatağın altına sakladı. Her saniye daha da yukarı çıkan Almanların bağrışmasından dolayı zaten yeteri kadar gerilmişti, bir de bu

* André Picard o günden itibaren Paris Türk Büyükelçiliği’nin kapıcısı oldu, hem de tam 25 yıla yakın bir müddet boyunca.

çıkınca başına heyecandan yüreği yerinden çıkacakmış gibi atmaya başladı, aceleyle üstüne bir şeyler giyip belgelerini aldı ve kapıya yöneldi. Kapının üstünden anahtarı alıp açtı kapıyı, çıktı, kapattı, anahtarı sokup kilitledi, anahtarı çıkardı, sağına bir döndü ki, karşısında bir Alman askeri!

Alman askeri, Almanca ve yüksek sesle bir şeyler söylerken Emine Hanım derhal Türk olduğuna dair belgeleri çıkartıp Alman askerine gösterdi, adam baktı ama yine Almanca bir şeyler söyledi. Bu arada yanlarından devamlı askerler geçiyor, üst katlara doğru çıkmaya ve her odaya girmeye devam ediyordu. Otelde tam bir can pazarı görüntüsü hâkimdi.

Emine Hanım derdini anlatamadı çünkü Alman asker Almanca'dan başka bir şey bilmemekte, Emine Hanım da devamlı Türk'ün bildiği her lisandaki söyleniş şekli ile belgeleri gösterip Türk olduğunu anlatmaya çalışmaktaydı. Derken Fransızca bilen bir Alman subay geldi ve mesele halloldu hallolmasına ama Alman subay Emine Hanım'dan odaya girmemek şartıyla, sadece kapıdan içeri göz atmak istediğini söyledi. Emine Hanım mecbur açtı kapıyı ama heyecandan da ölmek üzereydi, girmesinler içeri, bulmasınlar tüfeği diye ne dua biliyorsa okuyordu!

Alman subay sözünde durdu ve sadece kapıdan içeri bir göz atıp teşekkür etti Emine Hanım'a. Emine Hanım kapıyı kilitlediği gibi son sürat aşağıya inmek üzere merdivenlere yöneldi, her yer Alman askeri doluydu. Otelden çıkıp hızla Elçiliğin yolunu tuttu. Elçiliğe yaklaşıırken uzakta üç şey görülmekteydi, Elçilik binası, kapıdaki kalabalık ve dev cüssesi ile André Picard!

Kapıya gelen Emine Hanım derhal Andre Picard'a, "Ben Melih Bey'in eşiyim, 3. Kâtip Melih Bey, lütfen kocama geldiğimi ve acil onu görmek istediğimi haber verirsiniz?" dedi.

André Picard içeri haber verdi ve Melih Bey hemen kapıya geldi. Emine Hanım'ı görünce meraklandı.

“Ne oldu sana böyle? Çok korkmuş görünüyorsun.”

Emine Hanım’ın hâlâ heyecandan ve neredeyse koşarak Elçiliğe gelmesinden dolayı nefes nefese oluşu konuşmasına mani oldu.

“Almanlar...” dedi Emine Hanım, bir soluk daha aldı.

“Ne Almanları????” diye sordu Melih Bey, o da heyecanlanmıştı şimdi.

“Almanlar otele baskın düzenlediler, neden bilmiyorum ama kıyameti kopartıp her odayı kontrol ettiler,” dedi ve olayın tamamını anlattı.

“Büyükelçi’ye haber vermem gerekiyor,” dedi Melih Bey, merdivenlerden aşağı indi, 2 dakika sonra çıktı geri.

“Büyükelçi’ye anlattım, ‘O şimdi çok korkmuştur yanıma gelsin,’ dedi,” dedi Melih Bey.

Melih Bey Emine Hanım’ı merdivenlerden aşağı kazan dairesine indirdi.

Kazan dairesinde, dizlerinin üstünde bir örtü oturmaktaydı Behiç Bey yalnız başına!

“Gel kızım otur yanıma, Melih anlattı olanları,” dedi.

Emine Hanım’ın hâlâ inanılmaz gergin olduğunu gören Behiç Bey,

“Bak şimdi ben sana Atatürk’le başımdan geçen bir olay anlatacağım,” dedi. “Bu olayın Atatürk’le yaşadığım birçok anım içerisinde en ilginç olmasının sebebi, senelerce Atatürk’ün bu olayı mevzu bahis ederek peşimi bırakmamış olmasıdır. 1907 senesinde Şam’da yüzbaşıyken kolağası* rütbesine terfi olup Selanik’e tayini çıktığında tanışmıştım kendisiyle. Oturduğum sokakta yandaki evi tutmuştu Selanik’e geldiğinde. Sokağın başındaki evde Nuri Conker oturuyordu. Sonra ikinci ev bir Rum’um, 3. benim, 4. Mustafa’nın. Rütbelerimiz ve kıdemimiz eşitleninceye kadar Mustafa diye hitap ediyordum ona, hem rütbece, hem yaşça büyüktüm

* Kolağası rütbesi günümüzde bulunmamaktadır. Önyüzbaşı demek ve yüzbaşılıkla binbaşılık arasındaki bir rütbeydi Osmanlı’da.

ondan. Her neyse, 7 Aralık 1908 günü Selanik'e 15 kilometre mesafede bulunan Sedes Çiftliği civarında yapılan topçu atışı talimlerinde bulunmak üzere kurulan çadırlı ordugâha taburumla gittim. Maksat hem küçük manevralar yapmak, hem de mevzi almış piyade üzerinden topçu atışı açmak suretiyle askeri buna alıştırmaktı. Ordu Kurmayı'na mensup Kolağası Mustafa Kemal Bey benim misafirim olarak manevraya geldi. Benim çadırımda beraber yatacaktık. Akşam yemeğinden evvel, benden rakı istedi. Havalar serin, belki lazım olur diye, ufak bir şişe rakım vardı. Çantayı açtım, rakıyı çıkardım. Bir kadeh ona verdim, bir kadeh de ben aldım. Tekrar şişeyi çantaya koydum; yine istedi. Velhasıl şişe bitti, ama ona kâfi gelmedi. Benim yanımdan çıktı, subayların çadırına gitmiş, orada bol rakı bulmuş. Bu sırada yemek borusu çalınca, yemeğin yarım saat tehirini rica etti. Ben de kabul ettim. Mülazımlardan (teğmenlerden) biriyle uzun uzadıya münakaşaya tutuşmuşlar. Bu subayın isminin Cemal olduğunu sonradan öğrendim. Mustafa Kemal Bey, İtalya Harbi sırasında Bingazi'ye gittiği zaman bu subaya rast gelmiş. Onun cesaretini, fedakârlığını anlatır dururdu. O geceki rakı hadisesi, Mustafa Kemal Bey için unutulmaz bir hatıra olmuştu. Cumhurbaşkanı olduktan sonra, birçok defalar bu hikâyeyi şu şekilde anlatırdı:

'Efendim, Behiç Bey'den bir rakı istedim; bir çanta açıldı, bir daha açıldı, bir daha açıldı, nihayet çıka çıka ufacak bir şişe çıkmasın mı!!! Onun da hepsine kıyamadı, bir kadeh verdi, yine çantalar açılarak rakı şişesi yerine kondu; benim ısrarım üzerine tekrar aynı merasimle çantalar açıldı.' Bir defasında Muhterem Afet Hanım sofrada idi, Atatürk Afet Hanım'a, ***'Görüyorsun ya, Afet, bu bey bana bir iki kadeh rakıyı zorla vermişti; yarın kendisine on sandık rakı gönder,'*** demişti. Bu sırada ben Budapeşte'den gelmiştim, on sandığı nasıl götüreyim? Çıkarken, Afet Hanım'a, Atatürk'ün emirlerinin yerine gelmesi için yalnız bir sandık göndermesini rica etmiştim. Ben Budapeşte'de iken, Afet

Hanım İsviçre'ye giderken bir gün Budapeşte'de kaldı. Gelir gelmez, 'Atatürk size bir sandık rakı getirmemi söylemişti; amma yalnız altı şişe getirebildim,' dedi. Öğle yemeği yerken 'Afet Hanım hakikaten bu rakıları Atatürk mü gönderdi? Öyle ise kendilerine teşekkür edeyim,' deyince, hareketinden evvel Atatürk'ün, yine bizim manevra hikâyesini anlattığını ve bunun üzerine bir sandık rakı götürmesini emrettiğini söyledi. O akşam Bolu Milletvekili Cevad Abbas, Dolmabahçe Sarayı'ndan bana telefon ederek, hem Afet Hanım hakkında malumat istedi, hem de Paşa'nın gönderdiği rakıları sordu. O akşam Budapeşte'de ben gramofon çalışıyordum. Afet Hanım'ın gittiğini ve alaturka müzikle, Paşa'nın lütfettikleri rakıyı içmekte olduğumu söyledim ve telefon ahizesini gramofona yaklaştırarak müziği dinlettim. 'Biraz durun,' dedi, gitti, geldi. 'Paşa çok memnun oldu, **afiyetle içsin** diyor,' dedi. Atatürk'ün bendeki birçok hatıraları arasında bunu asla unutamam."

Behiç Bey'in Atatürk'le olan bu oldukça ilginç ve neşeli anısı Emine Hanım'a gerçekten az evvel Almanlar yüzünden çektiklerini unutturmuştu.

Biraz kendine gelmişti ki Emine Hanım, bir anda Büyükelçi ile beraber Elçiliğin kazan dairesinde oturduklarını ve hatta kazanın kapaklarının açık olduğunu fark etti. Bir de duvardan duvara kazan dairesinin dosyalarla dolu olduğunu gördü.

İlk olarak Büyükelçi'ye "Sayın Büyükelçim, çok mu soğuk sizin odanız ki, burada oturuyorsunuz?" diye sordu.

"Hayır kızım," dedi, Büyükelçi, "benim nöbet sıram şu an, o yüzden ben buradayım, 1 saatim kaldı."

"Pek anlayamadım," dedi Emine Hanım.

"Şu binlerce dosyayı görüyor musun kızım, bunların içinde buradaki Yahudi tebamızla ilgili, hatta Türkçe bile konuşamayan birçok Yahudi ile ilgili Almanlar için çok kıymetli olan belgeler bulunmakta. Eminim karargâhlarını bile Elçiliğimde olan her şeyi yakından takip etmek için mahsus yanı başımıza kuran bu Almanlar bir gün Yahudilere yaptığımız

yardımlardan dolayı basacak burayı. İşte o vakit, o cüssesi ile Picard kapıda ne kadar dayanabilirse, o sırada burada kim nöbet tutuyorsa, atabildiği kadar dosyayı kapakları daima açık tutulan bu kazana atacak. Her yakılan dosya içinde bir aile taşıyor olacak.* Ben herkes eşit olarak bu görevi yapabil-sin diye nöbet sırasına ilk kendimi yazınca, herkes daha bir itibar gösterdi bu sıkıcı göreve. Benim tek bir şartım oldu, benim nöbetimi gündüze yazacaktık ve 4 saat yerine yaşım itibarıyla 2 saat!! Kimse itiraz etmedi. İşte ‘sen benim nöbe-timde geldin’den kastım buydu.”

1 Aralık 1942’de yine çok ilginç bir olay gerçekleşti: Almanlar Paris’te bulunan Osmanlı Bankası’nın binasını kıs-men işgal etmişlerdi. Fransız Banka Müdürü M. Belet Türk Büyükelçisi Behiç Erkin’e gelmişti Almanların Paris’teki Osmanlı Bankası binasının işgaline mani olsun diye.

Behiç Erkin Büyükelçiliğin hemen yan binasına taşınmış olan Nazi karargâhına giderek Krug von Nidda ile görüştü. Bunun üzerine Almanlar işgal ettikleri binayı boşalttılar bir-kaç gün sonra.

* Behiç Erkin’in Almanlar geldiğinde kazana atarak kurtarmayı planladığı ailelerin milyonlarcasını, aynı zaman dilimi içerisinde Almanlar Auschwitz gibi ölüm kampla-rında imha etmek için benzer yöntemler uyguluyorlardı. Aradaki fark sadece vicdan ve insanlıktı.

İNTİKAMIN ŞİFRELERİ

Bu arada Fransa Hükümeti işsiz yabancı uyruklu Yahudileri, yabancı işgücü taburları tanımlaması ile gruplar halinde toplama kararı aldı. O esnada işi olmayan her bir yabancı uyruklu Yahudi, derhal polise gidip kayıt yaptıracaktı. Böylece yabancı işgücü taburları oluşturacaktı Fransızlar.

Bu aslında Almanların bulduğu çok güzel bir kılıftı, yabancı elçiliklere ve belki de özellikle Türk Büyükelçiliği'ne karşı kullanabileceği. Çünkü "bunlar işsiz zaten, bari bunları çalıştıralım" kılıfı altında, yabancı Yahudileri topluca toplama ve kim bilir nereye, "çalışmaya götürüyoruz" diye götürmelerine olanak tanıyacaktı. Böylece sadece işsizleri, çalışsın diye topluyoruz kılıfı altında, yabancı ülkelerden itiraz etmeyenlerin vatandaşlarını toplayıp bir kısmını göstermelik yol inşaatlarında çalıştırtıp geri kalanını malum kamplara, oradan da acilen ölüme göndereceklerdi.

Ama işin şifresi bambaşkaydı ve Behiç Erkin'in bu şifreyi çözmesi fazla zaman almadı.

Otto Abetz artık Berlin'in gözünden düşmüştü, en önemli sebep Kuzey Afrika konusunda, Fransa orduları komutanı Amiral Darlan'ı "Alman dostudur" diye ısrarla savunması ve Darlan'ın Amerikalılarla anlaşma masasına oturması ile Hitler'i yanıltmış olmasıydı.

Bu sebep kadar hayati olmasa bile bir diğer sebep de, Behiç Erkin'in teklifini kabul etmiş olması mıdır acaba diye düşünüyordu Behiç Bey. Böyle düşünmesinin sebebi ise, Türkleri ülkelere gönderme planını kabul ettirdikten hemen sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den Almanların ve Fransızların kendisini geri çekmesi talebi haberi gelmişti. İsmet Bey kabul etmemişti. Behiç Erkin Almanlara Türk Yahudile-

rini Türkiye'ye göndermeyi kabul ettirmesinin ne kadar ağır geldiğini daha iyi anlamıştı.

Özellikle her şeye ilk itiraz eden, itirazlarında en ısrarlı olan ve yılmadan netice alıncaya kadar itirazlarını sürdüren Türk Büyükelçiliği ile figüran Fransız ve başroldeki Almanlar arasında, Almanların kazanması halinde sonu binlerce Türk vatandaşı Yahudi için Nihai Çözüm olacak bir politik satranç oynanıyordu.

Bir taraftan Almanlar Türk vatandaşı Yahudiler ülkelerine dönebilir diye resmi olarak bildiriyorlardı. Diğer bir taraftan ise Fransızların mantıksızca yarattıkları bürokratik engellerin kazandırdığı zamanı hemen lehlerine çeviriyorlardı. Böylece, ne kadar Yahudi toplarlarsa, Adolf Eichmann'ın üstlerinde kurduğu korkunç baskı o kadar azalacak ve aynı zamanda da Behiç Erkin'den rövanşı alacaklardı.

Mecburi işsiz yabancılar taburu fikri Almanların çok akıllıca bir tuzağıydı. Sebebi ise çok ama çok basitti. Behiç Erkin, Fransız Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Rochat'ya bunu şu şekilde anlattı:

“Zaten 1 yıldan fazla bir süredir bütün memuriyet görevdekiler işten çıkartıldı, işleri olan çok az sayıda Yahudi'nin de işyerlerine el koydunuz, geçici yönetici atayıp bütün Yahudileri zaten resmen ve fiilen işsiz yaptınız, işyerleri satılmak suretiyle elden çıkartılıyor. Ayrıca önemle altını çizerim ki size akredite olup da kalan yabancı ülke sayısı sadece 21'dir. Bunların içinde de zaten en çok itiraz eden biziz, çünkü en fazla Yahudi'ye sahip tarafsız yabancı ülke Türkiye! Rica ederim bu gerçekleri yan yana koyun ve göreceksiniz ki, bu kanunla en fazla bizi hedef alıyorsunuz. Bunca iyi münasebetimize rağmen neden bunu yapıyorsunuz? İki ülke arası ilişkileri zedelemek istemezsiniz herhalde değil mi?”

Fransız Dışişleri Bakanlığı yetkilisi kısa ve net bir cevap verince Behiç Bey kaskatı kesildi!

“Bu kanunu bize Almanlar zorla yaptırdı, büyük baskı yaptılar üstümüzde!”

“Aman Allahım!” dedi Behiç Erkin. “Olamaz!”

“Ne oldu Sayın Büyükelçi?” diye sordu Rochat.

“Bu, Almanların özellikle Türk Yahudileri üstünde oynadığı bir oyundur!”

Rochat anlamadı.

“Bu büyük bir tuzaktır, sakın düşmeyin, bu insanlar zaten şu anda resmi olarak işsiz! İşsizler taburu fikri ve kanunu bir kılıftır. Amaç siz toplayacaksınız, üçünü beşini göstermelik çalıştırmanıza izin verip, geri kalanını bizim de ihtiyacımız var deyip kamplara gönderecekler. Netice aynı olacak, biz yabancı ülkelerle de siz muhatap olacaksınız, netice de alamayacağız bu itirazlarımızdan. Yapmayın, bu büyük bir tuzaktır!”

Behiç Erkin kelimenin tam manasıyla çıldırdı. Çünkü bu gerçekten çok iyi hazırlanmış bir oyundu ve sanki Almanlar bir nevi göz göre göre Fransızlara kanun yaptırarak kendisinden intikam alıyorlardı. Zaten Fransa Hükümeti Dışişleri resmi kayıtlarına göre sadece ve sadece 21 ülkenin akredite diplomatik misyonu kalmıştı ülkede. Hepsi de Yahudi probleminde alakasız ülkelerdi, Brezilya, Finlandiya, Saint Dominique, Portekiz, Arjantin, Bulgaristan, Ekvador, Meksika, Kolombiya, Nikaragua, Küba, Şili gibi ülkelerdi. Hepsinin sahip olduğu Yahudi sayısını toplasan 20 bin civarındaki Türk tebası Yahudi nüfusunun yirmide biri kadar bile etmezdi. Zaten Brezilya Büyükelçisi bile gelip Behiç Bey’e danışmıyor muydu, Türk Elçiliği Yahudi meselesinde ne yapıyor diye.

“Sayın Rochat, size durumu daha net bir şekilde izah etmek istiyorum. Gelin şifreleri birlikte çözelim.

1-Yabancı işsiz Yahudi: Şu anda bırakın işsizi, işi olan Yahudi kaldı mı Fransa’da? HAYIR

2- Mademki siz çıkarmadınız bu kanunu, size zorla çıkartan kim? ALMANLAR

3- Niye size çıkarttırıyorlar bu kanunu? Sizi çok mu seviyorlar? Yoksa özellikle yabancı olan Yahudilerden bedava iş gücü taburları oluşturma fikrini Fransa ekonomisine katkı yapmak için mi istiyorlar? HAYIR

4- Yabancı Yahudilerin zaten 31 Ocak 1943'e kadar ülkelere dönme izni yok mu? Şunun şurasında ne kaldı ki 31 Ocak'a? Bu mecburi iş taburları neden yabancı Yahudilerden oluşturuluyor? Onların çok yakında gidecek olmalarına rağmen? ÇÜNKÜ RESMİ OLARAK KABUL ETMİŞ OLSALAR BİLE, ASLINDA HİÇ GÖNDERME NİYETLERİ YOK ALMANLARIN.

5- Neden size bu kanunu çıkarttırıyorlar? ÇÜNKÜ SİZİN POLİS GÜCÜNÜZDEN İSTİFADE EDECEKLER, ZATEN HER YERDE SAVAŞIYORLAR, BİR DE BU İŞE Mİ ASKER AYIRSINLAR, ONLAR SİZE TOPLATACAK, TOPLANANLARA DA ONLAR EL KOYUP GÖTÜRECEKLER. BELKİ GÖSTERMELİK SİZE BİRAZ VERİRLER, O KADAR!!!

6- Neden buna işgücü taburları, ya da mecburi iş taburları deniyor? ÇÜNKÜ TABUR DEMEK TOPLU DEMEK, PEKİ SORARIM SİZE, TOPLU YAHUDİ DEYİNCE İLK AKLINIZA GELEN KELİME NEDİR? ALMANLAR!!! İKİNCİSİ: KAMPLAR!!! ÜÇÜNCÜSÜ: TRENLER!!!!”

7- Sayın Rochat, siz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarısınız, sorarım size, Paris'teki büyükelçilik sayısı kaçtı savaş başlarken: 61, geçen sene Vichy'de kalan kaç taneydi: 40, bugün kaç tane?”

“Galiba 21,” dedi Rochat.

“Peki bu 21 büyükelçilik arasında hangi büyükelçiliğin en fazla, hem de kalanları gözden geçirirseniz misli misli en fazla Yahudi tebası var? TÜRKİYE

İşte; bence şifre bu!!! TÜRKİYE

Bu Almanlar benden intikam almak istiyorlar. Ama resmi yollardan olmalı ki Türkiye ile araları bozulmasın ve taşeron olarak da sizi kullanacaklar. Aynen 31 Ocak'a kadarki vatan-

daşlanımı tahliye etmekte sizi yetkilendirmeleri gibi, aslında akılları sıra olayı kilitlemeye çalışıyorlar. Orada da taşeron sizsiniz ve her şey resmi. İzin verdiler mi, evet verdiler. Ama resmen vermelerine rağmen, fiiliyatta Fransa'nın bürokrasi labirentine sokup izin vermemiş oldular. Vermiş gibi gözüktüler oysa. Gerçi kasımdan beri birkaç sefer yapıldı,* Türkiye'ye gönderimler oldu ama elçilik ve konsolosluklar neredeyse her işi gücü bırakıp bu bürokratik zorluklarla ilgilenir hale geldi. Hatta bir keresinde vatandaşlar sonuna kadar uğraşsın, biz artık çözülemeyen yerde yardımcı olmaya çalışalım bile demek zorunda kaldım. Hangi birine koşalım şaşırdık, işyerleri ile ilgili problemlere mi, mühürlenmiş evlerine mi, kamptan çıkarmak için yazışmalarla fiilen gidip çıkarmaya çalışmakla mı, başlı başına zor olan Türkiye yolculuğu organizasyonu ile mi, yoksa onların karşılaştıkları çıkış vizesi ve diğer ülke vizeleriyle ilgili bürokratik problemlerle mi? Bu kanuna hemen şiddetle itiraz edeceğim ve bunun bir tuzak olmasından dolayı konsolosluklarıma da derhal konuyla ilgili kesin ve net talimatları vereceğim. Buraya kadar getirdikten sonra bu işi Almanlara bir insanımı bile mecburi iş taburu kılıfı altında vermeye hiç niyetim yok.”

Rochat durumu anlamıştı ama yapabileceği hiçbir şey yoktu. Behiç Erkin'e verilen cevap, önlemlerin Alman işgal otoritelerinin baskısı altında alındığı ve bundan dolayı Fransa Hükümeti'nin yapabilecek hiçbir şeyi olmadığıydı.

Behiç Erkin derhal Paris ve Marsilya konsolosluklarına telefon ederek bunların ne anlama geldiğini ve ne kadar kurnaz bir tezgâhla karşı karşıya olduklarını anlattı. Yabancı Yahudi demek sadece Paris şehrinde 3046** Türk yahudisi anlamına geliyordu ama özellikle Vichy'den Marsilya'ya

* Robert Lazare Rouso Kasım 1942'de düzenlenen ilk seferle Türkiye'ye sağ salım gelmiştir ve hâlâ hayattadır.

** Otto Abetz Berlin'e 7 Eylül 1942'de sadece Paris şehrinde 3.046 Türk Yahudisi olduğunu bildirmişti. *Auswartiges Amt, Berlin, belge no:D III-774*, Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Bonn.

kadar olan, çok kısa zaman öncesine kadar serbest Fransa'da 13 bin civarında Türk yahudisi ile en kalabalık yabancı Yahudi nüfusuydu.

Bu 13 bin Türk Yahudisinin 3 bin kadarı muntazamdı, yani zaten Türk vatandaşlığından hiçbir zaman vazgeçmemiştir, geri kalan 10 bin kadarı "gayri muntazam" Fransız'dı: savaş yüzünden Türk vatandaşlık ilmuhaberi verilerek işlemleri başlatılanlar. İşte Behiç Erkin'in kazan dairesinde Almanlar Elçiliği basarsa yakılmaya hazır şekilde başında nöbet tuttuğu ve tutturduğu dosyalar savaş başladıktan sonra Türk yapılan 10 bin kişinin dosyasıdır. Bu sonradan Türk olanların 10 bin kişi civarında olduğunu Xavier Vallat Fransız nüfus kayıtları ile karşılaştırarak tek tek tespit edip Almanlara bildirmiştir. Ayrıca bu, gayri muntazam Türk Yahudilerinin sadece eski serbest Fransa'daki (bütün Fransa değil) tespit edilen resmi rakamıdır. Bu sayıya diğer bölgelerde kalan çok az sayıda gayri muntazam Yahudi de dahil edilirse, ki bu rakam 2 bin civarındadır, toplam "gayri muntazam" vatandaş sayısının 12 bin civarında olması muhtemeldir. Bu 12 binin, 10 bini serbest Fransa'ya kaçmıştır.

Bir de zaten muntazam olan, yani Türk vatandaşlığından hiçbir zaman çıkmamış olan, Lazare Rousso gibiler var. Onların sayısını ilave edip buna Otto Abetz'in sadece 1942 Eylül'ünde resmi olarak raporuna koyduğu Paris şehrindeki 3.046 insanı da ilave edersek zaten o esnada Fransa'nın tamamında en az 20 bin civarında hem muntazam, hem de gayri muntazam Yahudi bulunduğunu tespit edebiliyoruz.

Ayrıca önemle altını çizmek lazımdır ki, sadece serbest Fransa denilen bölgedeki ve yine sadece gayri muntazam Yahudilerin sayısının 10 bin civarında olduğu ve bunların neredeyse tamamının sağ salim İstanbul'a geldikleri, İsrail'deki Yad Vashem Müzesi kayıtlarında resmi olarak yer almaktadır. "Rescue Attempts during the Holocaust: Proceedings of the Second Yad Vashem International Historical Conference, Kudüs, sayfa 649".

Yine sadece serbest bölgedeki gayri muntazam Yahudi sayısının 10 bin olduğu başka bir kaynaktan da teyit edilmektedir. Türkiye'deki Alman Büyükelçisi Franz von Papen, hatıralarında, *Memoirs*, sf.522'de Yahudi Ofisi Sekreterliği'nin kendisi ile irtibata geçtiğini belirterek, "Güney Fransa'daki 10 bin eski Türk vatandaşı ve Levanten olan gayri muntazam Türk Yahudisinin kamplara gönderilmesini engellememi istediler benden," diye yazmaktadır.

Behiç Erkin 15 Aralık 1942 günü, Fransız Dışişleri Bakanlığı'na yazılı olarak bir kez daha başvurdu ve itiraz etti, hem de ağır kelimeler kullanarak, keskin hatlar çizerek ve Fransa Hükümeti'ni keyfi hareket ettiğine dair bir nevi suçlayarak.

"Türk vatandaşı Yahudiler düzenli konsolosluk koruması altındadırlar ve bu sebepten dolayı Fransa'daki yabancı işsiz Yahudi çalışma gruplarından muaf tutulmalıdırlar. Türk Elçiliği bu uygulamayı en öncelikli menfaatlerine ve Fransa'da yaşayan Türk vatandaşlarının haklarına vahim bir saldırı olarak görmektedir. Büyükelçiliğimiz bu meselenin aciliyeti sebebiyle, Türk vatandaşlarının şu anda tehdit altında bulundukları bu keyfi hareketten muaf tutulmaları için mümkün olduğunca çabuk Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın en üst derece otoritelerle müdahalesini talep etmektedir."*

Behiç Bey 15 Aralık 1942'de 1667-1054-6127 sayı no.'lu yazıyla durumu Ankara'ya şu şekilde bildirdi:

"Fransa Dışişleri Bakanlığı'na bir telgraf çekerek bütün işi olmayan yabancı Yahudilerin hakkında alınan işçi grupları oluşturma kararına Türk tebası Yahudilerin dahil edilmesini istedim. Muhtemelen Fransızlar herhangi bir muafiyet yapamayacaklar. Bu sebepten dolayı talebimize olumsuz bir cevap almamız muhtemeldir.

Behiç Erkin"

* Türk Büyükelçiliği'nden Fransa Dışişleri Bakanlığı'na, Aralık 1942 tarih ve 1611-6127 sayı no.'su ile yazılan yazı.

Behiç Bey Marsilya ve Paris konsolosluklarına şahsen telefon açıp işsiz Yahudiler adı altında Almanların zorla Fransızlara çıkarttırdığı kanunun gerçek amacının özellikle Türk Yahudilerini toplama kamplarına göndermek olduğunu açıkladı ve ne yapmaları gerektiğini sözlü talimatla beraber hemen yazılı olarak da bildirdi.

Marsilya Konsolosu Bedi'i Arbel, Büyükelçi'den aldığı şifai talimatı derhal uygulamaya koyup henüz diplomatik kariyerinin başlarında olan genç Konsolos Yardımcısı Necdet Kent'i görevlendirdi.

Necdet Kent'in görevi, derhal ilgili yerel yetkililer ile yüz yüze görüşerek Türk Yahudilerinin bu uygulamalara dahil edilmemesi gerektiği ile ilgili Büyükelçi'nin talimatlarını tebliğ etmektir.

Nitekim, Marsilya Konsolosu 17 Aralık 1942 tarih ve 649/80 sayı no.'lu yazı ile Nice'teki Alpes-Maritimes valisine aynen şunu yazdı:

Türkiye Başkonsolosu, Marsilya
17 Aralık 1942, no.649/80

Sayın Vali,

Size, gazetede çıkan ve uyruklarına bakılmadan tüm Yahudilerin mecburi çalıştırılması ile ilgili karname konusunda Bouches-du-Rhone Bölge valisine göndermiş olduğum mektubu ekte sunmak istiyorum. Sizin her zamanki sağduyunuza güvenerek Türk vatandaşı olan Yahudilere iki ülke arasında bir uzlaşma sağlanıncaya kadar özel bir muamele uygulamanız için başvurmak istiyorum. Bu iletişimi şahsen sağlamak üzere ve konuyu sizinle müzakere etmek için Konsolos Yardımcısı Necdet Kent'i görevlendirdim. Umarım ki kendisine olumlu bir cevap verirsiniz. Bu mesele çok ciddi olmasından dolayı, umarım ki kendisi sizinle bu konu hakkındaki müzakerelerden tatmin edici neticeler alır.

Bedi'i Arbel

Büyükelçi

Necdet Kent kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirdi ve bu konunun ne anlama geldiğini ve dolayısı ile neden bu kadar hassas olduğunu anlattı valiye.

Vali, Bedi'i Arbel'e 19 Aralık'ta cevap yazdı:

Sayın Başkonsolos,

17 Aralık'taki mektunuza cevaben ve Konsolos Yardımcısı Kent ile yaptığım görüşmeyi takiben, tüm Yahudilerin firmalara yabancı işçi açığı için alınması konusundaki önlemlerde, Türk vatandaşı Yahudilerle ilgili, Hükümet yetkilileri ile bağlantıya geçtiğimi bildirmek isterim. Hükümetim-dem talimatları beklerken, sizin vatandaşlarınıza bu uygulamaları geçici olarak durdurdum.*

İmza: Vali

Behiç Erkin'in Fransa Dışileri Bakanlığı'na yazdığı yazılar, İçişleri Bakanlığı'nın yarattığı problemlerle ilgili sebeplerden dolayı, vatandaşlarını Türkiye'ye göndermekte çektiği sıkıntılar ve bu sırada geçen zaman ve Almanların Yahudilere daha fazla zulme başlamaları, sonunda Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın Büyükelçi'ye hak vermesine sebep oldu.**

Fransa Dışişleri Bakanlığı Elçiliğe 13 Ocak 1943 günü "unions" referansı ve 101 no.'lu sayı numarası ile bir yazı gönderdi.

Yazının son paragrafı şu şekildedir:

"Önlemlerin Türk vatandaşlarına uygulanmaması için, Dışişleri Bakanlığı ülkesine dönmek isteyenlere yardım etmeye olumlu bakmaktadır. Genel olarak, Dışişleri Bakanlığı Türk Elçiliği ile beraber, yabancı Yahudilere uygulanan tedbirlerden korumak amacı ile Türk Yahudilerinin ülkelerine dönmelerini güvence altına alacak şartları çalışmaktan mutluluk duyacaktır."

* Prefect du Alpes Maritimes, 4e Division, 2d bureau, No. I.G., ref. no. 47240 4/2.

** Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf.142.

Müsteşar Salih Zeki Bey, Marsilya Başkonsolosu'ndan bir rapor getirir ve Behiç Erkin çok sinirlenir.

“Salih Zeki Bey, Fransızların bu yaptıkları insanı çıldırtıyor. Vatandaşlarımızı memlekete sağ salım gönderip şu ne olduğu belli olmayan ortamdan kurtarmak istiyoruz. Fransız Hükümeti diyor ki, Almanlardan izin alın verelim, Almanlarla konuşup olmayacak duaya amin dedirtiyoruz, Almanlar Fransız Hükümeti'ne yetki veriyor, Fransız Hükümeti Dışişleri Bakanlığı tamam yardım edelim diyor, ama İçişleri Bakanlığı daha önce çıkan bir kanun gereği çıkış vizesi vermiyor!!! Dışişleri'ne durumu bildiriyorsun, tamam alakadar olalım diyorlar ama bütün bunlar olup biterken zaman kaybediyoruz, zaman. Bu sebeplerle kaybettiğimiz zaman insanlarımızın can güvenliğini tehlikeye atıyor. Bak Marsilya Konsolosu ne göndermiş!!! Eski Liman'da oturan Türk tebamızdan 9 kişiyi evlerinden alıp toplama kampına götürmüşler. Şu Vichy Hükümeti adam gibi çalışmış olsa neredeyse her gün gelen bu gibi toplama kampına atılma olaylarının hiçbirini yaşamazdık. Bu monşerlerin keyfi yerinde burada, Almanlar onları koltuğundan indirmiyor ya, problemleri yok, Yahudi değiller diye hayatları ile ilgili bir endişe de taşınmıyorlar. Gitmişler midir acaba bir kere toplama kampına? Hayır. Biliyorlar mıdır acaba toplama kamplarından trenlerle gönderilenlerin nereye gönderildiğini? Hayır!!”

Behiç Erkin derhal Fransa Dışişleri Bakanlığı'na 3 Ocak 1943 tarih ve 175-6127 sayı no.'su ile bir yazı yazarak aşağıda isimleri verilen kişilerin serbest bırakılması için olaya müdahale etti.*

Dışişleri Bakanlığı'na

Türk Büyükelçiliği Marsilya Başkonsolosumuzun göndermiş olduğu bir rapora göre, Eski Liman'da yürütülen bir operasyon çerçevesinde birçok Türk vatandaşının evlerinden

* Türkiye Büyükelçiliği'nden Fransa Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 3 Ocak 1943 tarih ve 175-6127 sayı no.'lu yazı. Aynı zamanda Prof. Stanford Shaw, *Turkey and the Holocaust*, sf. 89.

Büyükelçi

atıldıkları ve toplama kamplarına koyuldukları bilgisini, Dışişleri Bakanlığınızın dikkatine sunarız.

Bu kişileri isimleri ve adresleri aşağıda liste halinde sunulmuştur.

Elçiliğimiz, hem bu vatandaşlarımızın, hem de bu durumda olan diğer Türk vatandaşlarının serbest bırakılmasının Bakanlığınız tarafından müdahale edilerek, temin edilmesini sağlamanızdan minnettar olacaktır.

Türk Büyükelçisi
Behiç Erkin

Eski Liman'da tutuklananların listesi

Adı ve soyadı	Doğum yeri ve tarihi, adresi
Ester Kamhi	İstanbul, 1921 3 Rue Nationale, Marsilya
Sol Kamhi	İstanbul, 1922 3 Rue Nationale, Marsilya
Mathilda Benadava	İzmir, 1909 Hotel Atlantic, Marsilya
İsak Avimelah	İstanbul, 1885 44 Rue Thubaneau, Marsilya
Yeshua Avimelah	İstanbul, 1919 44 Rue Thubaneau, Marsilya
Rachel Hasit	İstanbul, 1922 4 Rue Mazagaran, Marsilya
Lazar Hasit	İstanbul, 1880 4 Rue Mazagaran, Marsilya
Kadın Avimelah	İstanbul, 1892 44 Rue Thubaneau, Marsilya
İlya Arditti	İstanbul, 1920 13 Rue d'Aubagne, Marsilya

Tam Büyükelçi Dışişleri Bakanlığı'na Türk vatandaşlarının serbest bırakılması için derhal müdahale edin diye yazmışken, ardı arkası kesilmeyen raporlardan bir tanesi daha gelmişti.

22 Ocak gecesi ve 23 Ocak gecesi yine Marsilya'da birçok Yahudi tutuklanmıştı ve önce Beaumettes Cezaevi'ne konmuş ama oradan derhal, Alman işgali altındaki Compiègne Kampı'na gönderilmişlerdi. İçlerinde Türk tebası Yahudiler de bulunmaktaydı. Türk yetkililer tam bir hafiye gibi çalışmaktaydılar.

Marsilya Bölgesi Polis Şefi, Türk Başkonsolosu'nun 25 Ocak 1943 tarih ve 58/12 sayı no.'su ile kendisine gönderdiği yazıya 28 Ocak'ta 63/14 sayı no.'su ile cevap verdi. Bu yazıda Polis Şefi M. De Porzie konuyla ilgilenip haber vereceğini yazıyordu.

Behiç Erkin bu son gelişmelerden artık o kadar rahatsız olmuştu ki, durumun kritikliği ve ciddiyeti açısından, hiçbir vatandaşının çalışma grubu adı altında toplanarak, gerçekte toplama kamplarına gönderilmesine müsaade etmeyeceğini, böyle bir durumla karşılaşılırsa ne yapılması gerektiğini açık ve net bir şekilde detaylandırarak bir yazı gönderdi.

Bu olaylara tepkisinin dozajını yazılı olarak da iyice artırdı ve bu gibi toplama olaylarına **ilgili otorite her kimse müdahale edilecek** talimatını verdi.

Konsoloslukların da mecburi işçi için toplama yapılmasına kesinlikle müsaade etmemesini temin etmek için 27 Ocak 1943 günü Marsilya Konsolosluğu'na gayet açık, en ince detayına kadar böyle bir durumla karşılaşıldığı takdirde ne yapılması gerektiğini açıklayan bir talimat gönderdi.

“Evrakları düzenli olan Yahudi vatandaşlarımız mecburi işçiliğe maruz olamaz ve eğer böyle bir durum ortaya çıkarsa gayet doğaldır ki, onlara koruma sağlamalıyız. Polis şeflerine bu ve benzeri talimatlarım hatırlatılmalı, gerektiğinde ilgili otoritelere müdahale edilecek.”*

Behiç Erkin Marsilya Başkonsolosu'na Türk vatandaşlarının hakları ile ilgili ısrarlı olunması ve gerekiyorsa ilgili otorite her kimse (Fransız olsun, Alman olsun), bir olay olduğunda derhal müdahale edilmesi talimatını verdi yazılı olarak.

* Türk Büyükelçiliği'den Marsilya Konsolosluğu'na 27 Ocak 1943 tarih ve 44-17 sayı no.'su ile yazılan talimat.

DİPLOMATLAR CAN PAZARINDA

Bu dozajı iyice artırılmış ve kesin talimattan kısa bir süre sonra bir akşam evinde oturan Konsolos Yardımcısı Necdet Kent'in kapısı çalındı. Akşam saat 20.00-21.00 sularıydı, kapıyı açan Necdet Kent karşısında konsoloslukta tercüman olarak çalışan genç Yahudi Sadi İşcan'ı buldu. Nefes nefese olan Sadi İşcan, aynen birkaç hafta önce Eski Liman bölgesinde olanlar gibi, bu sefer de başka bir bölgedeki Yahudileri topladıklarını anlattı ve bunların birçoğunun da Türk vatandaşı olduğunu söyledi.

Bu toplanılan insanların Saint Charles tren istasyonuna gönderildiğini öğrendiğini söyledi Sadi İşcan.

Necdet Kent hemen ayakkabılarını giydi ve "Yürü Sadi, yürü, müdahale etmemiz lazım hemen," dedi.

İstasyona vardıklarında tren neredeyse kalkmaya hazırdı. En baştan itibaren bu iki genç adam "Bu vagona Türk var mı?" diye bağıra bağıra arka vagonlara doğru ilerliyorlardı.

Tam umutları kesilmek üzereyken en arkadaki 2 vagonun "Biz Türküz, biz Türküz!" sesi duyuldu. Hemen oraya koşular.

Fakat aynı zamanda istasyondaki Alman askerinin de dikkatini çekmişti bu vagonlara bağıra bağıra arkalara doğru ilerleyen adamlar. Alman asker de hareketlendi.

"Ben Marsilya Konsolosluğu yetkilisiyim, konsolos yardımcısıyım, ismim Necdet Kent," dedi vagondakilere ama o esnada gözüne ilişen bir yazı karşısında irkildi. İçinde şoke olmuş ve ağlayan insanların bulunduğu iki vagonun üstünde de "Bu vagon 20 büyükbaş hayvan ve yarım ton saman kapasitelidir" yazısı vardı. Vagonlardan gelen pis hayvan kokuları da cabası!!!

Necdet Kent bu manzara karşısında bir an şoke olmuştu ama Alman askerinin sesiyle hemen toparlandı.

“Siz ne yaptığınızı zannediyorsunuz burada?” dedi Alman asker.

“Ben Marsilya’daki Türk Konsolosluğu’ndan geliyorum, konsolos yardımcısıyım ve sizden derhal buradaki Türk vatandaşlarının aşağı indirilmelerini istiyorum,” dedi Necdet Kent tüm serinkanlı diplomat edasını ve nezaketini takınarak.

“Bunlar sadece Yahudi,” dedi Alman subay,

“Bakın, büyük bir hata yapıyorsunuz, ben bir Türk diplomatıyım ve derhal bu hatanın düzeltilerek vatandaşlarımın aşağı indirilmelerini rica ediyorum sizden,” dedi Necdet Kent ısrarla.

Alman subay sert ve tavizsiz bir ifadeyle, “Ben bu istasyonda görevliyim ve bana istasyona getirilen Yahudileri yükle, gönder emri verildi, bunlar da sıradan birer Yahudi, o kadar!!! Gidiyorlar!!!” dedi ve vagonun kapısını kilitlemek üzere adım atar atmaz, Necdet Kent daha atik davrandı ve önüne geçip vagonun kapısını aralayıp, tırmanıp girdi içine, “Atla Sadi sen de,” dedi ve Sadi İşcan da atladı vagona.

Vagondaki perişan insanlar bu manzarayı şaşkınlıkla seyrederlerdi.

Alman subay “Siz ne yaptığınızı zannediyorsunuz, Yahudi misiniz siz, insenize aşağı!” dedi.

“Senin emirlerin varsa benim de emirlerim var, müdahale ediyorum, şimdi ya bizi bırakırsın ya da...” demeye vakit kalmadan Alman subay kapıyı kapattığı gibi kilidi de taktı ve arka vagona yöneldi, onu da kilitledi. Arkasından trenin hareket etmesi için var gücüyle düdüğünü öttürdü.

Vagondakiler tam bir şok içerisindeydiler. Keza Necdet Kent’le Sadi İşcan’da!! Ama Necdet Kent korktuğu halde hemen kendini toparlayıp hiç renk vermedi. Büyükelçi’nin talimatlarını neredeyse harfiyen yerine getirmişti, o an bulabildiği tek müdahale yolu olan Alman askerini vagona binerek tehdit de etmişti ama Alman askerinin umurunda olmamıştı.

Olsaydı tren kalkmazdı zaten, o küçük istasyonun büyük komutanı netice itibarıyla askerdi ve müsaade etmese o treni

hiçbir güç o an ordan kaldıramazdı. Ama Alman asker düdüğü bile öttürmüştü ve şimdi Necdet Kent de yanına aldığı Sadi İşcan'la beraber vagondaki vatandaşları ile aynı kaderi paylaşıyordu.

Her ne kadar diplomatik kariyerinin başında olsa dahi, hele bu konunun ne kadar önemli olduğunu Başkonsolos, Behiç Erkin'den aldığı talimat sonrasında, kendisini konuyla ilgili yetkililerle görüşmede görevlendirdiyse bile, arkasından talimatın dozajını artıran, müdahale edilecek emrini veren Büyükelçi'nin dediklerini harfiyen uygulamış olsa bile, şu anda o meşhur "meçhule yol alan trenlerden" birinin içindeydi!!!

Alman subay istasyonda odasında otururken birden kapı açıldı ve iki adam girdi içeri!! Ne oluyor siz de kimsiniz demeye kalmadan adamlardan biri çok sert bir ses tonu ile, "Buraya iki genç adam geldi mi hiç?" diye sordu!!

"Bu akşam ne oluyor burada anlamak mümkün değil, evet demin iki kişi geldi ve hatta trene bindi, Türküm dedi, siz de mi Türksünüz?"

"Trene bindi ne demek!" dedi Sadi İşcan'ın babası, çünkü oğluydu o trene binen!!

"Trene bindi demek, trene bindi demek," dedi Alman asker, oldukça gergin bir ortam vardı.

"Peki hangi trene bindi, tren nerde, istasyon boş?" dedi Bedi'i Arbel.

"Boş tabii ki," dedi Alman asker, "tren gitti!!!"

"Peki bizim iki konsolosluk görevlimiz?" dedi, Bedi'i Arbel.

"Onlar da trenle beraber gitti!!"

"Anlamadım!" dedi Bedi'i Arbel.

Alman asker "Anlamayacak bir şey yok, bindiler vagona, emrim var deyip inmeyi reddettiler, ben de indirmeyi başaramayınca bu iki inatçı adam da trenle beraber gitti!!" der demez, Bedi'i Arbel, kaskatı kesilen Sadi İşcan'ın babasını kolundan tuttuğu gibi, "Hemen gidelim, burada boşuna vakit

kaybetmeyelim, ben ne yapılması gerektiğini çok iyi biliyorum,” dedi.

Hemen başkonsolosun evine gittiler.

Yolda Bedi’i Arbel Vichy’de Gestapo Karargâhı’nın Elçiliğın hemen yanında olduğunu ve durumu Büyükelçi’ye derhal bildireceğini, merak etmemesini, Büyükelçi’nin nasıl bir kişilik olduğunu anlattı düşünceli babaya.

Bedi’i Arbel telefonda durumu anlattı Büyükelçi’ye.

“Siz ne diyorsunuz Bedi’i Bey” dedi Behiç Bey. “Necdet genç tabii daha, vur dedik öldürmüş!!! Demek ki çok çaresiz kaldı, aferin ona!! Şimdi merak etmeyin, emrimi fazlasıyla uygulayan bu cesur gençleri kurtarmak benim boynumun borcudur!!!” diye ekledi kendinden emin ses tonu ile.

Alman Gestapo karargâhı sürpriz bir konuğun baskınına uğradı, yandaki Türk Elçiliği’nin, yakın takip altında tuttukları Elçiliğın Büyükelçisi o geceki nöbetçi subayı Struve’nin karşısındaydı ve kelimenin tam anlamı ile burnundan soluyordu!!!

“Derhal Krug von Nidda’yı çağırın buraya!” dedi Büyükelçi.

Gayet sert ve sinirli olduğu her halinden belliydi Büyükelçi’nin, Struve ne olduğunu sormak istedi ama Büyükelçi tavizsiz bir şekilde aynı şeyi söyledi ve ekledi: “İki ülke büyük bir krize doğru gidiyor ve sen hâlâ bana soru sorarak vakit kaybediyorsun!”

Struve bir kriz olduğunu ve bu saatte daha kısa bir süre önce misafiri olduğu bu sert ama saygılı yaşlı adamın gözlerini gözlerinin içine dikmesinden bile anlayabiliyordu.

“İnan bana Krug von Nidda’yı derhal çağırmazsan bu büyük bir hata olur ve bu hatayı sana eminim pahalıya ödetir!” dedi Büyükelçi.

Alman adam çaresiz kaldı, masasına geçip bir not yazıp zarf içine koydu.

“Neden telefon etmiyorsunuz?” diye sordu Büyükelçi.

“Kendisi bir yere davetliydi bu akşam, halen ordadır, sizi temin ederim Sayın Büyükelçi, bu notumu şimdi arabayla kendisine göndereceğim, eminim derhal gelecektir,” dedi Struve.

Nöbetçi subay şaşkındı çünkü Krug von Nidda ile Türk Büyükelçisi’nin birçok defalar bir araya geldiği, hatta bir keresinde Otto Abetz’le görüşmeye bile gittiğini neredeyse bilmeyen yoktu Gestapo karargâhında!

Daha çok kısa bir süre önce, Krug von Nidda, Finlandiya Elçisi Holm, Mareşal Pétain’in sivil kabine şefi Jardel, Vichy Su İdaresi Komiseri Loiseau ve eşi, Macar gazeteci Dobluhoff ve Struve yemeğe davetliydiler Türk Büyükelçiliği’ne. Struve, Krug von Nidda’nın Büyükelçi’ye Yahudilere yaptığı yardımdan dolayı zaman zaman kızsı bile, nasıl saygı duyduğunu biliyordu ve en üst rütbe Demir Haç Madalyası taşımasının ne kadar gurur verici bir şey olduğunu bizzat anlattığına şahit olmuştu kaç kere. Herhalde von Nidda kızmayacaktır diye düşünüyordu.

Büyükelçi oturmayı bile reddetmişti. Dimdik ayakta duruyordu. Oysa çocukluktan kalma bir rahatsızlıktan dolayı sağ bacağı oldukça ağrıyordu ama bastonunu almıştı yanına.

Çok geçmeden Krug von Nidda geldi ve, “Aman Sayın Ekselansları, bu kadar acil ve mühim ne var, yolda meraktan neredeyse ölecektim, yoksa Türkiye savaşa mı dahil oldu?” dedi hafif gülümseyerek.

Baktı Büyükelçi hiç ama hiç gülmüyordu ve ayaktaydı.

“Sayenizde savaşa katılmak üzereyiz,” dedi Büyükelçi.

“Anlayamadım,” dedi von Nida.

“Sizin bir istasyon komutanınız benim 2 vagon dolusu vatandaşımı ve üstüne üstlük bu kadarı yetmezmiş gibi iki konsolosluk görevlisini trene kapatıp göndermiş. Hem de bu iki kişiden biri sadece konsolosluk görevlisi değil, bir diplomatıdır, konsolos vekilinin ta kendisidir. Büyük bir diplomatik rezalet yaşanıyor ki bu kullanabileceğim en hafif kelimedir. Sizin bu istasyon komutanınız ne yaptığını zannediyor? Bu-

rada neredeyse 3 senedir sizinle tesis ettiğimiz ilişkilerimizi siz çöpe atmak mı istiyorsunuz, daha net konuşayım, iki eski dost, müttefik ülke şu anda herkesin olmasını istediği yer-
deyken, tamir edilemeyecek kadar tahrip mi etmek istiyorsu-
nuz siz?” dedi Büyükelçi.

Krug von Nidda çok rahatsız olmuştu.

“İsterseniz benim odama geçelim Sayın Büyükelçi,” dedi.

“Benim vatandaşlarım ve diplomatım o trenden indiril-
mediği müddetçe, hiçbir güç beni kımıldatamaz yerimden,”
dedi Büyükelçi.

Krug von Nidda şaşkındı, bu öyle kolay verilecek bir ka-
rar değildi, sonuçta o tren yola çıkmıştı. Zaten Yahudi mese-
lesi konusunda inanılmaz bir baskı vardı üzerinde.

“Bu yanlışa derhal müdahale etmezseniz, iki ülke arasında
kriz kaçınılmaz olur, burada olanları da her bir detayına ka-
dar Cumhurbaşkanına anlattığımda, eminim Berlin Türkiye
ile ilişkileri krize sokmakta inisiyatif kullanmayan bütün
yetkililerin kariyerlerini derhal gözden geçirecektir. Bunun
tercih edeceğiniz bir durum olduğunu düşünüyorsanız o za-
man başka ancak geçen her saniye aleyhimize işliyor ve ben
burada bu işi bir neticeye vardırıramazsam, daha fazla vakit
kaybetmeden, Cumhurbaşkanına durumu bildirmek üzere
ayrılacağım,” dedi Büyükelçi.

Bunun üzerine Krug von Nidda, “Bana çok kısa bir müd-
det müsaade ediniz,” dedi ve kendi odasına doğru yöneldi.

Trende ise kelimenin tam anlamıyla bir dram yaşanmak-
taydı. İnsanların çaresizliği gözlerinden okunuyordu, Türk
diplomatının bile onları aşağı indirmeye gücü yetmemişti. Bu
ne nefretti, bu ne kindi, bu ne hırstı Yahudilere karşı, nereye
götürülüyorlardı, ne olacaktı onlara?

Necdet Kent serinkanlılığını hâlâ korumaya çalışıyordu.
Ama dakikalar koşarcasına ilerliyor, saatler geçiyor ve tren
gecenin sessizliğini yarıp tam bir karanlığa doğru yol alıyor-
du.

Sadi İşcan ise korkuyordu. Ne de olsa Yahudi'ydi. Bu defa Türk olmanın ayrıcalığı da kurtaramazdı kendisini bu gittikleri yerde diye aklından geçiriyordu herhalde ki, "Korkma," dedi Necdet Kent. "Bir hal çaresi bulacağız. Seni ben bindirdim, benim sorumluluğum altındasın ve konsolosluk görevlisisin!!"

"İyi ama ben Yahudiyim!"

"Bir şey olmaz, diplomatik Yahudisin."

"Bu tren, hele hele bu vagon pek bir diplomatik değil ama!!"

"Diyelim ki biz diplomatığız, peki..." Gerisini söyleyemeden göstereceği insanların zaten halihazırda kendine baktığını ve onları dinlediğini, kendisinin de korkudan dolayı sesinin tonunu pek ayarlayamadığını idrak etti. Sadi yer yarılrsa içine girebilirdi o an.

Behiç Erkin hâlâ ayakta bekliyordu. Yerinden kımıldamamıştı. Karargâhta bir hareketlenme vardı, tam olarak ne olduğunu anlayamıyordu.

Krug von Nidda geldi nihayet.

"Gerekli temasları yaptım, bundan sonra yapabileceğimiz tek şey beklemek!!" dedi

Büyükelçi hiç cevap vermedi, ayakta beklemeye devam etti. Ta ki sağ dizindeki sancı onu zorla oturtana kadar.

Karşılıklı oturmuşlardı Krug von Nidda'yla Behiç Erkin.

"Siz burada beklemek istemezseniz, ben size neticeyi bildiririm gelir gelmez," dedi Krug von Nidda, ancak Büyükelçi'nin bakışları bile sorduğuna soracağına pişman etmişti Alman'ı.

Bu olay neticelenene kadar Behiç Erkin'in konuşmaya hiç niyeti olmayan bir kararlılıkta olması, Krug von Nidda'yı da sessiz kalmaya itti. Tam bir sessizlik hâkimdi şimdi Alman karargâhına.

Diğer taraftan vagona da insanlar bitap düşmüşlerdi, uyu-masalar bile sadece trenin sesi vardı gecenin karanlığında.

Karargâhta Büyükelçi derin bir düşünceye daldı, "25 yıl önce de Almanlarla karşılıklı oturuyordum, aradan 25 yıl geçtikten sonra da. Nedir benim bu çektiğim?" dedi. "Paris'e

bir şey yoktu artık. Her şey bitmişti. Herkes irkildi, çünkü kalabalık Alman askerleri trenin arkasına doğru yaklaşıyorlardı, Almanca sesleri herkesin kulağını tırmalıyor ve tüyle-rini diken diken ediyordu.

Necdet Kent ayağa kalkmış, kapının önünde yerini almıştı bile. Açıldığında durumu anlatacak, müdahaleye sonuna kadar devam edecekti. Nitekim kapı açıldı.

Necdet Kent hemen kapının önünde ayakta, kalın paltolu, her halinden SS olduğu belli olan bir yüksek rütbeli ve uzun boylu kumandan da aşağıda vagonun önünde duruyordu. Bu adam her halinden belliydi ki bir istasyon kumandanı değildi.

“Bu trendeki Türk diplomat siz misiniz?” diye sordu Alman komutan.

“İkimiziz,” dedi Sadi İşcan’ı yanına alarak.

“Lütfen aşağı iner misiniz” dedi Alman komutan.

“Hayır,” dedi Necdet Kent. “Benim binme sebebim buradaki Türk vatandaşlarının haklarını korumaktır. Onlar bu trenden benimle beraber inmedikleri müddetçe, vazifemi yerine getirmiş sayılmam, dolayısıyla inmeme imkân yok.”

Alman komutan vagona çıktı bir anda çevik bir hareketle. Oldukça uzun boyluydu. Kokudan suratını ekşiterek, tiksine tiksine vagonun içine baktı Necdet Kent’in omzunun sağ ve sol yanından.

“Bunlardan hangisi vatandaşınız?” diye sorar sormaz, vagonun içinde nefes bile almaz oldu insanlar. Kendi hayatları, canları, aileleri üzerine birinin karar vermesiyle karşı karşıyaydılar, çünkü hepsi Türk değildi.

“Hepsi Türk vatandaşdır, o yüzden itirazımı binerek gösterdim!” deyince Necdet Kent, insanlar nefes alıp vermeye başladılar tekrar.

Alman komutan birkaç saniye sessizce Necdet Kent’in gözlerinin içine baktı. Necdet Kent de Alman komutanın gözlerinin içine.

“Hangisi Türkse alıp inin aşağı bu trenden.”

“Hepsi Türk.”

“O zaman hepsini indirin aşağı derhal,” dedi ve arkasını dönüp aşağı indi Alman komutan.

Sadi İşcan da dahil olmak üzere kimse inanmamıştı olanlara, o leş gibi kokan büyükbaş hayvan vagonunda o kadar karamsarlığa kapılmışlardı ki, sanki basiretleri bağlanmış gibi öylesine durmaktaydılar.

“Hadisenize, ne bekliyorsunuz, inin derhal aşağı!” diye Türkçe seslenince Necdet Kent herkes hareketlendi ve sessizce aşağı inmeye başladılar. Almanlar seyretmekteydi. Belki de kahrolarak seyretmekteydi.

Öbür vagonun da kapısı açılmış, 2 vagon insan aşağıya inmişti. Kimse inanmamaktayken bir düdük sesi duyuldu ve tren yavaş yavaş hareket etmeye başladı. Alman askerler de arkalarını dönmüş gidiyorlardı. Almanlar gözden kaybolduğu an Necdet Kent’in etrafını saran kalabalık, ona dokunmaya, onu öpmeye çalıştı.

“Sadi, bir kamyon gibi bir şey bulmamız lazım bu insanlara!” Necdet Kent hâlâ müdahale ediyordu duruma, ne de olsa emir almıştı Büyükelçi’den.

Behiç Erkin elindeki telegrafı okudu. Çok yorulmuştu, ayağa kalktı. Önce kafasıyla teşekkür etti, sonra hayatında ilk defa Almanca konuştu:

“Danke Herr von Nidda!”

“Bir şey söyleyebilir miyim Sayın Büyükelçi?” dedi Krug von Nidda.

“Buyrun, lütfen.”

“Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı’daki Alman komutanların neden hem sizi sevmediklerini hem de büyük saygı duyduklarını şimdi anladım. Demir Haç Madalyası doğru insana verilmiş,” dedi ve aniden topuklarını sıkıca birbirine vurarak asker selamı verdi Krug von Nidda.

Behiç Erkin’in suratında bir tebessüm belirdi uzun saatler sonrasında.

“BÜYÜKELÇİ GİTSİN” BASKILARI ARTIYOR

Behiç Erkin'in Yahudiler için yaptıkları artık Almanlar ve Vichy Hükümeti tarafından, rahatsızlık boyutunu çoktan aşmıştı zaten ama en son olanlar artık bu iki ülkenin Türkiye üzerinde bu sefer çok daha yoğun baskı kurmalarına sebep oldu. Artık kesinlikle bu Büyükelçi'nin gitmesini istiyorlardı.

Bu arada Behiç Erkin vatandaşı olan Yahudileri Türkiye'ye göndermek için son tarih olan 31 Ocak 1943 tarihini de değiştirmeyi başarmıştı, tahliye 31 Mart 1943'e ertelendi, ancak sonra tekrar ertelendi, tekrar ertelendi. Behiç Erkin 1942'den başlayarak, özellikle 1943 senesinde çok yoğun olarak kabileler düzenledi İstanbul'a.*

Behiç Bey, Fransa'daki görevinden, Nazilerin milyonlarca Yahudi'yi ölüm kamplarına taşıdıkları esnada, Yahudi dolu tren kabilelerini ters istikamette yaşama taşıma işlerini başlatması ve bir düzene sokması, bu olaya izin verdikleri halde kabullenemeyenlerin Ankara'ya yaptıkları büyük baskılar sonucunda 1943 Ağustos'unda ayrılmak zorunda kaldı.

Ama içi rahattı, önce 10.000 Yahudi'ye Türk vatandaşlık ve-sikası verilmesini sağlamış, savaş ortamından onları tahliye edip Türkiye'ye dönmelerinin onayını resmi olarak her iki ülkeden de almayı başarmış ve vatandaşlıktan hiç çıkmamışlarla beraber toplam 20.000 civarındaki Yahudi'nin hayatta kalmasını sağlayabilecek seferleri başlatmıştı. O artık burada olmasa bile arkada kalan herkes ne yapılacağını çok iyi öğrenmişti.

Behiç Erkin Yahudilere yaptığı yardımları, her şeyden önce vicdanı olan biteni kabul etmediği için yapıyordu, insan

* Ankara'daki Amerikan Elçisi Laurence G. Steinhardt 9 Şubat 1944 senesinde İstanbul'daki Yahudi Ajansı'nın başındaki Chaim (Hayim) Barlas'a yazdığı mektupta 42 senesinde, 43 senesinde çok teşvik edici bir tahliye artışı gözleendiğini yazar.

sı ile ilgili emri, yanlış olduğuna inandığı için uygulamadı. Mustafa Kemal'e uygulamama nedenlerini açıklayarak cesaretini ortaya koydu ve cepheye sevkıyatı dakikası dakikasına planladığı gibi gerçekleştirmeyi başararak cephe gerisindeki, yani perde arkasındaki en önemli başarıya imza attı.

Cumhuriyet kurulur kurulmaz İsmet İnönü Başbakan ve Behiç Erkin ise sadece Demiryolları Genel Müdürü iken, İsmet Bey'e, Başbakan'a, demiryollarının yabancı işletmecilere geri verilmesi fikrine müdahale ederek millileştirilmesini sağlayan konuşmayı yapma cesaretini gösterdi: "İsterseniz Türklerin de trenleri mükemmel bir şekilde işleteceğine dair size senet imzalayıp vereyim."

Mustafa Kemal'e bir sohbet esnasında istihbarat işlerinin resmi olması gerektiği konusunda fikrini beyan ederek, MİT, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın kurulmasının fikir babalığını yaptı ve MİT'in kurucu karamamesine bakan olarak imza attı.

Bakanlıktan istifa sebebi bile İsmet İnönü'nün kendi sorumluluk alanı olan Bayındırlık Bakanlığı'na bir bürokratin atanması konusundaki ısrarlı talebiydi. Behiç Erkin yanlış olduğuna inandığı bu atama talebini Başbakan'a, kendi fikrini savunarak yapmadı.

"Benim bakanlığımdaki işlerle ilgili sorumluluk bana aittir, kimseye müdahale ettirmem, bakanlığımı layığı ile idare edemezsem o zaman hesap sorarsınız, ben de hesap veririm, ama işime kimseyi müdahale ettirmem," demişti Başbakan İsmet İnönü'ye ve İsmet Bey'le bu konuda anlaşamayınca, bakanlık görevinden o anda istifa ederek o odadan çıktı.

Belki de doğru olmadığına inandığı konularda, karşısındaki kişi ya da güç ne olursa olsun, doğruları savunmadaki kararlılığı ve gücünü aldığı yaradılışından olsa gerek, Behiç Erkin'e 1939-1940-1941-1942-1943 senelerinde insanlığın gördüğü en büyük dramda kader, Nazilerin Yahudilere uyguladığı o korkunç soykırımda, en azından 20.000 Türk asıllı Yahudi'nin hayatta kalmasında başrol oynama görevini yüklemişti. Belki de Allah tarafından gönderilmişti bu göreve.

b y kel iyi geri çekmesi için büyük baskı uyguladı. Bu baskı Amerika'da *Washington Post* gazetesinde bile "Büyükelçinin suçlanan aktivitelerinde kuvvetli Nazi engeli" ba lı ı ile yer buldu. Bu ba lı ın altında, "Türkiye Fransa'daki Büyükelçisi Behiç Erkin'i Almanlar tarafından Vichy'deki El ili i üzerinde uygulanan baskılar yüzünden geri çağırdı" diye yazarak duyuruyordu Amerikalı okurlarına *Washington Post* 17 Haziran 1943'te.

Behiç Erkin Yahudilere yapılanın yanlış olduğunu tespit ettiği an, Türk Büyükelçisi olduğu için, kendi vatandaşlarının haklarını ve canlarını korumak için karşısındaki Vichy Hükümeti'ne ve Nazi Almanya'sına sonuna kadar direndi. Çünkü geçmişinden sahip olduğu stratejik yerlerdeki askerlik tecrübeleri, yaşadığı savaşlar ve devlet adamlı ı tecrübelerinin ona kazandırdığı çok önemli bir meziyeti vardı: muhakeme gücü. İşte bu muhakeme gücü onun, hem Fransa'nın hem de Almanya'nın Türkiye'yi karşısına almak istemediği ve/veya alamayacağı sonucuna ulaşmasını sağlıyordu. Bu sonuca ulaşması ise, hayatını riske etme pahasına dahi olsa, şahsen hiç tanımadığı binlerce insanın, tek hayatta kalma umudu yapmıştı onu.

Almanlar Fransa'yı işgal edince, binlerce insan için ölümlle yaşam arasındaki tek fark üstünde damga olan bir k  it parçasıydı.

 st nde AY ve YILDIZ taşıyan bir k  it parçası ve yine üstünde AY ve YILDIZ olan bir resmi damga.

Bu k  ıda sahip olundu unda, bu hakları kendi hayatı pahasına koruyan bir Büyükelçi vardı o sırada Fransa'da; hem de en yüksek Alman makamının karşısına çıkıp haklarını savunacak kadar inancı ve en yüksek Fransız makamına gidecek kadar da y re i olan bir Büyükelçi.

İşte o Büyükelçi Behiç Bey'di...

Ama o sadece bir büyükelçi değil, Çanakkale Harbi'nde cepheye asker sevkıyatının aksamadan yapılmasını sağlayan Kurtuluş Sava ımızın lojisti inin başındaki komutandı, Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temeller üstüne kurulmasında büyük emeği geçen bir bakandı.

O, Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkada ıydı, silah arkada ıydı ve adı da BEHİÇ ERKİN'di.

Büyükelçi

EK

 SAK B TRAN DOSYASI

E i: Sarah Bitran

Evinin yakınında 1 Ekim 1942'de yakalandı; Drancy Toplama Kamp 'na yolland .

Drancy'den 12 Mart 1943'de sal verildi.

Yurdu Türkiye'ye tren konvoyuyla 15 Mart 1943'te geri gönderildi.

I. TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ SS Y ZBA ISI HEINZ RÖTHKE'Y ,  SAK B TRAN'IN TÜRK VATANDAŞI OLDUĞU KONUSUNDA B LG LEND R R VE B TRAN'IN SERBEST B RAKILMASINI  STER. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris) Y zba ı Heinz Röthke'ye, 31 bis Avenue Foch, Paris, 2 Ekim 1942 Dosya no.1331. Türk Büyükelçiliği (Paris) Arşivleri.

Türkiye Cumhuriyeti, Paris Büyükelçiliği
2 Ekim 1942 Dosya no. 1331

Y zba ı Röthke
31 bis Avenue Foch, Paris
Sayın Y zba ı Röthke,

Paris'te bulunan Türk Büyükelçiliği'ne, yine bu büyükelçilik tarafından 20 Mayıs 1942 tarihinde verilmiş 61 numaralı pasaport sahibi Yahudi vatandaşı Bay  sak Bitran'ın evine dönerken, evinin yakınlarındaki Sedaine Caddesi'nde tutukland Ğı bildirilmiştir. Bu Büyükelçilik, Alman yetkililerinden eğer Bay  sak Bitran'a ait bir suç bulunmam ssa, kendisini  zg r bırakma nezaketini göstermelerini istemektedir. Türkiye Büyükelçiliği Alman yetkililerin bu konuda kar ıla acakları sorunlar için önceden teşekkürlerini sunmakta ve bu vesileyle konunun dikkatle ele alınacağına dair güvenlerini yinelemektedir.

 mza
Büyükelçi

II. TÜRKİYE BÜYÜKELÇİLİĞİ TÜRK VATANDAŞI  SAK B TRAN'IN YAKALANDIĞINI VE DRANCY'YE YOLLANDIĞINI KAMP KOMUTANINA B LD R R. B TRAN'IN DRANCY'DE OLUP OLMADIĞINI SORAR, ORADA OLDUĞU TAKD RDE DE ÖZGÜR B RAKILMASINI  STER. Türk Büyükelçiliği'nden Drancy Kampı Komutanı'na Dosya no. 134, 2 Ekim 1942. Türk Konsolosluk  Arşivleri (Paris).

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Paris
2 Ekim 1942 Dosya no. 134

Emir Kivırcık

Drancy Toplama Kampı Müdürlüğüne,
Sayın Müdür,

Bu Büyükelçilik, yine Büyükelçiliğimiz tarafından 20 Mayıs 1942 yılında verilmiş 61 numaralı pasaport sahibi vatandaşı İsak Bitran'ın Alman polisler tarafından tutuklandığını ve Drancy'de tutulduğunu öğrenmiştir. Bu Türk vatandaşının sizin yönetiminizdeki Kamp'ta tutulup tutulmadığına dair beni bilgilendirmenizi rica ediyorum; böylece ben de geç kalmadan hiçbir suçu bulunmayan vatandaşımın serbest bırakılması için gerekli mercilerle iletişime geçebilirim.

Acele bir yanıt beklerken Sayın Müdür, konunun tarafınızdan dikkatle ele alınacağına dair güvenimi ve saygılarımı kabul etmenizi rica ederim.

İmza

Konsolos

III. TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ ALMAN BÜYÜKELÇİLİĞİ'Nİ, İSAK BİTRAN'IN TÜRK VATANDAŞI OLDUĞUNA DAİR BİLGİLENDİRİR VE KENDİSİNİN DRANCY'DEN SALIVERİLMESİNİ İSTER. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris) Alman Büyükelçiliği'ne (Paris) Dosya no. 130, 5 Ekim 1942, Türk Konsoloslugu Arşivleri (Paris).

Türkiye Cumhuriyeti, Paris Büyükelçiliği
5 Ekim 1942 Dosya no. 130

Alman Konsoloslugu, Paris,

Türkiye Büyükelçisi Alman Konsolosu'na saygılar sunar ve Büyükelçiliğimiz tarafından 20 Mayıs 1942'de verilmiş 61 numaralı pasaport sahibi Türk vatandaşlarından Yahudi dinine mensup Bay İsak Bitran'ın 2 Ekim sabahı saat 11 civarında Sedaine Caddesi'nde Alman polisi tarafından tutuklandığının ve Drancy'ye yollandığının tarafımıza bildirildiğine dikkatinizi çekmek ister. Büyükelçimiz Alman Konsolosu'nun eğer Bay İsak Bitran'a ait bir suç bulunmamışsa, yetkililerden kendisinin özgür bırakılmasına müdahale etmesini şükranla karşılayacaktır. Büyükelçiliğimiz bu konuda karşılaşılabilecek sorunlar için önceden teşekkür eder ve bu vesileyle konunun dikkatle ele alınacağına dair güvenlerini yineler.

İmza

Konsolos

IV. SS SUBAYI HEINZ RÖTHKE PARİS TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ'Nİ İSAK BİTRAN'IN 1 EKİM'DE ALMAN KARŞITI HAREKETLERE KARIŞTIĞINDAN DOLAYI TUTUKLANDIĞI, DRANCY KAMPI'NA YOLLANDIĞI VE SERBEST BIRAKILMASININ DÜŞÜNÜLMEDİĞİ KONUSUNDA BİLGİLENDİRİR. Saldırı Birliği Komuta-

Büyükelçi

nı H. Röthke'den -Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD im Bereich des Militärfehlshaber in Frankreich- Türk Büyükelçiliği'ne no. IV J SA 241, Paris, 3 Ekim 1942. Türk Konsoloslugu Arşivleri (Paris).

Fransa Askeri Komuta Bölgesi,
Güvenlik ve SD Polisi Komutanı
Paris, 3 Ekim 1942
IV J SA 241D, Ah/Bir

Türkiye Büyükelçiliği'ne (Paris),
Konu: Türk Yahudi vatandaş İsak Bitran, doğumu 21 Şubat 1904 İstanbul, Türkiye, ikameti 83 Sedaine Caddesi, Paris.

Referans: 2 Ekim 1942'de gelen mektup, dosya no. 133.

Yahudi İsak Bitran 1 Ekim 1942'de Alman karşıtı faaliyetlere katıldığı gerekçesiyle tutuklanmış ve Drancy'deki Yahudi Kampı'na yollanmıştır. Serbest bırakılması söz konusu değildir. Ancak suçundan dolayı onu yargılama yetkisine sahip Yahudi Meclisi'nin, sizin vatandaşınızı ilgilen-diren bu olayda belki bir istisna yapması söz konusu olabilir.

İmza

H. Röthke,

SS-Saldırı Birliği Komutanı.

V. İSAK BİTRAN'IN EŞİ SARAH, EŞİNİN POLİTİK HAREKETLERDE YER ALDIĞI İDDİASINI REDDEDER VE AİLENİN TÜRKİYE'YE GERİ DÖNEBİLMESİ İÇİN EŞİNİN SERBEST BIRAKILMASINI İSTER. Sarah Bitran'dan, 83 Sedaine Caddesi, Paris, Türkiye Büyükelçiliği'ne (Paris), 19 Ekim 1942. Türk Konsoloslugu Arşivlerinden (Paris).

83 Sedaine Caddesi, Paris
19 Ekim 1942

Sayın Türkiye Büyükelçiliği (Paris),
170 Haussmann Bulvarı, Paris VIII
Ekselans,

Suçsuz bir vatandaşınızın korunması ve savunulması hususlarında çok ciddi olduğunuzu bildiğimden size sorunumu yazıyorum:

Eşim, iki çocuğumun babası İsak Bitran, bu yıl 2 Ekim'de yakalanmış ve halen bulunduğu Drancy Toplama Kampı'na götürülmüştür. Büyük bir yanlışlığın kurbanı olduğu olayın tüm kanıtları Alman yetkililere iletilmelidir:

1. Eşim Voltaire Bulvarı'ndaki toplantıda yer almamıştır ve bu olay hakkında hiçbir bilgisi yoktur.

2. Kendisi Sedaine Caddesi'ndeki evine dönerken basit ve çirkin bir karışıklığın kurbanı olmuştur.

Emir Kıvırcık

3. Bu nedenle eşim ters yorumlanabilecek hiçbir tutum ve davranışta bulunmamıştır. Kendisi hiçbir suç işlememiştir, kesinlikle masumdur.

4. Eşim kamplarda yedi aydır, yani başından beri çekilen acıların bilincindedir; karısını ve çocuklarını düşündüğünden karşı koymak adına en ufak bir hareketten bile kaçınmaktadır.

5. Kendisi birkaç ay önce talepte bulunduğu gibi, sadece ailesiyle birlikte ülkesine dönme hayalleri kurmaktadır; bu talebiyle ilgili formaliteler işleve konulmuştur.

Kutsal adalet adına ve beni dinleyerek bana kanıtlamış olduğunuz asil duygusallığınıza güvenerek, ayrıca sizin yüksek ve hayırsever otoritenizden başka hiçbir çarem de olmamasından dolayı sizden yetkili mercilere karşı bizi inançla temsil etmenizi ve eşimi özgür bırakarak düştükleri hatayı tamir etmelerini sağlamanızı rica ediyorum. Sayın Konsolos, vefalı ve enerjik müdahalenizi beklerken, lütfen iki çocuklu, gözü yaşlı, kalbi paramparça ve umutsuzluğa düşmüş bir annenin içten ifadelerinin yanı sıra çok özel saygılarımı da kabul etmenizi rica ederim.

İmza

eşi Sarah Bitran, 83 Sedain Caddesi

VI. TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ ALMAN KONSOLOSLUĞU'NDAN BİR KEZ DAHA İSAK BİTRAN'IN SERBEST BIRAKILMA İŞLEMLERİNİ AYARLAMASINI İSTER. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris) Alman Konsolosluğu'na (Paris) dosya no. 476, 18 Kasım 1942. Türkiye Konsolosluğu Arşivleri (Paris).

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Paris

18 Kasım 1942

Türk Büyükelçiliği, 2 Ekim'de 133 dosya numarası ile Alman Konsolosluğu'na göndermiş olduğu yazı ile 2 Ekim sabahı saat 11 civarında Sedaine Caddesi'nde Alman polisi tarafından tutuklanan ve Drancy'deki toplama kampına gönderilen, bu zamana kadar kampta tutulan ve büyükelçiliğimiz tarafından 20 Mayıs 1942'de verilmiş 61 numaralı pasaport sahibi, Türk vatandaşlarından Yahudi dinine mensup Bay İsak Bitran'ın, bir suç işlediği tespit edilemediyse serbest bırakılmasına aracı olmanızı istemiştir.

Bu yazıya cevap alınmadığından dolayı, Türkiye Büyükelçisi, Bay İsak Bitran olayını Alman Konsolosu'na bir kez daha hatırlatmak istemiştir. Büyükelçimiz çıkabilecek sorunlar için önceden teşekkür eder, saygılarını sunar.

Büyükelçi, bu vesileyle Alman Konsolosu'nun konuyu dikkatle ele alınacağına dair güvenlerini yinelemektedir.

İmza

Büyükelçi

Büyükelçi

VII. ALMAN KONSOLOSLUĞU TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ'NE, İSAK BİTRAN'IN ALMAN KARŞITI TUTUMUNDAN DOLAYI TUTUKLANDIĞINI, SS'LERİN VE SUR T  POLİSİNİN ONU SERBEST BIRAKMAYI DÜŐÜNMEDİKLERİNİ BİLDİRİR. Alman Konsolosluğu'ndan (Paris), Türk Büyükelçiliği'ne (Paris), 3 Aralık 1942. Türk Konsolosluğu Arşivleri (Paris), D 561.

Alman Konsolosluğu, Paris
3 Aralık 1942

Türk Büyükelçiliği'ne (Paris),

Türk Büyükelçiliği'nden 19 Kasım 1942'de gelen yazıya yanıt olarak, Yahudi İsak Bitran Güvenlik Polisi Komutanı ve SS'den alınan bilgiler doğrultusunda Alman karŐiti faaliyetlerinden dolayı tutuklanmıştır, bu nedenle yetkililerin onu serbest bırakmaları söz konusu değildir.

İmza

Konsolosluk Tutanağı:  zet: Sur t  Polis Komiserliği ve SS, Alman Konsolosluğu'na İsak Bitran'ın Alman karŐiti faaliyetlerinden dolayı tutuklandığını ve bu nedenle onu serbest bırakmalarının söz konusu olmadığını bildirmişlerdir. Namık Kemal Yonga.

VIII. İSAK BİTRAN TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ'NE DRANCY TOPLAMA KAMPI'NDAN YAZAR VE SERBEST BIRAKILMASINA ARACI OLMASINI İSTER. İsak Bitran'dan (Drancy) Türk Büyükelçiliği'ne (Paris), 28 Ocak 1943. Türk Büyükelçiliği Arşivleri (Paris).

Drancy, 28 Ocak 1943

Sayın Büyükelçi,

Geçtiğimiz 3 Eylül* günü tutuklanmamdan bu yana Drancy Kampı'nda tutulduğumu size bildirmek isterim. Alman yetkililerle tekrar iletişim kurabilirsiniz bunun çok yararlı olacağı kanısındayım.

Bu vesileyle geçen 27 Eylül'den beri Konsoloslukta saklanan belgelerin eŐime ulaŐtırılmasını gündeme getirmeyi bir fırsat biliyorum.

Bizim için tüm yaptıklarınıza öncelikle teşekkür ederim, sizden yanıt beklentisi içindeyim Sayın Büyükelçi, saygılarımı kabul etmenizi rica ederim.

İmza

Bitran T.P.1030

Konsolosluk Tutanağı: 1 Şubat 1943'te alınmıştır.

* Bitran aslında 1 Ekim'de tutuklanmıştır.

IX. TÜRK BYKELILIĞİ (PARİS) ALMAN KONSOLOSLUĞU'NDAN, İSAK BİTRAN'IN SERBEST BIRAKILMA İŐLEMLERİNİN AYARLANMASINI, ONA VE TÜRKİYE'YE DÖNMEK İSTEYEN DİĞER TÜM TÜRK VATANDAŞLARINA VİZE VERMESİNİ İSTER. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris), Alman Konsolosluğu'na (Paris), 29 Ocak 1943, Dosya no. 916/1, Türk Konsolosluğu Arşivleri (Paris).

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Paris
29 Ocak 1943

Alman Konsolosluğu
78, de Lille Caddesi, Paris VII

Paris'te bulunan Türk Büyükelçiliği Alman Konsolosluğu'na saygılarını sunar ve bu vesileyle aşağıdaki konulara dikkatini çekmek ister:

18 Kasım 1942'de, D 476 referansı ile yollanan mektupla, Büyükelçiliğimiz Alman Konsolosluğu'ndan, halen Drancy Kampı'nda tutuklu bulunan, 20 Mayıs 1942'de verilmiş ve 20 Mayıs 1943'e kadar geçerli 61 numaralı pasaport sahibi Bay İsak Bitran'ın serbest bırakılmasına aracı olmasını istemişti. Ayrıca, Alman Büyükelçiliği'nden iki ay önce yüz kadar Türk vatandaşı ile birlikte İsak Bitran'ın da Türkiye'ye dönebilmesi için vize talebinde bulunulmuŐtu.

Vize talepleri için verilecek yanıtlarla ilgili kısa sürede iletişime geçilecektir, Türk Büyükelçiliği, Alman Konsolosluğu'ndan yetkililerin İsak Bitran'ı serbest bırakma konusunda daha sratlı davranmaları konusunda iyi niyetle aracılık yapmasını istemektedir, böylece bu Türk vatandaşımız ülkesine dönme hazırlıklarına baŐlayabilecektir.

Türk Büyükelçisi Saygıdeğer Alman Konsolosu'na bu konudaki zor görevinden dolayı öncelikle teşekkür eder ve bu vesileyle duyarlılığına saygılarını sunar.

İmza
Büyükelçi, Paris,
29 Ocak 1943

X. TÜRK BYKELILIĞİ İSAK BİTRAN'A, SERBEST BIRAKILMASI KONUSUNDA ALMANLARA BAŐVURULDUĐU VE BAYAN BİTRAN'IN AİLEYE AİT OTOMOBİLİN SAHİBİ OLDUĞUNA DAİR BELGEYİ ALDIĞI BİLGİLERİNİ VERİR. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris) İsak Bitran'a (Drancy) Dosya no. 911, 17 Şubat 1943. Türk Konsolosluğu Arşivleri (Paris).

Türkiye Cumhuriyeti, Türk Büyükelçiliği
170 Haussmann Bulvarı, Paris VIII

Büyükelçi

Bay Bitran, no. 1077 kayıtlı, 4. kat, merdiven 21
Drancy Kampı (Seine),
Sayın Bay,

28 Ocak'ta gelen kartınıza yanıt olarak, serbest bırakılmanızı sağlamak için yetkililerle gerekli temasları yaptığımız konusunda sizi bilgilendirmek isterim. Ayrıca, size ait olduğunun bir belgeyle belirlendiği küçük Rosengart kamyonuna ait k   tlar Bayan Bitran'a da takdim edilmiştir.

Bayım lütfen selamlarımızı kabul edin.

 mza

Konsolos

Konsolosluk Tutanağı: 12 Mart'ta serbest bırakıldı.

XI. TÜRK BüYüKELçİLİğİ (PARİS) ALMAN KONSOLOSLUğU'NA İSAK BİTRAN VE HERMAN ROTHENBERG'İN SERBEST BIRAKILMA TALEBİNİ HATIRLATIR. DİğER VATANDAşLARLA BİRLİKTE TÜRKİYE'YE VİZE ALMIş OLDUKLARINDAN SERBEST BIRAKILMALARINI İSTER. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris) Alman Konsolosluğu'na (Paris) Dosya no. 1058, 20 şubat 1943. Türk Konsolosluğu Arşivlerinden (Paris).

Türkiye Büyükelçiliği
Paris, 20 şubat 1943

Alman Konsolosluğu
De Lille Caddesi, Paris VII

Paris'te bulunan Türk Büyükelçiliği Alman Konsolosluğu'na saygılarını sunar ve dikkatini Türkiye'ye dönmek için transit vizelerinin verildiği iki Türk vatandaşına çekmek ister. Bu iki Türk vatandaşı halen Drancy Kampı'nda tutuklu bulunmaktadırlar. 17723 numara ile kayıtlı Bay Herman Rothenberg ve 1077 numara ile kayıtlı Bay İsak Bitran. Büyükelçimiz Saygıdeğer Alman Konsolosu'ndan acilen yetkililerle temasa geçip Bay Herman Rothenberg ile Bay İsak Bitran'ın çok kısa süre sonra gerçekleşecek dönüş yolculuklarının hazırlıklarını tamamlamaları için serbest bırakılmalarına iyi niyet elçisi olmasını rica eder.

Büyükelçimiz Alman Konsolosu'na teşekkürlerini sunar ve bu vesileyle bu konuda göstermiş olduğu dayanışmadan dolayı saygılarını yineler.

 mza

Büyükelçi

Konsolosluk tutanağı: 12 Mart'ta serbest bırakıldı.

XII. TÜRK BüYüKELçİLİğİ (PARİS) YAHUDİLERLE İLGİLENEN KOMİSYONDAN, İSAK BİTRAN'IN TÜRKİYE'YE DÖNMEDEN ÖNCE ALMANLARIN MÜSAADESİYLE ARABASINI SATMA İZNİ

Emir Kivırcık

VERİLMESİNİ İSTER. Türk Büyükelçiliği'nden (Paris) *Commissariat General aux Questions Juives*, 2 place des Petits-Peres, Paris II, Dosya no. 1212, 12 Mart 1943. Türk Konsolosluğu Arşivleri (Paris).

Türkiye Cumhuriyeti, Türk Büyükelçiliği
Paris, 12 Mart 1943
Commissariat General aux Questions Juives
2 place des Petits-Peres, Paris II

Baylar,

83 Sedaine Caddesi'nde ikamet eden Bay İsak Bitran'ın isteği üzerine, bu kişinin Büyükelçiliğimizde kayıtlı bir Türk vatandaşı olduğunu, Alman yetkililerden transit vize aldığını ve 15 Mart'ta hareket edecek konvoyda ülkesi Türkiye'ye dönüş yapacağını size bildirmek isterim.

Bu nedenle, sizden Bay İsak Bitran'ın sahibi bulunduğu 2.113.424 numaralı, 3944 RM1 numarası ile kayıtlı bulunan Rosengart marka arabasının Paris'te 36 Clery Caddesi'nde ikamet eden Bay Akkawi'ye satılmasına izin vermenizi rica ederim. Sayın baylar, saygılarımı sunarım.

Paris, 12 Mart 1943

İmza

Konsolos adına Namık Kemal Yonga

XIII. ALMAN KONSOLOSLUĞU TÜRK BÜYÜKELÇİLİĞİ'NE İSAK BİTRAN VE HERMAN ROTHENBERG'İN 12 MART 1943 GÜNÜ DRANCY KAMPI'NDAN ÇIKARILDIKLARINI BİLDİRİR. Alman Konsolosluğu'ndan (Paris) Türk Büyükelçiliği'ne (Paris) n.d. Türk Konsolosluğu Arşivleri (Pairs).

Alman Konsolosluğu, Paris

Türk Büyükelçiliğine
170 Haussmann Bulvarı, Paris

Alman Konsolosluğu 20 Şubat'ta Türk Büyükelçiliği'nden gelen 1052 numaralı yazıya yanıt olarak, Yahudi dinine mensup iki Türk vatandaşı İsak Bitran ve Herman Rothenberg'in Drancy Kampı'ndan 12 Mart 1943 günü serbest bırakıldıklarını bildirir.

Mühür: Alman Konsolosluğu, Paris.

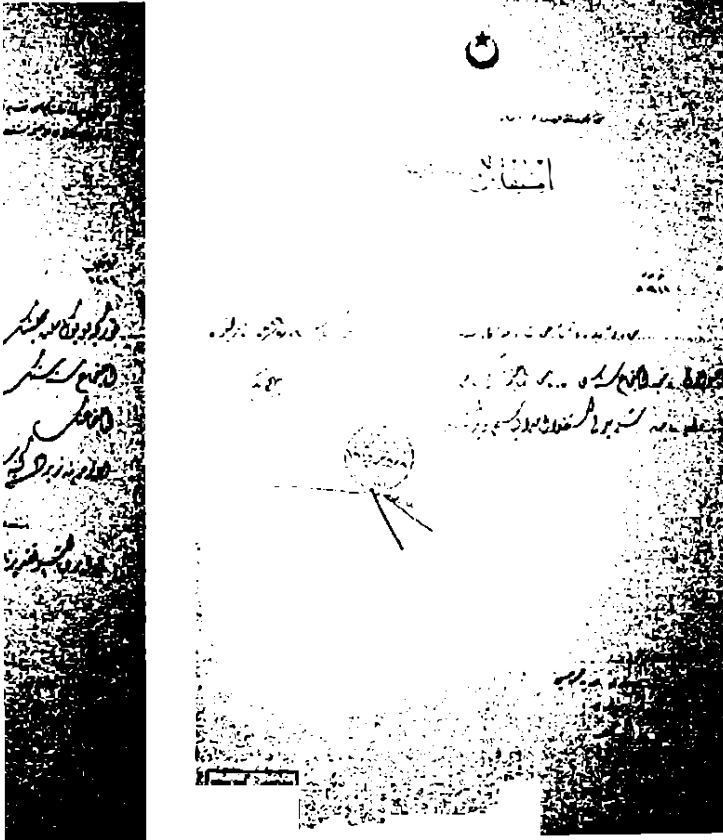
Konsolosluk Tutanağı: 16 Mart 1943'te alındı. Namık Yonga.

Özet: H. Rothenberg ve İ. Bitran 12 Mart 1943'te serbest bırakıldılar. 17 Nisan 1943. Namık Yonga.

Büyükelçi

'ün etrafındaki aydın ekibin kuvvetli bir icraat
makta idi. (Vatan Gazetesi 24 Kasım 1961)

namesi

İstiklâl Harbi Madalyası Beratı
24 Mayıs 1926

Behiç Erkin

Büyükelçi

BEHIÇ (ERKİN)'E MEKTUP*

(2 NİSAN 1912)

Ayn-ı Mansur Karargâhından.
20 Mart 1328 (2 Nisan 1912)

Demiryolları Komiseri Kurmay Binbaşı Behiç Beyefendi'ye

Saygıdeğer Beyefendi, günlük ciddi çalışmalarınız arasında elinize geçmek bah-
tiyarlığına erişeceğini ümit ettiğim işbu kâğıt parçası. Ahzar Dağı'nın harp hayatına ait
hisleri aksettireceği için, meşgalelerinizden birkaç dakika terk etmeye değer zannedirim.

Selanik'ten İstanbul ve oradan Akdeniz'i geçerek Mısır'a ve Mısır'dan da 700 küsur
kilometrelilik boş çölleri geçerek şimdiki mevkimize gelişimiz öyle bir tarihtir ki, ancak
Selanik'in "paşa gıdası"¹ ile anlaşılabılır. Buna ulaşmak şimdilik bir hayal ise de, ha-
kikat olması da uzak değildir.

19 Şubat (5 Mart) muharebesinde Nişancı Taburu Kumandanı iken Sedes civarında
Pernev Bey'in idare ettiği karşılıklı hareketimiz münasebetiyle zanlınizi hatırladım.

Muharebenin, manevramızın bazı safhalarıyla benzerliği vardı. Esasen 70 kişilik bir
pusu kurulmuştu. İtalyanlar sabahleyin bu kuvvetle muharebeye tutuştu. Bizde taarruz
fikri yoktu. Kuvvetlerimizin hepsi örtülü hazırlık mevzisinde bulunuyordu. Saat 6 oldu.
gündüz. İtalyanlar pusu kuvvetini püskürtmedi. Bütün kuvvetini muharebeye hazırladı
ve taarruza geçti. Pusu yeri Derne'nin dört kilometre batısındaydı. Biz de bütün kuvvetle
taarruza geçtik. Doğu kolunu da getirttik. Seyitabdullah noktasında (pusu yeri) "... mu-
harebesinde olduğu gibi 8-9 defa düşmanın taarruzu kınıldıktan sonra saat 11 ile bütün
İtalyan safları, avcı hattı, ihtiyat, istinat, hepsi birbirine paralel olarak kaçmaya başladılar.
Biz bu hattın sol tarafında, topçu mevzisinde manzarayı tamamen görüyorduk. Gecenin
gelmesi muharebeyi sona erdirdi. O gün Derne'ye gelmiş bulunan iki Alman, bir İngiliz
subayı harbin cereyanını anlayamıyorlardı. Netice, meseleyi halletti. Biz de onlara karşı
oldukça yüksek perdeden attık. Benzerlik kanat hücumlarımızdadır.

Hürmetimi arz ederim efendim.

Derne Kumandanı
M. Kemal

Halkımsıyırı Millîye, 8 Eylül 1925; *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Derleyen: Sadı Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, 4. Basım, Mart 1998, s.39, 40. *Yakınlarımdan Hatıralar*, Sel Yayınları, Atatürk Kutuphanesi, 8, İstanbul, 1955, s.72, 73. Mektubun aslı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ndedir.

Sadı Borak, mektubun tarihini 30 Mart 1328 (12 Nisan 1912) olarak belirlemiştir. Behiç Erkin ise, 20 Mart 1328 tarihli olduğunu yazmaktadır. Bkz. Behiç Erkin, "Atatürk'ün Selanik'teki Askerlik Hayatı" *Sözlere*, Cilt 20, Sayı: 80, Ekim 1956, s.600 (Y.N.)
Rakı, (Y.N.)

Şugünkü Türkçe metin:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BAŞBAKANLIK
ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı

“KARARNAME”

Gizlidir

Bakanlar Kurulu’nun 19 Aralık 1926 tarihli toplantısında aşağıdaki kararlar alınmıştır.

1. Devletin emniyet ve müdâfaası için gizli olarak “Millî Emniyet Hizmeti” (M.E.H.) Teşkilâtı’nın kurulmasına karar verilmiştir.

2. Bu hizmetlerin reisleri ve memurlarının tayini Cumhurbaşkanının onayına, Başbakan tarafından arz olunacaktır.

CUMHURBAŞKANI

Gazi

(Mustafa Kemal)

(İmza)

Başvekil

İsmet Paşa (İnönü)

(İmza)

Adliye Vekili

Mahmut Esat Bey (Bozkurt)

(İmza)

Müdâfaa-i Milliye Vekili

Recep Bey (Peker)

(İmza)

Bahriye Vekili

İhsan Bey (Eryavuz)

(İmza Yok)

Dâhiliye Vekili

M. Cemil Bey (Uybadın)

(İmza)

Hâriciye Vekili

T. Rüşti Bey (Aras)

(İmza)

Mâliye Vekili

M. Abdülhalik Bey (Renda)

(İmza)

Maârif Vekili

Mustafa Necati Bey

(İmza)

Nâfia Vekili

Behiç Bey (Erkin)

(İmza)

Zirâat Vekili

Sabri Bey (Toprak)

(İmza)

Ticâret Vekili

Mustafa Rahmi Bey (Köken)

(İmza)

Sıhhiye ve Muâvenet-i İctimâiye Vekili

Refik Bey (Saydam)

(İmza)

Resmin üstünde:
Behiç Beyefendi'ye
Gazi M. Kemal
yazmaktadır.

Behiç Erkin

8/4/1935

K. Atatürk

Ulu fevkalâdekur

Kemal Atatürk

İstanbul

Benim ve soyumun iftiharla taşıdığı padişahın
soyundan benim ulu emire deime padişahın padişahı
İsrailin ta yeni - meğin en ulu - da emir padişahı
amir

Behiç Erkin

Behiç Erkin

Büyükelçi

Alman demirhaç nişanının birinci rütbesi vesikası
Brevet de l'Ordre Allemand de croix de fer 1ère classe

210. 21. 1918

Ausweis

über den Besitz des Eisernen Kreuzes 1. Klasse

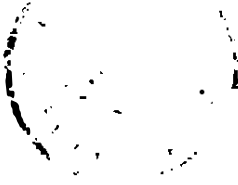
Im Namen Seiner Majestät des Königs von Preussen

in dem Oberst

Behndrich Rey

Hauptmann des Armee-Departements des Königl. Kriegs-
Ministeriums
das Eisenerne Kreuz 1. Klasse verliehen worden.

Sankt Petersburg, den 29. 3. 1918

Königlich Preussischer General der Infanterie
zur Zeit in russischen Gefangenschaft

Mareşal Liman von Sanders'in Behiç Erkin'e taktığı
birinci derece Alman Demir Haç madalyasının beratı. (29 Mart 1918)

Emir Kivırcık

Demiryollarımızın babası Behiç Erkin yurtdışı görevine giderken önüllü olarak Sirkeci Garı'na uğurlamaya gelen demiryolları mektebi talebeleri ve demiryolu personeli.

LE NOUVEL AMBASSADEUR DE TURQUIE

LE NOUVEL AMBASSADEUR DE TURQUIE A PARIS. M. BEHIC ERKIN, L'AMBASSADEUR EN PARTANCE, L'AMBASSADEUR QUITTANT L'ELYSEE A CAUSE DE LA PHOTOGRAPHIE. LE CHIEF DU PHOTOGRAPHIE.

31 Ağustos 1939 gazetelerinde “Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni Paris Büyükelçisi” haberlerinden biri.

Büyükelçi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
VATANDAŞLIK İDARESİ

CONSULAT GÉNÉRAL DE TURQUIE
MARSEILLE

Marsilya Baş Konsolosluğu

Doğum yeri: *Kolombo*

Schinas Türkiye Cumhuriyeti vatankesidir.

Certifions que *M. Kolombo Schinas*
est citoyen Turque.

20 / 4 / 1942

Kimlik No: *2770*
Em. No: *636*
Hus. No: *153*

İkinci Dünya Savaşı esnasında binlerce Yahudi'yi soykırımdan
kurtaran belge.

Emir Kıvırcık

100-443881-15,6,940 tarih ve 2/13/27 ~~numarası~~
konusu esastadır.

[illegible]

1. Introduction

Terthi: 5 Halima 901

13.6.1940 tarih ve 2/1377 sayılı kararnameye

Abstract

Ağustos 1940 da tutuklu süddetli İsmet özalp olan
Parti Fiyatı Sayışi Kırk'atı, İktidar ve İktidarsızlık ve
Ağustos 1941 tarihinde İktidar, Pa'ı, Kırk'atı, İktidarsızlık ve
tutuklu süddetli İsmet özalp olan Partinin 29.5.41
tarih ve 551/251 sayılı tekerleme yapılmış. Kırk'atı İktidarsızlık
sayışi İsmet 3 tutuklu süddetli Ağustos 1940 sayışi İsmet
İktidarsızlık ve İktidarsızlık ve İktidarsızlık ve İktidarsızlık
3 tutuklu süddetli İsmet özalp olan Partinin 29.5.41

SECRET

UNCLASSIFIED

Dr. V. Dr. A. Dymov	Ad. V. G. S. Shumakov	G. M. V. S. Arsenov	Dr. V. F. A. Ostropov	Dr. V. S. S. Ermogin
Dr. V. G. G.	Dr. V. V. V.	Dr. V. A. I. Gerasimov	Dr. V. G. G. G.	Dr. V. S. S. S.
Dr. V. S. S. S.	Dr. V. G. G. G.	Dr. V. A. I. Gerasimov	Dr. V. G. G. G.	Dr. V. S. S. S.

And again.

9 U K E T

Ankara 12 Nisan 1944

T.C.

Hariolıya Vekâletı

File ve Memur in D.U.M.

U.No: 24478

H.N. 339

Kuriye ile

Behiç Erkin

Paris Büyük Elçisi

—VISI—

Yaş haddinden istisnaen ve 1.8.1942
den itibaren hizmet müddetinin bir yıl daha usul
gina dair alınan Vekiller Heyeti kararının bir (Bir)
saygı ile sunulmuştur.

Hariciye Vekili

1234

WASHINGTON POST
GAZETESİ
17 HAZİRAN 1943

Turkey Recalls Envoy to Vichy; Ties Strained

Strong Nazi Curbs
On Ambassador's
Activities Blamed

By Frank Brutto

Associated Press Staff Writer

Bern, Switzerland, June 17.—

Turkey has recalled Behic Erkin, its Ambassador to France, in protest against strong German restrictions on his embassy in Vichy, a Turkish diplomatic source said today.

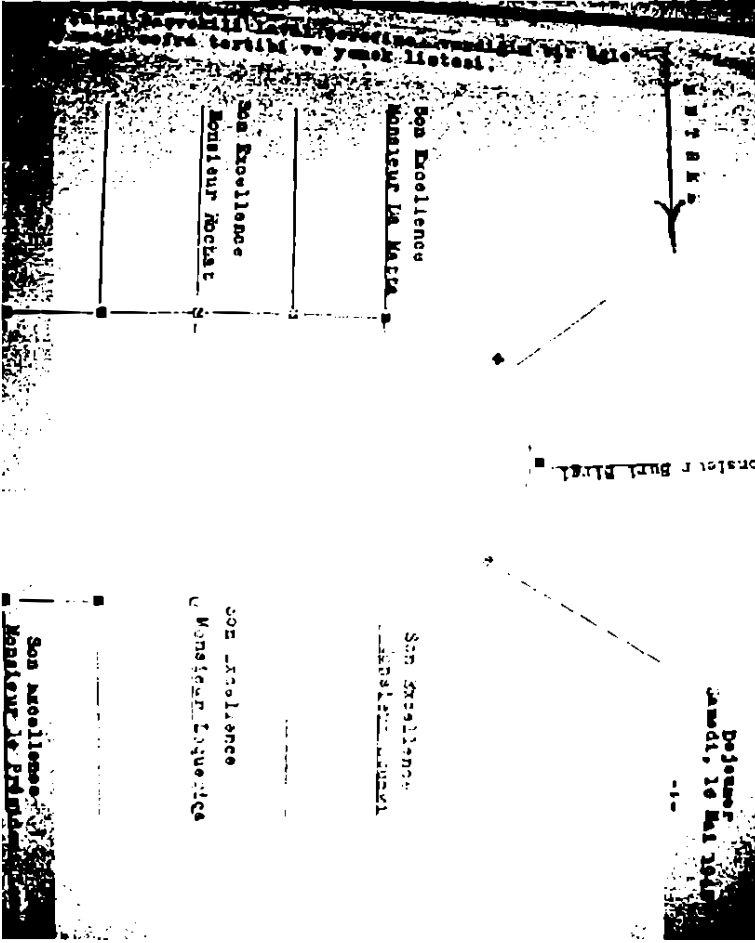
Relations Described as Strained

Relations between Vichy and Ankara were reported very strained, with the Turks especially angered at the Petain-Laval regime due to German interference.

The German secret police were said to have instituted a close watch recently on the Turkish embassy at Vichy, forbidding it to use code messages. The embassy was allowed to continue the use of a diplomatic pouch, but according to this Turkish diplomatic source, the pouch was opened at the border and examined.

Büyükelçi'nin aktivitelerinin (Yahudilere yaptığı yardım) kuvvetli Nazi engeliyle karşılaştığı haberi Amerika'daki *Washington Post* gazetesinde bile duyuruldu. (*Washington Post* 17 Haziran 1943)

Emir Kivırcık

n'in Vichy Hükümeti Başkanı Laval ile binlerce Yahudi'yi n kritik görüşme öncesi 16 Mayıs 1942'de elçilikte verdiği etinin oturma düzeni. Altta da bu yemek sonrasında Laval'ı a ettiğine dair Ankara'ya resmi olarak yazdığı yazı.

Vichy, 9 Temmuz 1942

Fransadaki yahudi vatandaşları hakkında.

Türksek Hariciye Vekâletine

Ahırın yahudi tebasının acımasızlığına binayenî mesal i M.Laval'e mevzu bahis ettim. Türk yahudilere türk ta yetinde "administrateur" lar tayini hususunu çayanı ka dıgını ifade etti. Buai Hükümetin bu noktai nazarını ahare M. Bochat ve M.Lagarde'da şifahan teyid eylemiş dir. Şimdi Hariciye Ba cevabi tahrirun tevak edecektir. İdiyanin notasını alinea bittabi kopyayeti ayrıca arz nağın.

Büyükelçi

2 - Niyazi GEREDİ (Suite)

J.ESKENAZI	7ter Passage des Petites Ecuries - Paris	Représentant de Fabriques
M. D. POLICAR	26 Rue du Four Paris	Bonnetier Chemisier
M. RAZON	6 Cité de Paradis Paris 10 ^e	Matériel d'Eclairage
Mme BARJILAY	167 Bd Montparnasse PARIS	Sté Barlay Bonneterie
Ets ARDITTI	13 Rue de l'Entrepôt PARIS	Cuir, Peaux
E. KAREL	20 Rue du Caire PARIS	Bonneterie
M. S. GUERSON	5 Rue Royale PARIS	Tapis & Objets d'Art
Maison Jean LAMBERT (Josef Bitran)	37 Rue du Château d'Eau PARIS	-----
Maison CATTEGNO	20 Rue Notre Dame de Recouvrance - Paris	Coutellerie Fournitures pr Coiffeurs
Maison RISSEL (Abravanel)	22 Rue Caumartin Paris	Modes
Maison SUZY (Krespi)	254 Rue de Vaugirard PARIS	Bonneterie Nouveautés
Maison RAY (Jak Turika)	73 Champs Elysées PARIS	Bas
Maison Violette (Mme Hasson)	136 Bd Voltaire PARIS	Nouveautés Bonneterie
M. LEVI	350 Rue St Honoré PARIS	The Silk Shop Soieries

3 - Monsieur Ali TOPCUBAŞI 4 Rue Ollivier - Paris

Jak SOUSTIEL	7 Rue des Messageries Paris	Articles de PARIS
M. S. MATALON	103 Rue de Vanves PARIS	Chemiserie Bonneterie

Yahudilerin sahip oldukları varlıkları üstlerine geçirdikleri Türk vatandaşlarının listesi. Müslüman Türk vatandaşlarının Yahudi tebası olan Türk vatandaşlarına yardım eli uzatmasının belgesi.

20/10/42

دینی ده چوک ایلین بای جوی مکتوب

دات فوری

سیر و سفری تریتم معادل قید و رد - غیر تنظیم ادویه فرانسه ده کسه بز "مردی تویک بند سندا" عفری
اشرحه دُرر هور کس مکتوب بای عفری ایه کون عفری ایه کون اشحاک - نیرینه سفینه نایره بای
آفریه ایه کون عفری سفینه کون دلاش بولمیش کادنت و شکراند آفریه ایه کون
میان مژده بولاند آفریه - کادسیه مژده عفری عفری - دیوان کادنت عفری عفری عفری عفری
غیر تنظیم دینا کون نامت کون کون عفری عفری عفری عفری
صاف تاریخیک اند - قید ایه کون کون ایه کون بولمیش دوره عفری عفری عفری عفری
دولت دوره بیاره کون آدم داو عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری
امد - عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری
کون عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری
اقریات عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری
فرانسه ده کسه بای جوی مکتوب "مردی تویک بند سندا" عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری
دولت دوره عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری عفری

B 2142

Yakar

Behiç Erkin'in 30 Ekim 1942 tarihinde Fransa'daki o dönemin Türk Musevi cemaati adına Bay Yakar'ın binlerce gayri muntazam Yahudi adına gönderdiği mektubun orijinali.

(Bu mektubun orijinali Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya İnstitüsü içinde yer alan İnkılâp Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır.)

Zata mahsustur

30.10.1942

Vichy Büyükelçimiz Behiç Beyefendi Hazretleri'ne;

Fransa'da uygulanan seyr-i sefer kanununa göre düzenli kayıtları olmayan biz Türk uyruklu Fransa'da oturan Musevilerin, Musevi Türk uyruğu isteğiyle durumu anlatmak için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye alt Elçiliğin onayı ile yazdığımız dilekçenin Ankara'ya gönderilmesi ve gösterilen uğraşlar konusunda Elçiliğinizin üstlendiği rolü memnuniyetle öğrendik.

Himayemizde bulunan ihtiyar, kadın, çoluk-çocuk, hasta ve fakirler ardı sıra dizilerek bütün kayıtlı olmayan Musevi dindaşlarımızın adına tüm kalbimizle hayır duası ettiğimizi saygılarımızla bildiririz.

Tarih sayfalarında ender bulunan, içinde bulunduğumuz acıklı facia dönemi esnasında, bizim gibi perişan felaketzedelerin, zavallıların acılarını ve hanelerinin yükünü azaltmak ve yardım çağrılarımıza koşan yüce insan Behiç Bey; hayır işleri sahibi elbette ki mükâfatı kazanır, mükâfatı hak eder.

Tanrı Büyükelçimize bütün aile efradı ile beraber iyi günler göstersiz, mutlu olsunlar. Amin...

Ulu Büyükelçimiz lütfen üstün saygılarımı kabul ediniz.

Fransa'da yaşayan binlerce kayıtsız zavallı Musevi Türk Halkı adına...

B2142

Yakar

Behiç Erkin'in 19 Haziran 1943 tarihinde Av. Haim Karabiber'e yaptırdığı ve bu çalışma sayesinde Fransa'da o tarihte yaşayan ve/veya yurda dönmüş olan tüm Yahudilerin mallarının, mülklerinin, paralarının ve işyerlerinin Türkiye Cumhuriyeti serveti olduğunu ispatlayan çalışmada göze çarpan önemli birkaç cümle alttaki gibidir:

Yahudi tebasından Türk vatandaşlarının ticari aktivitelerine getirilen yasaklar doğrultusunda dışişleri bakanlığınca el konulan malları Türkiye'ye iade etmenin yasal olup olmadığını sordunuz.

Fransa tarafından ırkçı uygulamalarla cezalandırılan vatandaşlarımız için 41 Temmuz'unda başlayıp birçok kere 42 ve 43 yıllarında da en uygun çözümleri bulup Fransa Dışişleri Bakanlığı ile muhatap olarak onları korumayı unutmadınız...

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da Türkiye ve diğer yetkili anlaşma sahipleri arasında imzalanan... öngörülen kusursuz karşılıklı koşulunca Türkiye'de anlaşmayı imzalayan diğer ülke vatandaşlarının malları kamulaştırılmaz veya kullanma hakları ellerinden alınamaz.

Hiçbir kamulaştırma tazminat açıklığı getirilmeden yapılamaz.

29 Ağustos 1929 tarihinde Ankara'da imzalanan Ticaret ve Denizcilik Anlaşması 25 Ağustos 1931'de bir kararname ile değiştirilerek genişletilmiş ve anlaşmaya dahil tüm ülkeler ithalat ve ihracat veya ticaret özgürlüğüne getirilen her türlü yasaklamalar ve kısıtlamalar hakkında mutabakata varmışlardır. Anlaşmanın 20. maddesinde öngörülen karşılıklılık esasına göre Türkiye'de yaşayan Fransızlar, Fransa'da yaşayan Türklerden daha elverişli konumlarda bulunamazlar.

Kesinlikle gereklidir ki, taraf devletlerin vatandaşlarını alaka-dar eden uluslararası anlaşmalarda, bütün vatandaşlar için, uluslararası iyi niyetten dolayı çeşitli kategorilerle vatandaşlar elenerek bir anlaşmanın içeriğinin boşaltılması yasaktır.

Ekselanslarının başından beri karşı durduğu Fransa'daki ırksal kanunların uygulanması tezine dair hukuksal kanıtların desteklediği üzere, yapılan incelemeler sonucu elde edilen Fransız-Türk anlaşmaları ve özellikle Fransa'daki Türklerin ve Türkiye'deki Fransızların mükemmel bir karşılıklılık yasası durumlarına göre... Türkiye'deki Fransızlar herhangi bir ayrıma maruz kalmazken, tek taraflı olarak ihlal edilmemesi gerekmektedir.

Sayın Elçi en yüksek ve derin saygılarımı sunarım.

CHAIM CARABİBER

Türk vatandaşlığı Naziler'den kurtar

Fransız Altmış Ağzı altındaydık, 1941 yılında Yahudi olduğdu için toplama kampına götürülen Robert Lazare Roussio, tam iki yıl boyunca her gün Altmış Ağzı ile konuştu. İki yıl sonra serbest bırakıldı. Hubert'le: "Korukos Serbest Olsaydı, Roussio Altmış Ağzı ile konuşurdu Roussio'nun Tünyisli Cumhuriyeti'ne vardığı olduğunu bildirim ve serbest bırakılmasını istemişti. Bugün 81 yaşında olan Robert Lazare Roussio, daha sonra kampta bulunan hepsişin Altmış Ağzı ile edindiğini söyledi. Öğrencilerle: "Unlu yemden Steven Spaebing'in "Schneider in Lattend" filmnin gerçekliği yemden Schneider Vakfı, da bütün bu duyurulan filmi yaptı.

[illegible]

Avrupa'da. Biz asagı-yukarı his hissedik. Alman mahkemelerinde tutuklu ortada bir yerdeydi. Yavaş yavaş. İki ayda kışın döğdöğ de. Fakir gırtlara bilyemon sığmazdı. Çabuk yedi bir kadın çok gıcırdayan diğdi, her baskama tokadıysa yere döğdöğ ve bir daha hissetmezdi. Yavaş yavaş de, diğdendi birinci aşamalı işiydi."

TÜRK KONSOLOS DEVREDE

İki ay sonra, yine bir sahah sayımları
görevi için Robert-Jeanne Roussier'in
yeni olarak bir adam ile çıkması
sorumdur. Bu adamın çıkışları da,
"Bütün bu işler, her şeyin de bir
kısım" dır. İki aylık her şeyi
bütün günün içinde bir daha gör

chemischen und
physikalischen
Eigenschaften
des Bodensandes
sowie der
Bodenstruktur
und der
Bodenfruchtbarkeit.

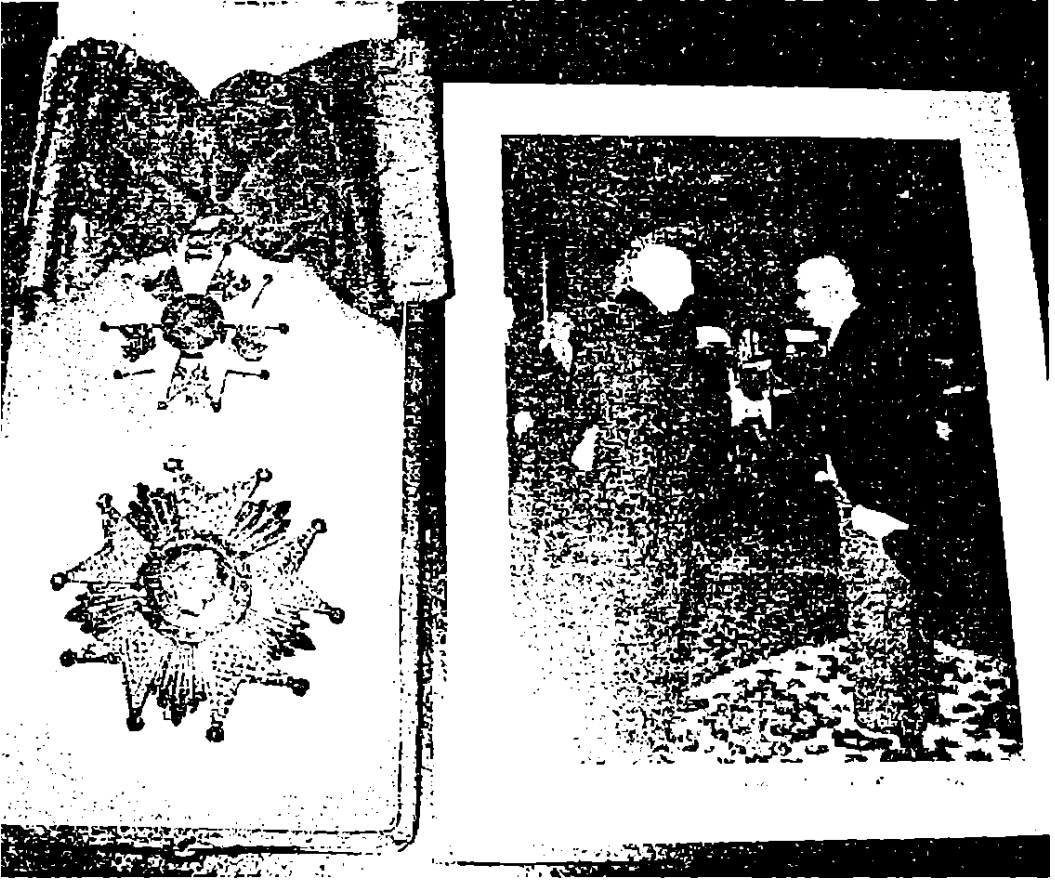
30 Ocak 2002 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde çıkan Lazare Rousilgili haber. Türk olduğu için Auschwitz'e gitmek üzere toplama pında beklerken Behiç Erkin'in Paris'te Başkonsolosluğu açık t kararı alması sayesinde konsolosluk tarafından kurtarılan bir Ya

Front-Strieg 122
Polizeihauptstadt

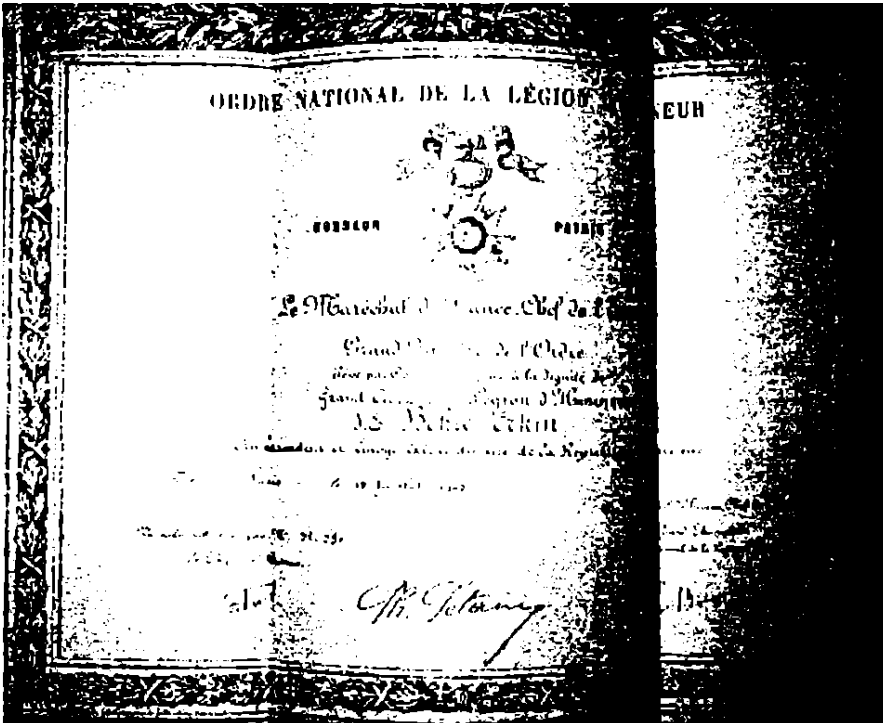
AUSWEIS

Heiße Rousseau, Robert-Fazara Nr. 3233
geb. am 24.6.1921
in Istanbul, wohnte in Paris
82, Rue d'Alsace
wurde am 6.2.1942
aus dem Interniertenlager Compiègne entlassen
V pol 2/32 vom 30. Januar 1942
Bemerkungen:
In Haft seit 15.12.1941.
Es wird gebeten ihn in der Haft zu lassen.
Leutnant und Leutnant
Unterleutnant

Ölüm kampından bir önceki durak olan toplama kampından Türk
ğu için kurtarılan Lazare Rousso'ya Almanlar tarafından verilen 1

Behiç Erkin'e en aktif çalışan Büyükelçi olması sıfatı ile Mareşal Petain tarafından verilen birinci derece Legion D'Honneur.

Büyükelçi

BİR BEHİÇ ERKİN VARDI...

İstiklâl Harbinin unutulmuş kahramanı...
Gün ve gecelerini birbirine katarak, gazileri,
Çalışmalarınla yetiştirdin cepheye malzemeleri
Kuvvet verdin! Uykusuz tuttun şimendifercileri.

* * *

Büyük Atatürk'ün aşlamış olduğu ruhla...
Kırık dökük eski marşandiz vagonlarıyla
Kağnılar eşliğinde İstiklâl Harbini canlı tutan
Büyük asker, büyük insan Behiç Erkin.

* * *

Hariciyede verdiği eşsiz hizmetle!
Kudurmuş katil Vişi Laval hükümetine!
Fransızların dünyaya tanıttığı Verdun mareşaline
Teslim ederken Nazilere Yahudileri

* * *

Hatırlattın Emil Zola ve Victor Hugo asaletini...
Bu sayede birçoğunun kurtardın hayatını!
Fransa sana itibar borcunu ödemedi...
Kahramanlığını hatırlayanlar iki sıra dizildi,

* * *

Cennet yolunda, meşaleler tuttu yolunda...
Büyük asker, büyük insan Behiç Erkin yaşa!
Büyük zekâ, büyük diplomat, Büyükelçi,
Büyük Türk, Behiç Erkin ruhunla yaşa!!

10 Haziran 2002

500. Yıl Vakfı
Harry Ojalvo
(İnsanın asil bir torunu olursa
hatırası canlı tutulur.)

EMİR KIVIRCIK

Behiç Erkin'in torunu,
1966 İstanbul doğumlu.
Şişli Terakki Lisesi'nden
mezun olduktan sonra
İstanbul Üniversitesi İktisat
Fakültesi'ni bitiren yazar, evli
ve bir çocuk babası. Bu eseri
vücuda getirmek için, onlarca
kütüphane, yüzlerce yayın
taradı; başta merhum
Cemal Kutay olmak üzere ilgili
dönemi iyi bilen birçok kişiyle
mülakat yaptı; Türkiye ve
Fransa Dışişleri Bakanlığı
arşivleri dahil pek çok belge
üzerinde 9 senelik detaylı bir
çalışma gerçekleştirdi.

TÜRK ULUSUNUN İMZASINI TAŞIYAN BİR İNSANLIK DERSİ

II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da hem Nazilere hem de Nazi işbirlikçisi Vichy Hükümeti'ne karşı çıkma cesaretini gösteren Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçisi Behiç Erkin binlerce insanın hayatını kurtarır; Türk ulusunun desteği ile tüm dünyaya insanlık dersi verir.

Tarihe ışık tutan bu kitap, Hitler'in Nazi Almanya'sına kafa tutan bir Kurtuluş Savaşı komutanının, Müslüman bir insanın, kahraman bir ruhun, Atatürk'ün yakın arkadaşı Behiç Bey'in hikâyesidir.

DÜNYAYA ÖRNEK BİR TÜRK

Hayatı boyunca Atatürk'ün fikir danıştığı ender isimlerden biri... İstiklal Madalyası sahibi, 8 Şubat 1935'te Atatürk tarafından kendisine, her şart altında etkilenmeden karar alabilen anlamına gelen "Erkin" soyadı yazılı olarak verilen insan... Milli İstihbarat Teşkilatı'nın fikir babası ve Atatürk ile birlikte kuruluşundaki 13 imzadan birinin sahibi...

Fransa devletinin en yüksek nişanı olan birinci dereceden Legion D'Honneur madalyası ile Alman devletinin en değerli nişanı olan birinci dereceden Demir Haç madalyasına sahip bir Türk...

